

Установа адукацыі
“Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна”

**АДУКАЦЫЙНА-ВЫХАВАЎЧЫ ПАТЭНЦЫЯЛ
ТВОРЧАСЦІ КЛАСІКАЎ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ**

Зборнік навуковых артыкулаў

Брэст
БрДУ імя А. С. Пушкіна
2023

УДК
ББК

Рэдакцыйная калегія:

кандыдат філалагічных навук, дацэнт Н. Р. Якубук
кандыдат філалагічных навук, дацэнт С. Ф. Бут-Гусаім
кандыдат філалагічных навук, дацэнт В. М. Касцючык
кандыдат філалагічных навук, дацэнт Т. А. Кісель
кандыдат філалагічных навук, дацэнт Л. В. Леванцэвіч
кандыдат філалагічных навук, дацэнт Л. І. Яўдошына

Рэцэнзенты:

дацэнт кафедры беларускай і рускай моў УА “Брэсцкі дзяржаўны
тэхнічны ўніверсітэт”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт Я. Р. Самуйлік

загадчык кафедры агульнага і рускага мовазнаўства УА “Брэсцкі дзяржаўны
ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна”, кандыдат філалагічных навук, дацэнт В. Б. Пераход

А .. **Адукацыйна-выхаваўчы** патэнцыял творчасці класікаў беларускай літаратуры :
зб. навук. арт. / Брэсц. дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна ; рэд. Н. Р. Якубук [і інш.]. –
Брэст : БрДУ, 2023. - 185 с.

Зборнік змяшчае артыкулы маладых навукоўцаў, прысвечаныя актуальным
праблемам гісторыі, тэорыі і методыкі філалагічных дысцыплін.

Адрасуецца навукоўцам, настаўнікам, студэнтам, усім, хто цікавіцца
нацыянальнай культурай, мовай і літаратурай.

УДК
ББК

ISBN

© УА «Брэсцкі дзяржаўны
ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна», 2022

М. А. Антоненка

Гродна, Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Я. Купалы

ЭСТЭТЫКА ВІЗУАЛЬНАГА КАНТЭНТУ АНЛАЙН- ПРАЕКТА “ПАШПАРТ ГРАМАДЗЯНІНА”

Сучасная рэальнасць перапоўнена інфармацыяй у любым яе выглядзе: тэкст, фатаграфія, відэа-, аўдыёфармат. Чалавеку ўвесь час трэба рабіць выбар: што менавіта прачытаць, чым будзе захапляцца і што будзе акружаць яго, – бо, як правіла, яго час абмежаваны, а плынь інфармацыі бясконца. Таму візуальная інфармацыя з'яўляецца неад'емнай часткай жыцця кожнага з нас. Карыстальнікі інфармацыі вымушаны ўспрымаць візуальныя адзінкі не толькі свядома, але і падсвядома [1, с.158].

Візуалізацыя – гэта сукупнасць метадаў па пераўтварэнні інфармацыі ў зрокавую форму, візуальны кантэнт – гэта трансфармацыя інфармацыі ў форму, якая даступна да ўспрыняцця праз візуальны, зрокавы канал. Традыцыйна да візуальнага кантэнту адносяцца фотаздымкі, інфаграфіка, розныя формы мультымедычнага кантэнту (відэаролікі, кліпы, флэш-анімацыя і інш.). Гэтыя катэгорыі выконваюць розныя функцыі і задачы, пералічым некаторыя з іх:

- 1) нясуць дадатковую інфармацыю;
- 2) дапамагаюць стварыць настрой;
- 3) перадаюць атмасферу падзей;
- 4) прыцягваюць увагу да тэксту;
- 5) разбіваюць тэкст на асобныя часткі, дазваляючы тым самым лягчэй ўспрымаць вялікі аб'ём інфармацыі [3].

Візуальны кантэнт выклікае больш хуткую і моцную рэакцыю арганізма, чым любы іншы тып кантэнту. Візуальныя стымулы і эмацыйныя рэакцыі, такія, як здзіўленне, шок, шчасце, натхненне, звязаны ў чалавечым мозгу, што прыводзіць да стварэння ўспамінаў.

Папулярнасць візуальнага кантэнту можна звязаць з развіццём тэхналагічных сродкаў, са стварэннем новых тэхналогій і камп'ютарных праграм, якія карыстаюцца попытам або праз прастату выкарыстання, або праз вялікі аб'ём цікавых функцый. Любы карыстальнік здольны стварыць візуальны шэраг з фота- і відэаматэрыялаў, адрэдагаваць іх і апублікаваць у Сетцы. Можна сцвярджаць, што з ростам разнастайнасці візуальнага кантэнту ўзрастае і роля крэатыўных магчымасцей. Стварэнне асобнай публікацыі, як і ўвогуле стварэнне акаўнта на розных сацыяльных платформах, павінна прыцягнуць і затрымаць увагу адрасата, падштурхнуць яго да далейшага ўзаемадзеяння. Прасочым эстэтычны бок

візуальнага кантэнтну на прыкладзе анлайн-праекта “Пашпарт грамадзяніна”, размешчаным на пляцоўцы Onliner [2].

Сеткавае выданне Onliner на сучасны момант выступае ўнікальнай платформай для прэзентацыі розных культурных праектаў. Менавіта дзякуючы гэтаму парталу, чытачы могуць далучыцца да беларускай культуры, музыкі, гісторыі і, вядома, мовы. “Пашпарт грамадзяніна” – гэта сучасны культурна-асветніцкі і адукацыйны праект, які мае агульную тэму, ідэю, нападзенне, афармленне. Назва праекта граматычна і лаканічна сфармулявана, выразна адлюстроўвае тэматыку публікацый. Галоўная ідэя праекта – стварыць метадычку для сапраўднага беларуса, дзе кожны зможа знайсці адказы на мноства важных пытанняў пра гісторыю, культуру, мову, літаратуру, музыку, мастацтва, дзяржаўныя сімвалы Беларусі.

З моманту стварэння праекта (12 кастрычніка 2020 года) па верасень 2022 года выйшлі 74 выпускі. Тэматыка публікацый разнастайная: гістарычная, музычная, мастацкая, літаратурная і іншыя. Асаблівую папулярнасць мае рубрыка “Шпаргалкі для тых, хто хоча размаўляць па-беларуску”. Рубрыка характарызуецца балансам цікавай інфармацыі і фарматамі яе падачы, якія адпавядаюць запыту сучаснага чытача. У межах гэтага праекта аўтары *“вырашылі наклапаціцца пра тых нашых грамадзян, якія хочуць гаварыць па-беларуску, але па нейкіх прычынах гэтага не робяць: бянтэжацца або думаюць, што пасля школы ўсё цалкам забыліся. Прапануем вашай увазе серыю шпаргалак, мэта якіх — аднавіць веды і дапамагчы пачуваць сябе ўпэўнена пры карыстанні беларускай мовай у розных жыццёвых сітуацыях... Карыстайцеся на здароўе”* [2].

Для таго, каб зразумець як выглядаюць выпускі праекта, як іх афармляюць стваральнікі, праілюструем некалькі публікацый з розных тэматычных рубрык. Падкрэслім, што візуальны кантэнт павінен быць не толькі інфармацыйным, але і цікавым, прыцягваць увагу. Таму ў эстэтычным успрыняцці кантэнтна важнае месца адводзіцца дызайну. Усе выпускі праекта “Пашпарт грамадзяніна” створаны па адным алгарытме і маюць складаны, шматкампанентны фармат падачы інфармацыі. Першая публікацыя “Шпаргалак” выйшла пад назвай “Як вітацца па-беларуску”. У верхнім кутку пазначана тэматыка, ніжэй ідуць акенцы з формамі прывітання: *“добры дзень, дзень добры, добрага дня”* або *“вітаю, прывітанне, вітанкі, здароў”*. Рубрыка абавязкова ўключае ў сябе ілюстрацыйную частку, задача якой – візуальнае суправаджэнне навуковага тэксту, стварэнне зрокавага вобразу. Усе ілюстрацыі аформлены адзіным стылем: шэраваты фон, аднолькавы шрыфт, для кожнага закончанага выказвання падабрана тэматычная карцінка. Тэкставай інфармацыі на малюнках няма, аднак тэкст не адыходзіць на другі план, хоць аб’ём яго скараціўся. Мы разумеем, што гэта

прафесійная праца журналістаў, якія здолелі сумясціць візуальныя кампанеты і традыцыю. Яшчэ адзін фармат, які набывае папулярнасць у праце “Пашпарт грамадзяніна” – гэта падбор адпаведных тэме твораў розных жанраў: аўдыякніга на беларускай мове, песня беларускага музыканта, падкасты, спектаклі (візуальна яны ніяк не выдзелены, але іх асабліваць у тым, што яны знаходзяцца ў канцы выпускаў).

Цікавы выпуск “Шпаргалак” прысвечаны тэме харчавання, змяшчае падказкі па камунікаванні ва ўстановах грамадскага харчавання, тосты. У адрозненні ад першага выпуску, дзе інфармацыя ў большай ступені знаёмая адрасату, у гэтым тэматычным блоку прыводзяцца ўстойлівыя беларускія формулы зваротаў ветлівасці. У якасці тлумачэння выступаюць іх рускамоўныя адпаведнікі, а некаторыя прадметы перакладаюцца на рускую мову. Усе выпускі аформлены аднолькава: праілюстраваны малюнкамі з неабходнымі словамі і ўстаўкамі дыялогу, напрыклад, “*наліце гарбату ў мой кубачак, зрабіце ласку*”. У дужках адразу пазначаецца: кубак – рус. *кружка*. Вельмі цікавыя прыклады з фастфуднай ежай: бульба фры, сандвіч, шаўрма, курыца, ялавічына. У канцы публікацыі падаецца абавязковы дыялог: – *Будзьце ласкавы, прынясіце рахунак! (Пожалуйста, принесите счет)* – *Разлічваецца карткай? (Расчитывается картой)* – *Не, у меня гатоўка. Калі ласка, можна без рэшты. (Нет, у меня наличка, можно без сдачи)*. Для публікацый рубрыкі галоўнае – унікальнасць: тэкст у форме падачы візуальнай гісторыі, які дэманструе прычынна-выніковыя сувязі, успрымаецца па-новаму і свежа, пры гэтым дае максімум патрэбнай інфармацыі.

У праекце “Пашпарт грамадзяніна” маюцца выпускі, у якіх вербальны кампанент пераважае над візуальным. Гэта рубрыка “Лёс людзей”, у якой расказваецца пра вядомых і значных беларускіх дзеячаў. Праілюструем выпуск: у верхнім кутку вялікім шрыфтам напісана назва публікацыі. Далей даецца каментарый пра эксперта-навукоўца, які або з’яўляецца аўтарам публікацыі або дапамагаў яе ствараць. Чытачу даецца права выбару ў атрыманні навуковай інфармацыі: прачытаць тэкст або праслухаць яго ў фармаце падкаста. Публікацыя суправаджаецца тэматычнымі навуковымі ілюстрацыямі з абавязковым подпісам знізу. Вёрстка ўсяго выпуску лаканічная, чытабельная, зразумелая. Лёгка засвойваецца новая інфармацыя, напісаны тэкст арыгінальна і цікава.

Самая “маладая” рубрыка – “*Багацце на карце. Працягваем знаёміцца з беларускімі гаворкамі*”. Апішам коратка фармат выпуску: на карце краіны прапісваюцца найбольш адметныя ды цікавыя словы пэўнага рэгіёна (паколькі гэта не навуковая праца, то лексемы размяшчаюцца прыблізна — адсутнасць межаў раёнаў, абласцей ці груп гаворак паказвае на тое). Сэнс дыялектнага слова тлумачыцца не шляхам падбору

літаратурнага адпаведнікам, а ілюстрацыяй. Напрыклад, у Гродзенскай вобласці “бусел”, а ў Магілёўскай вобласці – “клекатун”, абодва словы тлумачацца праз малюнак.

Ілюстрацыі ва ўсіх выпусках маюць дастаткова мульцяшны стыль: гіперлізаваныя часткі цела людзей (доўгае тулавішча і кароткія ногі, шырокія плечы і маленькая галава), вострыя вуглы цела, незвычайная колеравая гама (фіялетавае кота або ружовыя вочы ў дзяўчыны), памер літар або іншых прадметаў большы за часткі цела ці нават чалавека (напрыклад, аловак, музычная нота большыя за людзей). Асаблівасць такіх малюнкаў заключаецца ў іх абстрактнасці і сучаснасці. Мы можам пацвердзіць меркаванне даследчыкаў, якія прызнаюць наяўнасць навуковай ілюстрацыі як сучаснага спосабу візуалізацыі навуковай інфармацыі [4, с. 117]. Навуковая ілюстрацыя дапамагае не толькі візуалізаваць навуковыя веды, але і зрабіць так, каб выклікаць цікавасць у людзей, далёкіх ад навукі. Навуковая ілюстрацыя – гэта вынік тэхналагічнага развіцця і сумеснай працы вучонага, журналіста і мастака ці дызайнера. Такого роду дызайн здзіўляе, а значыць стварае ўражанні ў мэтавай аўдыторыі – гэта і ёсць галоўная функцыя візуальнага кантэнту.

Папулярнасць праекта “Пашпарт грамадзяніна” сярод моладзі вызначаецца адаптацыяй кантэнту пад мэтавую аўдыторыю, а таксама яго эстэтычным афармленнем. Чытабельная вёрстка, створаныя пад мэтавую аўдыторыю ілюстрацыі, розныя спосабы засваення інфармацыі, арыгінальныя эмадзі падтрымліваюць цікавасць аўдыторыі да праекта.

“Пашпарт грамадзяніна” – гэта магчымасць лёгка даведацца, вывучыць усё тое, што адносіцца да роднай краіны і мовы з дапамогай эстэтычна аформленых, лаканічных, прыгожых, цікавых публікацый. Моладзевыя праекты павінны факусіравацца не толькі на якасці кантэнту, але і іх прыгожым, арыгінальным афармленні.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Зырянова, Е. С. Важность визуального контента и классификация его видов / Е. С. Зырянова // Экономические науки. – Том 3. – Выпуск 6 (69). – 2022. – С. 158-161.
2. Пашпарт грамадзяніна: [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://sp.onliner.by/pashpart/>. – Дата доступу: 06.09.2022.
3. Федорова, А. М. Основные тенденции использования визуального контента / А. М. Федорова // [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа: <https://nauchkor.ru/uploads/documents/59fb49655f1be7070377398e.pdf?ysclid=I9quqimls5184741322>. – Дата доступа: 27.10.2022.
4. Шумакова, Е. А. Эстетика визуального контента в маркетинговых коммуникациях / Е. А. Шумакова // Медиасреда. – Челябинск: ЧелГУ, 2020. – С. 117–124.

В. І. Бобіч

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

**ВОБРАЗНАЯ СІМВОЛІКА РАМАНА У. КАРАТКЕВІЧА
“КАЛАСЫ ПАД СЯРПОМ ТВАІМ”**

У рамане У. Караткевіча “Каласы пад сярпом тваім” яркава падаюцца гістарычныя падзеі напярэдадні паўстання Кастуся Каліноўскага, раскрываецца атмасфера тагачаснага жыцця грамадства і духоўныя пошукі маладога пакалення беларусаў, што свядома абралі шлях служэння беларускаму народу, Бацькаўшчыне. Праблема духоўнага сталення, усведамлення сваёй нацыянальнай годнасці раскрываецца на вобразе галоўнага героя Алеся Загорскага. Алесь Загорскі, прайшоўшы складаны шлях духоўнага сталення (дзядзькаванне ў сялянскай сям’і Когутаў, сяброўства з Кастусём Каліноўскім), выразна ўсведамляе сваю нацыянальную годнасць, сваю місію вызваліцеля народа, прадбачыць магчымы трагічны фінал сваёй дзейнасці. Раскрыццю місійнасці героя садзейнічае і вобразная сімволіка рамана. Так, вобраз “мёртвага ствала занесенай пяском грушы” ўвасабляе небяспеку, якую нясе для Алеся яго грамадская дзейнасць, але гэта не палюхае Загорскага, душа якога прагне справядлівасці.

Сімвалічным сэнсам напоўнены вобраз ракі Днепр. Менавіта на беразе Дняпра, на фоне магутнай ракі, адбываюцца ўсе самыя значныя новаўтварэнні ў душы галоўнага героя рамана. Менавіта тут Алесь упершыню чуе вестку пра неабходнасць вяртання ў Загоршчыну. Рака становіцца сведкам таго, як падлетак дае клятву быць іншым, чым Кроер. У час абраду пастрыжэння, стоячы на высокім урвішчы Дняпра і абводзячы рукой наваколле, бацька гаворыць сыну заветныя словы: “Помні, усё жыццё ты будзеш піць ваду з Дняпра і абмываць гэтай вадой сваіх нованароджаных. І адабраць гэта ў цябе не можа ні чалавек, ні Бог, ні д’ябал. Адна смерць” [1, с.134]. Менавіта на беразе Дняпра ў душы Алеся выпявае ўсведамленне, што і сяляне, і шляхта – адно цэлае, імя якому – народ. “І гэта неяк страшнавата наблізіла яго, Алеся, да усіх людзей, нават да тых, чые курганы стаяць васьм’ю колькі стагоддзяў па берагах вялікай ракі”. На Дняпры адбываецца размова Алеся з Кастусём, у час якой юнакі акрэсліваюць свой далейшы лёс. Расказваючы пра развітанне Алеся Загорскага з роднымі мясцінамі перад ад’ездам на вучобу ў Пецярбург, аўтар зноў прывёў свайго героя на бераг Дняпра. “...Алесь ішоў берагам Дняпра. Імкнулася, бегла некуды шырокая плынь. Сінія пагрозлівыя хмары стаялі, не рухаліся, за вялікай ракой. Кроплямі пралітай крыві чырванелі татарнікі.

Ён мінуў курганы – іх тут дзясяткі тры, розных – відаць, нейкі старажытны племянны могільнік – і пайшоў угору па спадзістым адхоне. І на курганах, і тут, але радзей і радзей, магутна і сакавіта тапырыў свае дзіды баец-чартапалох. І Алесь ведаў, што ўсё гэта, навакольнае, ён ніколі не здолее забыць”. Намаляваная карціна з’яўляецца для аўтара і яго героя сімвалам Радзімы, яе гераічна-трагічнай гісторыі, што ўвасоблена ў курганах і чырвоных татарніках, яе няскоранасці і велічы, сведкам якой выступае жыццядзейсны воін-чартапалох [1, с.159].

Вобраз Дняпра ў рамане У. Караткевіча “Каласы пад сярпом тваім” з’яўляецца сімвалам вечнасці духоўнага жыцця народа, той скарбонкай, у якую ўносіць уклад кожны чалавек – “ручаінка”, “крыніца”. “Родная зямля – гэта крыніцы”, – сцвярджае пісьменнік. І сапраўды, багаццем кожнай зямлі з’яўляюцца перш за ўсё людзі, што яе насяляюць. На жыццёвым шляху кожнага чалавека сустракаюцца розныя перашкоды: “скалы, у якіх трэба пратачыць сабе дарогу, пяскі, у якіх трэба не высахнуць, зграбныя, як дзяўчаты, вербы, карані якіх трэба напаіць” [2, с.156].

Не згубіцца ў пясках, не загінуць, так і не ўбачыўшы марскіх хваль, дапамагае кожнаму чалавеку прыклад жыццёвай стойкасці, мужнасці, духоўнай сілы яго папярэднікаў. Іх сімвалізуе ў рамане вобраз дуба.

Вобразы-сімвалы дуба і ракі спалучаны ў адзінае цэлае ў сцэне развітання Данілы Кагута з жыццём. Тут асабліва выразна раскрываецца аўтарскае разуменне сэнсу жыцця, акрэсленае ў назве рамана, лірычным адступленні пра мора, перададзенае праз разважанні Вежы пра стаячую ваду і плынь. Калі першая гніе і робіцца балотам, то другая – з крыніцы робіцца ручаінай, ракою, морам, аблокамі. Гэта перакананне не толькі Вежы, але і Данілы Кагута, які ў апошнія хвіліны жыцця папрасіўся да ракі, каб менавіта на беразе неспакойнага, магутнага Дняпра сустрэцца са смерцю: “ – Ухіляюся табе, рэчачка, – сказаў Кагут. – Бяжы сабе ды бяжы. ...Рэчка ты мая, рэчанька. Залаценькая ты мая. Бяжы сабе ды бяжы. Нясі сабе ды нясі”. Ён звяртаўся цяпер да ракі, як роўны да роўнага. Цяпер перад абодвума была вечнасць [2, с.169].

Як бачым, для Данілы Кагута характэрны народны погляд на праблему жыцця і смерці. Апошняя не палохае героя Караткевіча, бо ён перакананы: “Косці стануць зямлёй, і вырастуць дрэвы, і пацякуць з іх кроплі дажджу. Проста туды, у раку. І ён стане ракою, а рака – ім. І нават самы мудры, нават бог, іх не адрозніць”. У апошнія хвіліны жыцця няма ў душы старога ні страху, ні сумятлівасці, ні роспачы. Усё жыццё імкнуўся Даніла Кагут жыць у суладдзі са сваім сумленнем, служачы ідэалам Добра, Справядлівасці, Прыгажосці. Аўтарскае захапленне святасцю жыццёвага подзвігу селяніна перадаецца праз згаданыя вышэй вобразы-сімвалы: неба, дуба і Дняпра: “Дзедавы вочы глядзелі ў сіняе неба, у якім магутна

распасціраўся безліччу галін волат-дуб. Галіны пагойдваліся, нібы сам купал неба велічна гойдаўся на іх. Кроў зямлі цякла ў жылах дуба. А кара была шурпатая, як мужыцкія рукі. А галін было – не злічыць. А за дубам быў Дняпро. А над Дняпром, і над дубам, і над ім, старым Кагутом, было сіняе неба. Добра будзе пад такім небам беламу каню...”.

Бязмежнасць і веліч сіняга неба, купал якога нібы гайдаецца на галінах дуба, нагадвае чытачу пра неабмежаваныя магчымасці чалавечага самаўдасканалення і ў той самы час падкрэслівае, што менавіта прага “жыцця для ўсіх” утрымае і ўратае гэты свет.

Алесь Загорскі – галоўны персанаж рамана. Яго можна ўспрымаць як гістарычную асобу, але пры гэтым не трэба забываць, што гэта ідэалізаваны, а не канкрэтны герой. Ён увасобіў спрадвечную мару беларускага народа аб месіі, збаўцы, які абудзіць родную зямлю ад доўгага сну, верне яе да жыцця. У гэтым выяўляецца адна з рысаў рамантызму, якая бярэ пачатак з вуснай народнай творчасці. І хаця Алесь не робіць нейкіх звышнатуральных учынкаў, ён – рамантычны герой, бо ў яго душы спалучаюцца рысы сапраўднага змагара за народнае шчасце і наіўнага летуценніка, які верыць у ідэалы дабра і справядлівасці, змагара, які выяўляе памкненне ўсіх пакаленняў: вольна, свабодна жыць на роднай зямлі. І можа, ніхто не адчуваў так востра гэтай патрэбы, як чалавек працы – селянін. Таму аўтар ідзе на свядомае парушэнне гістарычных рэалій: Алеся аддаюць на дзядзькаванне, хаця ў XIX стагоддзі гэтага звычайу шляхта ўжо не прытрымлівалася. Чалавек, нават калі ён і шляхціц, павінен з дзяцінства зведаць на ўласным вопыце цяжкую сялянскую працу і побыт. Толькі ў гэтым выпадку ён будзе ведаць іх сапраўдны кошт і зможа выступіць у абарону тых, хто бяднейшы за яго і мае менш правоў. Такім уяўляецца аўтару шлях станаўлення сапраўднага беларуса, выратавання яго спадчыны і роднай культуры [1, с. 178].

Вобраз Алеся грунтуецца не толькі на рамантычным, але і на рэальным светаўспрыманні. Алесь выступае як рыцар з высакародным і шчырым сэрцам, якое чула рэагуе на ўсе беды народа. У сям’і Кагутоў ён навучыўся цаніць гонар і годнасць простага чалавека, не прыніжаць іншых і самому ні перад кім не прыніжацца, ашчадна адносіцца да духоўнай спадчыны сваіх продкаў і тых каштоўнасцяў, якія набывалі для іх часам значэнне сакральнага сімвала. Адным з сімвалаў чалавечай працы і поту быў хлеб. У гэтым плане паказаны той эпізод з рамана, калі юны князь Загорскі падымае кавалак хлеба, які ўпаў са стала, і цалуе яго са словамі: “Даруй, Божухна!” Алесь – не толькі рамантык, які бачыць у сне белых коней, увасабленне свабоды і светлых ідэалаў, але, адначасова, і рэаліст, які думае аб самых звычайных, паўсядзённых справах.

У вобразе маладога Загорскага выяўляюцца рысы характару і паводзінаў рэальнага чалавека [2, с.198]. Грамадзянскае сталенне Загорскага, такім чынам, адбываецца не толькі на рамантычным грунце. Бацькі Алеся добра ўсведамлялі, што, каб быць патрыётам сваёй зямлі, патрэбна найперш ведаць яе мінулае – тое, што надае змаганню мэту і служыць светлым ідэалам гэтага змагання. Вялікую ролю тут адыграў стары Вежа, дзед Алеся, прозвішча якога таксама не выпадковае. Вежа – гэта нібы маяк, на які павінна арыентавацца маладое пакаленне. Нездарма дзед кажа, што “трошкі лепшы” за ўнука. Дзед навучыў Алеся таму, што павінен ведаць сапраўдны грамадзянін: праўдзе аб прыгоні і парадках, якія панавалі ў Расіі, аб шляхах грамадскага развіцця. І, пазнаючы гэту праўду жыцця, Алесь разумее, што здольны змяніць рэчаіснасць, але яшчэ не ўсведамляе як. Гэты разрыў паміж здольнасцю і немагчымасцю ажыццявіць задуманае – яшчэ адна рыса героя рамантычнага характару. Разумеючы, што нельга ахапіць неабдымнае, Алесь дае сабе клятву змяніць хаця б нешта, тое, на што ў яго хопіць моцы.

Колас да коласа – сноп будзе, – кажуць у народзе. Загорскі ўсведамляе, што адзін ён – як колас у полі, што патрэбна вялікая сіла, каб зварухнуць акамянелыя пласты жыцця. Сустрэча з Каліноўскім натхніла Алеся на адданае служэнне справе, за якую ахвяраваць можна не толькі каханнем, але і жыццём. Увабраўшы ў сябе ўсё лепшае ад простага народа і ўзбагаціўшыся веданнем сапраўднай мінуўшчыны, герой уступае ў дарослае жыццё, выразна ўсведамляючы цяжкасці на шляху дасягнення выпакутаванай мэты [6].

Такім чынам, да мастацкіх асаблівасцей рамана У. Караткевіча “Каласы пад сярпом тваім” адносіцца яго вобразная сімволіка. Героі рамана – людзі па сваім наканаванні смяротныя. Баяцца смерці для іх – значыць пастаянна адчуваць на сабе ўладу сярпа, а калі думаць, што з фізічнай смерцю не страчваецца мажлівасць духоўнага працягу ў спадкаемцах, то кожнаму з нас – коласу – неабходна назапашваць жыццёвую энергію, каб быць перакананым, што заўтра поле жыцця не зарасце пустазеллем. У рамане “Каласы пад сярпом тваім” пісьменнік выказаў думку пра тое, што ніякія сацыяльна-гістарычныя перашкоды не павінны спыняць рух чалавецтва да вяршынь духоўнасці.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Махнач, Т. М. Караткевіч Уладзімір: Бібліяграфія / уклад. // Беларускія пісьменнікі: Біябібліягр. слоўн. : у 6 т. – Мінск, 1994. – Т. 3. – С. 161–178.
2. Станкевіч, Ст. Уладзімер Караткевіч у вабароне нацыянальнай годнасці Кастуся Каліноўскага / Ст. Станкевіч // Беларус. 1980. – № 280–281. – С. 150–198.

А. И. Волк

Гродно, Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы

ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОСТОВ В СОЦИАЛЬНОЙ СЕТИ INSTAGRAM (НА ПРИМЕРЕ ПУБЛИКАЦИЙ В АККАУНТЕ СТУДИИ РАЗГОВОРНОГО АНГЛИЙСКОГО «YES»)

Язык представляет собой одну из самых сложных и динамично развивающихся систем, которая регулярно обновляется благодаря изменениям различных аспектов повседневности людей. В жизни каждого человека большую роль играет общение с другими людьми посредством интернета, в частности, с помощью социальных сетей. Несмотря на то, что Instagram является социальной сетью с преимущественно визуальным типом контента, в настоящее время среди пользователей Instagram популярными становятся не только личные блоги, но и аккаунты коммерческой направленности, которые сегодня уже являются системными инструментами в коммуникации с целевыми аудиториями. При этом информация транслируется через пост, который является отдельно взятым текстовым сообщением, максимальный объём которого составляет 2 200 символов. Посты выполняют ряд функций, среди которых – формирование представления об услугах и создание у целевой аудитории определённого образа продукта. Рассмотрим более подробно языковые особенности публикаций студии разговорного английского «Yes».

Студия разговорного английского «Yes» представляет собой профессиональный центр по изучению разговорного английского языка в городе Гродно. В языковой школе обучают как детей, так и взрослых, обучение проходит в индивидуальном и групповом форматах, что указано на официальном сайте студии [1].

Публикации в аккаунте не имеют сложных синтаксических оборотов, преобладают простые предложения, которые лучше воспринимаются подписчиками.

Для Instagram-аккаунта @yesgrodno характерно использование эмодзи, которые в определённой степени позволяют заменить вербальные или невербальные единицы общения. Н. Г. Комлев определяет эмодзи как «информационную систему сокращений и значков (чаще шуточных), используемых в электронной почте из-за невозможности передать нюансы своего настроения с помощью жестов, мимики или даже почерка» [2]. С их помощью студия разговорного английского языка пытается передать читателям конкретные эмоции, создать и усилить

определённый настрой. Таким образом, смайлики соотносятся с конкретными жестами и эмоциональными реакциями. Например, приветствие, прощание, восторг, удивление, смех, слёзы, аплодисменты и др. Для публикаций характерно частое использование смайлов вместе с соответствующими словами или вместо них. Например, в посте на тему *«Субботнее утро в компании единомышленников в нашем разговорном клубе – лучшее, что вы можете сделать для своего английского»* встречаются следующие смайлики: флаг Великобритании – выражение уровней английского языка, огонь – знак высокого профессионализма преподавателей, облако мыслей – выражение темы занятия, песочные часы – знак длительности занятия, ракета – начало занятий, ноутбук – выражение online-формата проведения, дом – выражение офлайн-формата проведения, знак окей и др.

С целью создания уникального образа оказываемых услуг студия английского языка в публикациях использует восклицательные предложения: *«Знание английского языка даёт возможность вашему ребёнку выбирать своё будущее в любой части мира!»*, *«Постоянные участники наших еженедельных тренингов уже привыкли к тому, что их субботнее утро начинается с бодрящего... английского! Приобретайте и вы эту полезную привычку!»*.

Характерной особенностью постов студии разговорного английского является использование глаголов в повелительном наклонении: *«Смотрите увлекательное видео-интервью!»*, *«Записывайтесь и присоединяйтесь!»*, *«Записывайтесь на бесплатное пробное занятие в студию разговорного английского по ссылке в шапке профиля и уже завтра начните менять свою жизнь к лучшему!»*. Данные конструкции влияют на готовность читателя воспользоваться данными предложениями, являются краткой инструкцией к незамедлительному действию.

Часто публикация начинается с вопроса, ответ на который читатель может сразу же найти в данном тексте. Например, *«Как освоить IT-терминологию на английском и чувствовать себя уверенно в компании?»*, *«Как выбрать полезное увлечение для ребёнка?»*, *«Как провести последнюю летнюю субботу этого года?»*, *«Где применить знание английского языка?»*. Данный приём помогает привлечь внимание читателей, создать с ними диалог.

Некоторые посты в Instagram-аккаунте @yesgrodno написаны по определённому шаблону. Так, посты из серии «Debate club» состоят из следующих частей:

1. Вступление с приглашением: *«Приглашаем всех желающих провести предстоящую субботу»*, *«Приглашаем всех студентов @yesgrodno и тех, кто планирует учить английский!»* – указание даты

проведения мероприятия максимально продуктивно для своего разговорного английского на наших Debate club!

2. Анонс, который включает в себя дату проведения, время начала и длительность занятий, формат проведения (онлайн/офлайн), указание темы в зависимости от уровня освоения английского языка.

3. Пошаговая инструкция, состоящая из следующих пунктов: быть подписчиком данного Instagram-аккаунта, оставить комментарий «хочу участвовать» и указать, в каком разговорном клубе подписчик хотел бы принять участие.

4. Завершение поста тематическими хэштегами, например, *#английскийгродно*, *#разговорныйанглийский*, *#курсыгродно*, *#школаанглийскогогродно*, *#английскийдлявзрослых*, в том числе *#yes_debateclub*.

Помимо этого, в интернет-среде стал популярен хэштег, который представляет собой слово или фразу, начинающуюся с символа «#», за которым следует определённое количество слов без пробелов [3, с. 110]. Хэштеги позволяют кратко отразить содержание контента, сделать акцент на передаваемой читателям информации. В Instagram-аккаунте студии разговорного английского под каждой публикацией используются хэштеги, которые указывают на тематическую направленность и геолокацию, например, *#английскийгродно*, *#курсыгродно*, *#английскийдляначинающих*, *#курсыанглийскогогродно*, *#английскаяшколагродно*, *#английскийс нуля*, *#разговорныйанглийский*, *#есгродно*, *#yesgrodno*.

Из выше описанного следует, что информация в социальной сети Instagram передаётся через пост, основной задачей которого является формирование у целевой аудитории запоминающегося образа с помощью определённых языковых средств. Для Instagram-аккаунта студии разговорного английского «Yes» характерно использование в постах эмодзи, восклицательных предложений, вопросных конструкций, написание серии постов по определённому шаблону.

Список используемой литературы:

1. Курсы английского «Yes» в Гродно [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: <https://yes-grodno.by/>. – Дата доступа: 26.09.2022.
2. Комлев, Н. Г. Словарь иностранных слов / Н. Г. Комлев. – М. : Эксмо, 2006. – 669 с.
3. Церюльник, А. Ю. Использование хэштега в Инстаграм-блогах / А. Ю. Церюльник // МНИЖ. – 2018. – № 72. – С. 110–115.

М. А. Галах

**ФІЛАСОФСКА-АНАЛІТЫЧНАЕ АСЭНСАВАННЕ ЖЫЦЦЯ
НАРОДА Ё ПАЭМАХ МАКСІМА ТАНКА 30-Х ГГ. ХХ СТ.
("НАРАЧ", "ЖУРАВІНАВЫ ЦВЕТ", "СКАЗ ПРА ВЯЛЯ")**

Творчасць выдатнага беларускага паэта М. Танка (сапраўднае імя Яўген Іванавіч Скурко, 1912–1995 гг.) увасабляе свет трывожных роздумаў і асабістых глыбокіх перажыванняў аб сацыяльных зрухах у грамадстве, набалелых праблемах і пераломных падзеях, якія ўплывалі на лёс беларускага народа. Ужо даўно ў літаратуры існуе тэрмін "танкаўская паэзія", які шмат чаго ўмяшчае ў сабе, і найперш – непераўздызеныя ўзоры паэзіі, якія вызначаюцца высокім ўзроўнем паэтычнай культуры і наватарствам аўтара.

Выдатны беларускі літаратуразнаўца М. М. Арочка трапна заўважаў "Паэту суджана было з'явіцца і на поўны голас загаварыць у адну з самых буйных нацыянальна-вызваленчых эпох, калі надзвычай востра паўстала пытанне – быць ці не быць народу Заходняй Беларусі і ўсяму беларускаму народу з яго самабытнасцю, культурай, мовай, з яго гістарычнай спадчынай. Такое пытанне над зямлёй беларусаў навісала бясконца, праз многія стагоддзі сацыяльных і нацыянальных зняволенняў, асіміляцый" [1, с. 312].

Увогуле Яўген Іванавіч пачаў пісаць толькі ў другой палове 20-х гг., будучы гімназістам, а друкавацца – з 1932 г. Яго першы верш "Заштрайкавалі гіганты-коміны" быў апублікаваны ў газеце "Беларускае жыццё" ў Львове 7 красавіка 1932 г.

У 1935 г. М. Танк у Вільні пачынае пісаць сваю першую паэму "Нарач", прысвечаную барацьбе нарчанскіх рыбакоў за права быць гаспадарамі свайго возера, багаццяў беларускай зямлі. Паэма была завершана ў 1937 г. і атрымала даволі высокія ацэнкі крытыкаў. У паэме "Нарач" народная стыхія і стыхія прыроды зліваюцца ў адно цэлае, падагульняючы думкі аўтара аб вострых сацыяльных праблемах, узнятых у творы. Важнае значэнне ў творы маюць лірычныя адступленні-напевы пра будучыню, у якіх метафарычна раскрываецца мэта паўстання і мары ўсіх беларусаў аб вольным жыцці.

У. Калеснік пісаў: "Цяжка сказаць, калі іменна нарадзілася задума "Нарачы", мажліва нават у 1934 г., у той незабыўны снежаньскі дзень, калі Танк ішоў дахаты з турмы. Паэт-астрожнік, знябыўшыся па родным нарчанскім краі, спыніўся ля возера. Скаваная лёдам стыхія нечым нагадвала яму Беларусь, уражанні выліліся ў рамантычны верш "Нарач як мора" – твор пра няволю і пакуты змагання" [2, с.104].

Летам 1935 г. М. Танк быў накіраваны на падпольную рэвалюцыйную работу да ахопленых бунтам рыбакоў і сялян нарачанскіх вёсак. Мабыць, тады і з’явілася задума паэмы. Аўтар вырашыў праславіць рыбацка-сялянскае паўстанне над Нараччу і гэтым самым садзейнічаць уздыму духу барацьбы ва ўсёй Заходняй Беларусі. Менавіта ў вобразе нарачанскага рыбака М. Танк адкрываў вобраз-тып беларуса, нязгоднага мірыцца з прыгнётам. Больш за ўсё гэта заўважаецца ў вобразе Прахора. М. Арочка слухна пісаў пра тыпалогію герояў і праблематыку гэтага твора: “Істотным было адкрыццё мастацкай ролі вобраза Прахора ў абвастрэнні канфлікту – гэта ён склікае на бурлівы сход, вецер на вуліцы рве на яго грудзях рызманы, трагічна прадвешчаючы далейшы шпаркі бег падзей у бок развязкі: арышт кіраўніка нарачанскага выступлення рыбакоў Грышкі і Прахора, смяротна параненага падчас уцёкаў, затым псіхалагічна-ўзрушальная карціна гібелі Прахора ў хвалях Нарачы – усё гэта выпісана не проста падзейна, а сімвалічна, з роздумам аб прыцягальна-пагрознай сіле азёрнай стыхіі, што, паглынаючы героя, філасафічна ўвасабляе трывожны кругаварот жыцця і нябыту, зямлю продкаў, характар народа” [1, с. 324].

Тэма паэмы “Нарач” – гэта ўслаўленне нацыянальна-вызваленчай барацьбы ў Заходняй Беларусі. Калі гаварыць канкрэтна, то гэта паказ барацьбы нарачанскіх рыбакоў за права карыстацца азёрамі, за права лавіць рыбу там, дзе лавілі іх дзяды і прадзеды. Але ў “Нарачы” адлюстравана сялянскае паўстенне. Да канца верная паўстанню толькі батрацкая частка вёскі. Гэта яна ўцягвае ў барацьбу людзей сярэдняй заможнасці, пераадольваючы адначасова супраціўленне кулакоў. Аўтар падкрэслівае, што змаганнем кіруюць камуністы, і ў гэтым выяўляюцца сацыяльна-палітычныя прыкметы той гістарычнай эпохі.

У жанравым сэнсе паэма “Нарач” уяўляе, па меркаваннях многіх даследчыкаў, досыць унікальны мастацкі арганізм. Твор спалучае ў сабе тры розныя, але раўназначныя, родавыя пачаткі літаратуры. Гэта падзейна-сюжэтны, драматычны і лірычны, якія ўзняты на ўзровень сапраўднай эпічнасці. М. Арочка трапна адзначаў: “Уражвае сужыццё напеваў, маналогаў, драматычных сцэн і дыялогаў, пейзажных карцін, прыпевак, плачаў – усё гэта жыве сваім паўнакроўным жыццём, у буянстве інтанацый, рытмаў, гукаў, метрыкі, яднаецца ў адзіны арганізм адным светаадчуваннем творчай асобы, яго лірычнай прысутнасцю ў кожным эпізодзе...” [1, с. 325].

Увогуле асобныя фрагменты з паэмы “Нарач” былі ўпершыню надрукаваны ў зборніку “На этапах” (1936) як лірычныя вершы, без упаміну, што яны ўваходзяць у паэму. Па частках паэма друкавалася ў часопісе “Калоссе” за 1936–1937 гг., а потым у канцы 1937 г. вышла

асобнай кніжкай у Вільні. Услед за паэмай “Нарач” была напісана паэма “Журавінавы цвет”, у якой на першым месцы стаяла праблема кахання, сумленнасці і шчасця ва ўмовах нацыянальнай няволі. “Журавінавы цвет” толькі з нацяжкай можна назваць гераічнаю паэмай, хаця ў ёй ёсць гераічны персанаж і свайго роду подзвіг. Гэтая паэма была напісана ўсяго за няпоўны месяц. Праца над ёй пачалася 20 сакавіка і скончылася 16 красавіка 1937 г.

У. Калеснік, аналізуючы гэты твор, слухна пісаў: “У экспазіцыі “Журавінавага цвет” такія ж, як і ў “Нарачы” ідэйныя значэнні персанажаў, уступаючых у любоўны канфлікт, і аналагічная іх растаноўка па сюжэтных сцежках-дарожках, адным словам, – той жа “класічны” трохвугольнік: Васіль – Раіна – асаднік. Мажліва, і сітуацыі паўторацца? Ды не, тут інтрыга абвастрылася” [2, с. 165].

Маладая заходнебеларуская сялянка Раіна была першай красуняй у ваколіцы. Яна парвала адносіны са сваім равеснікам Васілём і сышлася з польскім асаднікам. І толькі тады, калі стары бацька запратэставаў, яна зразумела, што аступілася. Гэтая памылка вельмі дарага каштавала яе блізім і ёй самой. Бацька Баўтрук помсціў нягодніку за ганьбу дома, рызыкуючы сваім жыццём.

Вобраз Васіля ў паэме – гэта увасабленне маўклівай сумленнасці, маральнай чысціні працавітага беларускага юнака. Змірыцца са здрадай сваёй каханай ён, канешне, не мог, бо быў чалавекам актыўнай натуры, як і большасць людзей працы. Гордая стрыманасць пачуццяў – выразная рыса нацыянальнага характару беларуса. Гэта дапамагае зразумець асобу Васіля, яго паводзіны. У. Калеснік пра характар Васіля заўважаў: “Наш герой умее разумна накіраваць свае страсці таму, што ён сумленны і свядомы хлопец. А такія былі патрабавальнымі да сябе і сваіх сябровак. Пачуццё годнасці і вера ў Раіну дае яму сілу чакаць. Васіль уздымаецца над мяшчанскім разуменнем гонару, ён не ўніжаўся да просьбаў і дакораў, але і не спальваў мастоў. Тактоўна, без жэстаў і слоў вёў ён барацьбу за дзяўчыну, як за годнасць свайго класа, свайго народа, і даў мажлівасць самой вярнуцца да роднага берага” [2, с. 170].

Вобраз асадніка заслугоўвае ўвагі як новы вобраз у творчасці М. Танка і рэдкі ў заходнебеларускай літаратуры. Ён падаецца ў паэме як распусны спажывец жыцця, марнатраўца, гуляка. Пра гэтую схільнасць асадніка У. Калеснік пісаў так: “Рыцар бутэлькі з азартам цягне сівуху, а захмялеўшы, выхваляецца тым, “што ён жыве без мазалёў, як пан” [1, с. 175]. Змест паэмы “Журавінавы цвет” падзелены на тры раздзелы, якія адпавядаюць тром асноўным элементам літаратурнай кампазіцыі. Гэта экспазіцыя, кульмінацыя і развязка. У першым раздзеле паэт знаёміць сваіх чытачоў з Васілём і Раінай. Другі раздзел паказвае віноўніка разладу

і развенчвае яго як саперніка Васіля. Трэці раздзел займае кранальная гісторыя паўторнага збліжэння Васіля з Раінай. У паэме апісаны дзве сустрэчы. Першая сустрэча яшчэ больш раз'яднала галоўных герояў. Такі ход падтрымаў інтрыгу адносін герояў, адтэрмінаваў развязку, што падняло экспрэсіўнасць паэмы.

Важна падкрэсліць, што паэма “Журавінавы цвет” з’яўляецца змястоўным, патрыятычным творам. М. Танку ўдалося паставіць актуальную праблему цаны шчасця і вырашыць яе ў духу рэвалюцыйна-вызваленчай ідэалогіі, шчырым ідэйным прыхільнікам якой быў у той час малады паэт-змагар.

Таленавітыя апрацоўкі фальклорных сюжэтаў і матываў характарызуюць М. Танка як самабытнага паэта, які глыбока разумее, ведае і шчыра любіць вусную народную творчасць. Казачны сюжэт, шырока распаўсюджаны і апрацаваны рознымі аўтарамі. М. Танк умее падаць гэты сюжэт па-свойму, не паўтараючы ужо вядомых хадоў. Вершаваная казка “Сказ пра Вяля” была напісана ў 1937 г. паводле народных паданняў і легенд. Гэта была першая спроба паэта-рэвалюцыянера выкарыстаць багаты народны гераічны эпас для прапаганды ідэй народнай рэвалюцыі. Ужо ў гэтым творы намеціліся характэрныя рысы М. Танка як паэта-казачніка. Адною з іх з’яўляецца ўменне спалучаць фантастычнае і казачнае з сапраўдным.

Твор быў напісаны дзякуючы дзеду М. Танка, якія яшчэ маленькаму Максіму расказваў легенды пра Вялеў бор: у даўнія часы тут жыў добры разбойнік Вяль, які абіраў праезджых паноў, а грошы раздаваў сялянам. Пасля яго смерці бор назвалі Вялевым. Гэтая легенда і дала жыццё выдатнаму твору.

Наконт структуры паэмы “Сказ пра Вяля” У. Калеснік трапна пісаў: “Варта адзначыць, што казачныя матывы размешчаны ў пачатку і канцы твора. Сярэдняя яго частка – бітва – сваёю паэтыкай лучыцца не з казкамі, а з гісторыка-гераічнымі творамі фальклору і летапіснымі апавяданнямі воінскага тыпу. Тут мы знойдзем традыцыйную ноч перад бітвай. Два лагеры – адзін супраць другога. Мужыцкі – ціхі, заклапочаны, сціплы, а княжы – разгульны, ганарысты, крыклівы. Свежа пераказвае паэт традыцыйна-летапісную паралель: вайна – крывавы пір. З хаосу бітвы вынырае толькі адна постаць Вяля, які б’ецца ў першых радах, як просты воін” [2, с. 183].

Імя Вяль мае назоўны сэнс, у многіх яно асацыіруецца са словам “вялікі” і падкрэслівае волатную асобу яго носьбіта. Ён пакарыў сэрцы сваіх землякоў, якія прасілі ў яго, каб ён завёў іх у такое месца, дзе няма паноў і дзе жыве праўда. Успамінаючы гісторыю наша краю варта адзначыць, што ў тыя часы, пра якія гаворыцца ў творы, на самой справе

існавалі вольныя землі і таму масавыя ўцёкі сялян былі пашыранаю формай пратэсту супраць прыгону. Увогуле вобраз Вяля пададзены паэтам у рамантычным плане. М. Танк падчас напісання паэмы выкарыстоўваў гіпербалу. Ён перайшоў мяжу рэальнага і ўвайшоў у краіну гераічнай мары.

Паэма “Сказ пра Вяля” – мастацкі павучальны міф аб трагічным героі. Пакінуўшы грамаду, Вяль парушыў важнейшы закон грамадскага жыцця і паплаціўся за гэта ўласным жыццём. Ён быў змораны, прылёт і задрамаў у цёмным лесе. Князевы слугі, падкраўшыся да соннага асілка, завалілі яго векавымі соснамі. Многія навукоўцы лічаць, што смерць Вяля з’яўляецца трагедыяй адрыву важака ад народа. Як прыгадваў У. Калеснік, “заходнебеларуская эстэцкая крытыка адмаўляла гісторыка-пазнавальнае значэнне паэмы. У ёй бачылі фантастычна-казачны твор...” [2, с. 194].

Як бачна, творчасць М. Танка 30-х гадоў вызначалася маштабнасцю гістарычнага мыслення, метафарычнасцю, творчым выкарыстаннем фальклорнай паэтыкі. Гэта сведчыла аб шырыні духоўна-мастацкіх даляглядаў, вялікім эстэтычным патэнцыяле аўтара, што і заўважаецца ў паэмах. Увогуле ўсе творы М. Танка напоўненыя глыбокім філасофска-аналітычным асэнсаваннем жыцця і чалавека, а таксама высокім гуманістычным зместам і грамадзянска-патрыятычным пафасам.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Арочка, М. Максім Танк // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя : у 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т літаратуры імя Я. Купалы; рэдкал.: У. В. Гніламёдаў [і інш]. – Мінск : Беларус. навука, 1999. – Т. 3. – С. 121–175.
2. Калеснік, У. Паэзія змагання : Максім Танк і заходнебеларуская літаратура / У. Калеснік. – Мінск : Дзярж. выд. БССР. – Маст. літ. – 1959. – 252 с.

В. А. Грабчак

Віцебск, Сярэдняя школа № 45 г. Віцебска імя В. П. Маргелава

ВОБРАЗЫ ЯНКІ МАЎРА І ЯКУБА КОЛАСА Ў ТВОРАХ НАТАЛЛІ МІЦКЕВІЧ, МАКСІМА ЛУЖАНІНА: АГУЛЬНАЕ І АДРОЗНАЕ

Стымулам для дадзенага артыкула паслужыла жаданне глыбей зразумець жыццё, праблемы, жаданні Янкi Маўра і Якуба Коласа. 2022 г. – юбілейны: спаўняецца 140 год з дня нараджэння Якуба Коласа.

Апошнім часам у нашай краіне значна пашырылася цікавасць да вывучэння жыцця і творчасці беларускіх пісьменнікаў, існуе шмат твораў мастацтва на гэту тэму.

Актуальнасць тэмы заключаецца ў тым, што творы пісьменнікаў, якія распавядаюць пра жыццё нашых вядомых песняроў, павінны быць вывучаны як мага паўней. Навізна ў тым, што ў літаратуры вобразы Янкі Маўра і Якуба Коласа ў такім аспекце раней не вывучаліся, дакладней, параўнанне паміж лёсамі гэтых вядомых асоб не рабілася.

Мэта артыкула – выявіць адрознае і агульнае ў жыццёвых і творчых шляхах Якуба Коласа і Янкі Маўра. Для дасягнення дадзенай мэты пастаўлены наступныя *задачы*: акрэсліць жанравыя адметнасці мемуарнай літаратуры, раскрыць і параўнаць асаблівасці паказу жыцця і творчасці Янкі Маўра і Якуба Коласа ў даследуемых творах.

Аб’ектам нашай увагі з’яўляецца кніга ўспамінаў Наталлі Міцкевіч “Дарога ад дома Янкі Маўра да дома Якуба Коласа” мемуарнага жанру.

“Як зазірнуць у далёкае мінулае, калі не праз успаміны людзей іншых пакаленняў?! Кніга Наталлі Міцкевіч, дачкі славутага беларускага пісьменніка Янкі Маўра, нявесткі народнага паэта Беларусі Якуба Коласа, якраз і пераконвае ў тым, што такога кшталту дакументальныя сведчанні і ёсць найлепшая крыніца памяці.

Старонкі цёплай мемуарнай прозы чытаюцца літаральна на адным дыханні не толькі таму, што багатыя на фактаграфічны матэрыял. А яшчэ і таму, што напісаны рукой, свядомасцю нераўнадушнага чалавека. Наталля Іванаўна пісала гэтую кнігу жыцця ў апошнія свае гады. За плячыма – велізарны вопыт, многія адметныя падзеі. У гэтым асаблівая значымасць кнігі, тое, што надае вялікую вагу выказанаму, выкладзенаму слову памяці.

У многім гэтая кніга з’явілася на свет дзякуючы і Міхасю Канстанцінавічу Міцкевічу – мужу Наталлі Іванаўны, сыну Якуба Коласа. Ён нястомны прапагандыст творчасці Якуба Коласа і Янкі Маўра, чалавек, які стараецца свае памкненні ў гэтым кірунку перадаць і малодшым нашчадкам славутых пісьменнікаў. Таму што такія постаці не проста фарміруюць свядомасць многіх пакаленняў беларусаў, а фарміруюць грунт, аснову беларускага жыцця” [2, с. 3-4].

Вобразы Янкі Маўра і Якуба Коласа створаны пісьменнікамі рознабакова. Асэнсаваўшы кожны вобраз, мы даведаліся пра гісторыю жыцця вядомых пісьменнікаў, вывучылі іх творчую спадчыну, раскрылі сапраўдную душу беларускіх творцаў.

Была зроблена параўнальная характарыстыка жыццёвых лёсаў Янкі Маўра і Якуба Коласа, якія апісваюцца ў творах Наталлі Міцкевіч, Максіма Лужаніна. У працэсе работы над артыкулам агульнае і адрознае ў вобразах Янкі Маўра і Якуба Коласа высвятлялася па наступных крытэрыях: псеўданім, гады жыцця; сям’я, творчасць.

Сапраўднае імя – гэта Іван Міхайлавіч Фёдараў, а псеўданім *Янка Маўр*. Сапраўднае імя Якуба Коласа – Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч. У абодвух бацьку звалі Міхаіл. Нарадзіліся і жылі ў адным і тым жа прамежку часу, на мяжы 19-га і 20-га стагоддзяў, але ж Янка Маўр на 15 год перажыў Якуба Коласа, пражыўшы 88 гадоў, а Якуб Колас – 73 гады. Абодва памерлі ў жніўні. Максім Лужанін пісаў пра дзядзьку Якуба, так ён зваў Коласа: “Усе, як ён сам, павінны рабіць па справядлівасці, так жа ставіцца да абавязкаў, прагнуць праўдалюбства, высока трымаць гонар” [1, с. 338].

Канстанцін Міхайлавіч вельмі любіў прыроду, нават не зважаючы на вайну у 1941 годзе “ўспомніў пра жывую душу, затрымаў машыну і вярнуўся ў двор, выпусціў з хлечука падсвінка: “Ідзі, уцякай, Белы”. А трэба было спяшацца: Мінск гарэў пад нямецкай бамбёжкай і полымя пагражала пакінутаму дому паэта” [1, с. 314].

Янка Маўр “шырока эрудзіраваны і мудры чалавек”, гаварыў: “ніколі не лгаць, казаць – дык толькі праўду...” [2, с. 19]. Гэтыя пранікнёныя і шчырыя словы выказала Наталля Іванаўна Міцкевіч пра бацьку і маці: “дабрыня і чуласць да людзей – характэрная рыса бацькоў, ён надаваў агромністае значэнне кнігам, як архітэктару інтэлекту чалавека” [2, с. 14–15].

Абодва пісьменнікі вучыліся ў настаўніцкай семінарыі, удзельнічалі ў нелегальным настаўніцкім з’ездзе ў вёсцы Мікалаеўшчына, былі аддадзены пад суд, пазбаўлены права выкладаць у школе і ўзяты пад нагляд паліцыі, Янка Маўр – настаўнік-псіхолаг, выкладаў гісторыю і геаграфію, Якуб Колас працаваў у пачатковай школе, абодва захапляліся музыкай: опера, ігра на скрыпцы. Дзеці Наталлі скончылі музычную школу па класе фартэпіяна. Яны любілі збіраць ягады, грыбы, у самой Наталлі Іванаўны была цэлая калекцыя матылькоў. Янка Маўр падарожнічаў у Башкірыю, Крым, Ленінград, Адэсу, Сочы. Ён разам з дзецьмі жыў на хутары Лысяя Гара на Свіслачы, недалёка ж адпачываў і Якуб Колас з сям’ёй.

У выніку можна сказаць, што і Янка Маўр, і Якуб Колас былі справядлівымі, чулымі людзьмі, змагаліся за праўду ў жыццёвых і грамадскіх справах, любілі кнігі, музыку, прыроду. Менавіта таму іх дзеці знайшлі адно аднаго і пражылі доўгае жыццё разам, не забывалі сваіх родных і дапамагалі сваім знакамітым бацькам-пісьменнікам.

Характэрнай асаблівасцю, якая аб’ядноўвае дадзеныя творы Наталлі Міцкевіч, Максіма Лужаніна з’яўляецца тое, што творцы раскрываюць нам вобразы вядомых беларускіх пісьменнікаў рознабакова. Мы пачынаем разумець іх унутраны свет і творчасць, перад намі раскрываецца патаемнае, што было ці здавалася зусім незразумелым раней.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Лужанін, М. Колас расказвае пра сябе: аповесць-эсэ / М. Лужанін. – Мінск : Маст. літаратура, 2019. – 429 с.
2. Міцкевіч, Н. І. Доўгая дарога ад дома Янкі Маўра да дома Якуба Коласа : успаміны / Н. Міцкевіч. – Мінск : Звязда, 2016. – 240 с.

Д. А. Джавадзян

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

СІСТЭМА І ХАРАКТАРЫСТЫКА ГЕРОЯЎ У АПОВЕСЦІ В. БЫКАВА “АБЛАВА”

Чалавек у таталітарным грамадстве – гэтая праблема асэнсоўваецца як цэнтральная ў аповесці Васіля Быкава “Аблава”. Чалавек і грамадства – гэта Хвёдар Роўба і савецкая ўлада. Цэнтрам мастацкага даследвання пісьменніка становяцца самаўсведамленне і душа чалавека, якія з’яўляюцца люстэркам навакольных з’яў, прычым душа раздвоенная, што сведчыць пра драматычную дваістасць самой эпохі. Сістэму вобразаў аповесці можна прадставіць у табліцы:

Аднавяскоўцы (вёска Нядолішча)	Сям’я Хведара Роўбы	Ссылныя (Котлас, Сыттыквар)
Мікіта Зыркаш Зміцер Цыпрукоў Іван Сокур Лёкс Саўчык Тамаш Шурка	Хвёдар Ганна Мікола Волечка	Банадзісіха Брыгадзір Кузняцоў Рогаўцаў Вугар Скакун

Галоўны герой твора – селянін Хвёдар Роўба. Галоўная ідэя твора – выкрыццё амаральнасці сталіншчыны, якая не толькі фізічна знішчала тысячы годных людзей, але і расчалавечвала слабых, растоптвала ў іх душах спагадлівасць, міласэрнасць. Праз успаміны і лёс героя, беларускага селяніна-працаўніка аўтар выяўляе рысы яго характару і глыбіню перажытых пакут. На чужыне, у высылцы, у халоднай зямлі засталіся жонка і дачка Хведара, ім не суджана было вярнуцца ў родныя мясціны: “Прыбраў бог на чужой старане, навекі супакоіў над жвіровым абрывама далёкай сцюдзёнай ракі” [1, с. 366]. Пасля смерці жонкі і дачкі жыццё для Хведара амаль цалкам страціла свой сэнс. Але ў родных мясцінах пасля службы ў савецкім войску застаўся яго сын Міколка. Яшчэ да арміі ён быў актыўным, старанным камсамольцам. А зараз, дачуўся бацька, яго сын стаў у раёне вялікім начальнікам. Але гэта мала цешыла Хведара, бо сын ні разу не пацікавіўся лёсам сваёй сям’і. Больш таго, Хвёдар чуў, быццам бы

сын выракся сваіх бацькоў. Раскулачанаму без падстаў селяніну больш за ўсё хацелася апошні раз у жыцці паглядзець на сваю зямлю, сядзібу, куды былі ўкладзены яго праца, сіла: на хату, сад, на гаспадарчыя пабудовы, на ўсё, што ён здабыў уласнымі сіламі, зрабіў сваімі рукамі.

Хведар раздабыў дакумент на чужое прозвішча і цвёрда вырашыў уцякаць з высылкі. Некалькі папярэдніх уцёкаў былі няўдалымі, яго даганялі, вярталі і жорстка каралі. І вось зараз ён ужо на роднай зямлі. Герою невыносна крыўдна, што ён, як злодзей, павінен хавацца ад людзей, прабірацца да свайго двара крадком. В. Быкаў падрабязна, з мастацкай дакладнасцю пісьменніка-псіхолага апісвае выгляд героя, чалавека надта худога, немаладога веку. “На даўно не голеным твары чырванеў даўгі прастуджаны нос, з-пад святлявых броваў насцярожана зыркалі шэрыя вочы. Рот яго быў трохі разяўлены – ад стомы ці залішняй увагі, з-пад абвіслых вусоў вытыркаліся два ніжнія зубы, іншых спераду не было відаць. Дыханне ў чалавека чулася сіпатае і частае – усё ж, мусіць, далася яму ў знакі гэтая хада... Відаць было па ўсім, што чалавек даўно ішоў адзін, звыкся са сваёй адзінотай і старанна абмінаў людзей. Людзі для яго былі найвялікшаю небяспекай... ці не таму ён выбіраў шлях воддаль ад дарог, між параснікаў і балацявін або цераз лес” [1, с. 366]. Знешні воблік героя і яго паводзіны нагадваюць загнанага воўка. Сімвалічнай з’яўляецца і назва твора В.Быкава “Аблава”. Воўк – дужы, моцны звер, якога не так проста перемагчы. Загнаным ваўком адчувае сябе чалавек-ізгой, якога не прымае грамадства. Чаму? Злачынцамі, дакладней “ворагамі народа”, лічыла для сябе савецкая краіна ўсіх тых, хто не хацеў прыстасавацца да яе ўкладу жыцця, ідэалогіі, хто нават не хацеў, дакладней, не захацеў думаць, меркаваць, дзейнічаць “па-савецку”. Гэтыя людзі адчувалі сябе ваўкамі... Гэта яны з’яўляліся той перашкодай, якая нібыта псавала дзейнасць “агульнадзяржаўнага млына”, які імкнуўся ператварыць усё і ўсіх у аднолькавую масу. Таму звычайных працаўнікоў трэба было зламаць, вылавіць, зацкаваць. Аб гэтым “Аблава” В. Быкава, дзе сама назва праказвае трагізм паказаных падзей.

Хведар зайздросціць людзям, якія спакойна ходзяць па сваёй зямлі і не здагадваюцца нават, як цяжка, невыносна жыць на чужыне. Напружаны трагізм перажыванняў героя аўтар перадае праз унутраны маналагізм: “Божа літасцівы, чаму ж я такі нешчаслівы? – звыкла падумалася Хведару, як думалася амаль штодня ўсе пяць гадоў ягоных пакут. – Жывуць людзі спакойна, ходзяць па роднай зямельцы, і, мусіць, ніхто не ведае, як без яе... А ён, калісьці гвалтам адарваны ад яе, здаецца, здзічэў нутром ад самоты па ёй, спаракнеў розумам”, – так перадае В. Быкаў горкія думкі і ўнутраны стан свайго героя [1, с. 367].

З эмацыйнай напружанасцю і псіхалагічнай дакладнасцю В. Быкаў перадае кульмінацыю пакутнага шляху героя: нарэшце ён дасягнуў мэты, убачыў стрэхі роднай, маленькай вёскі Нядолішча з яе неўрадлівымі палямі. Родная вёска, нягледзячы на яе звычайнасць і беднасць, была для Хведара самым дарагім і жаданым месцам на вялікай зямлі. Тут прайшлі яго маладыя гады, тут калісьці ён паверыў у шчаслівую будучыню.

На вобразе Хведара Роўбы пісьменнік стварае тып сумленнага і трывушчага беларускага селяніна. Сціплага чалавека Роўбу часта ашуквалі хітрэйшыя і не зусім сумленныя суседзі, радня, аднавяскоўцы, начальства. Ашуквалі яго і ў высылцы таварышы па няшчасці. Ашуквалі таму, што для розных прыстасаванцаў да ўлады ён быў нязручным чалавекам, бо жыў па сумленні і ніколі не шукаў выгоды. Руплівы гаспадар, заняты штодзённым сялянскім клопатам, ён быў далёкі ад палітыкі. Але сваёй штодзённай працай сцвярджаў перавагу над актывістамі-балбатунамі.

У Хведара ўзнікала непаразуменне: чаму калгасам кіруюць няўмекі, а не рупліўцы-гаспадары. Яго абурала, што самы лянiвы ў Нядолішчы гаспадар, Зміцер, у якога некалі ад голаду здохла кабыла, бо з'ехала за зіму саламяную страху і ўсё роўна не хапіла, стаў брыгадзірам. Гэты чалавек за жыццё нават не навучыўся плесці лапцей, яму заўсёды пляла жонка. І гэты лайдак зараз кіруе іншымі, распараджаецца людскімі лёсамі... З выпадковай сустрэчы з калгаснікамі суседняй вёскі Хведар даведаўся, што калгаснікі галадаюць. Аўтар асабліва падкрэслівае кроўную прывязанасць героя да роднай зямелькі. Нязмерная, трапяткая любоў да яе зноў і зноў выяўляюцца праз думкі, маналогі Хведара. Чалавек, па яго глыбокім перакананні, без роднай зямлі нішто. Нават памерці на радзіме, легчы ў родны пясочак для Хведара – вялікае шчасце. Пакутлівыя развагі героя аўтар увесь час чаргуе з апісаннямі прыроды. Пануры, смутны, сцюдзёны восеньскі пейзаж роднай зямлі падкрэслівае трагізм становішча Хведара. Родныя лес, балота, поле, яго здзічалы сад, разбуранае котлішча – усяму сваёй спакутаванай сялянскай душой малітоўна кланяецца ён. Здаецца, што і саду, і лесу, кожнаму дрэўцу і кусціку гэтак жа пякельна балюча і няўтульна на роднай зямлі, як і Хведару.

Як ні асцерагаўся Хведар, яго ўсё ж убачылі аднавяскоўцы. На ўцекача, “ворага народа”, наладжваецца аблава. Апісанне яе – самыя балючыя і трагічныя старонкі твора. Гаспадар зямлі, які ўмее і любіць працаваць на ёй, ні ў чым не павінны чалавек стаў выгнаннікам з Бацькаўшчыны. Сталася так, што яму ўвогуле няма месца на зямлі, няма месца ў жыцці. Толькі нейкі час Роўба адчуў сябе вольным, хаваючыся ад людзей. Але менавіта ў гэтыя тры месяцы ўцёкаў ён быў вольны ад прымусу, нагляду, меў магчымасць быць сам-насам з сабой, з гаротнымі думкамі аб сваім чалавечым лёсе, са шчымлівымі ўспамінамі аб сваёй

гаспадарцы, зямлі і працы. Яго трагічнае вяртанне дадому на працягу ўсяго твора суправаджаецца спавядальным роздумам праўдасукальніка: “За што?”. Хведару прыходзіла думка: магчыма, яго жорсткі лёс і ёсць кара ад Бога за тое, што ён маўкліва дазволіў некалі Міколку вынесці з хаты абразы, а замест іх сын-камсамалец прывалок у хату вялікі партрэт Карла Маркса.

Зноў і зноў, тэкстам і падтэкстам аповесці пісьменнік паказвае супрацьстаянне сумленнага чалавека і жорсткіх абставін, супраціўленне асобы гвалтоўным парадкам, пазбаўленым справядлівасці, духоўнасці і волі.

Пісьменнік-мысляр В. Быкаў у кожным творы задумваецца над маральна-этычнай, духоўнай сутнасцю чалавека. Як са звычайнага вяскоўца фарміруецца здраднік, кат? Гэтым аўтарскім роздумам абумоўлены вобразы-тыпы вясковых актывістаў Івана Сокура, Зміцера Цыпрукова, селькора Зыркаша, сына галоўнага героя Міколкі Роўбы, некаторых іншых. Адносіны аднавяскоўцаў да Хведара Роўбы прадстаўлены ў табліцы:

Аднавяскоўцы	Мікіта Зыркаш	Зміцер Цыпрукоў-брыгадзір	Сокур Іван
Роля аднавяскоўца ў лёсе Хведара Роўбы.	Напісаў на Хведара, што ў яго малатарня..., што сялян абірае. Спярга адно цвёрдае заданне, потым іншае, далей-больш, пакуль не выслалі. Зайздроснік.	Самы нікуды не варты гаспадар у вёсцы, у якога ад бяскорміцы здохла кабыла, які за жыццё не навучыўся плесці лапці, цяпер працуе брыгадзірам, прымнажае гаспадарку. Праўда, глотка ў яго заўсёды была моцная, мог накрычаць на любога. Злыдзень. Ён павінен быў Хведару 30 рублёў з малацьбы. Падказаў прадстаўнікам улады раскулачыць Роўбу.	Быў занадта рахманы на пасадзе старшыні сельсавета, і раённае начальства панукала ім як хацела. Сачыў за тым, каб раскулачаныя не ўзялі з сабой зерня, бульбы, вопратку, маёмасць, нажытую гадамі. Загадаў дачцэ Роўбы зняць новыя валёнкі, таму што спадабаліся яны раённаму начальніку.
Стаўленне Хведара Роўбы да аднавяскоўцаў.	Зла на крыўднікаў ён ужо амаль не трымаў, перагарэла яно ў гады ўласных пакут, нікому ён не жадаў зла.	Хай карыстаецца на здароўе. Хведару не шкада грошай, толькі яшчэ горш ад таго стала на белым свеце.	Не, каб сказаць тым, з раёна: не па-боску гэта – разуваць малое, не ў цёплы ж край выпраўлялі – на поўнач, у маразы, на голад і здзек. Ды не, не сказаў.

Разгледзім дадзеныя вобразы больш падрабязна. Іван Сокур – старшыня сельсавета, які памагаў савецкім актывістам раскулачваць Хведара ў Нядолішчы. Іван быў сынам разумнага, паважанага ў вёсцы селяніна-серадняка. Яго бацька ніколі не шкодзіў людзям, а, наадварот, дапамагаў у цяжкую хвіліну. Аднак не ў бацьку, спагадлівага, маральнага чалавека, удаўся сын. Іван меў падатлівы характар, і раённае начальства ім папіхала. Калі высылалі Роўбу, ён быў наглядчыкам і рупным памагатым двух упаўнаважаных з раёна, сачыў, каб раскулачаныя, як было загадана, узялі з сабой толькі пілу, сякіру ды харчоў на тры дні. Новыя, чорныя Волеччыны валёнкі кінуліся ў вочы аднаму з раённых упаўнаважаных, і ён аддаў загад Сокуру. Але ці не спасцігла Сокура справядлівая кара Усявышняга, думае Хведар, бо сярод знаёмых магіл на вясковых могілках ён бачыць недагледжаную магілу з надпісам на белай дошцы: “Сокур Іван”. Пяць гадоў назад гэты начальніцкі памагаты быў здаровы, дужы і рухавы сярэдняга веку чалавек. Без пакут сумлення гэты актывіст распараджаецца лёсамі людзей, бяздумна дзейнічае па ўказцы начальства. Старшыня сельсавета гатовы ўсё знішчыць, магчыма і забіць чалавека, калі на гэта будзе загад начальства. З такіх людзей, па перакананні пісьменніка, нараджаюцца самыя агідныя здраднікі і каты.

Каінавы паслугі аказвае новай уладзе яшчэ адзін жыхар Нядолішча – Зыркаш. Хведар упэўнены, што менавіта ён сапсаваў усё жыццё яго сям’і, і не толькі ёй адной. Зыркаш – зайздросны, нядобры чалавек. Гэта ён калісьці напісаў на Роўбу скаргу за малатарню. З гэтага і пачаліся беды Хведара. Каб не паклёпніцкая заява гэтага зайздросніка, можа б усё па-людску абышлося, і Роўба не спазнаў бы такога трагічнага лёсу.

Уцякаючы ў балота, Хведар пазнае ў сваіх праследвальніках знаёмых, якім ён не зрабіў нічога дрэннага: Шурку, якога некалі выключылі з камсамола, сваіх былых суседзяў. Гэтыя людзі добра ведалі Хведара як працавітага сумленнага чалавека. Што ж іх прымусіла дамагацца яго смерці і ўдзельнічаць у гэтай аблаве? Чаму ён стаў ім небяспечным, ён жа дапамагаў суседзям ва ўсім?.. Можа, і яны запалоханыя?.. Разам з героем чытач сам павінен адказаць на гэтыя драматычныя пытанні.

Аднак самым страшным у маральным падзенні з’яўляецца сын Роўбы Міколка. У дзяцінстве хлопчык быў вельмі чулым, спагадліва ставіўся да ўсіх, нават жывёлу не крыўдзіў. Ён радаваў бацькоў сваёй працавітасцю. Сям’я мела някепскую па тым часе гаспадарку, бо змаглі купіць малатарню, ды і падрос сын-памочнік. “Міколка надта прыхільна памкнуўся да зямлі і гаспадаркі, рана пачаў працаваць плячо ў плячо з бацькамі... Ды неўзнарок неяк улёг у навуку – спярша ў школе, затым – як уступіў у камсамол” [1, с. 374]. Так, падкрэслівае В. Быкаў, “новая

наука” вытруціла з душы сялянскага сына любоў да зямлі і працы на ёй. Міколка стаў удзельнікам бясконцых сходаў, мітынгаў, спрэчак аб новым жыцці. А калі стварылі камсамольскую ячэйку, выбралі яго сакратаром. Хлопцу стала зусім не да гаспадаркі, ён стаў чужынцам для роднай сям’і. Бацькоў выслалі па сутнасці праз малатарню, якую сям’я нажыла па парадзе Міколкі, каб весці “культурную гаспадарку” ў сябе і дапамагаць іншым. Вярнуўшыся з войска, ён нават не захацеў пацікавіцца лёсам бацькоў, ці жывыя яны і сястрычка Волечка... Бацькі ж увесь час бедавалі аб сыне, але не адважваліся яму нават пісаць, каб не пашкодзіць яго жыццю, будучаму. Спадзяваліся, што Міколка напіша ім сам. Дарэмна Хведар спадзяваўся, калі сын – вялікі начальнік, дык можа як-небудзь аблегчыць лёс бацькі. “Разумны” Міколка зрабіў кар’еру: адрокшыся зусім ад роднага бацькі, ён стаў партыйным сакратаром раёна. Пад націскам абставін у той час так рабілі многія. Але, як даведаўся Роўба, яго сын вызначаўся асаблівай лютасцю ў адносінах да людзей.

Гэта – тыповы герой-прыстасаванец і кар’ерыст. Рукамі такіх “актывістаў”, паказвае В. Быкаў, здзяйсняліся многія злачынствы таталітарнай улады супраць свайго народа.

У аповесці з незвычайным трагізмам і мастацкай сілай паказана самае страшнае злачынства сталінізму – знішчэнне векавой народнай маралі. Яго вынікам стаў разрыў самых моцных сувязей паміж людзьмі і пакаленнямі – кроўных, роднасных. Для нас жа аповесць – суровы напамін аб трагічным мінулым народа і адначасова папярэджанне пра тое, наколькі згубная для чалавека страта духоўнасці, маральнасці, чалавечай спагадлівасці.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Быкаў, В. У. Выбраныя творы / В. У. Быкаў. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2004. – 672 с.

Д. А. Джавадзян

Сюжэт і канфлікт у аповесці В. Быкава “Аблава”

Пісьменніку В. Быкаву і яго творам часцей за ўсё даюцца такія характарыстыкі: “мужны талент”, “строгі рэаліст”, “маральны максімалізм”, “бескампрамісная пазіцыя”, “аскетычная мастацкая манера”. Нярэдка ўзгадваюцца быкаўская чалавечнасць, гуманістычнае спачуванне ўсім прыніжаным, занядбаным, абдзеленым лёсам, ахвярам жорсткага веку бясконцых войнаў і грамадскіх катаклізмаў. Гэтыя рысы – вызначальныя ў творах В. Быкава. Пісьменнік шмат удакладняе і пераасэнсоўвае з таго, што раней перажыў і сцвярджаў у сваіх творах. Аўтар ужо не судзіць сваіх

герояў паводле патрабаванняў “маральнага катэгарычнага імператыву”, для яго вызначальнымі становяцца адчуванні і пакуты чалавека, што не па сваёй волі трапіў у безвыходную сітуацыю. Менавіта такім сацыяльна-аналітычным і псіхалагічным твораў з’яўляецца аповесць “Аблава”.

Аповесць “Аблава” раскрывае поўны трагізм перыяд, які ўвайшоў у гісторыю пад назвай “вялікага пералому”, або калектывізацыі. Гэта быў час, калі, па сутнасці, знішчаўся клас сялянства. Рэпрэсавана было каля 15 мільёнаў чалавек. Пакінуць безуважным такі пласт гісторыі пісьменнік не мог. У сваіх ваенных творах ён ужо паказваў чалавечыя пакуты, выкліканыя раскулачваннем і высылкай сялян у Сібір, а аповесць “Аблава” цалкам прысвечана гэтай тэме. В. Быкаў успамінаў, што аповесць “Аблава” напісана на аснове рэальных падзей і лёсаў, пра якія ён даведаўся ад знаёмага жыхара вёскі Кублічы Ушацкага раёна ў адзін з прыездаў дадому. Ён раскажаў пра трагічны лёс земляка, які, пахаваўшы ў высылцы на Поўнач жонку і дачку, “адолеўшы тысячу кіламетраў, апынуўся на родным котлішчы і на адзіноце паплакаў. Але на тым і скончылася ўсё яго шчасце вяртання... Яго пазнаў першы ж сустрэты ранкам сусед. І ўжо надвечоркам на яго пачалі паляваць, наладзілі аблаву, у якой – во драма! – вымушаны быў прымаць удзел і яго сын...” [1, с. 516]. Ніколі ў гісторыі ніводнага народа не было, каб сын паляваў на гвалтоўна абылганага, несправядліва асуджанага роднага бацьку. Прымусовая калектывізацыя вынішчала гаспадарлівых беларускіх сялян. З бязлітаснай праўдзівасцю В. Быкаў паказаў, як на зруйнаваных сядзібах бацькоў засталіся бяздумныя, бязродныя сыны з так званымі “новымі людзьмі”.

Галоўная ідэя твора – выкрыццё амаральнасці сталіншчыны, якая не толькі фізічна знішчала тысячы годных людзей, але і расчалавечвала слабых, растоптвала ў іх душах спагадлівасць, міласэрнасць і здольнасць адчуваць чужы боль, звычайную суседскую прыязнасць, сяброўскія і сваяцкія пачуцці. Кожнай старонкай твора В. Быкаў сцвярджае, што самае страшнае злачынства сталінізму – разбурэнне духоўнасці і маральнасці, страта пачуцця самазахавання ў народзе. Гэта, у быкаўскім разуменні, катастрофа: гвалт над непавіннымі людзьмі, знішчэнне чалавека-гаспадара, здзек улад з асабістай годнасці ніколі не павінны паўтарыцца. Сюжэт і кампазіцыю гэтага твора можна прадставіць увывглядзе табліцы:

Сюжэт	Кампазіцыя
<ul style="list-style-type: none"> • Пралог – вылучэнне савецкай уладай надзела зямлі сям’і Хведара • Завязка дзеяння – раскулачванне Хведара • Развіццё дзеяння – пяцігадовае знаходжанне Хведара ў ссылцы і ўцёкі 	<ul style="list-style-type: none"> • развіццё дзеяння – ўцёкі дадому, успаміны • кульмінацыя – эпізод аблавы, успаміны • развязка – гібель Хведара

• Кульмінацыя – эпізод аблавы • Развязка – гібель Хведара	

Сюжэт твора надзвычай драматычны. Былы батрак Хведар Роўба атрымаў пасля рэвалюцыі надзел зямлі і за гэта быў бязмежна ўдзячны ўладзе, падтрымліваў яе. Цяжкай працай дабіўся дабрабыту, за што і быў раскулачаны і сасланы ў Сібір разам з сям’ей.

Аповесць пачынаецца з апісання пакутніцкай дарогі галоўнага героя, які ўцёк з высылкі і трэці месяц прабіраецца ў родныя мясціны на развітальны паклон роднай зямлі. Тут жылі яго продкі, тут вырас і жыў у цяжкай працы і ён. У час калектывізацыі Хведар быў беспадстаўна залічаны да ворагаў-кулакоў, бо набыў малатарню, якой карысталіся і суседзі, аднавяскоўцы. На гэтым беды яго не закончыліся. Бязлітасны лёс забраў жонку і дачку. Праз пяць год высылкі ён уцёк з далёкага паўночнага Котласа і незаўважна для ўсіх хоча прабрацца ў родную вёску Нядолішча, каб даведацца пра сына і паглядзець на шчаслівае жыццё ў калгасе, аб чым так многа і з перакананнем гаварылі савецкія кіраўнікі, арганізатары калгасаў.

Аповесць “Аблава” – гэта першая спроба ў беларускай мастацкай прозе паказаць жыццё спецперасяленцаў. Да апошняга часу гэта была закрытая тэма. У асобных месцах твор В. Быкава не падуладны аналізу, бо кожны радок – гэта соль на раны.

Кампазіцыйна аповесць В. Быкава “Аблава” ўключае ў сябе пяць раздзелаў: “Чалавек на імшарыне”, “Ноч і спакой”, “Поўня”, “Радасць зямлі”, “Аблава”. Гэтыя пяць раздзелаў адлюстроўваюць гісторыю жыцця тыповага вясковага жыхара, якіх было мільёны, і мільёны якіх было знішчана сталінскай рэпрэсійнай машынай у гады калектывізацыі. Чалавек на імшарыне... Увогуле, вобразна кажучы, тагачасная дзяржава ўяўляла сабой адну вялікую імшару, па якой небяспечна было хадзіць людзям, бо незнарок чалавек мог праваліцца так глыбока, што ніколі ўжо з той багны не змог бы выбрацца. Сапраўды, даследчыкі і вучоныя не могуць і зараз назваць дакладнай лічбы, якая б адлюстроўвала колькасць людзей, што загінулі на Поўначы краіны, у ссылках, у ГУЛАГе, не пералічаныя ды і ніколі не будуць пералічаныя тыя пагоркі і безыменныя магілы, у якіх ляжаць нявінныя ахвяры.

Мастацкі твор – гэта асаблівы свет, які ствараецца і існуе па сваіх законах. Завязкай дзеяння варта лічыць раскулачванне Хведара. Далей – пяцігадовыя знаходжанне Хведара ў высылцы і ўцёкі дадому. Кульмінацыйнай дзеяння з’яўляецца аблава. Аўтар двойчы звяртае ўвагу на гэтае слова, назваўшы такім чынам і аповесць, і апошні яе раздзел. Пасля кульмінацыі дзеянне імкліва рухаецца да развязкі. Развязкай з’яўляецца эпізод трагічнай гібелі Хведара. Такім чынам, падзеі, храналагічна больш

раннія, апісваюцца ўслед за падзеямі больш познімі. Рэтраспектыўная кампазіцыя дазваляе нашаму герою з мастацкай сучаснасці вярнуцца ў мастацкае мінулае. У гэтым яму дапамагаюць успаміны. Сапраўды, у аповесці вельмі шмат успамінаў галоўнага героя. Менавіта дзякуючы ўспамінам, рассоўваюцца часавыя і прасторавыя межы апавядання, пашыраецца кола персанажаў, у аповесці з'яўляюцца яшчэ некалькі сюжэтных ліній, і перад намі праходзіць усё жыццё героя.

З эмацыйнай напружанасцю і псіхалагічнай дакладнасцю В. Быкаў перадае кульмінацыю пакутнага шляху героя: нарэшце ён дасягнуў мэты, убачыў стрэхі роднай, маленькай вёскі Нядолішча з яе неўрадлівымі палямі. Родная вёска, нягледзячы на яе звычайнасць і беднасць, была для Хведара самым дарагім і жаданым месцам на вялікай зямлі. Тут прайшлі яго маладыя гады, тут калісьці ён паверыў у шчаслівую будучыню. Праз успаміны героя, яго думкі, унутраныя маналогі В. Быкаў пераносіць чытача ў 1930-я гг., паказвае калектывізацыю, адносіны ўлад да чалавека ў тыя гады. Такім чынам, можна адзначыць, што тып кампазіцыі ў дадзеным творы рэтраспектыўны (інверсіўны).

Аблава... Гэта тыповы стан савецкай краіны, пачынаючы з 20-х гадоў ХХ ст. Аблава звычайна робіцца паляўнічымі з мэтай забіць, абясшкодзіць звера, ці воўчую зграю, ці асобнага ваўка. У дадзеным выпадку такім “ваўком” з’явіўся селянін Хведар Роўба, які трапіў у апалу, і на якога зрабілі аблаву. Лёс дадзенага селяніна – гэта тыповы лёс вялікай часткі сялянства, якая скончыла сваё жыццё на далекай Поўначы. Большасць з гэтых людзей не ведала, за што пакутуе. Вось і Хведар Роўба пастаянна задае сабе гэтае пытанне, якое стала неад’емнай часткай яго свядомасці – завошта? У В. Быкава чытаем: “...Гэтае праклятае ЗАВОШТА пякельным вухналем сядзела ў яго галаве... Усе нешта казалі пра ўладу, класавую барацьбу і калектывізацыю. Але ніхто яму не растлумачыў так, каб адразу стала зразумела: завошта? У чым яго віна?...” [2, с. 332].

Такім чынам, сюжэт і кампазіцыя аповесці падначалены задуме паказаць самае страшнае злачынства сталіншчыны і яго наступствы, уздзеянне на тыя пакаленні, якія будуць жыць пасля. Пакутніцкі і доўгі шлях Хведара дадому, у яго Нядолішча, да роднага сына, на якога ўсе надзеі і спадзяванні, гісторыя Роўбавага жыцця завяршаюцца трагедычным акордам выключнай сілы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Тычына, М. А. Васіль Быкаў / М. А. Тычына // Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя: у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск: Беларус. навука, 2001. – Т. 3. – С. 640–688.
2. Быкаў, В. У. Выбраныя творы / В. У. Быкаў / уклад. і прадм. М. Тычыны. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2004. – 672 с.

С. А. Донцова

Брест, Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

КУЛЬТУРА КАМЕНЕЦКОГО РАЙОНА В 1970–1990-Е ГГ.

В означенный период в стране проводился ряд мероприятий, посвященных юбилейным революционным датам. На протяжении 1970 г. В сельских клубах красочно оформлялась наглядная агитация, посвящённая 100-летию со дня рождения В. И. Ленина. В районе было проведено 1549 массовых мероприятий. Особенно отличились Видомлянский, Новосёлковский, Ряснянский, Волчинский Дома культуры, в которых проводились тематические вечера, диспуты, утренники. Был дан 251 концерт. В смотре, посвящённом 100-летию со дня рождения В. И. Ленина, активное участие приняли коллективы художественной самодеятельности колхозов «Советская Белоруссия», «40 лет Октября», «Белоруссия» и др.

В 1972 г. районная газета «Ленинец» широко освещала ход подготовки к празднованию 50-летия образования СССР. Юбилейной тематике были посвящены отдельные номера, полосы газеты. Среди них такие, как «Думы и дела орденоносного колхоза», «Созидательная сила дружбы», «Я – гражданин Советского Союза». В ходе подготовки к юбилею редакция установила тесную связь с редакциями ряда районных газет других республик. Так, например, в Каменецком районе побывали журналисты из Маневич Волынской области Украинской ССР. В начале года произошел обмен номерами. В Маневичской газете вместе с другими материалами была помещена статья бригадира колхоза «Большевик» Каменецкого района Леонида Маркевича «Сила земли», в которой рассказывалось о получении высоких урожаев зерновых [1, л. 2].

В 1973 г. для трудящихся Каменца проводился фестиваль песни, подготовленный совместно с подшефными воинскими частями. Его посетило 2,5 тысячи зрителей. Был сделан выезд с концертами в Польшу, на праздник Освобождения. За этот год коллективами художественной самодеятельности было проведено для трудящихся города и района 27 концертов, из них 15 дано агитбригадой [2, л. 6].

Можно отметить хорошую организованность учреждений культуры в д. Рясна. На протяжении 1970-х – 1980-х гг. Ряснянский СДК считался одним из лучших учреждений культуры в районе. И в первую очередь это была заслуга директора СДК Ю. П. Кулецкого и художественного руководителя В. П. Кулецкой, которые работали там с 1972 по 1989 гг.

В 1970 г. при Ряснянском Доме культуры работал университет культуры с числом слушателей 300 человек. Занятия в университете проходили организованно и интересно. Они сопровождались

демонстрациями кинофильмов, концертами или отдельными концертными номерами. При районном Доме культуры работал университет «Здоровье». Ректором университета являлся врач Каменецкой больницы Е. П. Олесик. Занятия проходили очень интересно, с показом кинофильмов и практическими занятиями. Работало два университета педагогических знаний в г. Высокое и в. Каменец [3, л. 19].

В районе имелся музей «Белая вежа» – филиал от Брестского краеведческого музея, в г. п. Каменец – РДК, кинотеатр «Беловежский». Был заложен парк культуры и отдыха им. 50-летия образования СССР, музыкальная школа, районная библиотека, районная детская библиотека.

В 1975 г. организовывались агитационные и звёздные походы с целью пропаганды героических подвигов воинов-спортсменов в годы Великой Отечественной войны. Оформлялись стенды, витрины ветеранов спорта, участников войны, в ознаменование 30-летия Победы советского народа в Великой Отечественной войне. Проводилось первенство района по настольному теннису, волейболу, баскетболу, шашкам, шахматам, посвященное 30-летию освобождения советского народа от немецко-фашистских захватчиков. Организовывались по местному радио, на предприятиях, в колхозах, совхозах циклы передач, лекций, рассказов о подвигах советского народа, воинов-спортсменов в Великой Отечественной войне.

1977 г. вошёл в историю как год принятия новой Конституции. Свою работу по пропаганде общественно-политических знаний и по организации культурно-массовых мероприятий культпросветработники района вели, опираясь на планы партии, учитывая значимые даты в истории СССР. Большое внимание в этом году уделялось воспитанию трудящихся на славных боевых и трудовых традициях народа, а также формированию у трудящихся коммунистического мировоззрения. В районе работало 111 кружков художественной самодеятельности, в которых занималось 1 610 человек. В декабре 1977 г. впервые проходил смотр фольклорно-этнографических коллективов художественной самодеятельности. С большим успехом выступили вокальные женские группы из колхоза «Рассвет» Дымницкого сельского клуба, из колхоза «Белоруссия» Войсковского сельского Дома культуры.

В 1984 г. в районе насчитывалось всего 57 клубных учреждений. В клубных учреждениях района читались лекции и доклады. Проводились массовые мероприятия, молодёжные балы, вечера танцев. Отделом культуры централизованно было закуплено 129 фотовыставок на сумму 1300 рублей, по темам: «Женщины страны Советов», «Реализация продовольственной программы – дело всенародное», «Молодёжь в борьбе за мир», «Партия –

ум, честь и совесть нашей эпохи», «По пути Великого Октября», «Июньский Пленум ЦК КПСС», «Советский образ жизни» [4, л.10].

В 1980 г. в Каменецком городском Доме культуры был создан народный хор под руководством И. П. Черника. В его репертуар входили песни Бикташова “Мать”, Кудрина “Хлеб – всему голова”, Войцеховского “Пой, мое Полесье” и др. Хор стал лауреатом Всесоюзного смотра конкурса художественной самодеятельности, посвященного 40-летию победы советского народа в Великой Отечественной войне.

В музыкальных школах Каменецкого района работали духовые оркестры, оркестры баянистов, ансамбли цимбалистов и скрипачей.

В районе на первую половину 1980-х гг. насчитывалось 70 коллективов физкультуры, где занималось физической культурой 11 787 человек, из которых в спортивных секциях занимались 8 558 человек [1, с. 488]. Имелась хорошая спортивная база для занятий физкультурой и спортом. Многие спортсмены района принимали участие в областных и республиканских соревнованиях, где становились чемпионами и призерами. В год проводилось 13 районных соревнований по различным видам спорта. Наиболее массовыми были соревнования по легкой атлетике, футболу, волейболу и другим видам спорта. Проводились различные соревнования и матчевые встречи, посвященные героям комсомольцам и в честь знаменательных дат. К примеру, соревнования на приз имени Сергея Вирко (повторил подвиг А. Матросова).

В начале 1980-х гг. организовывались массовые соревнования “День бегуна”, появились занятия в группах здоровья, ребята стали заниматься восточными единоборствами в секциях г. Каменца и г. Высокого, кроме того в г. Каменце и г. Высоком открылись подростковые клубы, в которых молодежь могла заниматься картингом, боксом, художественной гимнастикой. Однако данные структуры, к сожалению, достаточно быстро были закрыты, так как не хватало кадров, оборудования.

Можно отметить, что Каменецкий район не раз становился местом сбора известных спортсменов. На Каменецком стадионе проходили игры по легкой атлетике, областные соревнования по футболу, республиканские соревнования по программе “Special Olympics”, областные соревнования “Старты надежд” [5, с. 485].

В 1970 – 1980 гг. победителями и призерами республиканских соревнований товарищества “Урожай” были М. Собалюк, У. Сачик, Т. Мощук, А. Салапура, С. Дулевич, А. Заяц, Н. Герасимук, И. Седун и др.

В 1990 г. в г. Каменце на улице Ленина был установлен памятник “зодчему” Алексе. Автор скульптуры – уроженец г. Каменца А. Лыщик.

Несмотря на идеологическое влияние на творческий процесс, культура в период 1970 – 1990 гг. была достаточно яркой и самобытной, многие творческие коллективы зародились в эти годы.

Список использованной литературы

1. Государственный архив Брестской области (ГАБрО). – Фонд 1498. – Оп. 1. – Д. 72. Справка о творческой работе редакции газеты «Ленинец» за 1972 г.
2. ГАБрО. – Фонд 1075. – Оп. 1. – Д. 106. Годовой текстовый отчет отдела культуры о работе культурно-просветительных учреждений района за 1970 г.
3. ГАБрО. – Фонд 1075. – Оп. 1. – Д. 143. Отчет о работе Каменецкого районного и Высоковского дома культуры за 1973 г.
4. ГАБрО. – Фонд 1075. – Оп. 1. – Д. 334. Отчет о работе культурно-просветительных учреждений района за 1984 г.
5. Памяць : Гіст.-дакум. хроніка Камянецкага раёна / Г. П. Парафянюк, Р. Я. Смірнова [і інш.]; пад рэд. Г. П. Парафянюк. – Мінск : Ураджай, 1997. – 524 с.

А. С. Дыдзік

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ Ў КАНТЭКСЦЕ ТВОРАЎ БЕРАСЦЕЙСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ ЯК НОСЬБІТЫ НАЦЫЯНАЛЬНА-КУЛЬТУРНАЙ СЕМАНТЫКІ

Фразеалогія беларускай мовы – скарбніца народнай мудрасці, у ёй, як у люстэрку, адлюстроўваецца нацыянальны характар беларускага народа, асаблівасці нацыянальнага светаўспрымання. Па гэтай прычыне найбольш значнае месца сярод моўных адзінак кожнай мовы ў захаванні і перадачы культурнай інфармацыі належыць фразеалагізмам. Іх асноўная роля – апісаць, даць характарыстыку і ацэнку ўсяму таму, што звязана з жыццём чалавека, з дапамогай вобразнасці. Як слухна заўважыла В. А. Ляшчынская, “апісваючы, характарызуючы і ацэньваючы свет у яго праяўленнях, чалавек праз знакі ідыёмы выступае тварцом створаных ім акультураных уяўленняў” [11, с. 5]. Праз унутраную форму фразеалагізмаў раскрываецца ўнікальнасць духоўнай культуры беларускага народа, спецыфіка мовы. Гэта яскрава заўважаецца на прыкладах фразеалагічных адзінак, ужытых берасцейскімі пісьменнікамі ў мастацкіх творах.

Нацыянальна-культурная спецыфіка моўных адзінак традыцыйна звязваецца з уласна беларускімі фразеалагізмамі, якія ўжываюцца толькі ў беларускай мове. “Менавіта гэтыя выразы складаюць ядро фразеалогіі, адлюстроўваюць факты матэрыяльнай і духоўнай культуры, абумоўлены спецыфікай нацыянальнага развіцця” [6, с. 92], – адзначае А. В. Дзябёлая. Да найбольш ужывальных берасцейскімі пісьменнікамі ўласнабеларускіх

фразем адносяцца: *вешаць лапшу на вушы, вочы зрабіліся круглымі, гады ў рады, лынды біць, на горкі яблык, як пшаніцу прадаўшы* і інш. Названыя фразеалагізмы валодаюць яркай унутранай формай і выкарыстоўваюцца ў наступных мікратэкстах: – *Нічога не зробіш. То ўсё выдаткі прагрэсу. – Не вешай бо лапшу на вушы! – вельмі дарэчы Цалагусіха прыгадала словы падгалістай Танькі з Рабінаўкі* [3, с. 246]; – *Нарэшыце! – Нарэшыце! – Вочы ў шаўца зрабіліся круглымі: – Што – нарэшыце?* [4, с. 58]; *Ён наогул мала выходзіць на людзі, а калі гады ў рады паказваецца са сваёй развалюхі, дык глядзяць на яго, як на якое дзіва* [2, с. 39]; – *Лежань, падымайся! Спіць як пшаніцу прадаўшы. У горад пара ехаць* [1, с. 196]. Кожная з прыведзеных фразеалагічных адзінак мае сваю гісторыю ўзнікнення, адлюстроўвае жыццё людзей і навакольную рэчаіснасць.

Здаўна праца лічылася асноўным заняткам чалавека. Паводле “Этымалагічнага слоўніка фразеалагізмаў”, фразема *лынды біць* узнікла ў “паўднёва-заходніх гаворках, абазначае амаль тое, што і *ногі біць*, толькі з больш зніжанай, асуджальнай экспрэсіяй, і ўспрымаецца як матываваная моўная адзінка. У літаратурнай мове фразеалагізм стаў абазначаць не толькі ‘хадзіць без карысці, бадзяцца’, але і ‘гультаяваць, марна траціць час, пасіўнічаць” [10, с. 214]. Для прыкладу такі кантэкст: – *Разбірайцеся тут самі, – сказаў адзін. – Некалі нам лынды біць, – сказаў другі* [2, с. 378].

У аповесці В. Гардзея “Дом з блакітнымі аканіцамі” фразема *на горкі яблык* мае выразную вобразную аснову: “горкі яблык, звычайна з дзічкі, перш чым есці, б’юць аб цвёрдае, спускаючы сок” [10, с. 235]. Праз кантэкст: – *Што за бяда ў вас такая? – Ды эта ж Слаўку Лазіна стрыла на горкі яблык, – кажа бабуля. – Во ідзі сама глянь, якія пісягі на целе* [2, с. 97] – выразна выяўляецца значэнне дадзенай адзінкі: ‘вельмі моцна, бязлітасна’ [9, с. 682]. Як яблык б’юць вельмі моцна аб нешта цвёрдае, так і Лазіна біла Слаўку настолькі моцна, што на целе ў яго былі рубцы. На стварэнне моўнай карціны свету беларусаў значна паўплывалі ўяўленні пра пераўвасабленне людзей у жывёл, якое прывяло да традыцыйнага параўнання паводзін чалавека і жывёлы. Фразеалагізмы з кампанентам-заонімам уяўляюць сабой сістэму, якая адлюстроўвае не толькі агульнамоўныя якасці, але і прыкметы, што вызначаюцца асаблівасцямі мікрасістэмы.

Заўважым, што самая шматлікая група – фраземы, звязаныя з апісаннем чалавека. Фразеалагічныя адзінкі – важны складнік экспрэсіўна-ацэначнай характарыстыкі чалавека. Напрыклад, чалавека бруднага, нехайнага, нязграбнага прынята характарызаваць праз вобраз свінні. У Дамашэвіч у сваім рамане “Камень з гары” для характарыстыкі

знешняга выгляду галоўнага героя ўмела выкарыстоўвае фразеалагічны выраз **як на свінні набэдрыкі**. Драгун выглядаў у паліто вельмі нязграбна, неакуратна, што нават самога сябе спужаўся ў лютэрку: *Ён апрануў паліто, глянуў на сябе ў лютэрка і не пазнаў: перад ім стаяў чужы, не ўмеру тоўсты мужчына ў куртатым нязграбным лапсардаку, які ляжаў на ім, як на свінні набэдрыкі* [5, с. 153]. Негатыўная канатацыя ствараецца праз параўнанне чалавека са свіннёй.

Выяўлена, што з дапамогай фразем з кампанентамі-заонімамі берасцейскія пісьменнікі перадаюць унутраны стан персанажаў твораў (**кошкі на душы скрабуць**, **выць воўкам** і інш.). Напрыклад, фразема **кошкі на душы скрабуць** у кантэксце выражае сваё значэнне ‘хто-н. адчувае моцны неспакой, хваляванне, трывогу’ [8, с. 596]: “У яе, нябось, як і ў мяне, **кошкі на душы скрабуць**, – думаў ён, – а выгляду не падае” [12, с. 63]. Боль, горыч выяўляюцца ў фраземе **выць воўкам**. Так, у рамане У. Дамашэвіча “Камень з гары” згаданы фразеалагізм яскрава перадае душэўны стан дзяўчыны. Яе, як маладога спецыяліста, пасля заканчэння інстытута накіравалі на працу ў адзін з глухіх раёнаў, які быў разбураны ў вайну: *Было цяжка, хацелася часам **выць воўкам**, думалася некуды ўцячы. Але што! Спецыялістаў з дыпламамі – лічанья людзі, ніхто не збіраўся адпусаць* [5, с. 53]. Фразеалагічная адзінка, якая ўжыта ў мастацкім творы, не толькі раскрывае слоўнікавае значэнне ‘горка скардзіцца на якія-небудзь нягоды, пакуты’ [8, с. 266], але і адлюстроўвае псіхалагічную характарыстыку персанажа: перадае перажыванні, душэўны боль маладога спецыяліста, якому трэба было спраўляцца з цяжкасцямі.

Асобную і найбольшую групу фразеалагізмаў, ужытых у творах берасцейскіх пісьменнікаў, складаюць выразы з кампанентамі-саматызмамі. У першую чаргу чалавек параўноўвае навакольныя прадметы рэчаіснасці з самім сабой, з часткамі свайго цела. Па гэтай прычыне часткі цела чалавека становяцца своеасаблівымі ўзорамі для параўнання і ўзнікнення метафарычных вобразаў. Найбольшую падгрупу фразеалагізмаў-саматызмаў, ужытых пісьменнікамі-берасцейцамі ў творах, складаюць фраземы з кампанентам *рука*. У нацыянальнай культуры беларусаў рука ўяўляе дапамогу, падтрымку, згоду, добрыя адносіны да кагосьці. Так, напрыклад, фразема **на руках** у апавесці В. Гардзея “Дом з блакітнымі аканіцамі” адлюстроўвае дамоўленасць, згоду паміж персанажамі, падкрэсліваючы тым самым іх добрыя адносіны адзін да аднаго: – **Па руках, не будзем таргавацца. З мяне яшчэ барыш, – расшчодрыўся Пішчык** [2, с. 149]. Адсутнасць рукі ў нацыянальнай свядомасці ўспрымаецца як бездапаможнасць. Тлумачыцца гэта тым, што рука з’яўляецца як першасным, так

і ўніверсальным органам працы. Гэта яскрава бачыцца на прыкладзе моўнай адзінкі **як без рук**: – *Дзякуй за клопат, – сказаў Мацкевіч, адчуваючы нейкую няёмкасць. – Я без вас як без рук* [7, с. 12].

Стан бяздзейнасці чалавека перадаецца праз фразеалагічныя адзінкі, у аснове якіх кампанент *рука* і яе састаўныя часткі, якія не прыведзены ў рух: **палец у палец не стукнуць, сядзець склаўшы рукі**. Названыя адзінкі выкарыстоўваюцца берасцейскімі пісьменнікамі ў наступных кантэкстах: – *І той жа палец у палец не стукнуў, каб што ў хату прыдбаць, – у тон сяброўцы азвалася Люба* [1, с. 168]; *У вайну Міхаіл Ніканоравіч таксама не сядзеў склаўшы рукі* [12, с. 47].

Важную ролю ў жыцці чалавека выконваюць ногі. Функцыянальныя здольнасці ног асацыіруюцца, звязваюцца ў свядомасці чалавека з упэўненасцю, незалежнасцю, падкрэсліваюць фінансавы і сацыяльны статус чалавека. Саматызмы з кампанентам *нага* здольны перадаваць хуткасць перамяшчэння, фізічны стан чалавека, адносіны да людзей. Прыкладам такіх моўных выказаў служаць наступныя: **без задніх ног, адно пяты блішчаць, блытацца пад нагамі**: – *Не блытайся пад нагамі. – Падымаецца з бяргяна бацька. – А то хай бы апілки згроб* [2, с. 31]; *Наеўшыся і напіўшыся, ён дрыхне без задніх ног у той самы час, калі тая ж Лёдзя ажно вар’яцее, пачуўшы на вуліцы піліканне гармоніка* [2, с. 384]. У прыведзеных кантэкстах яскрава адлюстроўваецца багатая фантазія беларускага народа. Гэта пацвярджаецца ўменнем назіраць і прымяняць усё да сябе. Так, у фразеалагічным выразе **адно пяты блішчаць** кампанент *пяты* перадае спосаб перамяшчэння персанажа з рамана У. Дамашэвіча “Камень з гары”: *Я яго як турнула, дык адно пяты блішчалі...* [5, с. 136]. У згаданым прыкладзе моўная адзінка дакладна перадае значэнне ‘хто-н. вельмі хутка ўцякае’ [9, с. 287].

Такім чынам, фразеалагізмы ў творах берасцейскіх пісьменнікаў выступаюць яскравымі носьбітамі нацыянальна-культурнай семантыкі. Сувязь цэласнага значэння фразеалагічнай адзінкі з семантыкай яе кампанентаў заснавана на фразеалагічнай вобразнасці, у аснове праяўлення якой ляжыць параўнанне двух сітуацый, з’яў – той, што абазначана словамі-кампанентамі з прамым сэнсам, і той, што вынікае з унутранай формы фразеалагізма, якая зазнала працэс пераасэнсавання. Заўважана: у творах берасцейскіх пісьменнікаў носьбітамі яркіх вобразаў часта выступаць фразеалагізмы з кампанентамі-заонімамі, саматызмамі, многія з якіх уласнабеларускія фраземы. Яны ілюструюць жыццё, побыт, культуру народа, з’яўляюцца найбольш выразнымі сродкамі для адлюстравання нацыянальна-культурнай карціны свету беларусаў.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Гардзеі, В. К. З мінулага не вяртаюцца... : аповесці, апавяданні / В. Гардзеі. – Мінск : Маст. літ., 2013. – 511 с.
2. Гардзеі, В. Уратуй ад нячыстага : аповесці, апавяданні / В. Гардзеі. – Мінск : Маст. літ., 1992. – 367 с.
3. Гніламедаў, У. Вяртанне : раман / У. Гніламедаў. – Мінск : Маст. літ., 2008. – 429 с.
4. Гніламедаў, У. Уліс з Прускі : раман / У. Гніламедаў. – Мінск : Маст. літ., 2006. – 382 с.
5. Дамашэвіч, У. Камень з гары : раман / У. Дамашэвіч. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 334 с.
6. Дзябёлая, А. В. Нацыянальна-культурная адметнасць уласна-беларускіх фразеалагізмаў / А. В. Дзябёлая // Нацыянальна-культурны кампанент у літаратурнай і дыялектнай мове : зб. навук. арт. / пад рэд. С. Ф. Бут-Гусаім. – Брэст : БрДУ імя А. С. Пушкіна, 2015. – С. 61–64.
7. Кажадуб, А. Святы калодзеж : апавяданні / А. Кажадуб. – Мінск : Маст. літ., 1994. – 316 с.
8. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў : у 2 т. Т. 1. А–Л / І. Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭн імя П. Броўкі, 2008. – 672 с.
9. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў : у 2 т. Т. 2. М–Я / І. Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭн імя П. Броўкі, 2008. – 704 с.
10. Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭн, 2004. – 448 с.
11. Ляшчынская, В. А. Канцэпты прыродных стыхій у фразеалагічнай карціне свету беларусаў: агонь, вада, зямля і паветра [Электронны рэсурс] / В. А. Ляшчынская. – Мінск : РІВШ, 2018. – 222 с. – Рэжым доступу: <http://old.gsu.by/biglib.pdf>. – Дата доступу: 12.04.2021.
12. Праскураў, В. Наўсцяж вяковай вуліцы : аповесць, апавяданні, нарысы, дакументальныя матэрыялы / В. Праскураў. – Брэст : Упраўленне інфармацыі аблвыканкама, 1995. – 229 с.

В. В. Жук

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

ЭМАЦЫЙНА-АЦЭНАЧНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ СЛОЎ У ТВОРАХ ВІКТАРА ГАРДЗЕЯ

Ацэначнасць і эмацыянальнасць у структуры канатацыі займаюць немалаважнае месца. Ацэначнасць з’яўляецца семантычнай уласцівасцю лексічнай адзінкі ці лексічна-семантычнага варыянта, састаўной часткай канатацыі і цесна звязана з эмацыянальнасцю, што “ёсць вынік адлюстравання сувязі паміж ацэнкай і эмоцыяй суб’екта на ўзроўні іх праяўлення ў рэчаіснасці. Зразумела, усялякая ацэнка мае камунікацыйную прыроду. Яна ўтвараецца, фарміруецца ў працэсе зносінаў і прызначана для камунікацыі [1, с. 29].

Слова “эмацыянальнасць” можа разумецца ў двух сэнсах: па-першае, як уласцівасць суб’екта, яго здольнасць перажываць эмоцыі, афарбоўваць свае дзеянні і ўчынкі пачуццямі і выражаць іх; па-другое, як уласцівасць моўнага знака – патэнцыяльная магчымасць яго выразіць факт эмацыянальнага перажывання суб’ектам нейкай з’явы рэчаіснасці. Другое значэнне мае статус лінгвістычнага тэрміна. Паколькі ацэнчанасць і эмацыянальнасць звязаныя паміж сабой, мы будзем іх разглядаць як адзінае цэлае паняцце “эмацыянальная ацэнка”, што прадстаўлена ў творах В. Гардзея шматлікай групай слоў з эмацыянальна-ацэнчнай функцыяй.

Значнае месца ў творах В. Гардзея належыць намінацыйна-ацэнчным назоўнікам, якія выступаюць як сродак характарыстыкі самых розных прадметаў і рэалій ці з’яўляюцца асобаснымі характарыстыкамі. Гэта найперш неадушаўлёныя назоўнікі, што перадаюць агульную эмацыянальную ацэнку якіх-небудзь прадметаў, з’яў. Напрыклад: *Пракарміць такую **плойму** дармаедаў ці хоць што-кольвек людскае падаць у торбу Малое Сяло цяпер не здолела б, бо, не запанеўшы ў калгасе, яно і само села на нішчымніцу і бясхлеб’е* [2, с. 67]; *Хлопцы, хай на іх кадук, рабілі складчыну і на музыкаў, і на гарэлку, наймалі для скокаў хату і ўсёй сваёй бесшабашнай **хеўрай** запрашалі дзяўчат на вясёлыя кудзельніцы* [2, с. 58]; – *Хай табе на тоўсты зад сорок скул уваб’еца! Хай табе **бэбах** лопне! Хай у тваю краму пярун лясне!* [2, с. 84]. Намінацыйна-ацэнчны назоўнік **плойма** выкарыстаны для абазначэння вялікай колькасці людзей, гэта так званы “вобраз мноства”. Дадзены “вобраз” звязаны з эмацыянальнай рэакцыяй аўтара ў адносінах да выказанай з’явы і афарбаваны суб’ектыўным (пеяратыўным) уражаннем. Абагульнены сэнс ‘*вялікая колькасць асоб*’ выражае і слова **хеўра** як “вобраз мноства,” ужыты з рэзка пеяратыўнай афарбоўкай. У кантэксце ён выступае са значэннем ‘група людзей, аб’яднаная агульнымі інтарэсамі, агульнымі прыметамі’. Лексема актуалізуе іранічныя адносіны пісьменніка не толькі да прадмета гаворкі, але і да ўдзельнікаў яе, што і аказвае ўплыў на рэцыпіента. Стылістычна маркіраваная намінацыйная адзінка **бэбах** са значэннем ‘жывот, страўнік’ характарызуецца адмоўнай ацэнчанасцю, указваючы на грубыя, фамільярныя адносіны, прыналежнасцю слова да размоўнага пласта лексікі, паколькі выражаныя ім эмацыянальная ацэнка і адносіны характэрныя для штодзённа-бытавых маўленчых зносін.

Назоўнікі, якія з’яўляюцца асобаснымі характарыстыкамі, так званыя словы-характарыстыкі, выкарыстаны В. Гардзеем для адлюстравання пэўных рыс характару і паводзін чалавека, чалавечых страсцей і пачуццяў. Звычайна гэтыя словы ўжываюцца ў мове персанажаў, але ёсць выпадкі выкарыстання іх і ў аўтарскай мове. Напрыклад: – *Каб цябе ўжэ выкасіла на той свет, – пакляла яна Барабана, адчуваючы, што толькі ён, гэты*

скнара і *смоўж*, *мог*, *набраўшыся нахабства*, *паквапіцца на чужое* [5, с. 16]; *Шурпатыя рукі аслабіліся, адпусцілі Мэгуся, прыпёртага да сцяны, адступілі бабы, і вяскovy гультай, злодзей і пустадомак ірвануў так, што ажно снег закурэў з-пад яго ног* [5, с. 43]; – *Абармот Ванька!* – са слязамі на вачах усклікнула Ядзюня і стрымгалоў, як каза, першай ірванулася да дзвярэй [5, с. 64]; – *Ой, баба! Ой, злыдня!* Не брашы пры дарозе ды мне сонца не застуй [2, с. 58]; *Касу Насця перакінула цераз варотцы ў двор, бо, чаго добрага, той зякраты нахабнік застанеца без галавы, і – рашучая, гнеўная – падбегам пакіравалася на Барабанаў дзядзінец* [3, с. 27]; – *От я табе, неслух!* [3, с. 138]; – *Добра б і кабету знайсці талковую. Каб не шалахвостка якая* [3, с. 62]. З абазначэннем чалавечай скупасці выступае лексічная адзінка *скнара* ('надзвычай скупы чалавек'), выкарыстаная аўтарам з мэтай надаць суб'екту негатыўную ацэнку, выклікаць да яго неадабральныя, асуджальныя адносіны. Адмоўная ацэнка дасягнута словам *нахабнік*, якое абазначае нахабнага чалавека, назолу. Ацэначная катэгорыя дадзенай лексемы вядзе да ўзнікнення эмацыянальнага тону і ў канчатковым выніку да ўзмацнення агульнай танальнасці кантэксту, што аказвае на рэцыпіента моцнае ўздзеянне. Эмацыйны модус характэрны для адзінкі *абармот*, выкарыстанай праяікам для абмалёўкі паводзін чалавека, учынкi і дзеянні якога выклікаюць абурэнне, агіду, бо герой мае семантычную характарыстыку 'нягоднік, грубіян, ашуканец'. Выкарыстанне лексічных адзінак *злодзей* ('той, хто крадзе, робіць кражу') і *злыдзень* ('шкодны чалавек, ліхадзей') выклікае пачуццё абурэння і асуджэння. Дадзеныя стылістычна афарбаваныя сродкі як бы ірадыіруюць увесь кантэкст, робячы яго больш выразным.

Такім чынам, лексічнае значэнне разнастайных намінацыйна-ацэначна-эмацыянальных слоў указвае на дадатковую якасць прадмета, прымету з'явы ці асобасную характарыстыку. Яно ўздзейнічае на чытача эмацыйна, з суб'ектыўных пазіцый, узмацняючы змест твора ацэнкай некаторых "падрабязнасцей" у самім абазначаным.

У праяічных творах аўтара маюць месца і такія яркія словы: *забабонны* 'які верыць у забабоны, схільны да забабонаў (пра чалавека)' [4, с. 325], *блазнюк* 'непаўналетні, хлапчук' [4, с. 335], *сцягач* 'валацуга, прыблуда' [4, с. 336], *памаўзглівы* 'ласы, прагны да чаго-н. смачнага, прыгожага' [4, с. 339], *шалапутны* 'легкадумны, дзівацкі, узбаламучаны' [4, с. 340], *пачварны* 'вельмі непрыгожы, агідны, брыдкі; такі, як у пачвары' [4, с. 343], *ашаломак* 'збянтэжаны, разгублены' [4, с. 371], *нягоднік* 'чалавек ганебных, несумленных паводзін; нізкі чалавек' [4, с. 375], *паршывец* 'дрэнны чалавек; нягоднік' [4, с. 376], *галапунец* 'з голым пузам або пупом' [4, с. 379], *нямыцька* 'брудны чалавек'

[4, с. 364], **пень** ‘пра старога і слабога чалавека’ [4, с. 363], **сухарэбры** ‘кашчавы, з рэбрамі, якія вытаркаюцца; вельмі худы’ [4, с. 358], **валацуга** ‘бяздомны чалавек, які не мае пэўнага прыстанішча і заняткаў; бадзяга’ [4, с. 358], **круцель** ‘хітрун, махляр’ [4, с. 381], **душагуб** ‘забойца’, **шкурадзёр** ‘пра скнарнага гандляра, спекулянта, кулака і пад.; жывадзёр’ [4, с. 312], **вушлы** ‘растаропны, хітры’ [4, с. 316], **свістун** ‘чалавек, які шмат гаворыць, а мала робіць, які несур’ёзна адносіцца да справы; балбатун’ [4, с. 319], **паскуда** ‘брыдкі, агідны, несумленны чалавек’ [4, с. 368]. Выдзеленыя словы змяшчаюць у сабе характарыстыкі абазначаных прадметаў з пункту погляду іх вартасці, важнасці і значнасці. Акрамя гэтага, яны ўказваюць на пачуцці, якія звычайна выклікаюць рэаліі. Для прыкладу некаторыя кантэксты: – *Святое? – палохаяцца забабонная Сенькава маці*; – *Блазнюкі, пэўна ж балуюцца*; – *Вярнуўся, сцягач!*; – *Ну што з яго шалапутнага возьмеш?*; *З простага вербалозуі то выйшла нешта нязграбнае, пачварнае*; – *Паціхніце, ашаломкі!*; – *Пакажвай, што ўкраў, нягоднік?*; – *Не раві, паршывец!*; – *А так што возьмеш з гэтага галапуца?*; – *Так яму, так яму, нямыцьку мурзатаму, – ледзь, што не крычыць Папіха*; – *Пусці, сухарэбры!*; – *Пусці валацуга бяздомны!*; – *Скупяндзя ты, Міколка*.

У творах В. Гардзея вельмі часта сустракаюцца лексемы, якія характарызуюць чалавека з адмоўнага боку: **шалапутны** ‘легкадумны, дзівацкі’, **пустадомак** ‘чалавек, які не мае гаспадаркі; дрэнны, нядбайны гаспадар’ [4, с. 337], **дурніца** ‘дурань’ [4, с. 332], **сараматнік** ‘той, хто не мае сораму, хто парушае правілы прыстойнасці; бессаромны чалавек’ [5, с. 103], **шкурадзёр** ‘пра скнарнага гандляра, спекулянта, кулака і пад.; жывадзёр’ [5, с. 14], **забулдыга** ‘гуляка, распуснік’ [6, с. 246], **губашлёп** ‘чалавек з вялікімі адвіслымі губамі, якія перашкаджаюць яму выразна гаварыць; разява, разявака’ [5, с. 118], **размазня** ‘нерашучы слабавольны чалавек’ [5, с. 117], **балбатун** ‘1. Чалавек, які занадта многа гаворыць; 2. Выдумшчык, пляткар’ [5, с. 123], **паскуднік** ‘той, хто робіць гадасці, паскудства’ [4, с. 326] і інш.

В. Гардзею дастаткова часта ўжывае словы, якія характарызуюць п’яніц, лодараў, балбатуноў, слабых, хітрых, бесталковых і бязвольных людзей. Напрыклад: – *Пайду ў пограб, начэрапаю яшчэ квасу, бо ентая жлукта нават і на посмак не пакінула* [2, с. 114]; – *Дык ты сам не можаш ісці! – дзівіцца Алена. – Надзюдзюкаўся...* [5, с. 150]; – *П’яніца, латруга! Чаго прыпёрся? Хвігу табе з макама, а не Ядзюню!* [2, с. 67]; – *Бандзюга! Апівом!* [6, с. 232]; – *Каму, мне банькі? Дык ты, языкатая, забыла пра гліняны гаршчок?!* [5, с. 63]; – *Не плявузгай, Гаўрыла! Знарок ты з майго боку зайшоў. Каб сабе не нашкодзіць* [2, с. 103].

Такім чынам, эмацыянальна-ацэначныя словы ў творах празаіка характарызуюць чалавека па тых ці іншых прыметах (маральных, інтэлектуальных, этычных, фізічных), выражаюць сваёй семантыкай эмацыянальную ацэнку – станоўчую (радзей) ці адмоўную (рэгулярна). Занатоўваючы вынікі асабістага ўспрымання рэчаіснасці, пісьменнік выкарыстоўвае арыгінальныя словы, за кошт якіх узнікаюць закончаныя вобразныя малюнкi. Аналіз канкрэтных слоў з улікам іх семантыкі і стылістычнай афарбоўкі дае магчымасць вызначыць навізну, самабытнасць і мэтазгоднасць іх ужывання ў кантэкстах пісьменніка. Такія прыклады – сведчанне майстэрства В. Гардзея, яго здольнасці перадаць некалькімі штрыхамі складаны змест, заўважыць падабенства і аналагі, якія дапамагаюць зразумець нябачныя на першы погляд сувязі паміж з’явамі і рэаліямі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Абабурка, М. В. Ад гутарковай мовы да літаратурна-мастацкага тэксту. На матэрыяле твораў М. Зарэцкага : дапаможнік / М. В. Абабурка, І. М. Ячмянёва. – Магілёў : МДУ, 2005. – 134 с.
2. Гардзей, В. К. Бедная басота : раман / В. К. Гардзей. – Мінск : Маст. літ., 2003. – 189 с.
3. Гардзей, В. К. Дом з блакітнымі аканіцамі : апавесць і апавяданні / В. К. Гардзей. – Мінск : Маст. літ., 1984. – 256 с.
4. Гардзей, В. К. З мінулага не вяртаюцца : апавесці, апавяданні / В. К. Гардзей. – Мінск : Маст. літ., 2013. – 511 с.
5. Гардзей, В. К. Карані вечнага дрэва : апавесць, апавяданні / В. К. Гардзей. – Мінск : Маст. літ., 1988. – 254 с.
6. Гардзей, В. К. Уратуй ад нячыстага : апавесці, апавяданні / В. К. Гардзей. – Мінск : Маст. літ., 1992. – 367 с.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / пад агул. рэд. К. К. Атраховіча (К. Крапівы). – Мінск : Беларус. сав. энцыкл., 1977–1984.

А. В. Змітрукевіч

Мінск, Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт

МАРФАЛАГІЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ДЫАЛЕКтнага МАЎЛЕННЯ Жыхароў АГРАГАРадка ПАВІШЦЕ КОБРЫнскага РАёна Брэсцкай ВОБЛасці

У сучаснай лінгвістыцы ва ўмовах паступовага знікнення ізаляванасці асобных моўных утварэнняў вывучэнне актуальнага стану дыялектнай сістэмы адносіцца да задач вялікай навуковай важнасці. Вынікі, атрыманыя ў ходзе фіксацыі і навуковай інтэрпрэтацыі фактаў рэгіянальнага маўлення, могуць паспрыяць выяўленню дынамічных працэсаў у сістэме гаворак.

Аб'ектам нашага даследавання з'яўляюцца марфалагічныя асаблівасці маўлення жыхароў аграгарадка Павіцце Кобрынскага раёна Брэсцкай вобласці, у асноўным тыя формы, якія не характэрны для літаратурнай мовы. Гэта тэрыторыя Заходняга Палесся – надзвычай адметнага ў моўна-культурным плане рэгіёна Беларусі. Істотна, што аграгарадок знаходзіцца ўсяго за восем кіламетраў ад мяжы з Украінай. Адпаведна гаворка гэтага населенага пункта з пазіцыі тэрытарыяльнага размяшчэння ўваходзіць у зону пераходных гаворак заходнепалескай групы (ад беларускіх гаворак да ўкраінскіх) і ўяўляе цікавасць для дыялектолагаў па той прычыне, што яе агульныя рэгіянальныя асаблівасці дапаўняюцца спецыфічнымі рысамі, якія ўзніклі на беларуска-ўкраінскім сумежжы. Актуальнасць вывучэння гэтай дыялектнай тэрыторыі ўзмацняецца тым, што апошнія грунтоўныя даследаванні гаворак Заходняга Палесся праводзіліся ў 1960-х – 1970-х гг. XX ст. і, безумоўна, патрабуюць факталагічнага абнаўлення [1; 2; 3; 4].

Аналіз марфалагічных асаблівасцей гаворкі агр. Павіцце быў праведзены на аснове нашых самастойных палявых запісаў, зробленых у жніўні 2021 г. Інфармантамі выступілі тры чалавекі: Радыванюк Валянціна Мікалаеўна (1980 г. н.), Гамалюк Ларыса Васільеўна (1972 г. н.), Жук Надзея Фёдараўна (1966 г. н.). Усе інфарманты нарадзіліся і выраслі ў Павіцці, не маюць вышэйшай адукацыі (Радыванюк В.М. скончыла дзевяць класаў, Гамалюк Л. В. і Жук Н. Ф. – Баранавіцкі каледж).

У гаворцы агр. Павіцце, як у літаратурнай мове і ў абсалютнай большасці беларускіх дыялектаў, 10 часцін мовы.

Назоўнік. У гаворцы, якую мы даследуем, не назіраецца значных адрозненняў ад літаратурнай мовы ў родзе: *св'ін'н'а, жына, брат, дэн', в'ес'іл'л'е*. Уплывам рускай мовы выклікана выкарыстанне мясцовымі жыхарамі слоў кшталту *жыз'н', хаз'айство, свадз'ба* з адпаведнай родавай прыналежнасцю. Што да граматычнай катэгорыі ліку, то ў дыялекце захаваліся рэшткі парнага ліку, сведчаннем чаго з'яўляецца канчатак *-э* замест нарматыўных **-і, -ы**: *стол'ов'е, штанэ, ов'эчк'е, кр'ол'ік'е, баранэ, вас'іл'к'э, бабачк'е*. Таксама намі было выяўлена слова *кл'ас'іка* (гульня), якое ў літаратурнай мове мае толькі форму множнага ліку, а ў гаворцы выкарыстоўваецца ў форме адзіночнага ліку жаночага роду.

У гаворцы агр. Павіцце былі заўважаны прыклады супадзення ў неадушаўлёных назоўнікаў формы вінавальнага склону з формай роднага склону (у той час як у літаратурнай мове ў неадушаўлёных назоўнікаў супадаюць формы вінавальнага і назоўнага склонаў): *ч'ерт'ылы круг'а, дова'лы но'жыка, одорва'лы воротн'іка*.

Некаторыя марфалагічныя асаблівасці гаворкі могуць тлумачыцца ўплывам рэгіянальнай фанетыкі. Напрыклад, у назоўнікаў 1-га скланення ў

творным склоне паралельна з канчаткам **-ам** выкарыстоўваецца канчатак **-ом**, што характэрна для окаючых гаворак: *м'о́дом, комба́йном, інвал'і́дом*. А канчатак **-і** ў назоўнікаў у форме адзіночнага ліку меснага склону (*на_водз'і́, на_стол'і́*) абумоўліваецца ўласцівым гаворцы іканнем.

Як можна меркаваць, выпадкі набліжэння канчаткаў назоўнікаў розных тыпаў скланення да літаратурнай нормы рускай мовы (*на_пóлэ, на_хúтар'е, на_мышы́нк'е*) тлумачацца ўплывам рускай мовы.

Займеннік. Асаблівасці ўжывання займеннікаў абумоўлены ў першую чаргу фанетычнай сістэмай гаворкі. Побач існуюць формы вінавальнага і роднага склону асабовага займенніка **я** з цвёрдым губным [м] (больш часта) і мяккім [м']: *мэнэ́ і м'ен'э́*. Назіраецца непаслядоўнае змяненне займенніка **мы** ў **м'і**. У большасці выпадкаў асабовыя займеннікі 3 ас. адз. і мн. ліку вымаўляюцца з пратэтычным [в] перад ненаціскным [о]: *воны́, вонá*. Асабовы займеннік **яна** ў родным склоне ўжываецца ў форме *йайі́*, што ўласціва для гаворак, у якіх пашырана іканне. Прыстаўны [г] выкарыстоўваецца нерэгулярна перад націскным [е] ва ўказальных займенніках: *г'этэй́ і это́*. У азначальных займенніках назіраем асіміляцыю і ўтварэнне новай, неўласцівай літаратурнай мове пары па звонкасці-глухасці [в]–[ф]: *фс'і́, фс'о́, фс'а́*. Уплывам рускай мовы можна растлумачыць адзінкавыя выпадкі выкарыстання няпэўных займеннікаў з постфіксам **-то**: *шó-то*. Адзначым таксама, што гаворка агр. Павіцце окаючая, таму сустракаюцца такія спецыфічныя формы займеннікаў, як *тоб'е́, тоб'і́, соб'і́, когó, такóго, н'іч'óго*.

Прыметнік. Прыметнікі мужчынскага роду ў назоўным склоне ўжываюцца з канчаткамі **-і, -ы**, зафіксаваны толькі адзін прыклад з канчаткам **-ый**: *сл'і́дуйушчы́й*. Прыметнікам у родным склоне ў окаючых гаворках уласцівы канчатак **-ого**: *ч'óрного*. Таксама назіраецца сцягнутая форма роднага склону з канчаткам **-о**: *малéн'ко нóжыка*.

Прыметнікі жаночага роду часта выкарыстоўваюцца ў сцягнутай форме з канчаткамі **-а (-я)** ці не ўласцівымі нават сцягнутай форме жаночага роду канчаткамі **-э (-е)**: *вэ́лыка, в'есэла, (с'в'экру́ха) добра́э*. Паралельна існуюць і поўныя формы прыметнікаў жаночага роду: *крас'і́вайа, бал'шáйа*.

У даследуемай гаворцы, як і ў літаратурнай мове, вылучаюцца дзве ступені параўнання прыметнікаў. Вышэйшая ступень утвараецца пры дапамозе суфіксаў **-ыйш- (-ійш-)** (*св'іжы́йшу, стар'ійшэ́*) і **-іш-** (*молóдз'і́шша*). Найвышэйшая ступень утвараецца з дапамогай прыстаўкі **най-** і суфікса **-ейш- (-эйш-)**, што адпавядае нормам літаратурнай мовы (*найбл'іжэйшы́*). Аналітычная форма вышэйшай ступені параўнання

ўтвараецца з дапамогай слоў *бол'ш, б'іл'ш, м'ениш*. Прыклады аналітычнай формы найвышэйшай формы параўнання прыметніка не былі намі зафіксаваны.

Лічэбнік. Формы лічэбніка **адзін** у гаворцы агр. Павіцце не адпавядаюць норме літаратурнай мовы. Ва ўсіх формах мы бачым праявы оканья, а ў форме назоўнага склону мужчынскага роду яшчэ і зацвярдзенне гука [д]: *одын, одна, одного*. Што да лічэбніка **два**, то для мужчынскага і ніякага роду характэрна форма **два**, а для жаночага роду – *дв'і* (часцей) ці *дз'в'і* (адзінкавыя выпадкі). Яшчэ ў гаворцы назіраюцца адзінкавыя выпадкі сцягнутаі формы парадкавых лічэбнікаў, напрыклад, *друго дн'а*. Усе астатнія адметнасці ўжывання лічэбнікаў таксама ў першую чаргу звязаны з асаблівасцямі фанетычнай, а не граматычнай сістэмы гаворкі.

Дзеяслоў. Характэрнай рысай даследуемай гаворкі з'яўляецца выкарыстанне інфінітываў з суфіксам **-ты**: *топтаты, пойісты, откозаты*. Прыклады інфінітываў з суфіксамі **-ц'** і **-ц'і** не зафіксаваны.

У форме 3-й асобы адзіночнага ліку ў дзеясловаў першага спражэння нарматыўныя канчаткі, а ў другога спражэння часам назіраецца адхіленне ад нормы. Замест **-іц'** (**-ыц'**) ужываюцца канчаткі **-іц** (**-ыт**), напрыклад, *потходыт*. У форме прошлага часу ніякага роду ў дзеясловаў першага спражэння замест канчатка **-а**, уласцівага літаратурнай мове, рэгулярна ўжываецца канчатак **-э**: *нач'іналэ, попадалэ*. Уплывам рускай мовы можна растлумачыць выпадкі адсутнасці пераходу [л] у [ў] на канцы дзеясловаў прошлага часу мужчынскага роду: *был, бул, пошол, пыц'ірэл, пр'ішол*.

У множным ліку дыялектныя адрозненні больш выразныя, чым у адзіночным. Напрыклад, для дзеясловаў у форме першай асобы множнага ліку цяперашняга і будучага часу характэрны канчаткі **-эмо** (**-емо**), **-імо** (**-ымо**): *л'уб'імо, схоч'емо, наготов'імо, пр'ій'ідымо*. Замест формаўтваральнага постфікса **-це** ў дзеясловах другой асобы множнага ліку загаднага ладу выкарыстоўваецца постфікс **-тэ**: *подождз'ітэ, слухайтэ*. А для формы прошлага часу множнага ліку характэрны канчатак **-ы** (фанема [л] застаецца цвёрдай): *булы, жылы, йіздылы, похорон'ылы, гот'овылы, роб'ілы*. Хаця былі зафіксаваны дзеясловы прошлага часу множнага ліку з нарматыўным канчаткам **-і** (пасля [л']), што не назіралася ў такой колькасці ў ранейшых даследаваннях: *назыв'ал'і, выр'ізвал'іс', однос'іл'іс'а, пород'ыл'іс'а*. Гэта можа сведчыць пра тэндэнцыю паступовага набліжэння гаворкі да літаратурнай мовы.

Што да зваротных дзеясловаў, то паралельна з формамі з постфіксам **-с'а** (*гост'ыл'іс'а, бр'аліс'а, вуч'ытыс'а*) выкарыстоўваюцца дзеясловы з усечаным постфіксам **-с'**: *нозывалас', оставалас', стыдалас'*,

здружыл'іс'. Гэта можна растлумачыць хуткасцю маўлення інфармантаў, а таксама з'явай імкнення да эканоміі моўных сродкаў.

Прыслоўе. У адрозненне ад літаратурнай мовы, у гаворцы агр. Павіцце ў прыслоўях замест суфікса **-а** выкарыстоўваюцца ненаціскныя суфіксы **-о** і **-э**, што абумоўлена фанетычнай сістэмай дыялекту: *обы́чно, до́мо, совм'есно, до́брэ, по́знэ*. Таксама адметнасцю даследуемай гаворкі з'яўляецца наяўнасць усечанай формы прыслоўя **зараз** – *за́рэ*.

Такім чынам, намі было зафіксавана менш адметных асаблівасцей марфалагічнай сістэмы даследуемай гаворкі, чым у дыялекталагічных апісаннях 1960-х – 1970-х гг. XX ст. Выяўлены шэраг стабільных з'яў, але відавочнай з'яўляецца паступовая тэндэнцыя да знікнення спецыфічных дыялектных рысаў гаворкі агр. Павіцце і набліжэнне яе марфалагічнай сістэмы да норм беларускай літаратурнай мовы. Гэта ў чарговы раз падкрэслівае важнасць палявых дыялекталагічных даследаванняў. Яны дазваляюць прасачыць змены ў мясцовых гаворках, выявіць, якія моўныя факты, зафіксаваныя ў ранейшых даследаваннях, адпавядаюць рэчаіснасці, а якія састарэлі, прааналізаваць тэндэнцыі ўзаемаўплыву дыялектаў і літаратурнай мовы, спрагназаваць далейшае развіццё мясцовых гаворак.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Дыялекталагічны атлас беларускай мовы : Уступныя артыкулы, даведачныя матэрыялы і каментарыі да карт / пад рэд. Р. І. Аванесава, К. К. Крапівы, Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск : АН БССР, 1963. – 976 с.
2. Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак / пад рэд. Р. І. Аванесава, К. К. Атраховіча (К. Крапівы), Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1968. – 320 с.
3. Мяцельская, Е. С. Беларуская дыялекталогія : хрэстаматыя / Е. С. Мяцельская, Я. М. Камароўскі. – Мінск : БДУ, 1979. – 320 с.
4. Нарысы па беларускай дыялекталогіі : вучэб. дапам. / пад рэд. Р. І. Аванесава. – Мінск : Навука і тэхніка, 1964. – 415 с.

В. М. Казловіч

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

ВОБРАЗНА-МАСТАЦКІ СВЕТ У ЛІРЫЧНЫХ ТВОРАХ ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

У беларускую паэзію другой паловы XX ст. увайшло шмат славурых імёнаў. Адным з такіх з'яўляецца імя Яўгеніі Іосіфаўны Янішчыц – ластаўкі Палесся, голас якой і сёння гучыць у сэрцах беларусаў. Нарадзілася будучая паэтка 20 лістапада 1948 г. у в. Рудка Пінскага раёна Брэсцкай вобласці ў прастай сялянскай сям'і.

У 1955 г. яна пайшла ў першы клас Рудкаўскай пачатковай школы, пасля заканчэння якой вучылася ў Мерчыцкай васьмігодцы, а дзявяты і дзясяты класы скончыла ў Парэцкай сярэдняй школе Пінскага раёна. Па ўспамінах настаўнікаў Парэцкай школы, Жэня адрознівалася ад сваіх аднагодкаў. Была ў ёй нейкая стрыманасць, задуменнасць, аддаленасць ад знешняга свету. Весяліцца і пець яна таксама любіла, але заўсёды знала меру. Падчас сваіх вандровак ад школы да дому, пачынаючая паэтка захаплялася прыгожай палескай прыродай і сваі ўражанні потым адлюстроўвала ў вершах. Сама Я. Янішчыц гаварыла: “Запамінальнасць, уражлівасць, атрыманыя ў маленстве, прадаўжаюць будзіць творцу на працягу ўсяго яго творчага жыцця. Часта адчуваю, што нейкія вершы ці асаблівыя кампаненты паэзіі напісаны мною – нават у сталым узросце – памяццю альбо вачыма маленства” [2, с. 39].

Паэтычны талент Я. Янішчыц выявіўся даволі рана. У сёмым класе Жэня, не знайшоўшы ў вясковай бібліятэцы вершаў-прысвячэнняў Я. Коласу, падрыхтавала да ўрока літаратуры самастойна напісаны твор.

У шаснаццацігадовым узросце Я. Янішчыц пачала друкавацца ў пінскай раённай газеце, у рэспубліканскіх газетах і часопісах. Яна уклала ў свае творы лепшыя пачуцці і захапленні маладой душы. Прырода, характары людзей, тонкае адчуванне прыгожага зрабілі яе лірыку светлай, шчырай, напоўненай рамантызмам, але не пазбаўленай філасофскіх разважанняў, патрыятызму і публіцыстычнай скіраванасці. У многіх вершах лірычнай гераінай выступае сама паэтка. Яна раскрываецца чытачам з розных бакоў, дзеліцца з імі сваімі хваляваннямі, поглядамі на розныя з’явы. Аднак у сваіх творах паэтка выступае не толькі як лірык, але і як псіхалаг. Яна даследуе прыроду пачуццяў, іх нараджэнне, развіццё і затуханне і карыстаецца перш за ўсё сваім уласным вопытам.

Паэтку хвалюе лёс асобы і ўсяго чалавецтва, лёс роднай зямлі і блізкіх людзей, і гэтыя хваляванні яна змагла па-майстэрску апрацаваць і стварыць сапраўды цудоўныя творы. Паміж паэзіяй Я. Янішчыц і чытачом ніколі не было бар’ераў, не трэба было рабіць нейкія асаблівыя намаганні, каб яе зразумець, бо паэтка заўсёды абапіралася на яркія канкрэтна-пачуццёвыя вобразы, з якіх вырасталая яе натхненне.

Тэма кахання стала цэнтральнай у творчасці паэткі. “Пачынаецца ўсё з любові, Нават самая простая ява...”. Гэтыя радкі з верша Яўгеніі “Ты пакліч мяне. Пазаві” гучаць як яе творчае крэда. Паэтка асвятляе каханне з розных бакоў: бесклапотнае і светлае пачуццё супрацьпастаўляецца нешчасліваму каханню, горыч расстання – надзеі на шчасце. Усе гэтыя тэмы ўвасобіліся ў творчасці Яўгеніі Янішчыц і адкрылі нам яе глыбокую душу. Каханне для паэткі – надзвычай моцнае пачуццё, тая сіла, што можа перамагчы ўсе перашкоды. Гэта выразна адлюстравана ў вершы “Гэта

любоў!”, у якім лірычная гераіня параўноўвае глыбыню і моц сваіх пачуццяў з вышытымі кветкамі, якія ніколі не завянуць:

Гэта любоў, як скразная вышэўка
Тых пацалункаў – дзе ружа і мак
Не дагараюць, не вянуць ніяк [1, с. 101].

Светлыя, высокія пачуцці часта атаясамліваюцца ў творчасці Яўгеніі Янішчыц з маладосцю. Паэтка стварае вобраз дзяўчынкі, якая яшчэ толькі пачынае пазнаваць жыццё і глядзіць у сваю будучыню бесклапотна. Такі вобраз назіраецца ў вершы “Не воблака, а проста аблачынка...”:

Не воблака, а проста аблачынка
Загадкава плыве над галавой.
Смяюся я:
вясёлая дзяўчынка,
Як матылёк,
ляціць над кладкай той... [3]

Гэты вобраз быў бліжэй для паэтки, таму што сама яна захавала маладосць душы і ў сорок гадоў заставалася такой, як у васьмнаццаць.

Як пісаў Анатоль Грачанікаў: “З дзіцячай найўнасцю і мудрай сталасцю глядзела яна на свет... Яна заляцела да нас з будучыні і даказала сваёй творчасцю, што, толькі жывучы ў міры і згодзе з іншымі, чалавек будзе адчуваць сябе чалавекам...” [1, с. 547]

Яшчэ адзін цікавы вобраз паэтка стварае ў вершы “Каліна зімы”. У ім лірычная гераіня параўноўвае сябе з калінай, засыпанай снегам. Гэтае дрэва асэнсоўваецца ў Яўгеніі Янішчыц з прагай да жыцця, а снег сімвалізуе жыццёвыя перашкоды. “Яўгенія Янішчыц сябе ўпадобіла гэтаму менавіта свайму, індывідуальнаму, адметнаму вобразу-сімвалу гордага і светла-трагедыйнага жаночага лёсу, ужылася ў гэтую зледзянелую на марозе, у белым адзенні, маўклівую істоту”, – так трапіна адзначаў адметнасць лірыкі паэтки даследчык Мікола Мішчанчук [1, с. 64].

Адным з улюбёных вобразаў у творчасці Я. Янішчыц быў вобраз птушкі. Ён сімвалізаваў узнёскасць, натхнёнасць, але выкарыстоўваўся і ў творах з трагічным зместам. Адным з такіх твораў з’яўляецца верш, прысвечаны смерці У. Караткевіча. У ім Я. Янішчыц параўноўвае вялікага пісьменніка з “песенным птахам”, які ў сваёй дзейнасці здолеў падняцца да нябёсаў, але, на жаль, час не пашкадаваў і яго.

У творах Я. Янішчыц знайшлі адлюстраванне і характары вясковых жыхароў. У яе вершах сустракаюцца вобразы простых сялян, удоў, салдатаў. Піша паэтка і пра сваю маці. Гэты збіральны вобраз руплівай вясковай жанчыны мы можам сустрэць у вершы “Свята пірага”. Бясконцыя матчыны клопаты і трывогі, яе самаахварнасць і дабрыня падаюцца ў ім як

ідэал пацавітасці і цярплінасці. Паэтка заўсёды з замілаваннем пісала пра сваю маці і ад яе ўзяла любоў да працы і жыцця.

Такім чынам, можна зрабіць вывад, што лірыка Я. Янішчыц мае сапраўды высокі паэтычны ўзровень. Дзякуючы тонкаму прыроднаму адчуванню паэтка аналізуе самыя глыбокія і моцныя пачуцці і падае іх у разнастайнай, але дасканалай вершаванай форме. Творы паэтки даюць веды аб жыцці і людзях. Яны вучаць разважаць і спачуваць, а таксама прывіваюць эстэтычны густ і развіваюць пачуццё патрыятызму.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Аўсяннікава, Т. П. Яўгенія Янішчыц : Творы, жыццяпіс, каментарыі : у 4 т. / Т. П. Аўсяннікава, С. У. Калядка; пад рэд. Л. Г. Кісялёва. – Мінск : Беларус. навука, 2017. – Т. 2. – 600 с.
2. Яніцкі, М. Спасціжэнне малой радзімы і пазнанне гісторыі Бацькаўшчыны ў творчасці Яўгеніі Янішчыц / М. Яніцкі // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. – 2007. – № 2. – С. 39–44.
3. Яўгенія Янішчыц [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Jauhienija_Janiscyc/. – Дата доступу 21.11.2022 г.

Р. А. Кампаделли

Гродно, Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы

АССОЦИАТИВНЫЙ ЭКСПЕРИМЕНТ КАК СПОСОБ ПОЗНАНИЯ ЯЗЫКОВОГО СОЗНАНИЯ

Сознание – это способность и само действие индивида воспроизводить окружающий мир в мышлении. Мышление является процессом восприятия мира человеком. Последний образует в своём сознании общее и опосредованное представление о действительности. Под «языковым сознанием» подразумевается «одно из выражений сознания, служащее средством накопления, поддержания и обработки языковых знаков вместе с их значениями, правилами образования и применения, отношения к ним человека, являющееся механизмом управления речевой деятельностью» [11, с. 85].

Когнитивная система отвечает за ассоциации между мыслительными образами, возникающими в уме человека. Ассоциация – это «связь между психическими явлениями, образуемая при определённых условиях, при коей актуализация (восприятие, представление) одного из них влечёт за собой появление другого... Психофизиологическая основа ассоциации – рефлекс условный..., сила связи зависит от ряда условий: силы впечатлений, вызываемых элементами связи; их новизны, а также

способностей индивида» [5]. Поскольку процесс возникновения ассоциаций становится автоматическим в человеческом сознании, ассоциации часто образуются на неосознанном уровне мышления.

Ассоциативный эксперимент (от лат. *associatio* – ‘соединение’ и *experimentum* – ‘опыт’) (далее АЭ) – это исследование, разработанное в психологии и часто проводимое в области когнитивной лингвистики с целью рассмотрения ассоциативных полей лексических единиц, их распространённости или нераспространённости среди носителей того или иного языка. Важно различать ассоциативное значение и ассоциативное поле. Под «ассоциативным значением» подразумеваются мысли, появляющиеся в сознании человека, когда он слышит определённое слово. Данное значение может включать в себя: коннотативное значение, которое имеет субъективный, экспрессивный, эмоциональный, оценочный характер и добавляется к базовому значению слова, то есть денотативному; денотативное значение, объективное и не меняющееся значение лексической единицы, т.к. не зависит от говорящего или от контекста предложения, от субъективных и аффективных коннотаций; референтное значение, ориентированное на референта, на внелингвистический контекст. Ассоциативное поле – это комплекс ассоциатов, а именно реакций на определённое слово-стимул, состоит из ядра и периферии [1]. АЭ позволяет раскрыть общую специфику языкового сознания говорящих на определённом языке, ментальные представления, стоящие за языковыми значениями, а также особенности мышления отдельного индивида, субъективные черты его представления о мире и неосознаваемые моменты [12, с. 65].

В отечественной психологии и психолингвистике усовершенствование и апробирование данного метода связаны с именами А. Р. Лурии и О. С. Виноградовой [7]. А. А. Залевская, Ю. Н. Караулов, И. Г. Овчинникова, И. А. Стернин, Н. В. Уфимцева, Г. А. Черкасова и др. разрабатывали теоретические и практические аспекты ассоциативного подхода, методику выполнения разных видов АЭ, анализа и интерпретации полученных результатов [6, с. 267].

Структура АЭ состоит из двух главных компонентов: слова-стимула и реакции на него. Под «реакцией» подразумевается слово или словосочетание, которое приходит первым на ум испытуемого без размышлений. Существуют три вида АЭ: свободный, цепочный и контролируемый (направленный) [6; 10]. В свободном АЭ реакция испытуемого никак не ограничена: она может заключаться в одном слове (первая и единственная реакция) или в нескольких словах. Цепочный АЭ можно отнести к категории свободного АЭ, который предусматривает несколько ассоциаций в ответе на слово-стимул [6, с. 267].

Контролируемый (направленный) эксперимент, наоборот, направлен экспериментатором, который ограничивает реакцию испытуемого согласно критериям, определённым в зависимости от конкретной цели эксперимента, например, ответить, давая синонимы или антонимы слова-стимула, выбирая имена существительные и/или имена прилагательные и т. д. [8, с. 14].

В случае если АЭ предусматривает более одного слова-стимула, то необходимо сделать так, чтобы порядок данных слов не влиял на ответ. В анализе результатов данного вида эксперимента измеряется общее количество реакций за определённый промежуток времени [6, с. 267].

Поскольку концепт состоит из ядра и периферии, результаты АЭ могут быть представлены также с выделением данных составляющих. Ядро концепта включает в себя первоначальные и наиболее ясные образы, представленные единицами, выражающими общепринятое представление о предмете или явлении. Окружает ядро периферия концепта, состоящая из черт, являющихся результатом процесса интерпретации отдельных концептуальных признаков и их комбинаций. Они утверждаются, фиксируются в сознании и распространяются в определённой культуре, учитывая менталитет разных людей [9, с. 105]. Таким образом, периферийные образы фиксируют индивидуальное и субъективное представление о действительности и его составляющих. Самые частотные реакции создают ядро ассоциативного поля слова-стимула.

Периферия может быть разделена на ближнюю периферию, дальнюю и крайнюю. Данное разделение определяется в зависимости от экспрессивности и актуальности периферийных ассоциаций в человеческом сознании [9, с. 105]. Действительно, экспрессивность, зависящая от субъективного отношения говорящего к содержанию языковых единиц, может определить низкий уровень распространённости ассоциаций и большое расстояние периферийных ассоциаций от ядра слова-стимула. Реакции, которые относятся к периферии, являются менее частотными, чем ядро.

В ходе АЭ, если он проводится в устном формате, обращается внимание на поведенческие и физиологические реакции, анализ которых позволяет обнаружить скрытые влечения и «аффективные комплексы» респондента [3; 4]. Реакция на стимул характеризуется физиологическими аспектами – такими, как изменение частоты сердечных сокращений, потоотделение и др. Компоненты, которые могут влиять на реакции и соответственно на результаты исследования и быть с ними связаны, следующие: эмоциональное состояние, физиологические реакции, когнитивная оценка, жизненный опыт, обусловленность причиной, поведение и др. Под «поведенческими реакциями» понимается, например,

медлительность ответа респондента, отсутствие понимания слова-стимула, его выражение лица, возможная улыбка или покраснение при выслушивании слова-стимула и т. д. В основе общего поведения испытуемого лежит наличие знаний, представлений, предположений [2]. Если АЭ проводится в письменном формате, то можно анализировать когнитивные оценки исходя из языкового поведения испытуемого (его выбор языковых средств для выражения реакций). Результаты АЭ можно сопоставлять с ключевыми понятиями в ассоциативных словарях русского языка. В них представлены словарные статьи, где для каждого слова-стимула даются реакции в порядке частотности.

Таким образом, важность АЭ заключается в возможности построить семантическую структуру слова-стимула и выявить отношение испытуемых к концептуальному представлению референта данного объекта, а также раскрыть основные черты мышления русскоговорящих и ценности, лежащие в основе ассоциаций к слову. Из этого следует выявление отношения человека к миру и его составляющим: при рассмотрении ассоциаций, возникающих на когнитивном уровне и представленных языковыми единицами, можно обнаружить соотношение между языковым знаком, его значением в человеческом сознании.

Список использованной литературы

1. Ассоциативное поле // Жеребило, Т. В. Словарь лингвистических терминов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://lingvistics_dictionary.academic.ru/337/%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B5. – Дата доступа: 29.06.2022.
2. Ассоциативный эксперимент // Головин, С. Ю. Словарь практического психолога [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://vocabulary.ru/termin/eksperiment-associativnyi.html>. – Дата доступа: 31.08.2022.
3. Ассоциативный эксперимент // Кондаков И. Психологический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://vocabulary.ru/termin/eksperiment-associativnyi.html>. – 2000. – Дата доступа: 28.08.2022.
4. Ассоциативный эксперимент // CogLab Spb [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=DMgHydPEwKU&t=24s>. – Дата доступа: 20.06.2022.
5. Ассоциация // Большой психологический словарь онлайн [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.psychologist.ru/dictionary_of_terms/?id=172. – Дата доступа: 19.06.2022.
6. Борисова, Ю. А. Ассоциативный эксперимент в современных психолингвистических исследованиях / Ю. А. Борисова // Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования. – 2019. – Т.8. – № 1А. – С. 265–275.
7. Глухов, В. П. Практикум по психолингвистике: учебное пособие / В. П. Глухов. – М. : Московский педагог. госуниверситет, 2017. – 180 с.
8. Долинский, В. А. Теория ассоциативных полей в квантитативной лингвистике / В. А. Долинский. – СПб : Алетейя, 2022. – 436 с.

9. Зюзина, И. А. Когнитивная интерпретация результатов ассоциативного эксперимента со словом-стимулом «COUNTRY» / И. А. Зюзина // Теоретический и прикладные аспекты изучения речевой деятельности. – Нижний город : Нижегородский государственный лингвистический университет им. Н.А. Добролюбова, 2013. – № 1. – С. 104–108.

10. Масгутова, М. Ф. Ассоциативный эксперимент как метод исследования языковой личности / М. Ф. Масгутова // Исследование лингвокреативных процессов в когнитивно-дискурсивном аспекте : мат-лы Междунар. научно-практ. конф. молодых исследователей; Челябинский гос. ун-т; ред. колл.: Л. А. Нефедова, Г. Р. Власян и др. – 2016. – С. 250–254.

11. Носкова, Н. А. Ментальность как основа понятия «языковое сознание» / Н. А. Носкова, М. П. Ахиджакова // Вестник Адыгейского государственного ун-та. Серия 2 : Филология и искусствоведение. – Майкоп : ГОУ ВПО «Адыгейский государственный университет», 2016. – Вып. 4. – С. 83–88.

12. Харламенкова, Н. Е. Психологическая безопасность личности: имплицитная и эксплицитная концепции / Н. Е. Харламенкова, Н. В. Тарабрина, Ю. В. Быховец и др. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2017. – 262 с.

А. Н. Карпинчик

Гродно, Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы

ЯЗЫКОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТВИТОВ

С появлением сети Интернет и развитием коммуникативных и информационных технологий зародились новые виды общения и распространения информации. Одной из таких платформ является «Твиттер» – социальная сеть, основной идеей которой является ведение личного блога в публичном формате.

Популярность «Твиттер» приобрел в 2007 г. Тогда же данная социальная сеть получила большинство своих современных функций и особенностей. Максимальная длина сообщений, первоначально не имеющая ограничений, была лимитирована общим количеством 140 знаков (за основу был взят пример sms-сообщений, где количество символов равняется 160 знакам). В 2017 г. количество символов одного твита увеличилось до 280 символов.

Термин «твит» появился в 2006 г. Твит (англ. Tweet) в «Словаре современного русского языка» определяется как «короткий пост, запись пользователя в социальной сети Твиттер» [2]. Главная особенность твитов и «Твиттер» как платформы состоит в том, что социальная сеть ограничивает количество символов в публикуемых материалах. Основное отличие твита от поста заключается в объеме сообщения. Твиты содержат в себе не более 280 символов. Если пост предполагает развернутый текст,

то твит – лишь центральную мысль, часто дополненную ссылкой на сторонние источники. Пост не только позволяет передать полную информацию, но и предоставляет возможность для активного взаимодействия между пользователями: обсуждение, комментирование, обмен мнениями, функция «лайка» и «репоста». При этом «Твиттер» как многофункциональная коммуникационная площадка обладает этими функциями.

М. В. Хитина отмечает, что твиты – это своего рода реферат. Исходными могут быть события, статьи и т. д., комментируемые пользователем [3]. Твиты отображены в пользовательской ленте, а также доступны на отдельных страницах, они обладают уникальным URL-адресом. Каждый твит определяется по дате его размещения, также в твите может быть дополнительно указано географическое расположение автора-пользователя. Общение в социальных сетях имеет свои характерные черты и существенно отличается от личной коммуникации, с которой каждый индивидум сталкивается ежедневно. Так, например, интернет-коммуникация не требует достаточного уровня владения языком и высокой грамотности, поскольку пользователи толерантно относятся к отступлениям от языковых норм [1]. Также стоит обратить внимание на сжатую форму коммуникации в Твиттере (из-за ограничения количества символов): это порождает большое количество сокращений (*крч – короче, спс – спасибо, пж – пожалуйста, чсв – чувство собственной важности, жиз – жизненно*).

«Твиттер» – это международная платформа, поэтому нередко встречаются случаи перехода иностранного сленга (преимущественно с английского языка) в русскоязычную коммуникацию, например: *рофл, рофлить* – от англ. *ROFL (Rolling on the floor laughing)* – *Катаюсь по полу от смеха*; *ИМХО* – от англ. *IMHO (In my humble opinion)* – *По моему скромному мнению*; *ОМГ* – от англ. *OMG (Oh my god)* – *О, боже!*

Сам твит, являясь как средством коммуникации, так и способом информирования аудитории о каком-либо событии, становится весьма очевидным и наглядным интернет-отражением пользователя. Так, оказывается возможным не только определение существования коммуникативного акта в социальной сети, но и выделение определенных признаков, присущих конкретному автору: уровень грамотности (наличие или отсутствие грамматических, орфографических, речевых и пунктуационных ошибок), использование визуальных элементов (графики, иллюстрации, GIF-изображения, эмодзи) или их отсутствие, ссылки на дополнительные источники (цитирование, гиперссылки, отметка другого пользователя), употребление языковых единиц, определяющих

национальную принадлежность (слова, употребленные на языке носителя в контексте «основного» языка сообщения, устойчивые выражения).

Мы изучили 250 твитов из пользовательской ленты «Твиттер» (материалы были получены методом сплошной выборки) и выявили, что пользователи используют сокращенные лексемы для коммуникации не только с целью экономии речевых усилий и свободных символов, но и для описания жизненной ситуации:

Никто:

Абсолютно никто:

Чат школьников в 2019: -пр скинь дз плз -ок -снс -нез (@ela_ruta_off).

Многие пользователи открыто пренебрегают пунктуационными нормами:
крис поехали кататься на велосипедах в 5 утра пж (@jsjxjsbh);
останавливает чувство вины и страха за их будущее но камон когда им вообще было дело до меня (@sanberst1).

Множество твит-сообщений написаны с использованием просторечий:

Еее, хабза,престижное заведение (@pavel_misteyko);

А теперь балдеж (@Phenomen100);

Хайб такой жмотяра, что в тизере использовал ковёр моей бабушки (@viadjin). Также в «Твиттере» наблюдается тенденция пресыщения сленгом:

О нет кринж! (@fuzironiks);

лол слита ботиха, я над тобой плотно зарофлила, только не дединсайднись, а то будет полный факан (@o_047_).

Большинство сообщений содержат орфографические ошибки, что указывает на снижение уровня грамотности пользователей:

Я выросла в окружении простой российско-советской мебели НО неважно сколько мне лет. (@Stacy_yarche);

рубрика вапрос-атвет (@ingeniouskid).

Авторы употребляют языковые единицы, указывающие на их речевую и национальную среду:

И некоторые люди такие "Чиво?", а я им "шufflingка" и они такие "aaaaa". (@cracker_joe_);

Вот спит существо и всё у него в порядке. Всем бы нам так, друзья. Всем бы нам так. PS. Её зовут Бульба. (@den_katoza);

тем временем наша мова постепенно подтачивает русский язык в рф (@kazzz_by).

Таким образом, мы можем сделать вывод, что в рамках социальной сети «Твиттер» активно реализуется тенденция экономии речевых усилий, наблюдается зарождение новой национальной формы русского языка с низким уровнем грамотности, а также динамично внедряются сленговые и заимствованные лексемы. При этом возможно определить национальную

принадлежность автора при условии внедрения слов, происходящих из родного языка пользователя. В таком случае, безусловно, твиты становятся не только свидетельством коммуникативного акта, но и способом национального самоопределения в контексте высказывания, что показывает актуальность и потребность в идентификации принадлежности автора в глазах аудитории к конкретной национальности.

Список использованной литературы

1. Аврамова, А. Г. Электронный дискурс в зеркале оппозиции “устный/письменный” / А. Г. Аврамова // Вестник МГУ. Сер. 19, Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2004. – 136 с.
2. Твит : Словарь современного языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://myslang.ru/slovo/tvit>. – Дата доступа: 29.01.2022.
3. Хитина, М. В. Исследование возможности применения метода позитивного анализа текста (на материале твитов) / М. В. Хитина // Языковое бытие человека и этноса : сборник научных трудов по материалам XV Березинских чтений ; под ред. В. А. Пищальниковой, Л. Р. Комаловой, Н. Н. Германовой. – М. : ИНИОН РАН, 2018. – Вып. 20. – 293 с.

А. Ю. Кисель

Гродно, Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы

ЛИНГВОСЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ХЭШТЕГОВ

Самыми популярными средствами массовой коммуникации на сегодняшний день являются такие социальные сети, как «Instagram» и «Twitter». По статистическим данным за 2021 г. было выявлено, что более чем 2 миллиарда всего мирового населения являются активными пользователями сети «Instagram». Общее количество зарегистрированных пользователей социальной сети «Twitter» превышает 1,3 миллиарда человек.

В современном мире любая интернет-коммуникация осуществляется посредством медиатизированных текстов. Хэштег является неотъемлемым элементом любого медиатекста. Этот символ исследователи определяют как «видоизменённую гиперссылку, переходя по которой можно получить большое количество информации по заданной теме» [1, с. 42].

Хэштег является ключевым словом, которое позволяет «группировать посты по темам, маркировать их в соответствии с индивидуальными предпочтениями создателя сообщения» [1, с. 42]. Без использования этого символа ни один текст не сможет попасть в рекомендационное поле читателя. При использовании хэштега опубликованный текст автоматически попадает в тематическое

объединение, в котором находятся тексты похожей тематики других авторов. Следовательно, у читателя появляется возможность проанализировать большое количество информации и сделать собственные выводы по тому или иному аспекту.

Первые хэштеги появились в «Twitter» и использовались как заголовки к постам, т. е. выполняли организационную функцию, позже они стали использоваться в любой части текста, выступая инструментом актуализации и экспрессии [3].

М. Е. Кайгородова выделяет следующие типы хэштегов:

- 1) событийные или описательные (хэштеги, отражающие события, явления, персон);
- 2) эмоциональные (хэштеги, выражающие личное отношение к опубликованному материалу);
- 3) коммуникационные или идентификационные (хэштеги, являющиеся рекламой аккаунта, с целью привлечения аудитории);
- 4) синтетические (хэштеги, объединяющие в себе описательный когнитивный посыл с эмоциональным или с коммуникационным) [2, с. 113].

Основное назначение хэштега – сортировка публикаций по тематике. Значительная часть хэштегов представляет собой имена собственные, которые отсылают пользователя к определенному событию, ассоциации, персоне. В зависимости от тематики исследователи выделяют предикативно-классифицирующую и модальную функции хэштегов. Хэштеги, выполняющие предикативно-классифицирующую функцию, «не имеют конкретной референции и обозначают способность ситуации (или ее участников) входить в тот или иной класс объектов» [2]. Модальная же функция позволяет приобщить какую-либо публикацию к возможно приближенным по смысловой нагрузке.

Структура хэштега включает в себя единицы письменной речи: буквы и символ # вначале. Большинство хэштегов состоят не из одной лексемы, а из нескольких, пробелы между лексемами не допускаются, поэтому к основным структурным моделям хэштегов относят следующие:

- 1) несколько лексем как целостная единица без пробелов (#photooftheday, #фотодня, август2022);
- 2) несколько лексем как целостная единица, при этом каждая лексема пишется с прописной буквы (начинается с заглавной буквы (#PhotoOfTheDay, #ФотоДня, #Август2022)). Как справедливо отмечает М. Е. Кайгородова, «использование заглавных букв при этом облегчает перцепцию когнитивного послания хэштега, так как заглавные буквы традиционно используются в медиаструктурах для привлечения внимания потенциальных реципиентов» [2, с. 112];

3) несколько лексем как целостная единица с нижним подчеркиванием между лексемами в функции разделителя (#photo_of_the_day, #фото_дня, #август2022).

Объектом нашего исследования является официальный инстаграм-аккаунт белорусского телеграфного агентства. Стоит отметить, что большинство постов в «Instagram» имеют схожую структуру: для привлечения внимания аудитории используется специальное эмоджи «галочка», далее следует текст небольшого объёма, материал завершают хэштеги на русском и английском языках.

Основную часть публикаций в Instagram-аккаунте БЕЛТА составляют фоторепортажи, причем не только работы действующих фотокорреспондентов, но и архивные фотографии, помеченные одноименным хэштегом #БЕЛТА_архив. На наш взгляд, данный хэштег способствует сохранению исторической ценности факта. Благодаря таким материалам у аудитории появляется возможность не только сравнить прошлое с настоящим, но и расширить свой кругозор в области истории.

Отметим, что самым популярным хэштегом БЕЛТА является #Беларусь. Для определения геолокации события редакторы аккаунта часто используют хэштеги с обозначениями населённых пунктов, областных центров и городов. Таким образом материал переадресовывается именно целевой аудитории информационного поста. Например, #Гомель.

Также в публикациях к постам используются символы, отражающие название мероприятия (#дожинки), вид деятельности (#уборка), профессию главного героя сюжета (#врач).

Таким образом, хэштег является средством коммуникации. Хэштег, который поддерживается значительным количеством интернет-пользователей, становится «тенденцией».

Список использованной литературы:

1. Гурова, Е. К. Хэштег как единица медиакommunikации / Е. К. Гурова, Н. Ю. Ломыкина, Д. А. Спиртова // Гуманитарные технологии в современном мире : сб. материалов VII Междун. научно-практ. конф., 2019. – № 3. – С. 42–54.
2. Кайгородова, М. Е. Хэштег как новый тип медиакурса / М. Е. Кайгородова // Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе : межвузовский сб. научных трудов, 2015. – С. 111–117.
3. Лебедева, С. Ф. Хэштэг в языке и речи: сущность проблемы / С. Ф. Лебедева, Н. В. Астахова // Теория языка и межкультурная коммуникация. – 2019. – № 1. – С. 103–111.

Д. Д. Коваленко

Гродно, Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы

НЕЙРОЛИНГВИСТИКА, СУГГЕСТИВНАЯ И КОМПЬЮТЕРНАЯ ЛИНГВИСТИКИ И ИХ МЕСТО В РЯДУ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

С момента образования лингвистики как науки основной задачей учёных являлось описание языка как системы, исследование принципов функционирования элементов данной системы по отдельности и в совокупности, а также установление сходств и различий изученных языков. Перечисленные моменты составляли основу парадигмы структурализма, которая являлась базой языкознания до второй половины XX в. Со временем лингвистов стало интересовать не только то, как устроены языковые системы и каковы особенности их связей, но и то, как данные системы могут взаимодействовать с носителем языка – с человеком.

Антропологическая парадигма пришла на смену парадигме структурализма и предложила иное понимание языка. В основу этого понимания легло определение человека посредством языка, т. е. исследование связи языка с мышлением человека, его духовным миром, культурой и с национальным менталитетом [1, с. 8]. Таким образом, основой современной лингвистики являются междисциплинарные науки, которые позволяют рассматривать язык в совокупности с анатомией, социологией, культурологией, психологией и др., что позволяет разобраться в специфике влияния языка на человека и человека на язык. Одной из таких наук является нейролингвистика.

Нейролингвистика – это научная дисциплина, занимающаяся исследованиями мозговых механизмов речевой деятельности. Нейролингвистика изучает как порождение мозгом языка и речи, так и, наоборот, влияние языка на мозг, она соприкасается с внешним и внутренним миром человека, исследует и природу языка, и его возможности. Традиционно нейролингвистику связывают с изучением различного рода болезней, препятствующих усвоению языка, и относят к области медицинских наук, а не лингвистических. Но на данный момент область исследований нейролингвистики намного шире, чем изучение речевых патологий. Она связана со множеством других научных дисциплин, которые помогают ответить на один из главных вопросов: «Как слово влияет на человека и какие последствия имеет это влияние?»

Необходимо отметить, что все нейролингвистические исследования так или иначе соприкасаются с разделами лингвистики. Так, например,

взаимодействие в области фонетики направлено на понимание влияния звуков на поведение и состояние человека (в ходе подобных исследований было выявлено, что если человек произносит много «шипящих», «задненебных» согласных, «звукобукв» “ЪІ”, то он порождает текст жёсткий, насильственный для подсознания [2, с. 1]). Подробное изучение семантики слов по отдельности и в рамках текстов стало основой такого направления, как НЛП (нейролингвистическое программирование), основоположники которого (Р. Бэндлер и Д. Гриндер) разработали систему вербального и невербального воздействия на человека. Связь нейролингвистики с лексикологией и лексикографией позволила начать исследования в области «вопроса метального лексикона», т. е. вопроса об особенностях хранения лексического материала в мозге человека, что может быть актуальным для создания словарей нового, усовершенствованного типа. В области морфологии и синтаксиса важная роль нейролингвистики заключается в возможности понимания процессов возникновения синтаксических связей и грамматических категорий. Один из ведущих специалистов в области нейролингвистики Т. В. Черниговская в курсе своих лекций отмечает, что существуют такие типы мозговых повреждений, при которых человек не сможет воспринимать только имена существительные или только имена прилагательные [3]. Такого рода исследования позволяют в буквальном смысле определить локализацию частей речи в мозге человека, что может способствовать усовершенствованию существующей классификации частей речи.

Нейролингвистика тесно связана с суггестивной лингвистикой (от лат. *suggestion* – ‘внушение’). Это междисциплинарная наука, задачей которой является исследование влиятельной силы устных и письменных текстов [2, с. 1]. Суггестивная лингвистика начала оформляться как самостоятельное научное направление только в 1996 г. благодаря доктору филологических наук И. Ю. Черепановой. Из этого можно сделать вывод, что данная дисциплина является достаточно молодой и требует пристального внимания к себе.

Суггестивная лингвистика при помощи анализа текста может определить: какие ритмы мозга и связанные с ними эмоции и реакции будут задействованы с помощью определённых языковых конструкций; наличие положительного или отрицательного воздействия, которое может не осознаваться адресатом; количество негативных элементов в тексте, которые будут затруднять его восприятие; подходящую цветовую гамму, необходимую для визуального сопровождения; значение «золотого сечения», которое напрямую указывает на наиболее влиятельные моменты в тексте и выражает скрытый посыл автора; отклонение частотности употребления отдельных звуков от нормальной частотности; фонетическое

значение текстов; лексико-стилистические показатели и грамматический состав текстов [2, с. 4].

Таким образом, нейролингвистика в совокупности с суггестивной лингвистикой помогают не только разобраться в специфике взаимодействия человека и языка и их взаимном влиянии друг на друга, но и лучше исследовать систему языка, что позволяет продолжать прорабатывать вопросы как антропологической парадигмы, так и парадигмы структурализма.

Проблема заключается в том, что если достижения структурной стороны языкознания уже прочно вошли в нашу жизнь и являются неотъемлемой частью знаний о языке, то достижения антропологического языкознания, в частности достижения нейролингвистики и суггестивной лингвистики из-за недостаточного количества исследований в данной области нередко признаются псевдонаучными и не могут оформиться в необходимые для изучения научные направления. Более того, некоторым моментам суггестивной лингвистики или же нейролингвистического программирования практически невозможно научить, так как для самостоятельного понимания особенностей влияния текстов и умения пользоваться этим влиянием нужно иметь довольно обширные знания, касающиеся каждого раздела языкознания, некоторых моментов психологии, культурологии, социологии и т. д.

С учётом вышеперечисленных моментов, а также благодаря темпам технологического развития в современном мире, всё большую значимость для решения вопросов как структуралистской, так и антропологической парадигм языкознания приобретает компьютерная лингвистика.

Компьютерная лингвистика – это область знаний, которая занимается компьютерным моделированием владения естественным языком и решением прикладных задач автоматической обработки текстов и речи [4]. Данная дисциплина занимается не только обеспечением языкового моделирования в рамках любой виртуальной платформы, но и способствует применению на практике достижений нейролингвистики и суггестивной лингвистики.

Так, например, достижения основоположников НЛП Р. Бэндлера и Д. Гриндера стали основой для создания компьютерной игры «Алфавит». Суть данной игры заключается в управлении состоянием человека посредством языковых средств, представленных на экране (элементы алфавита в необходимой последовательности) и внеязыковых элементов (движений, закреплённых за элементами алфавита). Цель игры – достичь наиболее продуктивного состояния в максимально короткие сроки. Такое достижение компьютерной лингвистики и программирования позволяет

любому человеку не только ознакомиться с некоторой стороной достижений НЛП, но и применить эти достижения на практике.

Результаты, полученные прикладной суггестивной лингвистикой, в настоящий момент представлены программой «Словодел». Данная программа является не только игрой, которая позволяет проанализировать с точки зрения позитивного или негативного воздействия имени, различные высказывания и т. п., но это ещё и инструмент суггестивной экспертизы, который может быть задействован в любом исследовании для поиска внушений на звукоритмическом, лексическом, морфологическом и синтаксическом уровнях. Подобного рода программа позволяет проверить собственные тексты на наличие различных языковых стимулов, воздействующих на подсознание и смоделировать текст, который будет наиболее благоприятно влиять на адресата.

Таким образом, основу современной лингвистики представляют дисциплины, помогающие не только разобраться в структурных особенностях языка как системы, но и исследовать его «антропологическое составляющее». Нейролингвистика и суггестивная лингвистика, взаимодействуя с основными разделами языкознания, позволяют расширить уже имеющиеся знания о языке и понять, каким образом происходит влияние языка на человека и наоборот. Тесная связь данных дисциплин с компьютерной лингвистикой позволяет не только пополнять теоретическую базу антропологического направления в языкознании, но и применять результаты исследований на практике посредством различных компьютерных программ.

Список использованной литературы

1. Алпатов, В. М. Об антропоцентричном и системоцентричном подходе к языку [Электронный ресурс] / В. М. Алпатов. – Режим доступа: <https://arxiv.gaugn.ru/s0373-658x0000617-1-1-ru-107/>. – Дата доступа: 18.09.2022.
2. Черепанова, И. Ю. Российская суггестивная лингвистика – верно направленное влияние языка на подсознание людей [Электронный ресурс] / И. Ю. Черепанова. – Режим доступа: http://tverlingua.ru/archive/035/01_35.pdf. – Дата доступа: 10.09.2022.
3. Черниговская, Т. В. Нейролингвистика. Лекция № 1 [Электронный ресурс] / Т. В. Черниговская. – Режим доступа: <https://www.youtube.com/watch?v=SnThLhKjA70&t=3750s>. – Дата доступа: 15.09.2022.
4. Что такое компьютерная лингвистика и как технологии на её основе помогают людям с ограниченными возможностями здоровья [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://habr.com/ru/company/netologyru/blog/656485/> – Дата доступа: 12.09.2022.

А. М. Крайнова

Гродна, Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Я. Купалы

АНЛАЙН-ПРАКТЫКІ БЕЛАРУСКІХ СВЯТАРОЎ

У інфармацыйную эпоху асобным відам камунікавання канфесій і моладзі можна лічыць інтэрнэт-камунікацыю. Прычынай гэтай з’явы стаў тэхнічны прагрэс: стварэнне і развіццё камп’ютарных тэхналогій, з’яўленне “дэвайсаў” і, вядома ж, сетка інтэрнэт. Усе гэтыя новаўвядзенні зрабілі грамадства залежным ад сучасных рэалій, людзі сталі “закладнікамі” сваіх смартфонаў, планшэтаў і іншай электронікі. Нас зацікавіла камунікацыя святароў з моладдзю, менавіта блогасфера ў сацыяльных сетках, г.зн. практыкі праваслаўных беларускіх святароў, якія ініцыявалі асабісты блог як рэлігійную медыяпрактыку сведчання веры. Тут неабходна адзначыць наступнае: па-першае, блогерская дзейнасць для іх з’яўляецца часткай прафесійнай дзейнасці; па-другое, бацюшкі-блогеры – гэта прафесійныя тэалагі, якія маюць спецыяльную рэлігійную адукацыю і фіксаваны статус у царкоўнай іерархіі. Яны ствараюць лічбавы кантэнт з мэтай перакладу акадэмічнай тэалогіі на мову, даступную шырокай грамадскасці і моладзі. Апроч рэлігійных пытанняў, у публічнай прасторы святары-блогеры могуць абмяркоўваць грамадска значныя праблемы. Як адзначае А. А. Астроўская, “блогерская анлайн-дзейнасць дазваляе ім выйсці за жорсткія рамкі інстытуцыйна прадпісванай статуснай рыторыкі, нефармальна мець зносіны са сваімі лічбавымі публікамі/фалаверам, абмяркоўваць тэалагічныя тэмы, не прынятыя ў афлайн пропаведзях” [1, с. 309].

Даследаванне праводзілася з мэтай вывучэння рэлігійных медыяпрактык беларускіх святароў-блогераў. Матэрыялам даследавання сталі інтэрв’ю са святарамі, апублікаваныя ў беларускіх і расійскіх СМІ, публікацыі пра папулярныя святарскія блогі ў праваслаўных СМІ, падпіска на асабістыя акаўнты праваслаўных блогераў з мэтай маніторынгу тэматычнага рэпертуару і выяўлення медыяпрактык.

У артыкуле ў якасці рэпрэзентатыўных кейсаў для аналізу былі ўзяты тры блогі. Два з іх належаць рускамоўным праваслаўным святарам: блог “Свет невечерний” насельніка Свята-Нікольскага манастыра ў Гомелі архімандрыта Саввы (Мажука) на платформе YouTube, мультымедычны праект “Блогословие” а. Зміцера Паўлюкевіча ў сетцы Instagram, і адзін беларускамоўны “Хлеб наш надзённы” протаіерэя Георгія Роя на платформе YouTube. Актыўнасці святароў прадстаўлены таксама ў папулярных сацыяльных сетках Instagram, ВКонтакте, Facebook і на канале Youtube. Сярод фарматаў асаблівай папулярнасцю карыстаецца

відэакантэнт: стрымы, інтэрв'ю, IGTV, кароткія відэа ў фармаце “пытанне-адказ”.

Самым цікавым і самым папулярным, які мае вялікую колькасць падпісчыкаў, з'яўляецца блог “Свет невячерний” а. Саввы на платформе YouTube (<https://www.youtube.com/watch>). А. Савва шырока вядомы публіцыст, багаслоў і прапаведнік, блогер, аўтар праграмы «Свет невячерний» на праваслаўным тэлеканале “Союз” і на платформе YouTube (616 тыс. падпісчыкаў), аўтар кніг маральна-духоўнай накіравансці “Любовь и пустота” (2014, 2020), “Апельсиновые святые. Записки православного оптимиста” (2016), “Неизбежность Пасхи. Великопостные письма” (2018), “На руках у Бога. О радости быть христианином” (2018) і інш. А. Савва вядзе публікі ў сацыяльных сетках Instagram, В контакте, ключавымі тэмамі выпускаў выступаюць асабліва місіі праваслаўя, рэлігійная асвета моладзі, сямейныя каштоўнасці, маральныя праблемы, парады хросным бацькам, парады да прычасця і інш.

Яшчэ адным праектам месіянерскай дзейнасці ў сетцы з'яўляецца мультымедыйны праект “Блогословие” (<https://www.instagram.com/blogoslovie/>), які быў створаны ў 2019 г. пры Гродзенскай дыяцэзіі дыяканам Дзмітрыем Паўлюкевічам. А. Дзмітрый Паўлюкевіч – прэс-сакратар, кіраўнік інфармацыйнага аддзела Гродзенскай дыяцэзіі і галоўны рэдактар газеты “Гродненские епархиальные ведомости”. Ён разгарнуў сваю актыўнасць у межах лічбавай платформы Instagram, паколькі пазіцыянаваў свой блог як адрасаваны пераважна моладзі. У самаапісанні праекта ў якасці мэты блогерскай дзейнасці пазначана “рамантычнае багаслоўе” і забеспячэнне анлайн-прасторы для рэлігійных медыякамунікацый са святарамі Беларускай Праваслаўнай Царквы.

Аўтар блога “Блогословие” аддае перавагу тэкставай форме звароту да аўдыторыі, скрупулёзнаму асэнсаванню тэкстаў Пісання, са 115 публікацый мы выявілі толькі 7 відэаматэрыялаў. Кантэнт-аналіз публікацый паказвае, што яны тэматызаваны па напрамках месіянерскай дзейнасці, тлумачэнні своеасабліва сці веры і рэлігійнасці, асветы ў дактрыне праваслаўя, фарміравання веравучальных устаноў і паўсядзённых практык: *Имидж – ничто, ближний – всё; Я / МЫ святые; С кем вознесся Христос?; Зачем нужны слепые? Следовал ли Павлик Морозов за Христом?; Наказание как искусство: что общего у памперсов и тумачков?; А почему у вас сын блудный?* (разважанне, як магла б скончыцца прыпавесць пра блуднага сына ў наш час (падказка – з прыцягненнем органаў апекі)). У Instagram маецца форум, на якім разгортваецца дыскусія пад канкрэтнымі публікацыямі. Такім чынам, блог “Блогословие” а. Дзмітрыя Паўлюкевіча ўяўляе сабой рэалізацыю праекта па распрацоўцы фармату медыяпрактык масавага анлайн-месіянерства.

“Хлеб наш надзённы” – беларускамоўны блог протаіерэя Георгія Роя, прадстаўлены на платформе YouTube (https://www.youtube.com/watch?v=xZBnv89VnsQ&list=PLVmFW3RycKIRy_fxRemVaZlsGIGrKU_QV), мае 4,3 тысячы падпісак. У кароткіх відэароліках аўтар публікуе частку сваіх пропаведзяў, сказаных падчас богаслужэння. Аналіз публікацый дазваляе сцвярджаць, што гэты публік значна менш папулярны, чым папярэднія святарскія блогі. Ён не інтэрактыўны, мае некалькі соцень праглядаў, практычна адсутнічаюць каментарыі. У сувязі з тым, што а. Георгій Рой змяніў месца службы, высокая верагоднасць спынення святарскай блогерскай дзейнасці.

Мы можам канстатаваць, што лічбавая рэальнасць існавання рэлігіі ўжо сфарміравала пэўную разнастайнасць новых рэлігійных практык. Тым не менш анлайн-прастора ставіць перад рэлігіяй, святарамі-блогерамі ў прыватнасці, патрэбу ў пашырэнні рэпертуару медыяпрактык, знаходзіць новыя формы анлайн-месіянерства і катэхізацыі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Островская, Е. А. Медиатизация православия – это возможно? / Е. А. Островская // Мониторинг общественного мнения: Экономические и социальные перемены. – 2019. – № 5. – С. 300–319.

В. В. Красіцкая

Віцебск, сярэдняя школа № 45 г. Віцебска імя В. П. Маргелава

СІНТАКСІЧНАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ МАЎЛЕННЯ ГЕРОЯ ПАЭМЫ ЯКУБА КОЛАСА “НОВАЯ ЗЯМЛЯ”

Моўная асоба ў сучасным мовазнаўстве вывучаецца ў розных аспектах. Гэта стала падставай для распрацоўкі розных кірункаў даследаванняў: навукоўцамі абгрунтоўваецца паняцце асобы маўленчай, камунікатыўнай, этнасемантычнай і г. д. Моўная асоба – гэта асоба, якая валодае сістэмай канцэптаў моўнай карціны свету і законаў маўленчых паводзін [1, с. 774].

Развіццё тэорыі моўнай асобы ў суадносінах мовы і маўлення дазволіла выдзеліць паняцце “маўленчая асоба”. Неабходнасцю у размежаванні паняццяў “моўная асоба”, “маўленчая асоба” з’яўляецца адрозніванне мовы і маўлення. Маўленчы партрэт – гэта ўвасобленая ў маўленні моўная асоба.

Актуальнасць нашага даследавання тлумачыцца неабходнасцю больш глыбокага вывучэння мовы класічнай літаратуры з пункту гледжання маўленчай рэалізацыі вобразаў герояў мастацкіх твораў. Гэта

дапамога глыбей пранікнуць ва ўнутраны свет літаратурнага героя, зразумець задуму аўтара, ў тым ліку тое, што ён хацеў данесці да чытача праз маўленне свайго персанажа. Зварот да тэмы абумоўлены тым, што ў гэтым годзе адзначаецца 140-годдзе з дня нараджэння Якуба Коласа.

Матэрыял даследавання – тэкст паэмы Якуба Коласа “Новая зямля” [2], выбраныя лексічныя адзінкі. Асноўнымі *метадамі* даследавання з’яўляюцца аналітычны і апісальны. Тэарэтычнай асновай з’яўляюцца навуковыя працы Ю. М Караулава [1] і Г. Г. Хісамава [3].

Вынікі і іх абмеркаванне. Маўленне галоўнага героя паэмы Якуба Коласа “Новая зямля” характарызуецца ўжываннем разнастайных сінтаксічных канструкцый: апавядальнымі, пыталымі, пабуджальнымі сказамі. Найбольш ужывальнымі ў маўленні героя з’яўляюцца пыталыя сказы. Граматычнымі сродкамі афармлення выкарыстаных сказаў з’яўляюцца наступныя: парадак размяшчэння слоў, часціцы, займеннікі, прыслоўі.

Галоўны герой у сваім маўленні ўжывае пытална-рытарычныя сказы, якія выражаюць адносіны героя да навакольнага свету:

*Навошта ж тая незалежнасць?
Навошта гэтае імкненне
Пусціць у грунт у свой карэнне?* [2, с. 93].

Герой задумваецца над сэнсам свайго змагання за ўласны кут зямлі. Міхал увесь час пераадольвае нейкія перашкоды і цяжкасці, амаль усё сваё жыццё змагаецца за ўласны куток зямлі, але здзейсніць сваю мару яму так і не ўдаецца. З гэтай прычыны галоўнаму герою з кожным днём ўсё цяжэй і цяжэй змагацца за свабоду і незалежнасць, сваю і сваёй сям’і.

Пытална-рытарычныя сказы дапамагаюць чытачу зразумець адносіны Міхала да навакольнага свету. Герой сцвярджае, што для ўласнага дабрабыту і матэрыяльнага дастатку трэба вельмі доўга і многа працаваць:

*А што за шчасце тут, спытаем?
Які прыбытак мы тут маем?* [2, с. 41].

У сказах з пыталнай інтанацыяй адлюстроўваецца і незадаволенасць Міхала сацыяльнай няроўнасцю. Героя незадавальняе тое, што сяляне увесь час павінны падпарадкоўвацца панам:

*Панок, за што?..
Што за прычына ёсць такая?* [2, с. 52].

Праз пытална-рытарычныя сказы герой выказвае свае меркаванні адносна сацыяльнай несправядлівасці, бездапаможнасці селяніна ў многіх сітуацыях. Таксама гаворыцца пра тое, што герой глыбока перакананы,

што селяніну няма ў каго дабіцца праўды і не шукаць дапамогі, усё трэба рабіць самому:

*Або ты знойдзеш праўду ў свеце?
Каму нажаліцца, скажэце?* [2, с. 103].

Міхал звывся з цяжкімі ўмовамі жыцця. Там, дзе трэба, ён згаджаецца з панамі:

*А мне, ты думаеш, салодка?
Ды справа проста і каротка:
Не будзеш ты з ляснічым спорыць* [2, с. 92].

У гэтых радках паказваецца ўменне Міхала знайсці, калі трэба, кампраміс з тым, ад каго ты залежыш.

Пытальна-рытарычныя сказы дапамагаюць выявіць характар Міхала. Ён адкрыта паказвае сваю незадаволенасць, абурэнне, нязгоду. Не падабаецца герою тое, што ўсё сваё жыццё ён вымушаны служыць пану, цярпець яго здзекі і насмешкі.

Адносіны пана да Міхала не вельмі добрыя, можна сказаць абьяжавыя:

*Чаго пан гэтак раскрычаўся?
Завошта пан мяне так лае?* [2, с. 106].

У змесце пытальна-рытарычных сказаў выражаецца думка галоўнага героя пра тое, што нічога не даецца само па сабе, што трэба змагацца і да канца ісці да сваёй мэты:

*Вядома, клопату нямала,
Ды што без клопату даецца?* [2, с. 319].

Такім чынам, праз ужыванні пытальных сказаў у маўленні героя аўтар імкнецца выказаць усе тэя пачуцці, якімі поўніцца душа Міхала, тое, што хвалюе яго. Апрача таго, галоўны герой выкарыстоўвае нярэдка клічныя і няклічныя сказы. У маўленні галоўнага героя клічныя сказы, як правіла, перадаюць загад:

*Маліце ж вы... са слязамі!
І каб да кнігі вас гарнула* [2, с. 155].

Міхал жадае, каб яго дзеці выраслі разумнымі і адукаванымі людзьмі, таму вельмі сур'ёзна ставіцца да іх навучання.

Герой разважае пра тое, што толькі з набыццём уласнай зямлі можна стаць свабодным і незалежным ад панскай улады чалавекам. Але для таго, каб атрымаць той заветны куток, трэба вельмі шмат працаваць, прыкладаць вялікія намаганні і сілы, быць вельмі цярплівым:

*А над уласнай гаспадаркай
Варонай чорнаю закаркай... [2, с. 224].*

Варта адзначыць, што праз сінтаксічныя канструкцыі ў выглядзе клічных сказаў галоўны герой выражае сваё стаўленне да людзей з панскага асроддзя:

*Згарыць яна няхай, такая
І служба гэта, і пасада... [2, с. 106].*

Персонаж выражае гнеў, нянавісьць да паноў як прадстаўнікоў прывілеяванага класа і іх улады. У дадзеным выказванні перадаецца гнеў і абурэнне. Міхал ужо стаміўся змагацца з панамі і таму жадае хутчэй пазбавіцца ад гэтай сацыяльнай няроўнасці.

*І трэба часам крыж пакуты
Панесці, мілыя мае вы,
Зазнаць і гора, неспадзевы! [2, с. 320].*

Амаль ва ўсіх клічных сказах, якія перадаюць спецыфічныя адметнасці маўлення літаратурнага героя, выражаецца загад:

*Ідзі, назад не аглядайся
І на другіх не пакладайся! [2, с. 320].*

Праз прыведзеныя вышэй канструкцыі паказваецца жыццёвая філасофія і мудрасць Міхала: галоўны герой ужо шмат пражыў на зямлі, а таму можа перадаць вопыт сваім дзецям, даць добрую параду, навучыць жыццю.

Заклучэнне. Прааналізаваны вышэй моўны матэрыял дае падставы сцвярджаць, што ўжыванне ў маўленні Міхала клічных сказаў характарызуе героя як надзвычай эмацыянальнага, шчырага і адкрытага чалавека. Ён заўсёды гаворыць тое, што думае. Пытальныя і клічныя сказы дапамагаюць выказацца герою, акцэнтаваць увагу на сваіх душэўных перажываннях. Прыведзеныя вышэй сказы сведчаць пра тое, што коласаўскі герой – вельмі эмацыянальны, адкрыты і прамы чалавек, які не баіцца выказаць усе свае думкі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Караулов, Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 264 с.
2. Колас, Я. Новая зямля / Якуб Колас. – Мінск : Маст. літ., 2007. – 333 с.
3. Хисамова, Г. Г. Персонаж художественного текста как языковая личность / Г. Г. Хисамова // Вестн. Нижегород. ун-та имени Н. И. Лобачевского. – 2010. – № 4. – С. 774–777.

А. С. Кузіч

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

МЕТАФАРА ЯК СРОДАК СТВАРЭННЯ ВОБРАЗА ЯНКІ КУПАЛЫ Ў РАМАНЕ-ЭСЭ А. ЛОЙКІ “ЯК АГОНЬ, ЯК ВАДА...”

Пытанне аб метафары ў апошні час узнята даследчыкамі на новую ступень асвятлення. І гэта азначае, што цікаvasць да метафары не слабее, хоць варта адзначыць, што яна амаль ніколі і не знікала. У сучаснай навуцы няма адзінага погляду на сутнасць і змест метафары ды, відаць, і не можа быць. Паводле В. А. Ляшчынскай найлепшае азначэнне метафары знаходзім у Н. Д. Аруцонавай: “Метафара – троп ці фігура маўлення, якая заключаецца ва ўжыванні слова, што абазначае некаторы клас прадметаў, з’яў, дзеянняў ці прыкмет для характарызацыі ці намінацыі другога аб’екта, падобнага з дадзеным у якіх-небудзь адносінах. Метафара мяркуе выкарыстанне слова не па яго прамому назначэнню, у выніку чаго адбываецца пераўтварэнне яго сэнсавай структуры. Узаемадзеянне метафары з двума рознымі тыпамі аб’ектаў (дэнататаў) стварае семантычную дваістасць, двухпланакасць” [2, с. 6].

У рамане-эсэ “Як агонь, як вада...” А. Лойка ўжывае вялікую колькасць агульнамоўных метафар. Умелае выкарыстанне гэтых мастацкіх сродкаў з’яўляецца адметнай рысай творчай манеры пісьменніка, асабліва сцю яго светабачання і адлюстравання рэчаіснасці.

Найбольш цікавымі і адметнымі ў рамане-эсэ з’яўляюцца метафары, ужытыя аўтарам для стварэння вобраза Янкі Купалы. У сувязі з прыналежнасцю метафарызаванага слова да той ці іншай часціны мовы можна выдзеліць наступныя віды метафар, ужытых аўтарам для стварэння вобраза Янкі Купалы і характарыстыкі яго творчасці: вербальныя (дзеяслоўныя) і субстантыўныя (назоўнікавыя). Найбольшую па колькасці групу складаюць вербальныя метафары, у якіх асноўная сэнсавая і эмацыянальная нагрузка прыпадае на дзеяслоў. Сярод такіх метафар вылучаем тыя, з дапамогай якіх пісьменнік перадае ўнутраны стан свайго галоўнага героя: *думкі **нылі** ў сэрцы паэта; думка Купалы **мучыцца**; сэрца Купалы **не можа не зайздросціць** маладому запалу Гарэцікіх; **павандравала** сэрца Купалы на агні; сэрца **заныла**, а думкі **азмрочнелі**; **мучылася** сэрца хлопчыка-абдуванчыка; сэрца **разумела**; **радасць крынічыць** у яго душы; душа **не магла не бунтаваць**; сэрца **заходзілася** звонкімі **перабоямі**; душа **перапаўнялася** гордасцю ад гарачых слоў прамойцаў; сэрца **не падпускала**; душа Купалы **пяяла**; сэрца **поўнілася** ласкай да дзяцей; сэрца **не можа забыць** бацькаўшчыны; сэрца Купалы*

гарыць; гэта пісала Купалава прага дзіцяці; крыўда забірала яго; надзеі і спадзяванні пасяліліся ў яго сэрцы; думы свідруюць галаву; думка зашчымела, закрычала, запытала; душа яго на жальбу абанерлася. Ужытыя метафары перадаюць гаму пачуццяў песняра, характарызуюць Купалу як чалавека глыбокага, неабыякавага да тых падзей, што адбываюцца вакол яго.

Наступныя вербальныя метафары дэманструюць некаторыя ўчынкі Я. Купалы, падкрэсліваюць рысы яго характару, выражаюць адносіны галоўнага героя да беларускага народа: *Неахвотна Купала кліча музаў у дом пад таполямі* [1, с. 319]; *Купала як бы адкрываў Купалу – сабе самога сябе* [1, с. 294]; *Слепіць вочы, асляпіў усім вочы і ён, Купала* [1, с. 447]; *Не ў добрых – у самых найлепшых адносінах з высокім начальствам быў тады Янка Купала, і адно што сціпласць яго не дазваляла яму абвясчаць пра гэта інакш, чым ён абвясчаў* [1, с. 317]; *Хоць ты, Купала, стаўшы бардам сталёвага чалавека, засушыў у сэрцы сваім сам пошук купальскай кветкі, ды і над тваім засмучаным, загубленым сэрцам імя тваё заставалася, лунала, імя тваё прадаўжала сьвярджаць тое, што песня твая аб Сталіне не сьвярджала* [1, с. 454]; *У паэзіі Беларусі ўзнік і закуціўся культ Купалы – Купалы-песняра Арэсы, Алесі, чырвонага аратая* [1, с. 395]; *Купала нанова акрыліў маці на пісанне* [1, с. 101]; *Тым не мені на комплекс “пралетарскасці” хварэлі нават яны, Купала і Колас, бо інакш Купала не напісаў бы ў 1924 г. свайго верша “О так! Я – пралетар...”, дзе гэты комплекс найярчэй выказаў сябе* [1, с. 320].

Сярод прааналізаваных вербальных метафар не знаходзім тых, якія б апісвалі знешні выгляд Купалы. Заўважаем тры прыклады метафар гэтай разнавіднасці, якія малююць вочы Купалы і выражаныя ў іх пачуцці: *вочы Купалы палалі, вока адпачывала, вочы блішчалі.*

Большасць вербальных метафар, выкарыстаных аўтарам для апісання творчасці Купалы, ужываюцца ў дачыненні да яго мастацкіх твораў: *патак вершаў бруіўся; “Жалейка” будзіць народнае самапачуццё, памагае беларусам прагнуцца ад векавога сну; радкі падмываюць душу і сэрца да спеву; вершы пранікалі ў душу, захаплялі; верш закрусоўваўся; творы мучылі Купалу.* Вялікі талент Янкі Купалы і яго майстэрскае валоданне словам у розных жанрах перадае пісьменнік наступнымі вербальнымі метафарамі: *слова Купалы б’е па ворагу; весяліцца ліра Купалы; дома яго чакае эпас.*

Не толькі вербальнымі, але і субстантыўнымі метафарамі карыстаецца пісьменнік у стварэнні свайго цэнтральнага вобраза. У асноўным гэта субстантыўныя генітыўныя метафары, у якіх адзін з назоўнікаў выступае ў форме роднага склону. Па структуры яны двухкампанентныя і будуцца па мадэлі “метафарызаваны назоўнік +

залежны назоўнік у Р. скл.” Напрыклад: *пісьменнік браўся за лейцы крытыкі; купалаўскае свячэнне душы; бяздонне яго вачэй; крышталёвы слёз; гэта быў яго ліст адчаю, безвыходнасці; карта душы Купалы, геаграфія душы, карта дум і пачуццяў; бунт душы; старонка жыцця Янкі Купалы*. Апісваючы творчасць класіка нашай літаратуры, А. Лойка выкарыстоўвае прыклады генітыўных метафар толькі тройчы: *вершы сноў, вершы паўсноў, знішчальны агонь сатыры “Тутэйшых”*.

Асабліва цікавымі, нестандартнымі і арыгінальнымі з’яўляюцца індывідуальна-аўтарскія метафары, выкарыстаныя А. Лойкам у рамана-эсэ “Як агонь, як вада...”. Індывідуальна-аўтарская метафара толькі пачынае вывучацца, але менавіта ў ёй выяўляецца выбар рэалій, прыярытэт адных і выключэнне другіх, што выражае бачанне свету мастаком [2, с. 10].

Перагортваючы старонкі рамана-эсэ, заўважаем, што аўтар уводзіць і на працягу ўсяго твора развівае матыў купальскай папараць-кветкі. Ён выражаецца субстантыўнай метафарай, якая сімвалізуе творчасць пісьменніка, яго доўгі і складаны шлях да гэтай творчасці. Быццам бы сапраўдную папараць-кветку шукае паэт у купальскую ноч. Наступныя сказы і ўжытыя ў іх метафары паказваюць, што Купала яшчэ толькі пачынае гэтыя пошукі: *Ясю мроіцца нейкая надзвычайная кветка: не канвалія, не шалфей і нават не святаяннік* [1, с. 12]; *Пра кветку, якая вабіць Яся, ён ведае адно: гэта павінна быць кветка шчасця – для яго і ўсіх людзей на свеце, кветка шчасця вечнага, як сонца, вада, неба* [1, с. 13]; *Бацька яшчэ не ведаў, што сын пойдзе шукаць кветкі-папараці, што яго сын – Купала* [1, с. 453]; *А Купала шчаслівы, што ведае ўжо аб тым, што пойдзе шукаць кветку-папараць, не ведаючы, колькі кругоў пекла ён праройдзе, каб апынуцца ў высокім доме над крутасхілам Волгі* [1, с. 454]; *Ён выйшаў шукаць адвечную кветку шчасця* [1, с. 452]. А ў гэтым кантэксце заўважаем, што пошукі жаданай кветкі скончаны: *Лука Іпалітавіч не бачыць, што купальскія кветкі зацвітаюць на ўсёй Беларусі* [1, с. 26]; *І ці шчаслівы гэты лёс паэта зводзіў вобраз купальскай кветкі з вобразам сталёвага чалавека ці нешчаслівы* [1, с. 449]; *Толькі твой культ – кветкі-папараці палыменне* [1, с. 396]. Праз ужыванне гэтай субстантыўнай метафары А. Лойка ўвасабляе вобраз творчасці не толькі Я. Купалы, але і іншых маладых пісьменнікаў, яго паслядоўнікаў: *Вось якія шчаслівыя паэты ўзраслі ў яго промнях, вось калі, нарэшце, усе кветкі-папараці расквітнелі* [1, с. 396].

Цікавымі з’яўляюцца метафары, ужытыя аўтарам для перадачы стану Я. Купалы пры знаходжанні яго ў Пецяўбурзе. Двойчы выкарыстоўваючы ад’ектыўную метафару, пісьменнік называе бяссоніцу Я. Купалы белымі начамі Пецяўбурга: *Яму здавалася, што гэта белая ноч яго кахання, яго шчасця плыве на яго з Фінскага заліва, з-над Нявы – у бок Васільеўскага*

вострава [1, с. 146]; *На жаль, post scriptum Ваших белых начэй, дарэгі Іван Дамінікавіч, – не адна магіла шаноўнага выдатнага чалавека Браніслава Ігнатавіча* [1, с. 429].

Асаблівае месца ў творы займаюць метафары, пабудаваныя на аснове інтэртэкстуальнасці. Сустракаем метафары, вытокі якіх паходзяць з антычнасці: *Ды ці Купала вінаваты, што ў ім быў такі моцны Піндараў дар* [1, с. 399]? Піндар – адзін з самых значных лірычных паэтаў Старажытнай Грэцыі. Пісьменнік параўноўвае Я. Купалу з Піндарам, ужываючы ад’ектыўную метафару, і сцвярджае, што Я. Купала з’яўляецца адным з самых значных паэтаў беларускай літаратуры. Кругі пекла з твора Дантэ “Боская камедыя” як сімвал выпрабаванняў неаднаразова сустракаюцца ў рамане А. Лойкі. Напрыклад, у выглядзе субстантыўнай метафары: *Цераз колькі кругоў ён прайшоў? Не лічыў. Не памятае, колькі іх і ў Дантэ* [1, с. 440]. У сказе гаворка ідзе пра Я. Купалу, пра яго кругі “пекла”, выпрабаванняў.

Раман-эсэ А. Лойкі “Як агонь, як вада...” дае магчымасць чытачу па-новаму зірнуць на лёс класіка беларускай літаратуры, разам з Я. Купалам прайсці няпросты шлях у пошуках папараць-кветкі і палічыць яго кругі пекла. Агульнапаэтычныя і індывідуальна-аўтарскія метафары, ужытыя А. Лойкам у рамане, выразна дапамагаюць пісьменніку здзейсніць сваю творчую задуму, уплываюць на чытацкае ўспрыманне тэксту і па-сапраўднаму ўзбагачаюць і ажыўляюць гэты твор.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Лойка, А. Выбраныя творы : у 2 т. / А. Лойка. – Мінск : Маст. літ., 1992. – Т. I : Як агонь, як вада... : Раман-эсэ пра Янку Купалу. – 461 с.
2. Ляшчынская, В. А. Метафара ў паэзіі Янкі Купалы / В. А. Ляшчынская. – Гомель : УА “ГДУ імя Ф. Скарыны”, 2003. – 160 с.

А. С. Кузіч

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

ПАЭТЫКА РАМАНА-ЭСЭ А. ЛОЙКІ “ЯК АГОНЬ, ЯК ВАДА...”

Пісьменнік, крытык, навуковец, педагог, аўтар амаль сотні кніг – усё гэта адзін чалавек – Алег Антонавіч Лойка. Яго творчасць, па меркаванні В. Козіч, “азорана сапраўдным гуманізмам, улюблёнасцю ў жыццё і людзей. Яна выпраменьвае як самую вялікую каштоўнасць на зямлі веру ў чалавека, у яго стваральныя магчымасці. Шляхі да добра, чысціні, светласці ў чалавеку заўсёды ідуць праз сумненні і пакуты. Паэтычная

атмасфера творчасці пісьменніка – плённая на здабыткі ў такіх пошуках” [3, с. 67].

Асаблівай цікавасцю і арыгінальнасцю з творчага арсенала А. Лойкі вызначаецца раман-эсэ пра Янку Купалу “Як агонь, як вада...”, напружаная праца над якім доўжылася з 1979 па 1981 год. “Аднак выданне кнігі напаткалі вялікія цяжкасці, якія тлумачыліся не яе жанравай адметнасцю, а тым, што галоўны герой падаваўся ў ёй для многіх нязвыкла. Аўтар маляваў песняра жывога, сапраўднага, з усімі яго мастакоўскімі і ўласна чалавечымі рысамі. І падыходзіў да справы як глыбокі даследчык і разам з тым як паэт, многае інтуітыўна ўгадваючы ў вобліку геніяльнага валадара беларускай песні. Але інтуіцыя спрацоўвала і таму, што А. Лойка скрупулёзна асэнсаваў вельмі багаты фактычны матэрыял, здабыты з розных крыніц. “Удумліва ўчытваючыся ў творы класіка, даследчык-паэт упэўнена абвяргаў тэндэнцыйны падыход да купалаўскай літаратурнай спадчыны розных вульгарызатараў, у тым ліку такога ваяўнічага, як Лукаш Бэндэ. Палемічны аспект даваў кнізе і большую глыбіню, і жывасць пісьма, неабходную раманнаму жанру. У канчатковым выніку Лойкаў талент перамог. І атрымалася кніга, якая і цяпер чытаецца з вялікай цікавасцю” [3, с. 26].

Жыццёвы шлях Янкі Купалы падаецца ў кнізе ад нараджэння да самай смерці. Але цікавым з’яўляецца тое, што твор пачынаецца не ад нараджэння паэта, а з апісання сустрэчы новага стагоддзя сям’ёй будучага класіка, з асэнсавання важнасці гэтага часовага рубяжу, з якога адкрываліся новыя гістарычныя перспектывы. Я. А. Гарадніцкі адзначае, што, “пачаўшы свой твор не з пары дзяцінства пісьменніка, а менавіта з такога сімвалічнага пункту адліку на храналагічнай шкале, аўтар заяўляе пра важнасць прачытання біяграфіі і творчасці Купалы ў іх суаднесенасці з агульным гістарычным часам” [1, с. 91].

А час, у якім жыў і ствараў свае лепшыя творы Янка Купала сапраўды быў няпростым. На працягу сваёй творчай дзейнасці таленавіты паэт зведаў поспехі і няўдачы, захапленне і неадабрэнне з боку літаратурных крытыкаў. Яго не раз прымушалі адмаўляцца ад сваіх вершаў, сваіх ідэй. Здаецца, быццам увесь гэты складаны шлях А. Лойка прайшоў поруч са сваім героем. Дакладна і ўсебакова перадае пісьменнік рысы характару паэта, называе яго “*дастойным унукам Скарыны*”, “*найбрыльянцейшым з брыльянтаў паэтам-самародкам*”. На працягу ўсяго твора пісьменнік падкрэслівае выключную ролю Купалавай творчасці ў айчыннай літаратуры: “*самы наймагутнейшы паэт*”; “*самы высакародны беларускі паэт*”; “*самы вольналюбівы беларускі паэт*”; “*самы лепшы паэт Беларусі ўсіх часоў*”.

Пры стварэнні свайго рамана-эсэ А. Лойка праявіў сябе і як тонкі псіхолаг. Аўтар змог пераканаўча апісаць душэўны стан свайго галоўнага героя, перадаць яго перажыванні і пачуцці: “заклапочанае сэрца Купалы”, “грудзі скамянелыя, анямелыя”, “чалавек, вырваны з каранем”, “засмучанае, загубленае сэрца”.

Перад чытачамі Янка Купала паўстае як чалавек глыбокі, неабыякавы да тых падзей, якія акаляюць яго. Як жа балюча перажываў паэт розныя перамены ў грамадстве, тыя падзеі, што адбываліся ў краіне: “сэрца заныла, а думкі азмрочнелі”, “мучылася сэрца хлопчыка-абдуванчыка”.

Перагортваючы старонкі рамана-эсэ, заўважаем, што аўтар уводзіць і на працягу ўсяго твора развівае матыў купальскай папараці-кветкі, з вобразам якой звязаны мары-спадзяванні Янкі Купалы на шчаслівую будучыню для свайго народа: “Пра кветку, якая вабіць Яся, ён ведае адно: гэта павінна быць кветка шчасця – для яго і ўсіх людзей на свеце, кветка шчасця вечнага, як сонца, вада, неба” [2, с. 13]. Адданая праца і вялікі талент паэта дапамаглі яму знайсці жаданую папараць-кветку і стаць творцам, імя якога назаўсёды ўпісана ў гісторыю беларускай літаратуры. “Лука Іпалітавіч не бачыць, што купальскія кветкі зацвітаюць на ўсёй Беларусі” [2, с. 26].

Са старонак рамана-эсэ паўстаюць вобразы іншых герояў: літаратурнага крытыка Лукаша Бэндэ, прафесара Браніслава Эпімах-Шыпілы, Івана Луцкевіча, Якуба Коласа, Сяргея Палуяна, Паўліны Мядзёлкі, Уладзіслава Францаўны, жонкі Вацлава Ластоўскага Марыі, сястры Лёлі, Цёткі, Лаздзіны Пяледы і іншых. Асаблівая ўвага нададзена пісьменнікам вобразу Бэндэ, пра якога гаворыцца: “Бэндэ топча народ, топча Купалава сэрца”; “таптаў Бэндэ Маладую Беларусь”; “сіла ўлады прадаўжала п’яніць Бэндэ”; “вочы яго блішчаць чорным агнём”; “вочы гараць запалам”. Пісьменнік параўноўвае Бэндэ з павуком, які “навуціннем вульгарнага сацыялізму пачаў аплятаць беларускую літаратуру”. Даючы персанажу такую яркую характарыстыку, аўтар падкрэслівае сваё негатыўнае стаўленне да яго.

З асаблівай ласкай і пяшчотай адносіўся Янка Купала да маладога Сяргея Палуяна, з якім “пазнаёміўся асабіста ў жніўні 1909 г. Гэты юнак яму спадабаўся, – больш таго, улюбёнымі вачыма глядзеў на яго паэт, бачачы ў ім будучага беларускага Бялінскага, проста цешачыся яго тэмпераментам, жыццялюбствам, высокай наставай, гаварлівасцю. І які настойлівы, упарты, як умее адстойваць свае густы, свае пераконанні!” [2, с. 115]. Тую ж сімпатыю да юнака з сінімі-сінімі вачыма адчувае і А. Лойка, называючы яго душой чыстай, дзіцячай.

У сваім творы пісьменнік вызначыў выключную ролю ў Купалавым лёсе рускага прафесара Браніслава Эпімах-Шыпілы, які заняў у яго жыцці значнае месца. Гэты чалавек збіраў вакол сябе таленавітых пісьменнікаў, даваў ім дарогу ў свет. Для маладога Янкі Купалы ён стаў прыкладам, падтрымкай, натхняльнікам. Таму А. Лойка і называе прафесара чалавекам вялікай душы.

Цікавымі ў творы з'яўляюцца жаночыя вобразы, з якіх асабліва вылучаецца вобраз Паўліны Мядзёлкі. А. Лойка, выкарыстоўваючы розныя мастацкія сродкі, падкрэслівае маладосць і прыгажосць сваёй гераіні. Аўтар неаднаразова паказвае тыя пяшчотныя інтымныя адносіны, якія існавалі паміж Янкам Купалам і Мядзёлкай. “Сапраўды, наўздзіў заўладала Мядзёлка “сэрцам-сіратаю” Купалы” [2, с. 202]; “Ён заседжваецца ў яе да позняга вечара, ён шукае дарог да яе сэрца, спрабуе абняць, пацалаваць” [2, с. 142].

Жонку Янкі Купалы Уладзіславу Францаўну праявіў малое самаадданай, незвычайнай, называе яе чалавекам глыбокай душы. Гэтым самым пісьменнік імкнецца падкрэсліць лепшыя яе якасці, вялікую ролю гэтай жанчыны ў жыцці паэта.

“Як агонь, як вада...” А. Лойкі вызначаецца сваёй жанравай спецыфікай, прыцягальнасцю мастацка-дакументальнай апавядальнасці. Д. Бугаёў адзначаў, што “ў творы спалучыліся выразныя прыкметы арыгінальнага навуковага даследавання, напісанага ў жывой, свабоднай манеры эсэ, і дакументальна-мастацкай прозы раманага тыпу. Паяднанасць гэтых прыкмет, іх натуральнае ўзаемадзеянне і рухомае адзінства, пры якім у розных раздзелах становяцца больш прыкметнымі, пераважаюць, вылучаюцца на першы план то адны элементы, то другія, і складае яркую адметнасць кнігі, шмат у чым вызначае яе своеасаблівасць і арыгінальнасць” [3, с. 6]. Увёўшы ў структуру твора прыватную перапіску Янкі Купалы, яго шматлікія інтэрв’ю, А. Лойка яшчэ больш наблізіў чытача да асобы паэта.

У рамане-эсэ “Як агонь, як вада...” створаны жывы вобраз беларускага песняра, аўтар нібы перажыў усе павароты яго лёсу, адчуў усе яго трывогі і надзеі. Яскрава і праўдзіва пісьменнік перадаў той час, ва ўмовах якога даводзілася працаваць класіку беларускай літаратуры і іншым яе прадстаўнікам. А. Лойка адлюстравала этапы Купалавай творчасці, яе ролю ў нацыянальнай літаратуры і сапраўды высокі ўзровень.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Гарадніцкі, Я. А. Паэтыка беларускай літаратуры XX стагоддзя: суб’ектна-аб’ектныя суадносіны / Я. А. Гарадніцкі. – Мінск : Беларус. навука, 2010. – 332 с.
2. Лойка, А. Выбраныя творы : у 2 т. Т. I. Як агонь, як вада... : раман-эсэ пра Янку Купалу / А. Лойка. – Мінск : Маст. літ., 1992. – 461 с.

3. Чалавек з сонечнай усмешкай : кніга пра Алега Лойку / рэдакл. : А. Бельскі (уклад.) і [інш.]. – Мінск : Выдавец Зміцер Колас, 2019. – 324 с.

К. А. Кулакоўская

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

КАНКРЭТНА-ГІСТАРЫЧНАЕ І АГУЛЬНАЧАЛАВЕЧАЕ Ў РАМАНЕ У. ГНІЛАМЁДАВА “ВАЛОШКІ НА МЯЖЫ”

Раманны цыкл У. Гніламёдава, у якім на шырокім гістарычным фоне паказваецца лёс простага чалавека і адначасова з гэтым удумліва і пераканальна раскрываецца гісторыя беларускага народа, налічвае сем твораў у наступным парадку іх публікацыі: “Уліс з Прускі” (2006), “Расія” (2007), “Вяртанне” (2008), “Валошкі на мяжы” (2011), “Вайна” (2014), “Пасля вайны”(2017), “Праўда жыве пасярэдзіне” (2022).

Літаратуразнаўца В. І. Русілка адзначае, што пісьменнік удала і прадумана выкарыстоўвае “паэтыку назвы раманаў, дзейснага элемента рамачнага кампаненту твора. Акрамя назвы, да “рамкі”, ці загалоўнага комплексу, звычайна адносяць імя аўтара, падзагалоўкі, прысвячэнне, эпіграф, пралог, аўтарскія заўвагі і пасляслоўі, унутраныя загалоўкі, абазначэнне частак, месца і часу напісання твора. Назва, як і іншыя элементы загалоўнага комплексу, заклікана прыцягнуць увагу чытача да твора, акрэсліць далейшыя змястоўныя перспектывы тэксту” [2]. У назве “Валошкі на мяжы” выразна адчуваецца прыярытэт сялянскага погляду на свет: валошкам усё ж месца на мяжы, а не пасярод жыта.

Раман прысвечаны жыццю Заходняй Беларусі ў міжваеннае дваццацігоддзе ва ўмовах польскага санацыйнага рэжыму. Тэма не новая, калі ўспомніць творы Максіма Танка, П. Пестрака, Я. Брыля, В. Адамчыка, Г. Марчука, А. Бутэвіча і іншых, але аўтар “Валошак на мяжы” знаходзіць новыя падыходы, меру праўдзівасці і рэалізму ў паказе сваіх герояў, іх жыцця, імкненняў, ахопе псіхалогіі чалавека і тых абставінаў, у якіх ён знаходзіцца. Раман выразна адлюстроўвае асаблівасці менталітэту, нацыянальнай свядомасці беларусаў, што фарміраваліся на працягу многіх гадоў сацыяльна-эканамічным і палітычным становішчам гэтага краю.

30-я гады мінулага стагоддзя ў рамане “Валошкі на мяжы” паказаны як надзвычай напружаны час, у многім драматычны, калі на тэрыторыі Заходняй Беларусі ўсталявалася ўлада польскай дзяржавы з яе палітыкай прыдушэння беларускага нацыянальна-вызваленчага і сацыяльна-прагэснага руху. У творы апісаны дзеянні дэфензівы, уціск насельніцтва з боку польскіх урадаўцаў, допыты, катаванні, турмы, галадоўкі вязняў, падпольная работа, паўстае драматычная гісторыя КПЗБ і яе асобных

сяброў. Пад падазрэнне польскіх дэфензіўшчыкаў трапляе і сям'я галоўнага героя, на той толькі падставе, што яны вярнуліся як бежанцы з Расіі і жонка Лявона Кужаля Фёкла – руская, а значыць, “бальшавічка”.

Багаты фактычны матэрыял, як ні дзіўна, не шкодзіць лёгкасці ўспрымання твора, у якім час дзеяння даводзіцца да вясны 1941 г. Пісьменнік паказвае, як няпроста і трывожна ўспрымаліся прускаўцамі падзеі Другой сусветнай вайны, уз'яднання Заходняй і Усходняй Беларусі, калектывізацыі і набліжэння новай жахлівай ваеннай навалы... Грамадска-палітычная падзейнасць рамана ўдала дапаўняецца цікавымі фактамі з сямейнай хронікі (такімі, як замужжа Лявонавых сяспёр: Фядора збегла з-пад вянца з кавалерам, а Варка выйшла замуж за пакінутага сястрой жаніха) і новымі, арыгінальнымі звесткамі пра побыт вяскоўцаў, звычаі, сельскагаспадарчую працу. Значнае месца ў творы займаюць яркія пейзажныя карціны дарагіх сэрцу пісьменніка палескіх краявідаў.

Раман “Валошкі на мяжы”, уздымаючы ў многім новыя праблемы, аспекты, добра дапаўняе айчынны гуманітарны дыскурс: і гістарычны, і літаратурны. Твор арганічна спалучае розныя ўзроўні жыццёвай маштабнасці: ад душэўнага, мікракасмичнага да агульнага, грамадскага асвятлення падзей, ад драмы асобных герояў да глабальнай чалавечай трагедыі. Аўтар бліскуча і даходліва, з прымяненнем простых і пераказных аргументаў адлюстроўвае сутнасць таго, што рабілася на яго малой радзіме ў шырэйшым сацыяльна-палітычным кантэксце, дэманструе, што адбывалася тут пасля далучэння Заходняй Беларусі да Савецкай.

Па меркаванні А. Трафімчыка, “класічны падыход да стварэння характараў абумовіў наяўнасць у іх і тыповасці, і індывідуальнасці. Не трэба лішні раз напружвацца, каб, аднойчы ўявіўшы вобраз, яго пазнаваць пры наступных сустрэчах. Склад дзеючых персанажаў у рамане будзе сінанімічны, бадай, для любога заходнебеларускага рэгіёна тагачасся. Таму па лёсах Гніламедаўскіх прускаўцаў з-пад Берасця можна прасачыць, што рабілася ў жыцці «заходнікаў» па ўсім краі: беларусаў і жыдоў, сялян і гандляроў, камуністаў і паноў, маладых і старэйшага пакалення” [4, с. 121]. А.Трафімчык звярнуў увагу, што ў рамане “стыль гладкі, «смачная» лексіка, адпаведнасць яе прымянення, майстэрства ў выкарыстанні мастацкай дэталі, якое не дае «праскокцаў» асобных месцы; удалае сумяшчэнне розных узроўняў маштабнасці: заходнебеларуская панарама высвечваецца праз прызму маленькіх людзей і падсвечваецца аўтарскай пазіцыяй; аб'ектыўная суб'ектыўнасць: аўтар адлюстраваў падзеі так, як яны адбываліся, перадаў успрыманне супярэчлівых падзей таго часу людзьмі, не абмінуў стэрэатыпы таго часу, якія добра характарызуюць і час, і людзей, і іх успрыманне, адным словам, экзістэнцыйны кантэкст” [4, с. 121].

У “Валошках на мяжы”, як і ў астатніх раманах цыкла, таксама прысутнічае хранатоп дарогі. Хоць немалады Лявон ужо менш знаходзіцца ў дарозе рэальнай, затое больш шукае духоўна, вызначаецца не толькі ў сямейным і побытавым жыцці, але і ў грамадска-палітычным [3].

Аднак, як і папярэдні раман “Вяртанне”, у якім адлюстраваны 20-я заходнебеларускія гады, раман “Валошкі на мяжы” – твор не толькі пра змаганне беларусаў супраць уладарання чужой для іх дзяржавы. Праблематыка гніламёдаўскіх твораў значна шырэйшая і звернута перш за ўсё да гуманістычных каштоўнасцей агульначалавечага кшталту. Лявону Кужалю ўласцівы лепшыя чалавечыя якасці: працавітасць, разважлівасць, абачлівасць, памяркоўнасць, спагадлівасць, пачуццё справядлівасці, годнасці. Ён не прывык, як некаторыя іншыя, кідацца ў крайнасці, таму што для яго галоўнае – выканаць сваё жыццёвае прызначэнне, жывучы ў згодзе з зямлёй-карміцелькай. Падчас спрэчкі з радыкальна настроеным Косцем Хлябічам, якому ён, дарэчы, заўсёды дапамагае чым можа, Лявон заўважае: *“Мы з зямлёй звязаны – яна нас ой як трымае”* [1, с. 123]. Герой лічыць, што ад зямлі – трываласць і пазітыўная энергетыка.

Пісьменнік пранікнёна расказвае пра духоўную еднасць чалавека з яго вытокамі, лучнасці з бацькоўскай зямлёй і пераконвае, што менавіта ў родных мясцінах кожны набывае сілу, духоўную моц, здароўе, наталяецца энергіяй, аптымізмам.

У Гніламёдаў не толькі з мастацкай вытанчанасцю, глыбокім веданнем сялянскай філасофіі, павагай і гонарам раскрыў праўду жыцця беларускага люду ў міжваеннае дзесяцігоддзе ва ўмовах польскага санацыйнага рэжыму, але і сканцэнтравана ўвагу на адлюстраванні самабытнасці роднага краю. Кожнае свята, якое згадваецца на старонках кнігі, намалювана яркімі фарбамі. Нельга не захапіцца духоўнай прыгажосцю землякоў аўтара рамана. З даўніх часоў на радзіме пісьменніка захаваўся звычай на Ражство хадзіць з “гвяздай”. Са старонак кнігі чытач даведваецца, як ладзілі гэтую “гвязду” юнакі і падлеткі, як качалі з воску свечкі, хто з вяскоўцаў меў ганаровае права несці “гвязду”, быць за скарбніка. *“Бралі старое рэшата, прыладжвалі да яго на ўсёй акружнасці “рогі”, зробленыя з палачак, прымацоўвалі да “рогаў” кутасы. Атрымліваўся як бы шкілет “гвязды”, які аклейвалі рознакаляровай паперай і паднімалі на чаранок. Унутры ставілі свечку і, падышоўшы да акна, каб павіншаваць гаспадароў з Ражствам Хрыстовым, запальвалі яе”* [1, с. 116]. У тэкст рамана пісьменнік уводзіць знаёмыя з дзяцінства песні, якія на свята надзей і спадзяванняў на лепшае, спявалі аднавяскоўцы: *“Я з сумой хадзіла”, “Неба, земля, неба, земля ныня таржаствуюць...”*, пра цара Герада: *“А Герад – злыдзень, Лукава сэрца, Паўсюль шукае Хрыста-младзенца”* [1, с. 116].

Раман “Валошкі на мяжы” ўяўляецца цікавым мастацкім дакументам апісанага ў ім часу: па творы можна прасачыць гісторыю духоўнага жыцця народа. Знаходзячыся на перакрываванні шляхоў зносін, на мяжы духоўнага разлому, нашы продкі вымушаны былі не толькі пераадолюваць безліч сацыяльна-эканамічных, палітычных і духоўных выпрабаванняў, але і выпрацоўваць неабходны ўзровень жыццядзейнасці, што, зразумела, фарміравала генетычна-каштоўнасны і інтэлектуальны патэнцыял беларуса. На думку пісьменніка, не апошняю ролю ў гэтым адыгрываў Вялікі пост – “час духоўнага цверазення – уборкі душы, пакаяння і выратавання” [1, с. 129], – як успрымала яго мясцовае насельніцтва.

З павагаю і гонарам за сваіх землякоў пісьменнік расказвае, як яны рыхтаваліся да духоўнага ачышчэння: “*Перад пастом, у запусы, жыхары вёсак звычайна куплялі алей – сланечнікавы або канапляны, селядцы, лёк. Любімая прускаўская страва ў гэты час – пражанае канаплянае насенне, перацёртае ў драўлянай ступе, у яго мачалі гарачую, вараную ў мундзірах бульбу, запіваючы квасам або вадой, у якой яна варылася. У пашане быў вараны гарох з халадніком, галкі з алеем, грэцкая і прасяная кашы. Спажывалі садавіну і гародніну, сушаныя грыбы і ягады, поўнасю адмовіўшыся ад мяса і сала, а таксама ад малака. Папулярны быў кісель з белага аўса*” [1, с. 129]. Апісаны ў рамане і іншыя беларускія традыцыі: святкаванне Вербнай нядзелі, Вялікадня, сватаўства, вяселля і інш.

Шмат увагі У. Гніламёдаў надае мове персанажаў твора. Пры дапамозе прыказак, прымавак, фразеалагізмаў жыхары Камянеччыны, героі “Валошак на мяжы” з большай выразнасцю выказваюць свае думкі, перакананні, выяўляюць асаблівасці характару, прыметы беларускага побыту, прыроды: “*маўчаў, як вады ў рот набраўшы*”; “*жы вот да спіны прырос*”; “*выконваць у адпаведнасці з літарай Статута*”; “*куры ўжо даўно пайшлі на седала*”; “*я папярод бацькі ў пекла не сунуся*”; “*знайсці іголку ў стоце сена*”; “*раніца мудрэй за вечар*”; “*прапаў, як Куцэпаў у Парыжы*”; “*мяне на мякіне не правядзеш*”; “*ажаніцца – не ўпасці: не ўстанеш і не атрасешся*”; “*хата на дарозе – госць на парозе*” і інш. [1].

У рамане У. Гніламёдава “Валошкі на мяжы”, як і ў папярэдніх яго творах, якія ўтвараюць гістарычную сямейна-бытавую хроніку, узнаўляюцца рэальныя падзеі даваеннага часу на тэрыторыі Заходняй Беларусі, перадаецца рэгіянальная самабытнасць малой радзімы пісьменніка і асэнсоўваецца агульначалавечая праблематыка.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Гніламёдаў, У. Валошкі на мяжы / У. Гніламёдаў. – Мінск : Маст. літ., 2014. – 574 с.

2. Русілка, В. І. Мастацкая функцыя рамачных элементаў у прозе У. Гніламёдава / В. І. Русілка. – [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: <https://rep.vsu.by/bitstream/123456789/31686/1/209-210.pdf>. – Дата доступу: 30.10.2022.

3. Русілка, В. І. Раманны цыкл У. Гніламёдава у кантэксце сучаснага літаратурнага працэсу / В. І. Русілка. – [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/276609/1/368-372.pdf>. – Дата доступу: 30.10.2022.

4. Трафімчык, А. В. Мой літпрацэс : зборнік рэцэнзій, эсэ, гутарак / А. В. Трафімчык. – Мінск : Ковчег, 2015. – 266 с.

К. А. Кулакоўская

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

ТЫПАЛОГІЯ І АДМЕТНАСЦІ МЯНУШАК В. ТЭЎЛІ КОБРЫНСКАГА РАЁНА

Мянушка – дадатковае неафіцыйнае імя адантрапанімічнага ці адапелятыўнага паходжання, дадзенае чалавеку іншымі людзьмі ў адпаведнасці з рысай яго характару, знешняга выгляду, асаблівасцямі паводзін, жыццёвымі абставінамі, па якой-небудзь аналогіі, паходжанні ці перададзенае ад продкаў нашчадкам. З усіх антрапаніменных адзінак (уласнае імя, прозвішча, імя па бацьку, мянушка, псеўданім, нікнэйм) менавіта мянушка з’яўляецца найбольш старажытнай. Акрамя гэтага, у розныя гістарычныя перыяды мянушкі мелі неаднолькавыя функцыі. Так, да прыняцця хрысціянства большая частка імёнаў уяўляла сабой імёны-мянушкі, якія выконвалі намінацыйна-ідэнтыфікацыйную, пажадальную і засцерагальна-сакральную функцыі. Пазней, са з’яўленнем каляндарных (кананічных) імёнаў, мянушкі выступаюць ужо як другасныя неафіцыйныя найменні, выконваючы пераважна ідэнтыфікацыйную функцыю, адлюстроўваючы ўжо не пажаданыя, а рэальныя ўласцівасці і якасці, тэрытарыяльнае або этнічнае паходжанне, месца пражывання носбітаў.

У сучасным грамадстве прычынамі ўзнікнення мянушкі варта лічыць наступныя: тэндэнцыя эканоміі ў сучаснай мове; адрозніванне людзей з аднолькавым прозвішчам; падкрэсліванне пераемнасці па родавай лініі; праяўленне сімпатыі; паддражніванне і прыніжэнне. Падчас узнікнення імёны-мянушкі звычайна маюць пад сабой які-небудзь рэальны факт. Часта яны даюць характарыстыку асобы па знешніх ці ўнутраных асаблівасцях, паводзінах, характары заняткаў. У іншых выпадках чалавек па нейкай рысе асацыіруецца з якой-небудзь жывёлінай, птушкай, рыбай ці прадметам, для якіх гэта рыса з’яўляецца асноўнай. Узнікаюць імёны-мянушкі і ў сувязі з рознымі падзеямі ў жыцці чалавека. Такім чынам,

у імёнах-мянушках шырока адлюстроўваюцца розныя бакі жыцця і дзейнасці людзей.

Аб'ектам даследавання нашага артыкула паслужыў корпус індывідуальных імён-мянушак жыхароў в. Тэўлі Кобрынскага раёна Брэсцкай вобласці. Усе мянушкі, занатаваныя ў вёсцы, можна аб'яднаць у наступныя тэматычныя групы:

1. Мянушкі, утвораныя ад мужчынскіх імёнаў: *Гéша* (ад Генадзь); *Вóвкіна* (ад Уладзімір); *Рамáнавы* (ад Раман); *Максі́мовы* (ад Максім); *Антусі́ха* (ад Антон); *Мі́шкіны* (ад Міхаіл); *Фэдóрковы* (ад Фёдар); *Лéвіны*, *Лéвіковы* (ад Леў); *Васі́ковы* (ад Васілій); *Панáсіха* (ад Панас); *Ванькóвы* (ад Іван); *Дзмі́трукóвы* (ад Дзмітрый); *Ё́зевы* (ад Іосіф); *Кóльковы* (ад Мікалай); *Міро́нцавы* (ад Мірон); *Мялэ́новы* (ад Мялен); *Харіто́нова* (ад Харытон); *Ку́зя* (ад Кузьма); *Евлáмпіевы* (ад Еўлампій); *Харытончыкаў* (ад Харытон).

2. Мянушкі, утвораныя ад жаночых імёнаў: *Марі́нчыны* (ад Марына); *Са́шчыны* (ад Аляксандра); *Ладзé*, *Лóрчыны* (ад Ларыса); *Му́ня*, *Ма́шкіны*, *Ма́нчыны*, *Мары́сіны*, *Манéха* (ад Марыя); *Оксэ́нчыны*, *Оксэ́ніха* (ад Аксана); *Мі́льчыны* (ад Людміла); *Валю́шчыны* (ад Валянціна); *Галéніны* (ад Галіна); *Ксё́тчыны* (ад Ксенія); *Матру́ніны* (ад Матрона); *Лі́дочкіны* (ад Лідзія); *Зофэ́йчыны* (ад Соф'я); *У́лін* (ад Ульяна); *Нюро́ўца* (ад Ганна); *Палáтка* (ад Пелагея); *До́мка* (ад Дамініка).

3. Мянушкі, утвораныя ад прозвішчаў: *Са́нта* (ад Сантоцкі); *Ка́зік* (ад Казбяровіч); *Тарза́новы* (ад Втарзанаў); *Антóнчыкавы* (ад Антончык); *Злэ́евы* (ад Злей); *Мачі́нскія* (ад Мачынскі); *Ваку́ліха* (ад Вакула); *Кóзічы́ха* (ад Козіч); *Бóртнікавы* (ад Бортнік); *Ба́рышнікі* (ад Барышнік); *Гараб'é* (ад Верабей); *Шахраéвы* (ад Шахраюк); *Ма́сліков* (ад Маслік); *Сербі́янка* (ад Сербіеў); *Марóзіха* (ад Мароз); *Лампíйка* (ад Лампіеў); *Калядюкі́* (ад Каляда); *Фастры́гі* (ад Фастрыгаў); *Куры́жыха* (ад Курыга); *Грузі́ніха* (ад Грузеў); *Кóт* (ад Котаў).

4. Мянушкі, утвораныя на аснове метафарызацыі назваў жывёльнага і расліннага свету: *За́яц* (чалавек, у якога вялікія вушы); *Жа́ба* (скупы мужчына); *Кро́т* (сляпы чалавек); *Ліса́* (хітры мужчына, які прывык красці); *Шчу́чка* (чалавек, які добра рыбачыў); *Бу́сел* (мужчына з доўгім і вострым носам); *Бджы́лка* (жанчына, якая любіла ўджаліць словам, як пчала); *Бу́слык* (чалавек, які у дзяцінстве зламаў нагу і доўгі час хадзіў і стаяў на адной назе, як бусел); *Гарбу́зык* (невысокі мажны мужчына).

5. Мянушкі, якія суадносяцца з народнасцю ці нацыянальнасцю: *Цы́ган*, *Малдава́нка*, *Меті́с*, *Ру́скі*.

6. Мянушкі, матываваныя асаблівасцямі знешняга выгляду чалавека: *Фіці́ль* (высокі чалавек); *Фі́шка* (нізкі мужчына); *Жу́к* (мужчына з цёмнымі валасамі); *Кучара́вы* (чалавек, у якога кучаравыя валасы); *Капчо́ны*

(смуглы чалавек); *Рыжы* (мужчына з рыжымі валасамі); *Пушкін* (прычоска, як у А.С. Пушкіна); *Грэб* (лысы мужчына); *Губаты* (мужчына з вялікімі губамі); *Кій* (высокі і худы мужчына); *Голосняк* (чалавек, які гаворыць голасна); *Касой* (касавакі мужчына); *Бельматы* (мужчына з вялікімі вачыма); *Плешывы* (мужчына з лысінай на галаве); *Бочечка* (невысокая і пухленькая жанчына); *Памідор* (заўсёды чырвоны твар); *Пулямётчыца* (жанчына, якая вельмі хутка гаворыць); *Удалік* (маленькі, дробны ў целе чалавек, але ўдалы да працы).

7. Мянускі, якія пайшлі ад былога месца жыхарства асобы: *Краснўка* (дзед гэтай жанчыны жыў на хутары, які называўся Краснае); *Сібірак* (дзед жыў у Сібіры); *Ювко* (мужчына, продкі якога жылі ва ўрочышчы Еўка); *Сокаловэц* (чалавек, які некалі жыў у вёсцы Сакалова); *Варшайка* (жанчына, якая служыла пакаёўкай у Варшаве).

8. Мянускі, матываваныя родам дзейнасці чалавека і яго родзічаў: *Пекачі* (сям'я, якая займаецца выпечкай); *Шаман* (мужчына, які займаецца “магіяй”); *Фáза* (мужчына-электрык); *Смятана* (некалі ездзіў па вёсцы і збіраў малако ў жыхароў); *Боцман* (служыў на марскім флоце); *Кравец* (мужчына, які ўсім у вёсцы падшываў адзенне).

Даследчыкі называюць дзве асноўныя прычыны ўзнікнення мянушак: недастатковая колькасць афіцыйных імён і імкненне да дакладнай персаніфікацыі пэўнай асобы. Лексіка-семантычны склад неафіцыйных імёнаў (мянушак) в. Тэўлі дастаткова разнастайны. Разгледжаныя антрапонімы сведчаць пра адметнасці вясковага побыту, культуры, заняткаў, узаемасувязяў з суседзямі, выступаюць яскравым відам народнага іменаслоўя.

Д. А. КУРАТНИК

Брест, Брестский государтсвенный университет имени А. С. Пушкина

СИНЕСТЕЗИЯ КАК ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПРИЁМ В СЛОВЕСНОМ ТВОРЧЕСТВЕ

Явление синестезии было известно людям ещё с древних времён. Например, наши предки, исполняя ритуальные танцы, не могли объяснить разделение между звуком и цветом, так как они сливались воедино. На рубеже XIX–XX вв. данная «особенность» восприятия окружающего мира становится популярным художественным приёмом среди деятелей искусства и начинает привлекать внимание учёных из разных областей науки (педагогика, психологии, нейрофизиологии). Одним из направлений

научных исследований является изучение синестезии в контексте художественного творчества.

Синестезия (от греч. *syn* – ‘объединение’ и *aisthesis* – ‘ощущение’) – необычный нейрофизиологический феномен, при котором сигналы, исходящие от различных органов чувств (зрение, слух, обоняние, осязание, вкус), смешиваются, образуя сложное представление о воспринимаемом «раздражителе». Людей, обладающих этой способностью, принято называть синестетами. К их числу принадлежали такие выдающиеся творческие личности, как Н. Римский-Корсаков, А. Скрябин, Ф. Лист, В. Ван-Гог, М. Монро, В. Набоков, И. Бунин и др.

Так, американский учёный Ш. Э. Дэй проанализировал 175 случаев смешения чувств и выделил множество видов синестезии. В книге «Синестезия: межсенсорные аспекты познавательной деятельности в науке и искусстве» [6] исследователь приводит результаты одного из экспериментов, в ходе которого у испытуемых выявили следующие виды синестезии:

1) *окрашенные последовательности*, т. е. восприятие в цвете групп явлений – алфавита, цифр, имен людей, дней недели и названий месяцев;

2) *музыкально-цветовая синестезия*, т. е. восприятие музыки в виде закономерно и произвольно проявляющихся цветовых пятен, полос, волн и т. д.;

3) *локализация последовательностей*, т. е. произвольное расположение в субъективном пространстве различных групп явлений или понятий – алфавита, цифр, календарных упорядоченностей годов, дней недели и названий месяцев;

4) *невизуальные реакции*, т. е. связь зрительных или слуховых переживаний с обонятельными, слуховыми, тактильными и вкусовыми дополнительными впечатлениями;

5) *окрашенные ощущения*, т. е. появление цветовых впечатлений от телесных, понятийных или запахово-вкусовых переживаний.

С лингвистической точки зрения синестезия – это употребление слова, значение которого связано с одним органом чувств, в значении, относящемся к другому органу чувств (т. е. основанное на переносе значения) [1].

Если обратиться к вопросу функции синестезии в литературе, то стоит отметить, что в художественных произведениях этот троп, являясь метафорой, выполняет функции, которые характерны для всех метафорических тропов, – изобразительную и характерологическую. Но в функционировании синестезии наблюдаются особенности. Так, в психологических произведениях авторам важно передать эмоции, внутренние переживания персонажей. По этой причине выделяется психологическая функция синестезии. При создании психологического портрета героя

и изображении его внутреннего состояния в тот или иной момент (обычно напряженный) синестезия также становится эффективным стилистическим средством. Например, отрывок из А. Платонова «Котлован»: «– *Козлов!* – крикнул ему Сафронов. – *Тебе опять не можется?* – *Опять,* – ответил Козлов своим **бледным голосом** ребенка» [8].

Наряду с изобразительной, характерологической и психологической функцией синестезия достаточно часто используется писателями и в оценочной функции. К примеру, у К. Паустовского в рассказе «Шиповник»: «*Я не люблю иронии твоей,* – сказал актер **нарочитым жирным голосом** плохого чтеца и рассмеялся» [8].

Российский исследователь Т. Никитина в своей статье «Синестезия как художественный прием в произведениях И. А. Бунина» [4] выделяет в его творчестве такие функции синестезии как:

- изобразительная;
- характерологическая;
- психологическая;
- оценочная;
- создание эффекта неожиданности и непривычности.

Писатели и поэты давно используют синестезию как стилистический приём. Это могут быть следующие формы её проявления: эпитет, сравнение, хиазм, персонификация, сложное слово и абсолютная метафора. Благодаря им произведения не только надолго остаются в памяти у читателей, но и приносят в литературу новые уникальные образы [9].

Кандидат филологических наук Г. Филиппова выделяет так называемую **партитивную синестезию**, «когда один элемент обозначает эмоцию, а другой синтетический – метафорически преобразует значение всего сочетания» [9].

Российский лингвист В. Задорнова приводит одну из классификаций синестезии, более конкретизирующую её виды [1]:

1) *Графемно-цветовая* – индивидуальное восприятие графем (букв, цифр) одновременно с ощущением цвета. Так, французский поэт А. Рембо писал: «*Я придумал цвет гласных! А – черный, Е – белый, И – красный, У – зеленый, О – синий...*» [3]. Но впоследствии из поздней переписки А. Рембо стало известно, что он не был синестетом. Поэт был под впечатлением от общения со знакомыми, которые являлись синестетами.

2) *Акустико-цветовая* – звуки окрашиваются в различные цвета. Русский художник-абстракционист В. Кандинский слышал звучание красок и использовал для описания своих картин музыкальные термины: «композиция», «импровизация» [2].

3) *Кинестетико-слуховая* – способность слышать звуки при наблюдении за движущимися предметами. Американский художник и музыкант

Т. Лейден признался, что им «звук воспринимается не только слухом, но и пространственно, кинестетически и визуально» [7].

4) *Визуально/акустико-тактильная* – возникновение тактильных ощущений при зрительном или звуковом восприятии.

5) *Лексико-гастическая*, или *вкусовая* – появление вкусовых ассоциаций от каких-либо слов или образов;

6) *Ольфакторно-цветовая* – объединение цвета и запаха.

Русский живописец и теоретик изобразительного искусства В. Кандинский вспоминал, что слышал странный шипящий шум, когда в детстве смешивал цвета на палитре. В 30-летнем возрасте художник поделился своим впечатлением от прослушивания оперы Вагнера «Лоэнгрин»: «Скрипки, глубокие басы и прежде всего духовые инструменты воплощали в моем восприятии всю силу предвечернего часа, мысленно я видел все мои краски, они стояли у меня перед глазами. Бешеные, почти безумные линии рисовались передо мной» [5]. Из этого можно сделать вывод, что В. Кандинский обладал удивительной способностью видеть звуки. Но из-за отсутствия медицинских доказательств синестезия у художника-авангардиста вызывает сомнения у исследователей данного феномена. Так, цвето-звуковые ассоциации А. Рембо, В. Кандинского и Скрябина, по мнению исследователя Шона Дзя, были вполне произвольными плодами их фантазии.

Таким образом, синестезия как нейрофизиологический феномен, присущий людям особого склада мышления и восприятия действительности – синестетам, становится одним из наиболее ярких художественных приемов в литературе и искусстве XX в., демонстрируя сложный процесс чувствования мира, характерный для эстетики модернизма и постмодернизма. Наиболее часто в синестетическом процессе задействованы цвет и звук, так называемая **хроместезия**. По результатам последнего исследования британского психолога Джейми Уорда, только 4% взрослых людей являются синестетиками, а самая распространённая синестезия – это графемно-цветовая [10]. «Удивительная способность» художника синтезировать ощущения при восприятии реальности соответствует модернистской идее избранности художника, его связи с миром надреальным.

Список использованной литературы

1. Задорнова, В. Я. Синестезия как стилистический прием в прозе В. Набокова и возможности его передачи на другом языке [Электронный ресурс] / В. Я. Задорнова – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sinesteziya-kak-stilisticheskiy-priem-v-proze-v-nabokova-i-vozmozhnosti-ego-peredachi-na-drugom-yazyke>. – Дата доступа: 04.12.2022.

2. Заиченко, А. А. Синестезия – феноменология, виды, классификации [Электронный ресурс] / А. А. Заиченко, М. В. Картавенко – Режим доступа: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=19112682>. – Дата доступа: 04.12.2022.
3. Балашов, Н. И. Артюр Рембо. Одна лето в аду [Электронный ресурс] / Н. И. Балашов – Режим доступа: http://lib.ru/POEZIQ/REMBO/rembo1_4.txt_with-big-pictures.html. – Дата доступа: 04.12.2022.
4. Никитина, Т. Э. Синестезия как художественный приём И. А. Бунина [Электронный ресурс] / Т. Э. Никитина – Режим доступа: <https://journals.susu.ru/lcc/article/view/273/400>. – Дата доступа: 04.12.2022.
5. Сапунова, А. Василий Кандинский [Электронный ресурс] / А. Сапунова, А. Новичков – Режим доступа: kandinsky.tilda.ws. – Дата доступа: 04.12.2022.
6. Сидоров-Дорсо, А. В. Синестезия: межсенсорные аспекты познавательной деятельности в науке и искусстве [Электронный ресурс] / А. В. Сидоров-Дорсо – Режим доступа: <https://psyjournals.ru/files/129261/synaesthesia2021.pdf>. – Дата доступа: 04.12.2022.
7. Сидоров-Дорсо, А. В. Синестезия: мнения и перспективы [Электронный ресурс] / А. В. Сидоров-Дорсо, Шон Э. Дэй – Режим доступа: https://psyjournals.ru/files/110230/synesthesia_2019.pdf. – Дата доступа: 04.12.2022.
8. Смолина, А. Н. Синестезия как троп метафорического типа [Электронный ресурс] / А. Н. Смолина – Режим доступа: https://elib.sfu-kras.ru/bitstream/handle/2311/1576/11_smolina.pdf?sequence=1&isAllowed=y. – Дата доступа: 04.12.2022.
9. Филиппова, Г. Н. Денотативный аспект синестезии [Электронный ресурс] / Г. Н. Филиппова – Режим доступа: https://www.gramota.net/articles/issn_1997-2911_2008_2_49.pdf. – Дата доступа: 04.12.2022.
10. Винниченко, В. Синестезия [Электронный ресурс] / В. Винниченко – Режим доступа: https://elementy.ru/nauchno-populyarnaya_biblioteka/435458/Sinesteziya. – Дата доступа: 04.12.2022.

Д. А. КУРАТНИК

Брест, Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

ФЕНОМЕН СИНЕСТЕЗИИ В КОНЦЕПЦИИ ИСКУССТВА В. НАБОКОВА

Синестезия как объект исследования науки приобрел особую популярность в XX в. Установка на иррациональную природу творчества, сам акт как процесс интуитивный и на понимание художника как реципиента с тонким чувствованием действительности соответствовала концепции восприятия мира синестетами. Синестезия – это нейрофизиологический феномен, феномен восприятия, суть которого заключается в том, что впечатление, соответствующее данному раздражителю и специфичное для данного органа чувств, сопровождается другим, дополнительным ощущением или образом, т. е. ощущения смешиваются, образуя сложное представление о воспринимаемом объекте.

Это нейрофизиологическое явление, а также свойство художественного сознания, которое основано только на субъективном восприятии, соответствует и установке модернизма (отчасти унаследованной и культурой постмодернизма) скорее на отношения между элементами, чем на сами элементы. Синестезия (и псевдосинестезия) вводит в поэзию новые ассоциации и метафоры, опирающиеся на полисенсорные ощущения, обогащая художественный язык нетривиальными, сложными образами.

К числу синестетов принадлежали такие выдающиеся творческие личности, как Н. Римский-Корсаков, А. Скрябин, Ф. Лист, В. Ван-Гог, М. Монро, И. Бунин и др. К подобного рода художникам следует отнести и писателя В. Набокова. Фундаментально образованный филолог и энтомолог, он был знаком с установками и декларациями западноевропейской эстетики цветоведения от И. Гёте, О. Рунге, А. Шопенгауэра, Э. Делакруа, В. Ван-Гога до своих современников В. Кандинского, А. Белого и П. Клее. Писатель был осведомлён и о свойствах синестезии, потому что в разные годы в своих произведениях и воспоминаниях подробно писал о физиологических воздействиях синестезии, будто бы испытанных на собственном опыте [10].

Еще в XIX в. учёные выяснили, что синестезия может передаваться по наследству. Синестетические ощущения (реакции) чаще всего возникают в раннем детстве и не меняются на протяжении всей жизни. В семье Набоковых синестетиками были мать писателя (Елена Ивановна Набокова-Рукавшникова), он сам, его жена (Вера Слоним) и их сын Дмитрий.

О том, что тот или иной художник, писатель или музыкант склонны воспринимать мир в модусе синестезии, мы узнаем из их автобиографических признаний. Так, в 1954 г. В. Набоков издаёт свою книгу воспоминаний «Другие берега», в которой пишет: «Мне шёл шестой или седьмой год, я строил замок из разноцветных азбучных букв – и вскользь заметил ей (маме), что покрашены они неправильно» [3, с. 28]. Писатель признаётся, что «наделён в редкой мере так называемым *auditioncolorée* – цветным слухом» [3, с. 28].

Большинство таких людей воспринимают буквы алфавита как цвета, а поскольку В. Набоков является писателем-билингвом, то в «Других берегах» мы сталкиваемся с его рассуждениями о сложном вопросе: «...почему малейшее несовпадение между разноязычными начертаниями единой буквы меняет и цветовое впечатление от нее. Любопытно, что большей частью русская, иконописная, но идентичная по звуку, буква отличается тускловатым тоном по сравнению с латинской» [3, с. 28].

Российский исследователь Л. Криволышкова в своей статье «Синестезия и семантика билингва» [2] подробно исследовала тесную взаимосвязь билингвизма и синестезии у В. Набокова и выделила

несколько групп в зависимости от ощущений, возникающих у него в связи с каждой конкретной буквой:

1) **цвет и буква** (доминируют зрительные ощущения): А – черно-бурое, С – light-blue и т. д.;

2) **вкус и буква** (вкусовые ощущения): Ж – горький шоколад, L – noodle-limpi и т. д.;

3) **материал и буква** (тактильные ощущения): М – розово-фланелевое, J – palerubberytone и т. д.;

4) **сложные ощущения** (вкус + цвет и т. д.): Л – вермишель, А – the tint of weathered wood и т. д.;

5) **культурные коннотации**: Э – шведский хлеб, О – ivory-backed hand mirror и т. д.

Сам писатель сообщает о своей так называемой «азбучной радуге» (ВЁЕПСКЗ): В – розовато-телесная; Ё – оранжевая (жёлтая группа); Е – охряная; П – гуашевая (зелёная группа); С – влажно-голубая; К – черничная; З – блестяще-сиреневая [3, с. 28].

Данная особенность проходит через всё творчество В. Набокова. В его произведениях встречаются необычные метафоры и эпитеты, которые помогают более глубоко раскрыть характер персонажей и погрузить читателя в уникальную картину мира. Так, профессор и доктор филологических наук Б. Жантурина приводит примеры синестетических метафор из текстов В. Набокова [9]:

1) **цветной слух**: «золотые голоса», «пёстрый лай»;

2) **зрительные и гаптические ощущения**: «тёплый цвет», «солнечный звук»;

3) **совместные перцептивные признаки с эмоциональными переживаниями**: «колющие словечки», «тонка тоска».

Нередко писатель наделяет своих персонажей даром синестезии. Например, в романе В. Набокова «Дар» главный герой – Фёдор – одарённый молодой поэт, который испытывает синестезию. Фёдор видит возвышенную красоту в буквах и звуках, которыми он делится с другими через поэтическое описание: «Если бы у меня были под рукой краски, я бы вам так смешал сиен и сепию, что получился бы цвет гутаперчевого "ч"; и вы бы оценили мое сияющее "с", если я мог бы вам насыпать в горсть тех светлых сапфиров, которые я ребенком трогал...» [5].

Ещё одним ярким примером героя-синестетика можно считать Александра Ивановича Лужина из романа «Защита Лужина» В. Набокова. Например, «аллея была пятнистая от солнца, и эти пятна принимали, если прищуриться, вид ровных и светлых квадратов» [4, с. 39]. Данное описание пейзажа напоминает чёрно-белую шахматную доску. Таким образом, у героя возникает цветовая ассоциация.

По мнению исследователя В. Коминой, синестезия в творчестве В. Набокова «имеет важное эстетическое значение, поскольку художественный смысл и значение набоковских текстов зачастую формируется на уровне синестезийных связей и ощущений» [1].

Философ и специалист по теории и практике современного экспериментального искусств Б. Галеев в своей работе «Что такое синестезия: мифы и реальность» [8] отмечает, что под термином «синестезия» понимаются цветовые и пространственные фигуры, вызываемые музыкой. Так, у В. Набокова мы встречаем следующее предложение: «*Чёрный лес поднимающихся нот, скат, провал, отдельная группа летающих на трапециях*» [6, с. 535]. Это похоже на музыкально-цветовую синестезию, то есть «цветной слух».

Синестезия позволяет расширить не только объём памяти, но и ощущений. В автобиографии В. Набоков пишет: «Зато у обладающих синестезией великолепная память. Причем они запоминают в первую очередь свое синестетическое впечатление, а не то, чем оно было вызвано... Также эти люди отлично запоминают расположение предметов: посуды на столе, книг на полках и т. д.» [7].

Таким образом, В. Набоков, по мнению некоторых исследователей, отталкиваясь от собственной произвольной синестезии, буквально наполнял свои произведения новой органикой, оригинальными связями чувств, создавал подобие чувственного монтажа.

Список использованной литературы

1. Комина, Э. В. Синестетические опыты в творчестве В. Набокова [Электронный ресурс] / Э. В. Комина. – Режим доступа: <https://www.dissercat.com/content/sinesteziinye-opyty-v-tvorchestve-vnabokova>. – Дата доступа: 04.12.2022.
2. Криволышкова, Л. В. Синестезия и семантика билингва [Электронный ресурс] / Л. В. Криволышкова. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sinesteziya-i-semantika-bilingva>. – Дата доступа: 04.12.2022.
3. Набоков, В. В. Другие берега: Сборник / В. В. Набоков. – М. : Кн. палата, 1989. – 228 с.
4. Набоков, В. В. Защита Лужина. Подвиг: Романы. Соглядатай: Рассказы / В. В. Набоков. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. – 541 с.
5. Набоков, В. Дар [Электронный ресурс] / В. Набоков – Режим доступа: <http://nabokov-http://nabokov-lit.ru/nabokov/proza/dar/dar-2.htm>. – Дата доступа: 04.12.2022.
6. Саченко, Б. И. Истребление тиранов: Избр. проза / Б. И. Саченко – Минск : Маст. літ, 1989. – 640 с.
7. Сойнова, Н. Кубики Набокова – синестезия [Электронный ресурс] / Н. Сойнова. – Режим доступа: https://www.pseudology.org/Nabokov/Nabokov_Kubiki.htm. – Дата доступа: 04.12.2022.

8. Галеев, Б. Что такое синестезия: мифы и реальность [Электронный ресурс] / Б. Галеев. – Режим доступа: http://synesthesia.prometheus.kai.ru/mif_r.htm. – Дата доступа: 04.12.2022.

9. Жантурина, Б. Н. Перцептивные метафоры звука [Электронный ресурс] / Б. Н. Жантурина. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/pertseptivnye-metafory-zvuka>. – Дата доступа: 04.12.2022.

10. Моисеенко, Л. Синестезия как элемент индивидуального стиля Владимира Набокова [Электронный ресурс] / Л. Моисеенко, В. Моисеенко. – Режим доступа: http://real.mtak.hu/25443/1/SSS_2013.040_Moiseenko_u.pdf. – Дата доступа: 04.12.2022.

И. Н. Левчук

Брест, Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

ТЕМАТИКА РЕПОРТАЖА РЕГИОНАЛЬНОГО ТЕЛЕВЕЩАНИЯ (НА ПРИМЕРЕ КАНАЛА «БУГ-ТВ»)

В Брестской области одним из локальных источников предоставления актуальной информации является телекомпания «Буг-ТВ». Это городской телеканал, который репрезентирует не только новости Бреста и Брестского региона, но и много другой интересной и полезной информации. В частности, канал представлен такими рубриками, как «Буг-информ», «Буг-информ. Итоги недели», «Наша Планета», «Для самых маленьких», «Исторический альбом», «Телеафиша», музыкальной программой «Примите поздравления», православными передачами «История православия», «Училище благочестия», «Беседы с бабушкой», «Ответ священника» и др.

Фактическим материалом для определения тематического поля репортажа канала «Буг-ТВ» послужили сюжеты за октябрь 2022 г. Из ежедневной рубрики «Буг-информ», благодаря которой жители брестского региона узнают об интересных, важных и актуальных событиях области. В результате проведенного исследования нами зафиксирован 51 репортаж, из которых 24 – познавательно-тематических сюжета, 27 – событийных.

Группа познавательно-тематических репортажей нацелена на раскрытие неизвестных сторон жизни социума и включает сюжеты на разные тематические направления деятельности общества. Например, в октябрьских материалах телеканала «Буг-ТВ» активно подымалась тема здоровья (6 репортажей): «*Акция в онкодиспансере*» («Буг-ТВ», 14.10.2022); «*Стоп Ковид: акция в БрГУ им. А.С. Пушкина*» («Буг-ТВ», 19.10.2022); «*Береги здоровье смолоду: советы специалистов*» («Буг-ТВ», 19.10.2022); «*Артрит у ребенка – что делать?*» («Буг-ТВ», 20.10.2022); «*Онкодиспансер: презентация нового оборудования*» («Буг-ТВ»,

25.10.2022); *«Новый аппарат в кожно-венерологическом диспансере»* («Буг-ТВ», 28.10.2022). Если весной 2022 г. практически в каждом выпуске новостей рубрики «Буг-информ» зафиксированы репортажи на тему коронавируса, то в конце года таких материалов стало намного меньше, что связано со спадом заболеваний коронавирусом.

Телеканал «Буг-ТВ» немало внимания уделяет теме профилактической работы ГАИ, УВД и МЧС (5 репортажей): *«Акция ГАИ»* («Буг-ТВ», 20.10.2022); *«Акция ГАИ»* («Буг-ТВ», 19.10.2022); *«Комплексные учения МЧС»* («Буг-ТВ», 21.10.2022); *«Акция УВД ко дню отца в социально-педагогическом центре»* («Буг-ТВ», 21.10.2022); *«УВД: профилактическое рейдовое мероприятие»* («Буг-ТВ», 28.10.2022). В основном это сюжеты об акциях, профилактических беседах и рейдах.

«Буг-ТВ» раскрывает разные аспекты социально-бытовой тематики, затрагивающие жизнь города в общем и каждого жителя Бреста в частности. В репортажных сюжетах данного городского телеканала поднимаются следующие жизненно важные темы:

– благоустройства: *«Экологическая акция по благоустройству: озеленение»* («Буг-ТВ», 19.10.2022); *«Уборка территорий г. Бреста»* («Буг-ТВ», 20.10.2022); *«Осенне-зимняя экологическая акция по благоустройству г. Бреста»* («Буг-ТВ», 22.10.2022); *«Акция «Сады надежды» высадка молодых деревьев»* («Буг-ТВ», 26.10.2022); *«Осенняя акция по благоустройству дворов»* («Буг-ТВ», 28.10.2022).

Непосредственно тема благоустройства представлена 5 репортажами;

– обучения и трудоустройства (4 репортажа): *«Новое в кодексе об образовании: олимпиады»* («Буг-ТВ», 19.10.2022); *«Семинар: успешные практики по работе с молодежью»* («Буг-ТВ», 26.10.2022); *«Закрытие 3 трудового семестра»* («Буг-ТВ», 22.10.2022); *«Семинар по формированию руководящих кадров»* («Буг-ТВ», 27.10.2022);

– благотворительности (2 репортажа): *«Акция компании «Санта Бремор» в домах семейного типа Ленинского района»* («Буг-ТВ», 15.10.2022); *«Пресс-конференция Красного Креста – итоги работы»* («Буг-ТВ», 25.10.2022).

Не остаются без внимания и другие социально-бытовые аспекты жизни города, например: выполнение воинского долга (*«Отправка новобранцев в воинские части»* («Буг-ТВ», 26.10.2022)); предпринимательство (*«Хочешь иметь свой бизнес – получи субсидию»* («Буг-ТВ», 22.10.2022)); демографический аспект (*«Торжественная регистрация новорожденной А. Коляды»* («Буг-ТВ», 19.10.2022)) и др.

Особенность познавательного-тематического репортажа в том, что он характеризуется большим разнообразием тем и сюжетов, и на первый план выходит описание интересной жизненной ситуации, а не оперативный

повод, что и отражено в озвученных выше примерах репортажа телеканала «Буг-ТВ». Ученые считают, что этот вид наиболее популярен и легок для восприятия массовой аудиторией.

Вторая группа репортажей, зафиксированных в вещании телеканала «Буг-ТВ» – это событийные репортажи. Они оперативно отражают общественно значимое событие в хронологической последовательности. Такой вид репортажа в основном посвящен теме общественно-культурной жизни города и, как правило, отражает моменты, связанные с важными для региональной аудитории датами, например:

- празднование Дня матери и Дня отца (*Мероприятие ко Дню Матери в ТЦСОН* («Буг-ТВ», 14.10.2022); *Поздравление из Домов семейного типа* («Буг-ТВ», 14.10.2022); *Чествование матерей в Брестском горисполкоме и Московской администрации* («Буг-ТВ», 15.10.2022); *Поздравление с Днем отца ветерана Ф. К. Фреюка* («Буг-ТВ», 21.10.2022); *День отца: чествование в Брестском горисполкоме и Московской администрации* («Буг-ТВ», 22.10.2022); *Родительская неделя: поздравление родителей-воспитателей домов семейного типа Ленинского района* («Буг-ТВ», 22.10.2022);

- празднование значимых для организаций и города дат (*«111-й бригаде – 83 года»* («Буг-ТВ», 18.10.2022); *«Мой адрес – Московский район»* («Буг-ТВ», 18.10.2022); *«70 лет Департаменту охраны»* («Буг-ТВ», 26.10.2022));

- открытие выставок (*«После покровы невеста готова»* («Буг-ТВ», 20.10.2022); *«Немеркнувший свет души»* («Буг-ТВ», 20.10.2022); *«Арт-тур Дун Дзяхуэй – Беларусь»* («Буг-ТВ», 22.10.2022); *«Евреи Бреста»* («Буг-ТВ», 14.10.2022); *«Брестчина культурная»* («Буг-ТВ», 28.10.2022));

- проведение акций и тематических встреч (*Акция «Дитя мира»* («Буг-ТВ», 18.10.2022); *Посвящение в кадеты в ГУО «Средняя школа № 35»* («Буг-ТВ», 25.10.2022); *Встреча учащихся 10-11 классов в ГУО «Средняя школа № 26 г. Бреста»* («Буг-ТВ», 25.10.2022); *Закладка капсулы в «СШ № 16»* («Буг-ТВ», 27.10.2022));

- открытие и проведение мероприятий, посвященных вопросам пропаганды здорового образа жизни (*«Областная спартакиада «Вертикаль – 2022»* («Буг-ТВ», 18.10.2022); *«Открытие турнира по греко-римской борьбе»* («Буг-ТВ», 25.10.2022); *«Открытый республиканский турнир»* («Буг-ТВ», 26.10.2022).

Событийный репортаж не только наиболее оперативно и наглядно доносит до зрителя всю актуальную информацию, но и предлагает оценку события с точки зрения журналиста (*«80-летие со дня уничтожения Брестского гетто»* («Буг-ТВ», 15.10.2022); *«Многодетная семья супругов Шакайло»* («Буг-ТВ», 15.10.2022); *«Диалоговая площадка в БрГТУ»*

(«Буг-ТВ», 27.10.2022); «Акція «Родительская неделя» от Белорусского союза женщин» («Буг-ТВ», 15.10.2022)).

Таким образом, анализ зафиксированных нами сюжетов регионального канала «Буг-ТВ» показал, что репортаж является идеальным жанром передачи информации для городского населения. Тематика телевизионных репортажей включает в себя события общественной жизни областного центра, развитие социальной сферы, вопросы культуры и пропаганды здорового образа жизни, безопасности жизнедеятельности, профилактики и борьбы с преступностью и ряд других тем. Нами также отмечено, что на телеканале «Буг-ТВ» представлена незначительная доля репортажей на экономическую и политическую тематику. Заметное предпочтение отдается социально-бытовому направлению.

Н. С. Леоненка

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

СТРУКТУРНА-СЕМАНТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ЛЕКСЕМЫ “ЖЫТА”

Канцэпт – гэта ментальнае нацыянальна-спецыфічнае ўтварэнне, планам зместу якога з’яўляецца ўся сукупнасць ведаў пра даны аб’ект, а планам выражэння – сукупнасць моўных сродкаў (лексічных, фразеалагічных, парэміялагічных). Канцэптам становяцца толькі тыя з’явы рэчаіснасці, якія актуальныя і вартасныя для данай культуры, маюць вялікую колькасць моўных адзінак для сваёй фіксацыі, уваходзяць у склад прыказкі, у паэтычныя і празаічныя тэксты. Канцэпт узнікае ў корані слова, таму важна таксама прасачыць яго рэпрэзентацыю ў аднакаранёвых вытворных ад зыходнага слова. Канцэптуальныя прыметы выяўляюцца праз семантыку слова. Значэнні слоў, фразеалагізмаў, схем сказаў, тэкстаў служаць крыніцай ведаў пра змест пэўных канцэптаў. Слова сваім значэннем у мове выяўляе толькі частку канцэпту.

Мэта нашага артыкула – выявіць канцэптуальныя прыкметы слова “жыта”.

Жыта (Secaled) – род адна- і шматгадовых травяністых раслін сямейства злакаў. Налічваецца 6–8 відаў. Вырошчваюць (1–2-га тыс. да н.э.) у краінах Паўднёвага паўшар’я. Жыта пасяўное (Secaled cereale) – азімыя і яравыя формы. На Беларусі жыта азімае – адна з найважнейшых збожжавых і кармавых культур [1].

Газета “Наша ніва” ў 1911 г. у артыкуле “У чым багацьце нашага краю” адзначала, што “збожа ўсялякага маемо чуць-чуць болей за тое, што нам самім патрэбно, і хаця прадаем шмат зерня, за тое са стараны прывозяць да нас ужо гатовую муку...” [11, с. 21].

Для выяўлення “згорнутага сэнсу”, сінкрэтычна прадстаўленага ў корані, трэба правесці даследаванне этымалогіі ключавага слова, бо канцэпт паглынае ў сабе мноства форм і адначасова з’яўляецца іх пачаткам.

Этымалогія ключавага слова *жыта*: ‘расліна *Secole*, род з сямейства злакавых’. Рус. жито ‘мясцовая назва для жыта’ або наогул для збожжа, укр. жито ‘жыта’, польск. *zyto* ‘тс’, в.-луж. *zito* ‘збожжа’, дыял. ‘пшаніца’, славац. *žitó* ‘жыта’, дыял. ‘пшаніца’, славен. *žitó* ‘збожжа, жыта’, дыял. ‘проса’, сер.-харв. *жѣто* ‘збожжа’, ‘рытуальная ежа з пшаніцы’, дыял. ‘проса’, балг. жито ‘пшаніца’, дыял. жыта ‘збожжа’, макед. жито ‘збожжа, пшаніца’, ‘куцця’, ст.-слав. жито ‘збожжа’, ‘плод’, ст.-рус. жито ‘збожжа, ячмень’, ‘багацце’, ст.-прус. *getis* ‘хлеб’. Глыбокае першапачатковае значэнне праславянскага **zito* ‘злакавая расліна’, ‘збожжа’, ежа ‘з зерня’, робіць бяспрэчнай сувязь жыта і жыць. **Zito* ўтворана ад кораня *gui* **guei*- з суфіксац. *-t: i-e **gueito*- [12 с. 266].

Важным з’яўляецца аналіз словаўтваральных вытворных ключавага слова *жыта*, паколькі канцэпт закладзены не ў слове, а ў корані слова і рэалізуецца ва ўсёй словаўтваральнай парадыгме.

Словаўтваральныя вытворныя слова *жыта*. *Жыта* 1) ‘аднагадовая расліна сямейства злакавых, зерне якой скарыстоўваецца для прыгатавання хлеба’, 2) ‘зерне гэтай расліны’; *жытнёвы* ‘тое, што і жытні (у 1 знач.)’; *жытні* 1) ‘які мае адносіны да жыта’, 2) ‘прыгатаваны з жыта або прадуктаў яго апрацоўкі’; *жытнік* ‘хлеб, прыгатаваны з жытняй мукі’; *жытніца* 1) уст. ‘памяшканне для захоўвання збожжа; свіран’, 2) перан. ‘хлебародная вобласць краіны, якая забяспечвае хлебам іншыя мясцовасці’, 3) разм. ‘жытняя салом’; *жытнішча* 1) ‘поле, з якога сабралі жыта або на якім папярэдняя культура была жыта’, 2) ‘іржышча на жытнім полі’; *жытны* 1) ‘тое, што і жытні’, 2) у знач. наз. жытное; *жытняк* ‘шматгадовая кармавая травяністая расліна сямейства злакавых’, *жытцо* ‘памянш.-ласк. да жыта’ [10, с. 266]; *жыцік* ‘травяністая расліна сямейства злакавых, якая расце сярод збожжа і лёну’ [10, с. 267].

Дыялектныя назвы: *жыщечка*, *іржа*, *аржа*, *аржаніна*, *рож*. Яравое жыта: *ярка*, *ярыца*, *ярніца*, *ярушка*, *веснавіца*, *вяснуха*, *зелень*. Гатункі жыта: *трасціна*, *аіпснае жыта* [6, с. 217–218].

Іншыя дыялектныя назвы з кампанентам *-жыт-*: *жытнік* ‘палявая мыш’ [4, с. 31], ‘конік зялёны’ [4, с. 86]; *жыта ў калодзе*, *жыта ў трубку* ‘пра жыта, якое яшчэ не выкаласілася’ [6, с. 442]; *жытвіц* ‘пырнік’ [6, с. 106]; *жытняя матка* ‘спарыння ў жыце’ [6, с. 290]; *жытнёўка*

‘жытняе зерне’ [6, с. 427]; *жытнік, жытнікі* ‘яблыкі, якія спеюць, калі жнуць жыта’ [6, с. 28]; *жыцец, жыціца, жыцвіца, жытнік, жыцік* ‘каласоўнік (расліна, падобная да злакаў, якая расце на лугах, засмечаных месцах, на палях як пустазелле’ [6, с. 77]; *жытнік* ‘летнія баравікі’ [6, с. 258]; *жытніца* ‘капытнік (лекавая расліна)’ [6, с. 190]; *жытнічкі* ‘васілёк палявы’ [6, с. 58]; *жытнічкі белыя* ‘нівяк звычайны (рамонак)’ [6, с. 109]; *жыцец, жытвіца* ‘жыцік (расліна, падобная да злакаў, расце сярод збожжа і лёну)’ [6, с. 71]; *жыцік, жыцец, жыціца, жытніца, жытнік, жыцвіца, жытняя мятліца* ‘жытняк (шматгадовая кармавая расліна, падобная да злакаў)’; *жыціна, жыцінка, жыціначка* ‘сцябло жыта’ [6, с. 411]; *вароніна жыта, буснява жыта, чорна жыта, маланковае жыта, баравая жыціна, дзікае жыта* ‘спарыння ў жыце’. [6, с. 291] *жытнішча, жыричо, жытня* ‘іржышча’; *жыцвіца, жытніца* 1) ‘жытняя салома’, 2) ‘жытняк (расліна)’ [7, с. 168–169].

У старабеларускай мове бытавалі словы: *житница* ‘стадола’, ‘*спифарня (спижарня)*’ [8, с. 10], *житница* ‘стодола, клуня’ [8, с. 28], *жито* ‘пиро’ [8, с. 67], дзе: *стодола* ‘карчма, стадола’ [5, с. 152], ‘канюшня на заезным двары’ [9, с. 494]; *спижарня* ‘кладоўка; памяшканне для захоўвання харчовых прыпасаў, сыравіны і інш.’. [5, с. 150]. У сучаснай мове значэнне слова *стадола* пашырылася. Гэта: 1) ‘уст. канюшня на заезным двары’; 2) ‘вялікі хлёў’ // ‘хлёў, канюшня наогул’ // ‘разм. пра вялікае, няўтульнае, нядобраўпарадкаванае памяшканне, жыллё’ [10, т. 5, с. 297].

Даль У. І. прыводзіць лексему *житница (житня)* са значэннем ‘строение для хранения вымолоченного зернового хлеба всех родов; склады, запасы зернового хлеба. пск. житняя, ржаная каша, из ржаных круп; она зеленая либо черная, из молодой либо спелой ржи’ [2, с. 245].

У старабеларускай мове слова *жыта* было сінанімічнае лексеме *збожжа*. У слоўніку М. Р. Прыгодзіча і Г. К. Цівановай слова *жито* фіксуецца са значэннямі 1) ‘жыта, злакавая расліна’; 2) зборн. ‘пасевы злакавых’; 3) ‘зерне’, а таксама фразеалагізм *жито пуховое* ‘нявеянае жыта’. Існавала і лексема *житница* ‘падатак збожжам’ [5, с. 57].

У Статуце Вялікага княства Літоўскага (1566 год) у раздзеле 9 “Аб правах земскіх” (арт. 13–14), дзе рэгламентуецца зямельнае права, у назве артыкула 13 выкарыстоўваецца слова *збожжа*: “Хто бы на чыей земли посѣяль збожье...”, а ў самім тэксе – *жыта*: “Уставуемъ, хто на чыей земли жыто посеѣтъ; тогды тотъ, хто свою землю менуеъ, маеъ взяти возного зъ уряду, въ чыемъ повѣтъ се дѣеъ, ... и на судъ земскій, штобы онъ жыта не звозиль и пожавшы паставиль на той же земли... (з арт. 13); Хто бы земли въ держанью былъ три годы, а другій правомъ не переконавшы жыто пожалъ, або жатое побраль, або бой учынилъ, або соху зрубал барону и колеса. (назва арт. 14)” [3, с. 166–167]. У пяцітомным

ТСБМ з другім значэннем ‘зб. зерне, насенне гэтых [хлебных злакавых] раслін’ прыводзіцца толькі слова *збожжа* [10, т. 2, с. 430].

Выяўленне парадыгматычных сувязей канцэпту ў канцэптасферы мовы дае даследчыку мажлівасць частковага тлумачэння канцэпту, якім ён цікавіцца. Сума ўсіх частковых тлумачэнняў з’яўляецца дастаткова поўным семантычным апісаннем канцэпту. Паколькі тлумачальны слоўнік дае толькі самае агульнае ўяўленне пра значэнне слова, а энцыклапедычныя – пра паняцце, то трэба ўзяць для аналізу самыя разнастайныя кантэксты: паэтычны, навуковы, філасофскі, публіцыстычны, прааналізаваць прыказкі і фразеалагізмы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / рэдкал. : Г. П. Пашкоу [і інш.]. – Мінск : БелЭН, 1998. – Т. 6 : Дадаізм – Застава.
2. Даль, В. Толковый словарь русского языка : современная версия / В. Даль. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2002. – 736 с.
3. Доўнар, Т. І. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года / Т. І. Доўнар, У. М. Сатолін, Я. А. Юхо. – Мінск : Тэсей, 2003. – 352 с.
4. Жывёльны свет : тэматычны слоўнік / склад. В. Дз. Астрэйка і інш. ; рэд. Л. П. Кунцэвіч, А. А. Крывіцкі. – Мінск : Бел. навука, 1999. – 239 с.
5. Прыгодзіч, М. Р. Старабеларускі лексікон / М. Р. Прыгодзіч, Г. К. Ціванова. – Мінск : Бел. выд. тав-ва “Хата”, 1977. – 175 с.
6. Раслінны свет : тэматычны слоўнік / склад. В. Дз. Астрэйка і інш. ; рэд. Л. П. Кунцэвіч, А. А. Крывіцкі. – Мінск : Бел. навука, 2001. – 655 с.
7. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : у 5 т. / уклад. Ю. Ф. Мацкевіч [і інш.]; рэд. Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979–1984. – Т. 5.
8. Старабеларускія лексіконы: (“Лексисъ съ толкованіемъ словенскіхъ мовъ просто”, “Лексис...” Л. Зізанія, “Синонима славеноросская”) / уклад. А. А. Яскевіч. – Мінск : Універсітэцкае, 1992. – 174 с.
9. Струкава, С. М. Слоўнік архаізмаў і гістарызмаў (па творах беларускай мастацкай літаратуры і публіцыстыкі) / С. М. Струкава. – Мінск : Беларуск. навука, 2007. – 655 с.
10. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / рэдкал. : К. К. Атраховіч (агульн. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1977–1984. – Т. 5.
11. Факсімільнае выданне Наша Ніва: Першая беларуская газета з рысункамі. Выпуск 4. 1911 г. / адказны за выпуск З. Санько. – Мінск : Тэхналогія, 2003. – 684 с.
12. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы : т. 1–10 / рэд. В. У. Мартынаў. – Мінск : Бел. навука, 1985. – Т. 3. – 408 с.

В. В. Мальцева

Гродно, Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы

АНТРОПОНИМЫ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ

Антропоним как единица языка и культуры содержит в себе огромный материал для изучения и понимания личности человека. Антропонимы занимают в лексической системе языка особое место. Они являются результатом какой-либо деятельности человека, а имя представляет собой необходимый для личности атрибут [1, с. 57].

Антропонимика является динамичной наукой, а количество уже принятых имён и формальных имён постоянно расширяется и развивается. Создаются новые формы уже существующих имён, совершенно новые имена и комбинации имён постоянно меняются. Известно, что одни из первых слов, которые человек усваивает в своей жизни, – это имена. Также они – последние слова, которые человек утрачивает при различных расстройствах речи. В современной лингвистике существуют разные подходы к пониманию термина «антропоним» [1, с. 58].

Антропонимические традиции европейских народов, несмотря на наличие значительного количества сходных черт, отличаются неповторимой и уникальной самобытностью и оригинальностью, отражающими взгляд народа на мир и на место личности человека в этом мире [6, с. 5].

Как писала А. В. Суперанская [9, с. 127], «в личных именах отразились настроения и верования, надежды и чаяния, образ мысли и философские взгляды многих наций и народов. Исторические события, культурные контакты – всё это зафиксировано в именах личных в опосредованном виде, через языковые формы и отношения» [9, с. 127].

Антропонимическая лексика отражает исторический, этнокультурный, лингвистический и социальный опыт наций. Лингвокультурологический подход рассматривает антропонимы как лингвокультуремы: эти языковые единицы способны в своей форме отразить особенности культуры определённой нации, морально-нравственные и духовные ценности этой культуры. Анализируя семантику антропонимов в плане дихотомии язык–речь, Т. В. Нестерова [4, с. 175] выделяет три аспекта их лексического значения:

1) денотативный (языковое значение) аспект является «постоянной» частью значения антропонима и заключается в присутствии в семантике

антропонима ряда экстралингвистических признаков (одушевленность, пол, национальность и пр.);

2) номинативно-референтный и коннотативный аспекты реализуются в речи. Номинативно-референтный элемент значения входит в семантику антропонима как выражение индивидуального понятия;

3) коннотативный аспект является выражением эмотивно-оценочного и стилистически-маркированного отношения субъекта речи к действительности при ее обозначении в высказывании, при этом последнее получает на основе этой информации прагматическую окраску [5, с. 322].

В классификации выделяют три аспекта значения антропонимов:

1) доантропонимическое, то есть этимологическое значение; его восприятие необязательно, и оно не оказывает прямого влияния на фактическое функционирование антропонима;

2) собственно антропонимическое значение; это указание на объект, его название;

3) отантропонимическое или «постантропонимическое» значение; это восприятие тех многообразных и многочисленных значений, которые надстраиваются над обычным антропонимическим значением названия [2, с. 246–250]. Отантропонимическое значение иллюстрируется посредством таких примеров, как *Arthur* – имя, ассоциирующиеся с именем короля Артура, персонажа средневековых легенд Британии (королевства Камелот), олицетворяющего нравственные идеалы рыцарства. Значит, речь идёт и о речевом значении имён собственных, об ассоциациях, возникающих под влиянием культурно-исторического контекста. Отантропонимическое значение по сравнению с двумя другими способно изменяться в зависимости от исторического контекста, какой-либо речевой ситуации, уровня знаний говорящего и другими факторами [7, с. 246–250].

У исследователей-лингвистов не вызывает сомнения положение о том, что антропонимы в большей мере, чем другие разряды имён собственных, несут в себе повышенную социальную функцию идентификации личности. Личные имена, прозвища, фамилии людей, являясь частью лексической системы языка, вместе с тем, помимо лексического компонента, в своё понятийное содержание включают этнографическую, историческую, социальную, культурологическую информацию и очень быстро реагируют на любые изменения, происходящие в обществе.

Активизация развития антропонимии как научной отрасли, усиленный интерес к исследованию современных и исторических личных имён, изучение общетеоретических вопросов антропонимики – это явление не случайное, а продиктованное прежде всего научными и практическими

потребностями, тем важным значением, которое имеет антропонимика не только для языкознания, но и для гуманитарных наук в целом [10, с. 4].

Для лингвокультурологии также важно изучение индивидуальных и групповых антропонимов. Индивидуальные антропонимы выделяют объект из класса подобных (личность из коллектива), а групповые даются коллективам, группам, этносам и т.д., которые наделены теми или иными признаками.

Этнографическая пестрота в традициях, связанных с именованием личности, затрудняет установление общей классификации для имён всех наций и ставит перед собой задачу – изучение и описание обрядов присвоения или изменения имён там, где это практикуется. Возникает деление ономастических систем разных народов на одноименные, двуименные, трехименные и т.п. Данная классификация приведена на основе монографии А. В. Суперанской [9, с. 173]. Кроме того, локальные неофициальные антропонимические системы могут быть совершенно непохожими друг на друга при единстве записей имён в официальных документах. Большую роль здесь играет последовательность поколений, вносящая определённую организацию в систему имён. Изучение частных особенностей ономастической системы каждого народа вскрывает интересные факты, связанные с его историей и этнографией, и даёт большой материал для дальнейшего исследования [8, с. 37].

К групповым антропонимам относятся родовые, семейные и династические имена, денотаты которых – коллективы людей, выделяемые по различным признакам. Наиболее древняя из перечисленных единиц – род. Родовые имена, как правило, слова *singularia tantum*. Фамилии, т.е. семейные имена, являются непосредственными преемниками родовых имён. Однако, в отличие от последних, фамилии – слова *pluralia tantum*. Употребление в единственном числе так же, как и употребление в единственном числе обычных фамилий, говорит о том, что имеется в виду отдельный представитель означенной семьи, именуемый индивидуальным антропонимом [8, с. 38].

Смысл слова, отражающий национальную культуру, называют культурным компонентом значения слова. А имена характеризуются определённой степенью культурным компонентом значения, так как они отражают особенности культуры, исторического развития, традиций народа-носителя языка, а также несут дополнительную информацию через ассоциации.

Антропонимия в широком смысле всегда имела чрезвычайно большое значение для членов общества. «Имя рождалось как словесное отражение обычаев, нравов, религиозных ритуалов и их предметных атрибутов. Имя не только имеет функцию обозначения индивидов для

удовлетворения практической необходимости общения в пределах определённых социумов, но и сложным образом отражает, фиксирует состояние их культуры» [3, с. 35].

Благодаря лингвокультурологии, мы можем установить стилистическую окраску имени. Также это поможет установить связь антропонима с культурой какого-нибудь народа, ведь у каждой нации свои приметы и правила. Например, в Англии ребёнку при рождении дают два имени, одно – главное, второе – среднее. Эта тенденция замечается и у нашего народа.

Список использованной литературы

1. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Сов. энцикл., 1966. – 608 с.
2. Даль, В. И. Большой энциклопедический словарь / В. И. Даль, Д. Н. Ушаков. – М. : Энциклопедия русской цивилизации, 2000. – 763 с.
3. Мурзин, Л. Н. Синтаксическая деривация. Анализ производных предложений русского языка : дис ... д-ра филол. наук : 10.02.04 / Л. Н. Мурзин. – Пермь, 1974. – 170 л.
4. Нестерова, Т. В. Семантика антропонимов в языке и речи / Т. В. Нестерова // Семантика языковых единиц : доклады V Междунар. конф. – Т. II. – М., 1996. – С. 175–178.
5. Ожегов, С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М., 1997. – 907 с.
6. Рогалев, А. Ф. Историческая антропонимия Гомеля и окрестностей / А. Ф. Рогалев. – Гомель : Барк, 2009. – 151 с.
7. Соколова, М. В. Мировая культура и искусство : учебник / М. В. Соколова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд. центр «Академия», 2013. – 384 с.
8. Суперанская, А. В. Личные имена в официальном и неофициальном употреблении / А. В. Суперанская // Антропонимика ; отв. ред. В. А. Никонов. – М. : Наука, 1970. – С. 243–254.
9. Суперанская, А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – 2-е изд., испр. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 368 с.
10. Хрисанфова, Е. Н. Антропология : учебник / Е. Н. Хрисанфова, И. В. Перевозчиков. – 4-е изд. – М. : Изд-во Моск. ун-та : Наука, 2005. – 400 с.

Н. М. Мацкевіч, З. П. Мельнікава

Брест, Брестский государтсвенный университет имени А. С. Пушкина

ПАЭЗІЯ МАКСІМА ТАНКА 90-Х ГГ. XX СТАГОДДЗЯ: ФІЛАСАФІЗМ СВЕТАЎСПРЫМАННЯ СОЦЫУМУ І ЖЫЦЦЯ АСОБЫ

Творчасць М. Танка апошняга перыяду, гэта значыць, 90-х гг. XX ст., вылучаецца зваротам паэта да асэнсавання філасофскіх праблем быцця асобы, народа і чалавецтва. Творчасць дадзенага перыяду прадстаўлена,

пераважна, дзвюма кнігамі паэзіі – “Мой каўчэг” і “Errata”. Самі назвы гэтых кніг утрымліваюць філасофска-быццёвую сутнасць. Іх творы напоўнены роздумам паэта-мысляра аб мінулым, сучасным і будучым народа і чалавецтва, а таксама хрысціянскімі матывамі асэнсавання лёсу чалавека. Паэт і яго лірычны герой уяўляюцца цэльнай, гарманічнай асобай. Лірычны герой усведамляе сябе пераемнікам і носьбітам свайго роду, народа, сынам Бацькаўшчыны і ўсяго чалавецтва. Лірычны герой – не толькі прадукт эвалюцыі; калі смерць чалавека – гэта пункт пераходу, кропка перасячэння-сустрэчы нябеснай і зямной гісторыі, а асоба маральная і высокадухоўная.

Аб паэзіі гэтага часу трапна пісаў даследчык М. Арочка: “Танкаўская паэзія – гэта россып самых разнатэмных, дзівосных, таемных і мімалётных згадак, важкіх высноў і ўсмешлівых быліц, мудрых людскіх урокаў і шкадаванняў аб марнатраўна ўпушчаным, няспраўджаным, ды з невынішчальным жыццялюбствам і верай” [1, с. 342].

Паэтычнае слова М. Танка заўсёды вызначалася актыўнымі і ўдумлівымі адносінамі да гісторыі і сучаснасці. Паэт і яго лірычны герой былі не толькі далучаны да вялікіх і малых падзей жыцця свайго народа, але і неслі пачуццё адказнасці за грамадства. У вершы “Гутарка з Т. Бароўскім” з кнігі паэзіі “Мой каўчэг” паэт, звяртаючыся ў думках да калегі і сябра, вядомага польскага пісьменніка, не згаджаецца, што пасля адыходу старэйшага пакалення барацьбітоў за свае ідэалы, да якога належалі беларускі і польскі мастакі, ім дастанецца бяспамяцтва нашчадкаў:

Бо пагадзіцца не магу,
Што застануцца наастанку
Пасля нас некаму на глум
Жалезны лом ды смех нашчадкаў.

Хоць часта сам я задаю
Пытанне, што гады не сцёрлі:
Ці быў патрэбен у баю
Наш хрыплы спеў з крывёю ў горле [2, с. 858].

Памяць пра мінулае – асабістае і народна-гістарычнае – пастаянна прысутнічае ў светаадчуванні лірычнага героя як штодзённы ўсход сонца.

Да апошняга дня не сціралася ў паэта памяць пра вайну. Лірычны герой верша “Месячнай ноччу”, глядзячы на адлюстраванне ў роднай Нарачы ўсходаў ці заходаў сонца, назіраючы адбітак месяца ў лустэрку вады, думае пра былое і вечнае. Яму ўяўляецца, што ў небе “на чоўне месяца” плывуць партызаны, “Што не вярнуліся з разведкі, / Бо сцелецца / Крыві след / За кармой – / Крыві, з якой / Дыск сонечны / Ўстае [2, с. 843].

Глыбокі філасофскі роздум паэта аб вечных каштоўнасцях, сярод якіх на першае месца вылучаюцца патрыятычныя, – змаганне за незалежнасць Бацькаўшчыны. Вершам “Курапаты” паэт вяртае чытачоў да трагічных падзей беларускай і савецкай гісторыі. Але канкрэтна-гістарычнае ў паэтавым метафарычна-асацыятыўным асэнсаванні набывае гучанне агульначалавечай філасофскай аксіёмы: неабходна памятаць аб трагічным мінулым, каб яно не паўтарылася ў будучыні. Верш вызначаецца ўніверсальнасцю ідэйнага гучання. Паэт адштурхоўваецца ад канкрэтных падзей – сталінскага тэрору, масавых расстрэлаў бязвінных людзей ва ўрочышчы Курапаты пад Мінскам. Філасафічнасць верша абумоўлена яго пафасам: чалавеказабойства не павінна паўтарыцца нідзе на зямлі. На філасофскую абагульненасць успрыняцця гэтага твора ўказвае аўтарскі эпіграф – прымаўка “Мёртвыя раскрываюць вочы жывым”. Так, паэт падкрэслівае, што чалавечая, народная памяць – сродак перамогі над смерцю, над беззваротным знікненнем і разбурэннем. Лёс мёртвых, бязвінна загубленых людзей прымушае жывых задумацца, адумацца, убачыць сапраўднае, ацаніць вечную, непераходную каштоўнасць кожнага чалавека. Максім Танк сцвярджае, што ў Курапатах дзень і ноч каты расстрэльвалі не толькі нявінных людзей, а “бацькоў і дзяцей” – гэта значыць сучаснасць і будучыню народа. “Тут расстрэльвалі... / Нашу праўду, / Братэрскую дружбу, любоў, / Нашу мову і песні, / Што рваліся ўвысь, / Нашу будучыню, / Веру ў сацыялізм” [2, с. 844].

Паэтава вера ў сацыялізм, у ідэалы справядлівасці і агульналюдскога раўнапраўя заставалася прынцыповай і нясхібнай. Яна грунтавалася на ідэалах праўдзівасці, справядлівасці, маральнай і грамадзянскай адказнасці кожнага чалавека перад народам, Радзімай і Богам.

У вершах названых кніг паэзіі выразна распрацоўваюцца і рэалізуюцца міфалагічныя і хрысціянска-філасофскія матывы (вершы “Крыж”, “Пра канец свету”, “Расшытае крыжыкамі”, “Вось і вабяць біблейскія годы”, “Вадохрышчанская вада”, “Ледзь пазнаў” і іншыя).

У паэзіі Максіма Танка апошняга перыяду гучыць тэма хрысціянскага веравызнання. Лірычны герой ў вершы “Калі праклінаючы лёс” згадвае ўдзел у заходнебеларускім змаганні, калі “згодна рашэнню / Камуны турэмнай” ён заяўляў суду аб сваёй нерэлігійнасці (“Суду заяўляў цвёрда: / Безвызнаёвец”). З гадамі, прызнаецца лірычны герой, змяніліся яго погляды на шчасце, на свой народ, яго гісторыю і будучыню: “І сёння прызнацца / Пакутліва мушу, / Што ёсць Бог на свеце, / Бо столькі напасцяў / Не змог бы на наш народ / Нехта абрушыць” [2, с. 866].

Мы бачым, што тэма змагання за волю Бацькаўшчыны ў творах гэтага часу набывае філасофскую роздумнасць і глыбіню: праз хрысціянскія матывы перадаюцца боль, трывога паэта за лёс беларускага

народа, якому Богам вызначана быць змагаром, пераадольваць гістарычныя выпрабаванні і напасці.

У вершы “Праўда” надзвычай адчуваецца праблема, якая хвалявала паэта: ідэя Праўды. Асабліва балюча кранала адноснасць гэтага паняцця. Для паэта Праўда – гэта філасофска-маральны імператыў, які азначае сцвярджэнне існасці, дабрыні, справядлівасці. Нездарма паэт закранае гэтую тэму, бо ён сам быў сведкам часоў і падзей, калі Праўдай маніпулявалі ўладатрымцы – яны вырашалі, якую “праўду” даць народу. У названым вершы паэт разгортвае асацыятыўны ланцуг параўнанняў. Гэтым самым ён хоча данесці да чытача выснову аб тым, што праўда – бязлітасная, найгоркая і найцяжэйшая рэч на свеце. “Які цяжкі тапор у лесаруба! / Ды за яго цяжэйшы плуг аратага... / А найцяжэйшая за ўсё на свеце – / Праўда [2, с. 897].

Пры аналізе паэзіі Максіма Танка выразна вылучаецца менавіта філасофскі погляд паэта нават на самае рэальнае, побытавае і паўсядзённае. Можна заўважыць, што яго думкі ўсё часцей звяртаюцца да вытокаў жыцця, непасрэдна да маленства, роднай сям’і, роднай вёскі і яе жыхароў, якія ўяўляюцца яму сапраўднымі праведнікамі, бо яго маленства было побач з імі і жыццё праходзіла па сапраўднай, спрадвечнай народнай маралі, з мудрымі народна-філасофскімі традыцыямі (вершы “Мне пагаварыць бы...”, “Пісьмо брату”, “Партрэт маці”, “Жыжа” і іншыя).

Разгледзім верш “Пісьмо брату”. Па форме твор нагадвае зварот да роднага брата, жыццё якога праходзіць у роднай вёсцы Пількаўшчына. Мы даведваемся, што брат нікуды не з’ехаў з родных мясцін: “застаўся верным плугу і раллі і спаконвечным звычайам бацькоў”. У горадзе, на бальнічным ложку, паэту сняцца родныя плёсы, паплавы: “І чую, як на яве, у паўсне / Кудысьці мяне клічуць журавы”. Лірычны герой просіць у брата растлумачыць сэнс гэтых прарочых сноў, зрабіць гэта ён зможа з дапамогай старога сонніку, які ляжыць у роднай хаце за абразамі. Ён у прадчуванні хуткага ўласнага выраю-адлёту, падсумоўваючы пражытае і зробленае, сумняваецца, ці не змарнаваў боскі дарунак – жыццё. Паэт па-ранейшаму ўзвышае на пачэснае месца працу і жыццё аратага, хлебароба. Верш заканчваецца маналагам-зваротам, які з’яўляецца просьбай-запаветам да брата.

Як сейбіта былога памяні
Мяне на полі жменню зярнят [2, с. 879].

У творчасці 90-х гг. XX ст. М. Танк паказвае лірычнага героя чалавека мудрым і сталым, які прайшоў праз неверагодна суровыя жыццёвыя выпрабаванні. Герой падводзіць бязлітасныя рахункі свайго жыцця, у любы час гатовы стаць перад вечнасцю і найвышэйшым

суддзёй – Богам. Але і там, знаходзячыся ў сітуацыі адказнасці за пражытае і зробленае, ён будзе хвалявацца і хадайнічаць за будучае свайго народа перад Усевышнім.

У апошні перыяд творчасці лірычны герой Максіма Танка часта ўступае ва уяўны дыялог з Богам. Але не сабе ён просіць літасці і спагады, ён моліцца аб заступніцтве за родны край, за атручаную Чарнобылем беларускую зямлю (вершы “Мой памінальнік”, “Тут Беларусь была”). У вершы “Літанія” вылучаецца духоўнае аблічча менавіта такога героя-заступніка, які моліць Усявышняга за родную зямлю: “Дай толькі ты маёй краіне / Мір і спакой пад небам сінім, / На бацькаўскай страсе – бусянку, / Шыпшынавы куст – каля ганку, / Калоссе шчодрое – на ніве, / Напеваў родных пералівы, / А ў засені дубровы недзе, / Дзе спяць бацькі мае, суседзі – / Хоць непрыкметную мясціну / Тут лягу я на адпачынак” [2, с. 868].

У вершы “Тут Беларусь была” з асаблівай трагедыйнасцю апісваецца вобраз роднай зямлі, які стаў у танкаўскай паэзіі ідэйна-сэнсавым цэнтрам, і таму так абвострана ўспрымаецца паказ экалагічнага бедства ў творы.

Прытомлены жыццёвымі дарогамі, лірычны герой пакорна і цягавіта нясе свой жыццёвы крыж, бо ў кожнага чалавека свая Галгофа. Пра гэта сведчыць верш “Засталіся даўно”, у якім прачытваецца драматызм светаадчування лірычнага героя. Яго жыццёвая стомленасць дакладна перадаюцца часавымі характарыстыкамі-вызначэннямі: “Засталіся даўно / За маімі плячамі: / Дзяцінства, / Юнацтва / І сталасць! [1, с. 865].

Кнігу паэзіі “Errata” паэт прапанаваў разглядаць спробай дапісаць да свайго творчага эпілогу важны дадатак – эрату, каб звязаць мінулае з сучасным і будучым. Паэт развітальна-кранальна ўзнаўляе абліччы вядомых сыноў Беларусі, іх драматычны лёс (вершы “З апошняга ліста М. Забэйды”, “Язэп Драздовіч”). Паэт узгадвае слаўтыя постаці беларускай Вільні – Максіма Багдановіча, Змітрака Бядулі, Антона Луцкевіча, Янкі Купалы, слаўтага выдаўца Клецкіна. У гэтай кнізе значнае месца адводзіцца танкаўскім хоку – кароткім, але ёмістым і глыбокім па выяўленым сэнсе філасофска-метафарычным трохрадкоўям. З дапамогай іх аўтар перадае ўласныя горкія жыццёвыя высновы. Паэт звяртаецца да агульначалавечых культуралагічных кодаў-рэмінісцэнцый дзеля таго, каб увасобіць задуманае. Рэмінісцэнцыі выклікаюць у чытача багатыя асацыяцыі і роздум аб існым. Напрыклад, трохрадкоўе “неразлучнымі / толькі пакінуў нам Буда / жыццё і смерць [1, с. 912]. Гэтыя радкі нагадваюць аб тым, што чалавечае жыццё мае свой фінал, што кожны народжаны павінен некалі, у свой час, пакінуць гэты свет. Паэт-мысляр нагадвае аб незваротнасці жыцця, бо кожнаму даводзіцца перажываць боль ростані з дарагімі, роднымі людзьмі. М. Танк вядзе роздум аб быцці, вечным і часовым у яго бясконцым патоку.

Скруху, расчараванне і шкадаванне, што не ўсё ў жыцці ўдалося здзейсніць, паспець ажыццявіць, паэт узрушана і змястоўна перадае ў наступным хоку: “Бічую, бы Ксеркс, / Мора за разбітыя / Мае караблі [1, с. 912].

У зборніку “Errata” мы назіраем за тым, як складаецца аўтарская некарціна жыцця, а прыпавесць пра жыццё. У вершы “Старыя дрэвы” адсутнічае вобраз уласна саміх дрэў. Ён поўнасьцю выцеснены вобразам-сімвалам спосабу жыцця, які паэт лічыць своеасаблівай перадачай эстафеты – ад старэйшых да маладзейшых. Так, сустрэча са старымі дрэвамі перарасла сябе, ператварылася ў роздум, у элегію шанавання старасці і павагі да маладосці: “Старыя дрэвы! / Я з пашанай спыняюся / Перад імі ў прывітанні, / Бо многія абавязаны ім / У сваім жыцці / У іх цараванай засені / Заўжды расці нялёгка [2, с. 896].

Матывы згасання, развітання з жыццём, непаўторна прыгожым светам, тэма памяці ў лірыцы Максіма Танка 90-х гадоў гучыць пафіласофску стрымана і адначасова кранаюча і шчымліва.

Творчасць Максіма Танка апошняга перыяду, як можна пераканацца з’яўляецца ў значнай меры мастацка-філасофскім асэнсаваннем зямнога лёсу чалавека. Светаадчуванне лірычнага героя вызначаецца мудрасцю розуму і сэрца, псіхалагічнай сталасцю, клопатам аб захаванні вечных ісцін чалавечага быцця праз пераемнасць пакаленняў. Даволі часта паэт разважае над рэальна-зямным існаваннем чалавека і народа, гэта значыць і над тым, што перасягае рэальнасць быцця, – лёс, наканаванасць, вечнае, бяссмерце, душа, смерць, вера... Яго лірычны герой прызнае існаванне надрэальнасці, у каардынатах якой незалежна ад уласнай волі знаходзіцца кожны з нас, жывых. Падчас аналізу творчасці М. Танка апошняга перыяду мы ўпэўніліся, што ў ёй задзейнічана мноства паэтычных кодаў і архетыпаў філасофскага, міфалагічнага, біблейскага, агульнакультурнага паходжання. Яны ёміста і сэнсава багата рэалізуюцца ў танкаўскім мастацкім кантэксце. Творчыя адкрыцці вялікага беларускага паэтанаватара М. Танка ўжо многа дзесяцігоддзяў устойліва ўплываюць на нацыянальную паэзію, у тым ліку і сучасную.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Арочка, М. Гісторыя бел. літ. XX ст. : у 4 т. / М. Арочка ; рэдкал. : У. В. Гніламёдаў, В. П. Жураўлёў ; Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т літ. Я. Купалы. 2-е выд. – Мінск : Беларус. навука, 2002. – Т. 3. – С. 312–348.
2. Танк, М. Збор твораў / М. Танк ; прадм. М. Мікуліча. – Мінск, 2010. – 1008 с.

К. С. Мізерыя

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна

ЛЮБОЎНАЯ ЛІРЫКА ПАЭТАЎ ФРАНТАВОГА ПАКАЛЕННЯ

Пры даследаванні лірыкі часта атаясамліваюцца тэрміны “інтымная” і “любоўная” лірыка. Паводле меркавання даследчыцы А. Брадзіхінай, “цалкам ідэнтыфікаваць любоўную лірыку з інтымнай не ўяўляецца мэтазгодным”, яны маюць “відавочную сэнсавую і функцыянальную адрознасць. Сфера інтымнага ўтрымлівае ў сабе шырокую гаму перажыванняў і ўбірае ў сябе любоў як адно з праяўленняў размаітай гамы пачуццяў” [1, с. 4]. Мы разгледзім любоўную лірыку паэтаў франтавога пакалення, у якой выявіліся пачуцці Яго да Яе як аб’екта кахання.

Самым юным творцам любоўнай лірыкі сярод мастакоў слова гэтага пакалення стаў А. Куляшоў. Чытаючы адзін з самых першых яго вершаў “Бывай”, які з часам стаў славутай і любімай песняй, нельга не здзівіцца, што так мог напісаць 14-гадовы падлетак. Філасофія верша і сродкі яе выяўлення вартыя пярэ не толькі таленавітага, але і мудрага, сталага творцы. Мала ў інтымнай лірыцы беларускіх паэтаў вершаў, у якіх бы з такой мастацкай сілай была выяўлена і апета “светлая самота” нязбытнага кахання, што будзе наталяць усё жыццё ўдзячнасцю лёсу, што такое пачуццё наканавана было зведаць:

Бывай, абуджаная сэрцам, дарагая.
Чаму так горка, не магу я зразумець.
Шкада заранкі мне, што ў небе дагарае
На ўсходзе дня майго, якому ружавець [6].

Юнаму паэту ўдалося выявіць стан багатай душы лірычнага героя – узвышанай і натхнёнай, шчаслівай і самотнай. А. Куляшоў спалучыў у творы неспалучальнае (аксюмаран “стаю на ростанях былых”), мажорную мінорнасць і элегічнасць верша, ужыў кантрасную метафару (“самотным жаўранкам звініць і плача май”).

Лірычны герой перажывае і радасць, і горыч свайго першага кахання:

Пайшла, пакінуўшы мне золкі і туманны,
Палынны жаль смугой ахутаных дарог,
Каб я хвілінны боль і горыч гэтай раны
Гадамі ў сэрцы заглушыць сваім не мог [6].

Пейзажныя малюнкi ў творы сугучныя душэўнаму стану героя: “звінеў і плакаў май”, “золкае, туманнае спатканне”, “смугой ахутаных дарог”. Аўтар не шкадуе эпітэтаў, каб намаляваць дзявочы вобраз:

“абуджаная сэрцам, дарагая”, “суровы позірк твой”, “смуглявая, каханая”. Дзякуючы гэтаму няцяжка ўявіць тую, што ўсхвалявала паэтава сэрца.

Асэнсаванне каханья як аднаго з галоўных пачуццяў у чалавечым жыцці прасочваецца і ў іншых творах паэта. Так, у вершы “Я ў лузе кветкі не сарваў ніводнай” А. Куляшоў гаворыць пра тое, што сапраўднае пачуццё не вымяраецца ні колькасцю падораных кветак, ні яркасцю падораных зор. Ён нібы апраўдваецца перад каханай за тое, што ніколі ёй такіх дарагіх падарункаў дарыць не зможа. Герой спадзяецца на разуменне і разважлівасць дзяўчыны, на тое, што яна не будзе патрабаваць ад яго невядома чаго, а прыме такім, які ён ёсць.

У вершы “Сноп апошні залатога жыта” лірычны герой гаворыць пра тое, што ні пры якіх абставінах не зможа забыць сваю каханую, яе вобраз будзе помніць усё жыццё:

Сноп апошні залатога жыта
Застаецца ў памяці палос...
Гэтак і цябе не скосіць лёс –
Мною ты не можаш быць забыта.
Нават і тады, калі б імгла
Вочы мне засыпала зямлёю,
Калі б я забыты быў табою,
Мною б ты забыта не была... [7]

Лірычнай цеплынёй вызначаецца любоўная лірыка П. Броўкі. Так, у вершы “Пахне чабор” гаворыцца пра незабыўнае пачуццё, пра якое нагадвае фактычна ўсё, нават прырода. І праз гады вобраз каханай жыве ў сэрцы лірычнага героя:

Час той схаваўся за дальняй гарою,
Здасца хвілінай – яна прада мною...
Выйду. Гукаю. Маўклівы прастор.
Пахне чабор,
Пахне чабор... [5]

Памяццю вяртаецца ў юнацтва і герой верша П. Броўкі “Александрына”. Ужо сталаму чалавеку “не забыцца песні той даўняе вясны”, калі звездаў першае каханне і паэтычна-ўзнёсла ўспрымаў вобраз любай:

Цяпер магу прызнацца, тады пачаў кахаць,
Цябе з ніякай кветкай не мог я параўнаць.
Сказаць, што васілечак, дык фарба ў ім адна,
Сказаць, што ты лілея, – сцюдзёная ж яна.
Сказаць, што ты званочак... Ды ўсіх жа мала іх!..
Такою ты здалася ў семнаццаць год маіх [2].

Пачуцці і перажыванні юнага лірычнага героя маюць месца і ў наступных вершаваных радках:

Дзень мне векам здаваўся,
 Покуль стрэнемся мы.
 Помніш, як я хваляваўся?
 Быў я заўсёды нямы.
 Лёгка – у песнях пяецца.
 Мне ж – дык адвагі не ўзяць.
 Горы звярнуў бы, здаецца,
 Чым тыя словы сказаць.
 Дзень той даўно быў. Вясновы.
 Доўга чакаю. Зіма.
 З Марса вяртаюцца словы,
 Што ж ад цябе іх няма? [3]

Узбагачаны жыццёвым вопытам паэт глыбока раскрывае ўнутраны свет лірычнага героя, яго перажыванні, паказвае, як цяжка і праз гады ім успрымаецца юначая нясмеласць і няздольнасць выказаць пачуцці.

У вершы “Каваль” любоўныя матывы спалучаюцца з матывамі натхнёнай стваральнай працы:

На гэтым з дзяўчынаю ён развітаўся
 Ды цэлую ночку на ложак не клаўся,
 Званіў малаточкамі ноч безупынна,
 А кажучы праўду, не спала й дзяўчына,
 Бо грукала ў такт малаточкам, здаецца,
 Дзявочае сэрца [4].

Паэт здолеў паказаць гармонію, паўнату жыцця і шчасце чалавека. Каханне дапамагае чалавеку, акрыляе, узбагачае духоўна.

Ёсць творы любоўнай тэматыкі і ў М. Танка. Лірычны герой верша “Завушніцы” – зусім не сарамлівы, а “ўпарты” малады чалавек, які не адступаецца ад намеру завалодаць ўвагай і сэрцам каханай. “*І каб свайго дабіцца*”, ён просіць майстра зрабіць ёй завушніцы, каб удзень і ўначы звінелі ёй пра яго каханне.

Лірычным героем верша “Што ж ты клічаш на вяселле?..” з’яўляецца “адстаўны” кавалер, душу якога перапаўняе крыўда і абурэнне ад запросінаў на вяселле да каханай. Ён прадбачыць, у якія паводзіны гэтыя пачуцці могуць выліцца:

Ці жартуеш, ці не знаеш,
 Што калі прыйду, дык буду

Не спускаць з цябе пагляду,
 Калі песню хто зацягне,
 Сцяўшы зубы, прамаўчу я.
 Калі ў танцы цябе стрэчу,
 Дык не выпушчу з абдымкаў.
 Караваем пачастуеш –
 Ён калом у горле стане.

Раўнуючы, юнак гатовы выпіць за тое, каб вэлюм каханай:

Стаў як ночка
 Беспрасветная такая,
 У якой ты, заблудзіўшы,
 Не знайшла б свайго каханка,
 Не дайшла б да свайго ложка [10].

Страціў цікавасць да жанчыны, якая прыносіць душэўны боль, лірычны герой наступнага твора:

Ня ведаючы
 Разбурала мне сэрца
 Днём і ўначы
 І зараз працягваеш.
 А мне ўжо не баліць [9].

Героі М. Танка ў каханні перажываюць разнастайныя душэўныя зрухі, часта негатыўнага плану. Гэта дало падставы паэту сцвярджаць, што самае складанае ў чалавечым жыцці – “прайсці праз вернасць”.

Па ўсім відаць, сталаму герою верша “Табе” гэта ўдалося. Аднак ён адчувае віну перад сваёй сяброўкай-жонкай, што замест абяцаных “усіх скарбаў і кветак зямлі” “толькі шэрыя будні прынёс” з безліччу трывог і пакут. Таму не асмельваецца нават прасіць у яе прабачэння. Гэта заменена клопатам пра каханай, жаданнем ёй ва ўсім дапамагчы: “Дроў прынесці, скрышыць качаны, / Малышоў-непасед панасіць / І паставіць у печ саганы” [8]. Сапраўдны мужчына гатовы “спрацаваным рукамі” любай забяспечыць адпачынак у далонях сваіх.

Любоўная лірыка паэтаў франтавога пакалення шчымлівая і кранальная, выяўляе разнастайныя пачуцці і перажыванні лірычных герояў рознага ўзросту. Гэтым сцвярджаецца, што каханне гарманічным робіць жыццё не толькі юнакоў, але і сталых людзей. Вершы А. Куляшова, П. Броўкі, М. Танка дадзенай тэматыкі спрыяюць выхаванню інтымных пачуццяў.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Брадзіхіна, А. Сучасная беларуская інтымная лірыка: тэндэнцыі і перспектывы развіцця / А. Брадзіхіна. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2009. – 202 с.

2. Броўка, П. Александрына [Электронны рэсурс] / П. Броўка. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Piatrus_Brouka/Aleksandryna.html. – Дата доступу: 20.10.2022.
3. Броўка, П. Дзень мне векам здаваўся [Электронны рэсурс] / П. Броўка. – Рэжым доступу: <http://moykahany.ru/dzen-mne-vekam-zdavausya>. – Дата доступу: 13.11.2022.
4. Броўка, П. Каваль [Электронны рэсурс] / П. Броўка. – Рэжым доступу: <http://brouka.ru/vershy/kaval>. – Дата доступу: 12.11.2022.
5. Броўка, П. Пахне чабор [Электронны рэсурс] / П. Броўка. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Piatrus_Brouka/Pachnie_cabor.html. – Дата доступу: 12.11.2022.
6. Куляшоў, А. Алеся [Электронны рэсурс] / А. Куляшоў. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Arkadz_Kulasou/Byvaj.html. – Дата доступу: 20.09.2022.
7. Куляшоў, А. Сноп апошні залатога жыта [Электронны рэсурс] / А. Куляшоў. – Рэжым доступу: <https://belarusy.net/arkadz-kulyashou/snop-aposhni-zalatoga-zhyta>. – Дата доступу: 25.10.2022.
8. Танк, М. Табе [Электронны рэсурс] / М. Танк. – Рэжым доступу: https://vk.com/wall-36912583_13. – Дата доступу: 20.09.2022.
9. Танк, М. Ня ведаючы [Электронны рэсурс] / М. Танк. – Рэжым доступу: <http://www.moykahany.ru/nya-vedayuchy>. – Дата доступу: 20.09.2022.
10. Танк, М. Што ж ты клічаш на вяселле?.. [Электронны рэсурс] / М. Танк. – Рэжым доступу: <http://www.moykahany.ru/shto-zh-ty-klichash-na-vyaselle>. – Дата доступу: 20.09.2022.

А. Э. Моисейчик

Брест, Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

ЛЕКСЕМА «ПРАЗДНИК»

КАК КЛЮЧЕВОЙ РЕПРЕЗЕНТАНТ КОНЦЕПТА

В современном научном дискурсе язык уже не рассматривается «в самом себе и для себя». Он изучается в новой парадигме с точки зрения участия в познавательной деятельности человека. Именно язык открывает наиболее естественный доступ к сознанию, мышлению. Вопросами протекания процессов восприятия, категоризации, классификации и осмысления мира, изучением механизмов накопления знаний, систем обеспечения различных видов операций с информацией занимается когнитивная лингвистика [10, с. 42]. Одним из базовых ее понятий выступает **концепт** – ментальное образование из хранящихся в памяти человека значимых осознаваемых типизированных фрагментов опыта [4, с. 59]. «Концепт рассеян в языковых знаках, его объективирующих. Чтобы восстановить структуру концепта, надо исследовать весь языковой корпус, в котором репрезентирован концепт» [8, с. 209].

Совокупность языковых средств, вербализующих концепт в конкретный период развития общества, исследователями, в частности З. Д. Поповой и И. А. Стерниным, определяется как **номинативное поле концепта** (далее – НП) [9, с. 47]. Анализ НП обращен к языковым единицам разных уровней. Настоящая статья посвящена одному фрагменту поля концепта *праздник*, формируемому одноименной лексемой, и ставит целью установление внутренней формы, семантического объема, парадигматических связей ключевого репрезентанта концепта.

Внутренняя (недеривационная) форма слова (а с точки зрения актуального состояния русского языка существительное *праздник* немотивированное) – факт диахронии, объект этимологического анализа. «Никакая другая лингвистическая дисциплина не собирает такую полноту информации о значении слова, как этимология, объединяющая в целях своего исследования современные данные, письменную историю, дописменную реконструкцию и семантическую типологию» [12, с. 272–273]. По данным словарей, существительное *праздник* образовано суффиксацией от старославянского слова *празднь*, т.е. ‘праздный, свободный от работы’. Прилагательное *праздный*, в свою очередь, связано со словом *порожний* ‘пустой, ничем не наполненный’ [11].

Анализируемую лексему представляют четыре ее основных лексико-семантических варианта (ЛСВ). Так, «Малый академический словарь» дает следующие толкования слова *праздник*:

– ЛСВ-1 ‘день торжества в честь или в память какого-л. выдающегося события; день или дни в честь какого-л. события либо святого, особо отмечаемые обычаем или церковью; общий нерабочий день или несколько нерабочих дней подряд по случаю таких торжеств; противоп. *будни*’;

– ЛСВ-2 ‘веселье, торжество, устраиваемое кем-л. по какому-л. поводу; день игр, развлечений и т. п.’;

– ЛСВ-3 ‘о дне, ознаменованном каким-л. важным, приятным событием, а также о самом таком радостном событии’;

– ЛСВ-4 ‘перен. испытываемое от чего-л. наслаждение, приятное, радостное чувство, а также сам источник наслаждения, радости’ [11].

Приведенные ЛСВ и этимологические данные свидетельствуют, что в ядре семантической структуры лексемы *праздник* (а следовательно, и в ядре НП концепта) присутствуют следующие ключевые семы: ‘нерабочий день’, ‘торжество/веселье’, ‘приятное событие’, ‘радость/наслаждение’.

Анализ словарей синонимов русского языка [1; 2, с. 371] позволяет выявить синонимы исследуемой лексемы: *празднование, празднество, торжество, гулянка, сабантуй* (разг., шутл.), *гулянье, триумф; ликование, праздничное настроение, эйфория* (книжн.). По данным Национального корпуса русского языка (основной и газетный подкорпусы) [7], наибольшую

частотность употребления, что вполне закономерно, имеет доминанта синонимического ряда – лексема *праздник* (149 883 вхождения: 44 580 – в основном корпусе и 105303 – в газетном). В ядро анализируемого НП, кроме ключевого репрезентанта, входят также лексемы *торжество* (33 680: 16 022 и 17 658), *празднование* (25 555: 2 940 и 22 615) и *триумф* (12 238: 2 471 и 9 767). В формировании околядерной зоны НП участвуют лексемы *празднество* (4 037: 2705 и 1332), *гулянье* (3 973: 2 486 и 1487), *эйфория* (книжн., 4109: 830 и 3279), *ликование* (2 970: 1793 и 1177), *гулянка* (разг., 1179: 695 и 484), *праздничное настроение* (1346: 802 и 544). На периферии НП находится слово *сабантуй* (602: 140 и 462).

В антонимические отношения ЛСВ-1, ЛСВ-2, ЛСВ-3 слова *праздник* вступают с лексемой *будни*. Последнее является формой множественного числа существительного *будень* ‘рабочий день’, возникшего вследствие слияния словосочетания *буднь днь* ‘рабочий день’ [6]. В «Словаре антонимов русского языка» Л. А. Введенской, в котором актуализируется связь антонимии с полисемией, приводятся следующие антонимичные значения лексем *праздник* и *будни*: ‘общий нерабочий день’ – ‘рабочий день’; ‘веселье, торжество’ – ‘повседневная, обыденная жизнь’ [5, с. 73]. Антонимами ЛСВ-4 являются слова *горесть*, *грусть*, *печаль*, *огорчение*, *кручина* (нар.-поэт.) и нек. др. лексем, имеющие значение ‘тяжёлое чувство, вызываемое неприятностью, неудачей, разочарованием’ [3].

Лексема *праздник* вступает в **гипонимо-гиперонимические** отношения. Гиперонимом для ЛСВ-1 выступает лексема *день*; согипонимами являются: *будний день*, *выходной день* и т.п. Гипероним для ЛСВ-2 – лексема *мероприятие* ‘совокупность действий, объединенных одной общественно значимой задачей’; среди согипонимов ЛСВ: *мероприятие по уборке территории*, *корректирующее мероприятие*, *мероприятие по контролю*, *предупреждающее мероприятие* и др. Для ЛСВ-3 гиперонимом выступает лексема *событие*; согипонимами – названия широкого спектра событий (социальных, политических, исторических и т.п.): *победа*, *революция*, *награждение* и др. Гипероним для ЛСВ-4 – лексема *чувство*; согипонимы – *трепет*, *спокойствие*, *грусть*, *веселье* *волнение* и др.

Гипонимами для ЛСВ-1 выступают, во-первых, сочетания слова *праздник* с определениями-конкретизаторами, называющими тип праздника (преимущественно по социальному критерию): *государственный*, *церковный*, *народный* и др.; во-вторых, имена собственные таких праздников (геортонимы): *День Победы*, *День Октябрьской революции*, *Новый год*, *Рождество Христово*, *Пасха*, *Радуница*, *Юрьев день*, *Масленица* и др.

К гипонимам для ЛСВ-2 принадлежат нарицательные имена существительные и словосочетания, называющие отдельные виды и типы праздника (по демографическому критерию, по типу праздничной ситуации,

по сферам деятельности человека и т.п.): *утренник, спартакиада, спортландия, круглый стол, акция, ярмарка, выставка, форум, фестиваль, литературный вечер, свадьба, день рождения, юбилей* и др. В эту же группу гипонимов входят сочетания лексемы *праздник* с различными определениями-конкретизаторами: *семейный, детский, студенческий, спортивный, политический, духовно-просветительский, культурно-массовый, бытовой* и др.; а также имена собственные этих праздников (примеры из нашей картотеки): *спортландия «Будь первым!», фестиваль «Мир один для всех», акция «День знаний», интернациональный вечер «Национальная кухня моей страны», вечер отдыха «Будем знакомы!»* и др.

Спецификой гипонимов для ЛСВ-3 является их контекстуальная обусловленность. Это могут быть любые единицы, называющие приятные, радостные для говорящего события (примеры по [3]): *Поездки на охоту были для меня праздником; Зима осталась в памяти как сплошной праздник.*

Особую трудность, на наш взгляд, представляет установление гипонимов для ЛСВ-4, т.к. последний репрезентирует переносное значение слова и по денотативному признаку тяготеет к абстрактному имени существительному: *праздник* ‘день торжества, торжество, приятное событие’ → *праздник* ‘чувство, которое он/оно вызывает’: *праздник жизни, праздник молодости* и др.

Анализ гипонимо-гиперонимических отношений ключевого репрезентанта концепта *праздник* эксплицирует тяготение ЛСВ-1 и ЛСВ-2 (и их гипонимов/гиперонимов) к ядру НП, а ЛСВ-3 и ЛСВ-4 – к его периферии. Языковые единицы, расположенные на периферии, имеют более сложное, насыщенное содержание и тесно взаимодействуют с членами смежных полей.

Таким образом, в русском языке лексема *праздник* является ключевым средством реализации соответствующего концепта. ЛСВ репрезентанта, его парадигматические отношения с различными единицами, в языковом сознании закреплены неоднородно, формируя ядро и периферию НП. Рассмотренный нами фрагмент НП, в котором вербализуются когнитивные признаки концепта *праздник*, объективирует его общенациональные смыслы, зафиксированные в языке.

Список использованной литературы

1. Абрамов, Н. Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений [Электронный ресурс] / Н. Абрамов. – Режим доступа: <http://www.gramota.ru/slovari/info/abr/>. – Дата доступа: 08.09.2022.
2. Александрова, З. Е. Словарь синонимов русского языка : Практический справочник: Ок. 11000 синоним. рядов / З. Е. Александрова – 11-е изд., перераб. и доп. – М. : Рус. яз., 2011. – 568 с.

3. Большой толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / Гл. ред. С. А. Кузнецова. – Режим доступа: <http://www.gramota.ru/slovari/info/bts/>. – Дата доступа: 10.09.2022.
4. Введение в когнитивную лингвистику / З. Д. Попова [и др.]; под ред. М. В. Пименовой. – Кемерово : Графика, 2004. – 210 с.
5. Введенская, Л. А. Словарь антонимов русского языка / Л. А. Введенская. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1995. – 543 с.
6. Львов, М. Р. Словарь антонимов русского языка: около 3200 антонимических пар [Электронный ресурс] / М. Р. Львов. – Режим доступа: <http://www.gramota.ru/slovari/info/lv/>. – Дата доступа: 05.09.2022.
7. Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: ruscorpora.ru. – Дата доступа: 11.04.2022.
8. Пименова, М. В. Концептуализация и объективации совести в языковых картинах мира / М. В. Пименова // Сибирский филологический журнал. – № 3–4. – 2003. – С. 208–217.
9. Попова, З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : Восток-Запад, 2007. – 226 с.
10. Раджабова, М. А. Когнитивная лингвистика / М. А. Раджабова // Достижения науки и образования. – 2017. – № 5. – С. 41–43.
11. Словари и энциклопедии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gufo.me/>. – Дата доступа: 14.05.2021.
12. Трубачев, О. Н. Этимологические исследования и лексическая семантика / О. Н. Трубачев // История советского языкознания: Некоторые аспекты общей теории языка : Хрестоматия ; сост. Ф. М. Березин. – Изд. 2-е. – М. : Высшая школа, 1988. – С. 272–273.

Н. У. Мурашка

Мінск, Беларускае дзяржаўнае педагагічнае ўніверсітэт імя М.Танка

УЗАЕМАДЗЕЙННЕ ФАЛЬКЛОРУ І СУЧАСНАЙ ПЕДАГАГІЧНАЙ НАВУКІ

Тэрмін “фальклор”, што ў перакладзе азначае “народная мудрасць”, упершыню акрэсліў англійскі вучоны У.Дж. Томс у 1846 г. [4]. Спачатку ў гэты тэрмін ўключалася духоўная і матэрыяльная культура народа: ад вераванняў, танцаў, музыкі да жылля і адзення. Сучасная навука не дае адзінай трактоўкі паняцця “фальклор”. Часам яно ўжываецца ў першапачатковым значэнні, а часам выкарыстоўваецца і ў больш вузкім, больш канкрэтным значэнні: вусная народная творчасць. У нашым даследаванні мы прытрымліваемся разумення фальклору ў больш шырокім значэнні, таму што фальклор – гэта не толькі народная творчасць, але яшчэ і светапогляд народа, і сістэма каштоўнасцей, і сістэма выхавання маладога пакалення. Пацверджаннем гэтага служыць наяўнасць такіх галін педагогікі, як народная педагогіка і этнапедагогіка.

Для таго каб вызначыць сувязь фальклору з такімі галінамі педагогікі, як народная педагогіка і этнапедагогіка неабходна даследаваць сутнасць паняццяў “народная педагогіка” і “этнапедагогіка”, а таксама звярнуцца да гісторыі іх узнікнення.

Паняцце “народная педагогіка” ўпершыню было ўведзена ў 1864 г. К. Д. Ушынскім. Сучасная навука дае некалькі азначэнняў гэтага тэрміна, але найбольш дакладным, на нашу думку, з’яўляецца азначэнне акадэміка А. Э. Ізмайлава, які пад народнай педагогікай разумее “сукупнасць назапашаных і правяраных практыкай эмпірычных ведаў, звестак, уменняў і навыкаў”, якія перадаюцца з пакалення ў пакаленне пераважна ў вуснай форме, захоўваюцца народамі ў творах вучнай народнай творчасці, “пераламляюцца праз прызму нацыянальных звычаяў і традыцый розных народаў” і маюць на мэце “мэтанакіравана выхоўваць і навучаць” маладое пакаленне “на лепшых ідэалах народных мас” [3].

Іншымі словамі, народная педагогіка – гэта гістарычна назапашаныя, правяраныя вопытам традыцыі навучання і выхавання, якія перадаюцца з дапамогай фальклору ад аднаго пакалення да другога і ўяўляюць сабой толькі частку цэласнай фальклорнай свядомасці. Дадзенае азначэнне паказвае на складаную ўзаемасувязь фальклору і народнай педагогікі: з аднаго боку, фальклор як светапоглядная сістэма ўключае ў сябе народную педагогіку нароўні з народнай філасофіяй, этыкай і г.д., а з другога боку, фальклор выступае як сродак народнай педагогікі, паколькі нясе ў сабе пазнавальную, дыдактычную, выхаваўчую і інш. функцыі.

Кажучы пра ўзаемасувязь фальклору і народнай педагогікі нельга не ўгадаць пра беларускага фалькларыста Г.А. Барташэвіч, якая ў дачыненні да традыцыі выхавання выводзіць такое паняцце, як “фальклорная педагогіка”, называючы яе “адным з найважнейшых сродкаў практычнага ўвасаблення прынцыпаў і метадаў народнай педагогікі ў жыццё”, маючы на ўвазе “сукупнасць педагагічных ідэй, поглядаў, прадстаўленняў аб выхаванні, адлюстраваных мастацкімі сродкамі розных жанраў традыцыйнай народнай творчасці” [1].

Народная педагогіка з’явілася яшчэ ў старажытныя часы. На працягу дастаткова доўгага часу яна заставалася галоўнай формай выхавання, бо большасць людзей да 1917 г. выхоўвалася без школы і вырашальная роля ў іх фармаванні адводзілася народным традыцыям выхавання. З’яўленне агульнай адукацыі прывяло да ўзаемадзеяння народнай педагогікі з педагагічнай навукай.

Узаемадзеянне народнай педагогікі з педагагічнай думкай было апісана такімі навукоўцамі, як В. А. Сухамлінскі, К. Д. Ушынскі, А. С. Макаранка. Яны растлумачылі, што народная педагогіка дапаўняе і ўзбагачае навуковую і наадварот. Пра факт іх узаемадзеяння сведчыць

наяўнасць такой галіны педагогікі, як “этнапедагогіка”, якая так жа, як і народная педагогіка, мае непасрэднае дачыненне да фальклору.

Існуе шэраг даследчыкаў, якія не праводзяць мяжы паміж “этнапедагогікай” і “народнай педагогікай”, атаясамляючы паміж сабой гэтыя паняцці. Тым не менш мяжа паміж імі існуе: “этнапедагогіка” – гэта галіна педагогічнай навукі, якая тлумачыць народную педагогіку і прапануе шляхі яе выкарыстання ў сучасных умовах. Такім чынам, народная педагогіка ўключае ў сябе існуючыя ў народзе выхаваўчыя ідэі, традыцыі, вопыт выхаваўчай практыкі, якія перадаюцца з пакалення ў пакаленне. Этнапедагогіка бярэ факты ў народнай педагогіцы, а тэарэтычны інструментарый – у агульнай педагогіцы.

У адрозненне ад народнай педагогікі, этнапедагогіка адносна маладая навука. Яе гісторыя як навуковага напрамку пачалася на мяжы 30–40 гг XX ст. У савецкую педагогіку тэрмін “этнапедагогіка” быў уведзены ў 1970 гг. акадэмікам Г. М. Волкавым, які выразна размежаваў паняцці “народная педагогіка” і “этнопедагогіка”: народная педагогіка “мае дачыненне да вопыту, яго апісання”, этнапедагогіка – “сфера тэарэтычнай думкі, сфера навукі” [2].

Фальклор заўсёды натуральным чынам уваходзіў у этнапедагогіку. Педагогічная накіраванасць песень, гульні, казак і ўсяго таго свету, у якім жыло дзіця і дзе фарміравалася яго асоба, – відавочная. Вусная народная творчасць, песні, гульні, святы, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, традыцыі і звычаі – усё гэта кампаненты народнай педагогікі, якія даступныя дзецям па змесце, па форме ажыццяўлення. Фальклорныя творы нясуць ў сабе пэўныя вобразы, яны даступныя і цікавыя дзецям. Каштоўнасць фальклору як педагогічнага сродку вызначаецца:

- натуральным, беспрымуковым уздзеяннем на дзяцей, дзякуючы сродкам выразнасці;

- даступнасцю для дзяцей з розным узроўнем развіцця;
- стымуляваннем развіцця творчых здольнасцей асобы;
- эмацыянальна-эстэтычнай пераемнасцю паміж дарослымі і дзецьмі.

Акрамя таго, у фальклорнай традыцыі няма падзелу на выканаўцаў і глядачоў таго ці іншага акта творчасці, а ўсе прысутныя – яго ўдзельнікі і стваральнікі. Гэты працэс з’яўляецца вельмі істотным, паколькі здымаецца механізм ацэньвання, дзіця разнявольваецца і сам працэс яго ўдзелу ў песні, танцы, гульні надзяляецца сэнсам. Такім чынам, вызначаючы ўзаемазвязь фальклору з педагогічнай думкай, можна сцвярджаць, што:

- фальклор і народная педагогіка цесна звязаныя паміж сабой, і гэтая сувязь узыходзіць каранямі глыбока ў старажытнасць;

- фальклор і народная педагогіка ўяўляюць сабой складаную сістэму ўзаемадзеяння: з аднаго боку, фальклор як светапоглядная сістэма ўключае

з сябе народную педагогіку, і той жа час фальклор з'яўляецца сродкам народнай педагогікі;

- народная педагогіка стала асновай, на якой з'явілася і развівалася педагагічная навука, а таксама этнапедагогіка;
- з'яўленне такой галіны педагогікі, як этнапедагогіка, стала сведчаннем узаемадзеяння народнай педагогікі і навуковай педагогікі;
- фальклор заўсёды натуральным чынам уваходзіў у этнапедагогіку, паколькі нясе ў сабе пазнавальную, дыдактычную, выхаваўчую і інш. функцыі.

Актуальнасць звароту ў XXI ст. да фальклору выцякае з філасофіі. У рамках экалага-футурыстычнай парадыгмы сацыяльных ведаў разглядаецца пытанне аб дыялогу культур. Філасафы лічаць, што праз дыялог культур магчымае лепшае разуменне ўласных традыцый і нават пераацэнка каштоўнасцей сваёй культуры.

Зварот да сваіх нацыянальных вытокаў і да фальклору, спрыяе даследаванню агульных рыс розных нацый і іх распаўсюджванню, а таксама далейшаму ўзаемаўзбагачэнню народаў і іх культур. Акрамя таго, чалавек павінен ведаць свае карані, сваю мову, сваю культуру, толькі тады ён будзе здольны зразумець культуру іншых народаў, прыняць і засвоіць агульначалавечыя каштоўнасці.

Разглядаючы фальклор, нельга не закрануць педагагічны аспект пытання. У гэтым плане фальклор заўсёды меў сувязь з жыццём, ён выхоўвае і развівае, даступны і зразумелы для дзяцей. Акрамя таго, фальклор дае магчымасць выбару форм работы: індывідуальныя, групавыя, калектыўныя. Гульнёвая і творчая дзейнасць, якую прапануе фальклорны матэрыял, дапамагае забяспечыць актыўнасць і ўсведамленне ўдзелу дзяцей у працэсе навучання, што абавязкова вядзе да трываласці вынікаў навучання.

Такім чынам, у сучаснай школе неабходнасць звароту да народнай культуры, фальклору, народнай педагогікі на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі абумоўлена тэндэнцыямі развіцця сучаснага грамадства. У педагогіцы гэта адбываецца шляхам развіцця этнапедагогікі, якая арыентуецца на практыку і дае настаўнікам магчымасці выкарыстання народных педагагічных сродкаў у рабоце з дзецьмі, а маладое пакаленне знаёміць з агульначалавечым вопытам самавыхавання.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Барташэвіч, Г. А. Выхаваўчы патэнцыял фальклорнай педагогікі / Г. А. Барташэвіч // Этнапедагогіка: істория и современность : материалы Междунар. науч.-практ. конф., Мозырь, 17–18 окт. 2013 / МГПУ ; редкол.: В. С. Болбас [и др.]. – Мозырь, 2013. – С. 9–10.

2. Волков, Г. Н. Этнопедагогика : учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Г. Н. Волков. – М. : Изд. центр «Академия», 1999. – 168 с.
3. Измайлов, А. Э. Народная педагогика: педагогические воззрения народов Средней Азии и Казахстана / А. Э. Измайлов. – М. : Педагогика, 1991. – 252 с.
4. Поликовская, Л. Фольклор [Электронный ресурс] / Л. Поликовская // Энциклопедия Кругосвет. – Режим доступа: <http://www.krugosvet.ru>. – Дата доступа: 18.02.2019.

В. А. Навіцкая

Гродна, Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы

АДМЕТНАСЦЬ ВЫЯЎЛЕННЯ ЛІРЫЧНАГА АБ'ЕКТА Ў ІНТЫМНАЙ ЛІРЫЦЫ ЯЎГЕНІ ЯНІШЧЫЦ

Тэма кахання заўжды была актуальнай, нягледзячы на тое, у які час жыў чалавек. Каханне – гэта пачуццё, якое абавязкова прысутнічае ў жыцці кожнай асобы, яно надае моц, сагравае душу і дазваляе адчуць усё самае добрае, прыгожае, неверагоднае.

Інтымная лірыка ва ўсе часы прыцягвала да сябе ўвагу пісьменнікаў, даследчыкаў, чытачоў. Актыўны пачатак інтымная лірыка атрымала ў ХХ ст. Сваёй творчасцю пісьменнікі-класікі вызначылі асноўныя напрамкі для яе развіцця. Але найбольшую папулярнасць, найбольшы ўсплёск лірыка кахання атрымала ў 70-я гг., калі на беларускую творчую глебу прыйшлі жанчыны-паэтки.

З шэрагу творчых асоб пакалення “сямідзясятнікаў” ярка вылучалася постаць Я. Янішчыц, якой па праве належыць адно са знакавых месцаў у беларускай інтымнай лірыцы. Па словах І. Шматковай, “*Мастацкі свет паэзіі Я. Янішчыц – прыклад гранічнага лірызму, шчырасці, драматызму; яе творчасць – адна з багацейшых скарбонак нацыянальнай літаратуры*” [1, с. 67]. Задушэўнасць, меладычнасць, рамантычна ўзвышанае гучанне робяць лірычныя творы беларускай паэтки з Палесся выключна інтымнымі, дзе кожнае слова нясе ў сабе адбітак перажытага пачуцця. Па сутнасці, інтымная лірыка стала вызначальнай у творчасці Я. Янішчыц, візітнай карткай для чытача.

Паэтычныя набыткі беларускай аўтаркі разглядаліся рознымі даследчыкамі, ёй прысвечана шмат публікацый, праблемных артыкулаў, рэцэнзій. На першыя зборнікі вершаў Я. Янішчыц адгукнуліся такія навукоўцы, як Д. Бугаёў, Р. Бязрокін. У іх артыкулах разглядаецца творчая індывідуальнасць паэтки, непаўторнасць яе лірыкі, стылю, праводзіцца аналіз вобразаў і матываў, адметных выяўленчых сродкаў.

Цікавыя назіранні за паэзіяй Я. Янішчыц зроблены У. Гніламёдавым у артыкуле “Разгадваючы тайны быцця” і яго кнізе “Сучасная беларуская паэзія: творчая індывідуальнасць і літаратурны працэс”. Менавіта гэты даследчык ахарактарызаваў вершы Я. Янішчыц наступным чынам: *“Праўдзівыя, нявыдуманая пачуцці, нязмушаныя, шчырыя рухі душы... Некалі ў самых першых вершах загучала тэма кахання – вельмі пяшчотная, інтымная”* [3, с. 166].

Самай знакавай працай па даследаванні творчасці Я. Янішчыц стала манаграфія С. Калядкі “Непрыручаная птушка Палесся: творчая індывідуальнасць Яўгеніі Янішчыц” (2007), у якой разглядаецца ўся творчасць паэткі, даецца характарыстыка яе зборнікам. Асобны раздзел манаграфіі прысвечаны інтымнай лірыцы Я. Янішчыц. У сваіх публікацыях С. Калядка слухна ўказвае на знакаваць створанага гэтым аўтарам: *“Шчырая, акрыленая, натхнёная, яна стварала такія лірычныя творы-песні, якія сваім глыбокім зместам і кранаючым душу меладызмам узрушваюць і сёння”* [4, с.7].

Паэзія Я. Янішчыц з’яўляецца неад’емнай часткай і беларускай літаратуры, і, непасрэдна, беларускай інтымнай лірыкі. Яна, як творца, вельмі дасканала, глыбока адлюстравала ўнутраны свет жанчыны, якая кахае, якая любіць жыццё ўвогуле. У яе вершах каханне з’яўляецца ўвасабленнем вялікай сілы, нават тады, калі яно нешчаслівае, а драматычна-роспачнае. Але вершы інтымнай лірыкі паэткі амаль не разглядаліся менавіта з боку адметнага выяўлення ў іх лірычнага аб’екта – таго, каму адрасуецца высокае пачуццё. Паводле А. Браззіхінай, *“спецыфіка любоўнага жанру разам з лірычным суб’ектам (носьбітам перажывання) вымагае наяўнасці лірычнага аб’екта – часцей за ўсё асобы супрацьлеглага полу, на якую гэта пачуццё накіравана”* [2, с.15].

Сапраўды, у вершах інтымнай лірыкі гэта асоба адыгрывае дастаткова важную ролю. Аб’ект можа ўступаць у дыялог з адрасантам – лірычным героем верша, быць яго прадметам захаплення ці проста абуджаць разнапланавыя пачуцці. Часам аўтар надзяляе лірычнага суб’екта пэўнымі рысамі характару, можа нават называць яго ці яе імя, дэталі аблічча. Тым не менш, А. Браззіхіна канстатуе, што *“прысутнасць лірычнага аб’екта ў інтымнай паэзіі носіць неабавязковы, факультатывны характар. Мастацкі верш часам фіксуе толькі квінтэсенцыю пачуцця кахання, перадае яго чыстае, абстрактнае выяўленне без прамога ўказання на наяўнасць адрасата”* [2, с.15]. Таму ў залежнасці ад наяўнасці адрасата даследчыца вылучыла дзве групы твораў сярод усіх тэкстаў інтымнай лірыкі – *“да першай групы можна аднесці любоўныя вершы без адрасата, у якіх пэўны лірычны аб’ект фармальна адсутнічае”* [2, с.15]. *“Другую групу складаюць адрасаваныя*

творы, у якіх, праступаючы больш ці менш ясна, прысутнічае вобраз абранніцы (абранніка)” [2, с. 21].

Такім чынам, паводле А. Брадзіхінай, па наяўнасці лірычнага аб’екта інтымная лірыка падзяляецца на дэаб’ектную, поліаб’ектную і манааб’ектную. Дэаб’ектная лірыка характарызуецца адсутнасцю адрасата. Да такога віду лірыкі адносяцца вершы, якія, як правіла, скіраваны на паказ чужога пачуцця, часта выкарыстоўваюцца ў такіх творах алегарычныя вобразы-сімвалы. Да поліаб’ектнай лірыкі належаць вершы, у якіх адсутнічае канкрэтны аб’ект пачуццяў, ім з’яўляецца нейкі абагульнены, зборны вобраз. Манааб’ектнай лірыцы ўласцівы канкрэтны лірычны вобраз, да якога аўтар выказвае свае пачуцці. Прыкметна, што ў такіх творах імя адрасата можа як згадвацца, так і адсутнічаць, што надае твору асаблівую патаемнасць, сакральнасць.

У паэзіі Я. Янішчыц дамінанта інтымнай лірыкі відавочная, таму несумненна: лірычны аб’ект яе любоўнай лірыкі вылучаецца сваім асобым характарам выяўлення і нават індывідуальнымі якасцямі.

Як сведчаць назіранні, дамінуючым тыпам інтымнай лірыкі ў творчасці Я. Янішчыц з’яўляецца манааб’ектны тып: яе вершы нязменна дэманструюць наяўнасць аб’екта кахання, адрасата, прысутнасцю якога і абумоўлены пачуцці лірычнай гераіні. Вершы такога тыпу ў паэткі скіраваны на паказ пачуццяў да рэальнага чалаека, пра якога ўсе яе думкі, клопат, хваляванні. Нягледзячы на “прыземленасць” вобразу каханага, тым не менш аўтарка сваімі вершамі стварае асаблівы свет адносін паміж мужчынам і жанчынай, і праз гэты свет выразна праяўляецца адпаведная філасофія, ці хутчэй, канцэпцыя кахання.

Падпарадкуючыся законам жаночай паэзіі, Я. Янішчыц у сваіх вершах манааб’ектнай лірыкі пазбягае падрабязнага апісання вонкавых дэталей аблічча каханага чалавека. Гэта паэтка робіць наўмысна, бо каханне – гэта ўсё ж такі пачуццё асабістае, сакральнае.

Тым больш, што аб’ект кахання ў манааб’ектнай лірыцы Я. Янішчыц не характарызуецца з боку знешняга хараства. Магчыма, гэта яшчэ і таму, што для лірычнай гераіні больш важным з’яўляецца хараства ўнутранае, тое, якое можа быць не заўважана чалавечымі вачыма. Гэта хараства трэба адчуць, дакрануцца да яго, зразумець душой, сэрцам. Пачуцці, выкліканыя замілаванасцю, закаханасцю, і адлюстроўваюць такія вершы. Звароты, просьбы да аб’екта кахання гучаць вельмі кранальна і задушэўна, чытач нібыта сам праходзіць праз цяжкія выпрабаванні, каб зноў спазнаць радасць сустрэчы, каб зноў быць побач з каханым або каханай. Напрыклад, у вершы “Хвіліны пройдуць дарагія” паэтка нават не абмаўляецца і словам, як выглядае аб’ект кахання, але гаворыць пра мілы сэрцу вобраз, які заўсёды быў для яе самым дарагім, які яна берагла і ўспамінала. Гэты

“вобраз мілы” быў для лірычнай гераіні надзеяй яшчэ раз пабачыць таго, каго кахала яе сэрца. Надзея на сустрэчу не стала рэальнасцю, таму замест усмешкі з’явіліся слёзы: *“Так адпльывае ўдалеч неба. / Бывай, адзіная з уцех! / Смяюся, калі плакаць трэба. / Журба – калі на вуснах смех”* [7, с. 19].

Я. Янішчыц стварае нейкую ноту таямнічасці вакол свайго аб’екта кахання, бо замест сапраўднага імя яна выкарыстоўвае або нейтральныя словы, або ўжывае займеннікі (Ты, Вы). І думаецца, справа тут не толькі ў жаданні захаваць таямніцу, але і па-свойму аберагчы само каханне. Такім чынам ствараецца нейкая загадка, якая не дазваляе чытачу зразумець, пра каго на самой справе ідзе размова. Да такіх твораў належыць і верш “І калі звычайным кругам”, у якім сцвярджаецца думка пра неўміручасць кахання. З дапамогай займенніка *Табе*, ужытага з вялікай літары, нараджаецца своеасаблівы зашыфраваны аб’ект пачуццяў. Менавіта яму адрасавана тая вернасць, якую захоўвае лірычная гераіня. Яе душа не можа прыняць нікога іншага, акрамя таго, хто цалкам авалодаў яе пачуццямі: *“І калі звычайным кругам / Замыкаецца шаша, / І калі з любімым другам / На разрыў ідзе душа, / І разрыў-журба драпежна / Па скразному слыху б’е, – / Адмаўляю незалежнасць, / Прыналежная Табе!”* [6, с. 83].

Такіх прыкладаў інтымнай лірыкі манааб’ектнага характару ў творчасці Я. Янішчыц найбольш. Менавіта ў творах гэтага тыпу ў паэткі атрымалася стварыць вобраз кахання, узвышанага і па-свойму непаўторнага.

У той жа час трэба адзначыць, што, апроч манааб’ектнай інтымнай лірыкі, у творчасці Я. Янішчыц можна сустрэць і вершы, якія вылучаюцца адсутнасцю канкрэтнага адрасата, што дае падставы сцвярджаць думку пра наяўнасць у паэзіі вершаў іншай групы, якую прадстаўляюць два падтыпы: дэаб’ектная і поліаб’ектная лірыка. Як ужо адзначалася, дэаб’ектная лірыка не мае адрасата, але несумненна ён мог быць у рэальным жыцці. Гэты вобраз пераўтварыўся ў нейкую абстрактную форму, якая ўвогуле не ўтрымлівае ніякіх канкрэтных адзнак. Вершаў гэтай групы значна менш у творчасці Я. Янішчыц, бо відавочна: для паэткі больш важным з’яўляецца пэўнае, канкрэтнае пачуццё, чым яго абстрактная абалонка. Але, з другога боку, асабіста перажытае каханне, перыпетыі жыцця, звязаныя з ім, далі магчымасць успрымаць каханне і адносіны паміж людзьмі ў больш філасофскім плане.

Адным з вершаў паэткі, які належыць да дэаб’ектнай лірыкі, з’яўляецца верш “Кахання сад і ластаўка вясны”. Ужо па назве можна здагадацца, з чым параўноўвае аўтарка каханне. Вясна – гэта час аднаўлення, абуджэння ад зімовага сну. Гэта час, калі душа спывае, час, калі ў ёй расцвітаюць надзеі і спадзяванні. Гэта час першай вясенняй птушынай песні і час абуджэння кахання: *“І дождж, і гром, і несціханы вецер, / І першы клейкі лісцік выразны! / ...Абуджваюць балючае дасвеце /*

Каханьня сад і ластаўка вясны. / Яшчэ з табой мы павяснуем, доля, / Бо соты раз, як позва адкрыцця, – / У светлыні агромленага голля / Каханьня май і ластаўка жыцця” [5, с. 162].

Яшчэ радзей сустракаюцца ў інтымнай лірыцы Я. Янішчыц творы, дзе лірычны аб’ект выступае як абагулены вобраз ці зборны герой. Узорам поліаб’ектнай лірыкі можна назваць верш “Нескаронай”, дзе выводзіцца вобраз жанчыны, што не зламалася пад цяжарам жыццёвых нягод і нешчаслівага каханьня. Аўтар адрасуе ёй сваё спачуванне і падтрымку, сцвярджаючы неабходнасць жыць далей: “*Забудзь мінулы сад, / Квяціста-абляцелы. / З душою неўпапад / Само бунтуе цела... / ...Самотны твой рубеж – / За яраю работай. / Слязу забіўшы ўпатай, / Усё-такі – жывеш!*” [7, с. 43].

Такім чынам, любоўная лірыка Я. Янішчыц у сваёй большасці адносіцца да той разнавіднасці твораў, дзе выяўляецца скіраванасць пачуцця лірычнай гераіні на пэўны аб’ект каханьня. Гэта ўказвае на спавядальны характар вершаў Я. Янішчыц, яе ўменне выказаць заповітнае, глыбіннае адчуванне, пабачыць сутнасць няпростых адносін паміж закаханымі людзьмі. Названыя характарыстыкі даюць падставу аднесці большасць любоўных вершаў Я. Янішчыц да манааб’ектнай лірыкі. Асобныя творы паэткі з’яўляюцца прыкладам дэаб’ектнай і поліаб’ектнай лірыкі, што ўказвае на разнапланавасць бачання паэткай сутнасці каханьня і яго выяўлення.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Беларуская жаночая паэзія другой паловы ХХ стагоддзя / І. І. Шматкова. – Мінск : РІВШ, 2017. – 144 с.
2. Браздзіхіна, А. Сучасная беларуская інтымная лірыка: тэндэнцыі і перспектывы развіцця / А. Браздзіхіна. – Гомель, 2009. – 209 с.
3. Гніламёдаў, У. В. Ля аднаго вогнішча : літаратурна-крытыч. артыкулы / У. В. Гніламёдаў. – Мінск : Юнацтва, 1984. – 190 с.
4. Калядка, С. Краю бласлаўленага дачка / Святлана Калядка // Літаратура і мастацтва. – 2013. – 22 лістапада (№ 46). – С. 7.
5. Янішчыц, Я. Каліна зімы : кніга лірыкі / Я. Янішчыц. – Мінск : Мастац. літаратура, 1987. – 205 с.
6. Янішчыц, Я. Пара любові і жалю : кніга лірыкі / Я. Янішчыц. – Мінск : Мастац. літаратура, 1983. – 222 с.
7. Янішчыц, Я. Пачынаецца ўсе з любові... : вершы, паэмы / Я. Янішчыц. – Мінск : Мастац. літаратура, 2008. – 334 с.

А. И. Паламарчук

Гродно, Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы

ГЛАГОЛЫ РЕЧЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ КАК СРЕДСТВО МОДЕЛИРОВАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ

Глагольное слово находится в центре внимания лингвистической науки, поскольку является оптимальной моделью для познания связей и отношений языковой системы и доминирует на каждом из её уровней и подуровней. Благодаря своей номинативной природе, семантической структуре, морфологическим, словообразовательным, синтаксическим характеристикам глагол становится ядром предложения, высказывания и текста в целом.

Особое значение приобретает изучение лексико-семантической группы глаголов речевого поведения. Это обусловлено тем, что данная группа глаголов относится к числу наиболее употребительных и востребованных средств, связанных с передачей информации. Коммуникация – обязательное условие существования человеческого общества. Поэтому закономерно, что в языке любого социума сфера понятий, связанных с коммуникацией, представлена очень широко и детально. В связи с этим становится очевидным то значение, которое лингвисты придают анализу глаголов речевого поведения в различных языках. В глаголах данной группы заключается содержание мысли, коммуникативная сторона речи, взаимодействие и контакт коммуникантов, побуждение, эмоциональное отношение. В тексте глаголы речевого поведения передают сюжетно-композиционные особенности, динамику повествования, события, эмоциональное состояние героев.

Существуют различные терминологические обозначения группы глаголов, обозначающих речевую деятельность, например: «глаголы речевого поведения», «глаголы речи», «глаголы говорения», «глаголы речемыслительной деятельности». Для нашего исследования наиболее приемлем термин «глаголы речевого поведения», включающий в себя глаголы не только устной, но и письменной речи, объединённые инвариантным семантическим признаком – семой речи.

В настоящее время в лингвистической науке одно из господствующих мест занимает антропологическая парадигма, поэтому на первый план выходят проблемы, рассматривающие «человека в языке» и «язык в человеке» [8, с. 21]. В связи с приоритетными направлениями исследований влияния языка на человека особое значение приобретает изучение понятия «языковой личности». «В последнее десятилетие

словосочетание «языковая личность» становится стержневым системообразующим филологическим понятием. Большинство исследователей в настоящее время оно оценивается как интегративное, послужившее началом формирования нового этапа в развитии языкознания, – антропоцентрической лингвистики» [7, с. 15].

Исследованием феномена языковой личности в разные периоды занимались Г. И. Богин [1], С. Г. Воркачёв [4], Ю. Н. Караулов [6], Т. В. Кочеткова [7] и др. Однако при достаточно большом количестве научных работ в этой области единого понимания данного феномена пока не разработано. Это обусловлено синтезирующим характером понятия «языковая личность», отражающим междисциплинарность современных исследований, интеграцию гуманитарных наук и областей лингвистики.

Термин «языковая личность» почти одновременно появляется в 30-е гг. XX в. в работах Й. Л. Вайсгербера [2] и В. В. Виноградова [3]. Так, в книге «Родной язык и формирование духа» [2] Й. Л. Вайсгербер пишет: «Никто не владеет языком лишь благодаря своей собственной языковой личности; наоборот, это языковое владение вырастает в нём на основе принадлежности к языковому сообществу» [2, с. 81]. В работе «О художественной прозе» [3] В. В. Виноградов рассматривал проблему индивидуального в языке. Характеризуя пути выделенной Ф. де Соссюром лингвистики *de la parole*, автор говорит о том, что при изучении словесного творчества личности «социальное ищется в личностном через раскрытие всех структурных оболочек языковой личности» [3, с. 91]. Стоит отметить, что в вышеперечисленных работах учёные употребляют словосочетание «языковая личность», но ни один из них не даёт определения новому понятию. Лишь с 80-х гг. XX в. словосочетание «языковая личность» приобретает статус термина и появляется целый ряд его определений.

Вслед за В. И. Карасиком, под «языковой личностью» мы понимаем «обобщенный образ носителя культурно-языковых и коммуникативно-деятельностных ценностей, знаний, установок и поведенческих реакций» [5, с. 363]. Методологической основой нашего исследования является трёхуровневая структура языковой личности, разработанная Ю. Н. Карауловым [6]. Лингвист выделяет три уровня, которые взаимодействуют между собой: вербально-семантический (производство текстов, вербализация мыслей в ходе коммуникации), лингвокогнитивный (концепты, которые составляют индивидуальную картину мира), мотивационный (мотивы и цели текстопорождения). Под «языковой личностью» Ю. Н. Караулов понимает «личность, выраженную в языке (текстах) и через язык, личность, реконструированную в основных своих чертах на базе языковых средств» [6, с. 38].

Особую значимость в репрезентации языковой личности приобретают глаголы речевого поведения. В статье представлены трехкомпонентная модель описания языковой личности и этапы исследования её на основе данной лексико-семантической группы.

На первом этапе исследования методом сплошной выборки отбираются все глаголы речевого поведения современной языковой личности. На основе данного материала выделяются лексико-семантические группы с их частотной характеристикой. Таким образом, составляется индивидуальный лексикон, элементами которого являются слова, грамматические, парадигматические, семантико-синтаксические, ассоциативные структуры. Данные сведения представляют вербально-семантический уровень языковой личности.

Следует отметить, что лексикон не может в полной степени репрезентовать языковую личность и играет в большей степени вспомогательную роль. Но на основе анализа речевых особенностей и доминант языковой личности мы можем определить концептуальную систему индивидуума. Употребляемые языковой личностью глаголы речевого поведения эксплицируют знания этой личности о мире, культуре, обществе и своём месте в нём. Таким образом, глаголы речевого поведения отражают индивидуальную картину мира, которая раскрывает лингвокогнитивный уровень языковой личности.

При анализе мотивационного уровня языковой личности мы будем рассматривать коммуникативные стратегии и тактики, используемые говорящим. Особое место здесь занимают глаголы речевого поведения, так как данная лексико-семантическая группа отражает ценностные позиции по отношению к собеседникам, к предмету речи, к социальным условиям и выполняемым социально-коммуникативным ролям.

Таким образом, при многообразии существующих сегодня моделей описания языковой личности наиболее релевантной задачам нашего исследования является модель Ю. Н. Караулова, которая, как уже было отмечено выше, предлагает говорить о трёх аспектах описания языковой личности: вербально-семантическом, лингвокогнитивном и мотивационном. Именно эти параметры положены в основу разработанной нами трехкомпонентной модели описания языковой личности на основе глаголов речевого поведения. Лексико-семантический, парадигматический и синтагматический анализ группы глаголов позволил прийти к выводу, что данная лексико-семантическая группа передаёт весь спектр характеристик современной языковой личности: её речевых, физических и ментальных действий, движений, состояний.

Список использованных источников

1. Богин, Г. И. Современная лингводидактика / Г. И. Богин. – Калинин : Калинин. гос. ун-т, 1980. – 61 с.
2. Вайсгербер, Й. Л. Родной язык и формирование духа / Й. Л. Вайсгербер ; пер. с нем. и комментарии О. А. Радченко. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 232 с.
3. Виноградов, В. В. О языке художественной прозы : избр. тр. / В. В. Виноградов ; послесл. А. П. Чудаков ; коммент. Е. В. Душечкиной [и др.]. М. : Наука, 1980. – 360 с.
4. Воркачѳв, С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачѳв // Филологические науки. – 2001. – № 1. – С. 64–72.
5. Карасик, В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
6. Караулов, Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : ЛКИ, 2010. – 264 с.
7. Кочеткова, Т. В. Проблема изучения языковой личности носителя элитарной речевой культуры (обзор) / Т. В. Кочеткова // Вопросы стилистики. Язык и человек : межвуз. сб. науч. тр. – Саратов : Изд-во ГосУНЦ «Колледж», 1996. – С. 14–24.
8. Кубрякова, Е. С. Текст и его понимание / Е. С. Кубрякова // Русский текст. – 1994. – № 2. – С. 17–25.

И. В. Романенко

Брест, Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

ЖАНРОВО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЖУРНАЛИСТСКИХ МАТЕРИАЛОВ Е. ЛИТВИНОВИЧА

Современная тенденция к постоянному обновлению новостей требует от корреспондентов печатных СМИ оперативности в сборе, обработке и передаче информации, а это ведет к упрощению текста, его стандартизации, появлению газетных штампов. В то же время конкуренция за привлечение внимания читателей именно к конкретному печатному изданию требует от авторов создания текстов, способных оказать на аудиторию различного рода воздействие. В таких текстах приветствуется выражение автором своей точки зрения, приведение аргументов, выводов с использованием средств языковой выразительности, синтаксических конструкций, цитат и т. д. Главное – не делать текст трудоемким для восприятия. Эмпирической базой данного исследования послужили медиатексты корреспондента брестской областной газеты «Заря» Е. Литвиновича. Выявление жанрово-стилистических особенностей проводилось на материале выпусков газеты за 2022 г.

Публикация Е. Литвиновича «*Не хуже, чем в мегаполисе*» («Заря», 27.07.2022, № 59) является аналитическим отчетом о I республиканском

форуме городов-спутников (Дзержинска, Заславля, Логойска, Смолевичей, Фаниполя, Руденска, Скиделя и Жабинки), который прошел на базе парка-отеля «Лесная Гавань». Будучи корреспондентом брестской областной газеты, автор оставляет «за кадром» другие города и концентрируется на городе-спутнике Бреста – Жабинке, то есть на теме, интересной и актуальной для жителей данного региона.

Сам жанр материала задает тон данной публикации – общий план хода мероприятия, высказывания участников форума, короткие выводы. Авторский посыл скрыт в самом названии публикации *«Не хуже, чем в мегаполисе»*. Корреспондент не просто фиксирует высказывания участников форума, а проводит анализ и делает выводы. Цитируя участников форума, журналист выделяет в их словах самые важные аспекты: изменение границ райцентра, более низкая стоимость строительства по сравнению с Брестом, улучшенная современная планировка строящихся домов, экологические условия жизни, запуск автобуса по маршруту «Брест-Жабинка» по городскому тарифу, места в детских садах, перспектива создания рабочих мест с высокой заработной платой. Все это выделяется Е. Литвиновичем с целью воздействия на читателей и для привлечения большего количества покупателей жилья в городе-спутнике Жабинка. С этой же целью используются лексико-фразеологические средства выразительности, среди которых и фразеологизмы, и метафоры, и эпитеты: *«приобретения... за большие деньги»* (дорого), *«квадратные метры... раскупались не сразу»* (квартиры в многоквартирных жилых домах), *«многоэтажки»* (многоэтажные дома), *«в периметре шаговой доступности»* (близко), *«для брестских молодых мам и пап»* (семей), *«во главу угла ставится»* (самое важное), *«пятница... выдалась необычной»*, *«позитивное влияние»*, *«привлекательных стимулов»*, *«ультрасовременный завод»* и др.

Между тем текст полон канцеляризмов и речевых штампов, что характерно жанру отчета: *«представляемые возможности»*, *«согласно данному документу»*, *«увеличение численности населения райцентра»*, *«в численном эквиваленте»*, *«главным фактором роста послужило»*, *«был разработан план мероприятий»*, *«основное развитие жилищного строительства... предполагалось по двум основным направлениям»*, *«была проведена большая работа»*, *«с учетом прозвучавших мнений»*, *«непосредственно по месту проживания»*, *«в периметре шаговой доступности»*, *«достаточное количество рабочих мест для населения»*, *«с дальнейшим продвижением идеи реализации»*, *«ожидается расширение действующего производства»*, *«введен в эксплуатацию»* и т. д. Журналист разбавляет официозность стиля повествования вводными конструкциями (*«как выяснилось»*, *«примечательно»*, *«собственно»*), указывающими на

некоторую авторскую субъективность. Таким образом, стиль данного материала соответствует выбранному автором жанру.

Известно, что целью публикаций аналитических журналистских жанров являются совместные рассуждения автора и читателя по поводу конкретного события, проблемы, ведущие к какому-либо выводу, возможно, прогнозу. Материал «*Кирпич Цитадели*» («Заря», 27.07.2022, № 59) Е. Литвиновича написан в жанре аналитической статьи. Уже в заголовке указана тема публикации и обозначен объект описания. Материал состоит из двух блоков: «*Поставки из Гершон*», «*Сделано намертво, накрепко и надолго*». Автор подробно рассказывает историю строительства крепости (кто был инициатором ее возведения, как именно и из чего она строилась, кто работал на стройке), а также о том, кем, где и как производился кирпич для будущей Цитадели, об особых свойствах кирпича Брестской Крепости, его мощи и сверхустойчивости при огневом ударе. Журналист, цитируя писателя Сергея Смирнова, повествует о неприглядной судьбе уникального кирпича.

В данной публикации Е. Литвинович достаточно ярко проявляет свое авторское «я», прибегая к средствам речевой экспрессии. Автор использует прилагательные в превосходной степени («*одной из важнейших*», «*возведение мощнейшего форпоста*», «*светлейший князь*»), метафорические конструкции и эпитеты («*вспыхнул пожар*», «*кирпичному периоду... предшествовал земляной*», «*масштабными страницами*», «*вторую жизнь*», «*вечные понятия*»), «*укрепленный лагерь*», «*эсклюзивных старых кирпичей*», «*уникальный крепостной кирпич*»). В тексте применяются фразеологизм, перифраза, гипербола, сравнение и другие средства выразительности («*в качестве истины в последней инстанции*», «*огромную работу*», «*город над Бугом*», «*штыком, словно пером по бумаге, выводили...*», «*чудо-кирпич*», «*торжественной обстановке*», «*необычайном свойстве*», «*опять же можно предположить*», «*печальная участь*»), которые в определенной степени раскрывают авторское отношение к ситуации. На авторскую субъективность указывают и вводные конструкции («*как отмечал*»). В конце статьи Е. Литвинович делает вывод, что кирпич, который обрел «вторую жизнь» во многих зданиях Бреста, является символом прочности и надежности, как и в целом город для горожан, а также символом мужества защитников Брестской Крепости-героя.

Тематическое разнообразие публикаций Е. Литвиновича обширно и свидетельствует о его высоком профессионализме. В выпуске «Зари» от 28.09.2022 (№ 77) опубликован материал «*Недетских страданий боль*». Это репортаж с митинга-реквиема, посвященного трагической дате: 80 лет назад гитлеровцами были расстреляны 53 воспитанника Домачевского детского дома и их воспитательница – двадцатилетняя Полина

Грохольская. Тема гибели детей всегда воспринимается обществом драматично, остро, с болью. Е. Литвинович, сопереживая участникам митинга-реквиема, не оставаясь равнодушным, демонстрирует свои чувства в тексте, употребляя различные средства языковой выразительности: формы субъективной оценки, например, уменьшительно-ласкательную форму слова *«полянка»*, разговорную лексику, эпитеты, метафоры, олицетворения (*«мальчишек и девчонок»*, *«малышей»*, *«ребятишки»*, *«белых воздушных шаров»*, *«обнаженных бездыханных детских тел»*, *«фатальная трагическая участь»*, *«вопиющее преступление»*, *«величественных дубов и сосен»*, *«памятный знак»*, *«безвинных жертвах»*, *«...голодных и измученных»*, *«мученической смерти»*, *«красный песок»*, *«песок вот-вот зашевелится»*).

О неприятии убийства как явления и отношении к фашизму говорят такие негативно окрашенные слова и выражения, как: *«гитлеровцы»*, *«...откуда накануне доносились детский плач, крики и – заглушающие их автоматные очереди»*, *«...люди ошолбенели от ужаса: десятки бездыханных детских тел были едва присыпаны землей, казалось, что ставший красным песок вот-вот зашевелится...»*, *«...немецкий самолет сбросил бомбу прямо на жилой корпус»*, *«другие умирали от голода, истощения и болезней»*, *«геноцид»*, *«трагическая участь»*, *«массовых расстрелов и захоронений»*, *«преступления»*, *«преступный приказ»*, *«скорби»*, *«вопиющее преступление»*, *«убитых детей»*, *«братской могиле»*, *«расстрелянных детдомовцев»*, *«безвременно прерванной жизни»*, *«прошедшую не один круг мытарств»*, *«едва сдерживая волнение и дрожь в голосе»*. С их помощью журналист показывает весь ужас тех страшных дней.

Е. Литвинович заканчивает репортаж прямой речью Андрея Леонидовича, внука Таисии Шахметовой, которая была одной из двух воспитанников Домачевского детского дома, сумевших незаметно выбраться из грузовика смерти: *«Пусть не угасает память об этой и всех трагедиях... Пусть молодежь помнит о том, что ей предстоит беречь нашу родную белорусскую землю, стоять на страже ее рубежей... Историческая память – то, что должно всегда оставаться с нами по жизни»*. Этими словами автор репортажа высказывает и свое пожелание читателю.

В публикации *«Секреты долголетия»* («Заря», 28.09.2022, № 77) Е. Литвинович рассказывает об известном и уважаемом на Брестчине человеке – Андрее Семеновиче Гуринчуке. В жанровом плане это отчет о мероприятии с элементами портретного очерка. Теплому авторского описания обстановки и самого героя передают использованные в тексте эмоционально-окрашенные слова и выражения: *«известного и уважаемого»*

на Брестчине человека», «главного виновника торжества», «дружеской обстановке», «лучшим подарком для него являются успехи», «звучали теплые искренние слова поздравлений и благодарностей». В тексте также употребляются просторечные слова и выражения: «сызмала», «не канул после реформ в небытие», «не по годам молодежавого». Свою позицию автор выражает и через описание героя публикации: «Поневоле удивляешься внятной дикции и четкости речи, стройности осанки, подтянутости и выправке не по годам молодежавого юбиляра». В публикации применяются канцеляризмы и речевые штампы, что свойственно жанру отчета: «внес значительный личный вклад», «возглавлял работу», «удостоился ордена», «уверенность в достижении даже непростых поставленных целей», «приучался к труду... затем работал...», «сделал достойную карьеру», «стабилизации его хозяйственной деятельности», «среднесуточные привесы... достигают».

В материале Е. Литвиновича «Беспредел на фоне Ренессанса» («Заря», 26.10.2022, № 86) поднимается историческая тема. В статье раскрывается вопрос украинизации белорусского Полесья в 1918–1919 гг. Автор последовательно восстанавливает хронику Полесского восстания, недолгий период существования УНР, сопротивление белорусского народа, косвенно затрагивает вооруженную борьбу с немцами и белополяками.

В отличие от других материалов Е. Литвиновича, статья насыщена элементами авторского самовыражения, из которой читателю очевидна позиция журналиста по обсуждаемому вопросу. Так, в тексте зафиксированы такие средства языковой выразительности, как: этноним «полешуки», архаизмы («по сей час», «в Пинском уезде»), вводные слова и выражения («по сути и факту», «как минимум», «тем не менее», «как несложно предугадать»), фразеологизмы («длинная рука Кремля» ‘влиятельное, могущественное государство’, «оказались хреном и редькой одного поля», «бразды правления» ‘власть, управление’, «окрыленные успехом» ‘воодушевленный’, «приняли... в итыки»), немало слов и конструкций с негативной окраской («беженство, разруха, нищета, голод, эпидемии и убийства мирных граждан с целью легкой и быстрой наживы», «банды и группировки», «с железным катком», «вражеские войска», «взялись за оружие», «постоянный негатив», «бесконечные поборы», «предсказуемое... недовольство», «преступный элемент», «тотальной одновременной борьбы с интервентами всех мастей»). Вместе с тем, как и в других публикациях, в данной статье используется лексика официально-делового стиля: «констатируется», «начальных успехах», «период существования», «обозначающего комплекс мер», «официальными властями», «направленных на продвижение и внедрение

элементов...», «вполне закономерно». Ёё применение обусловлено объектом и предметом описания.

Жанрово-стилистические особенности авторского самовыражения необходимы для придания тексту динамичности и экспрессии, а также для достижения цели – проинформировать (напомнить) о трагическом прошлом и воздействовать (сформировать определенное отношение к настоящим событиям) на читателя издания. В статье «*Беспредел на фоне Ренессанса*» Е. Литвинович максимально раскрылся как талантливый, думающий, эмпатичный автор.

Таким образом, выявление жанрово-стилистических особенностей журналистских материалов Е. Литвиновича показало, что автор выбирает и использует необходимые языковые средства в зависимости от темы, жанра, объекта и предмета описания. Во многих случаях с помощью лингвистических средств корреспондент выражают свою точку зрения по актуальным вопросам, волнующим современное общество.

Ю. Р. Сабітава

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

МІКРАТАПОНІМЫ БРЭСЦЫНЫ, МАТЫВАВАННЯ МУЖЧЫНСКІМІ КАНАНІЧНЫМІ ІМЁНАМІ

Антрапацэнтрычная накіраванасць даследаванняў, што праводзяцца ў сучасным мовазнаўстве, сведчыць пра непарыўныя сувязі чалавека з культурай і засноўваецца на ўяўленнях пра яго як пра ўсебаковую развітую моўную асобу, што валодае індывідуальнай маўленчай свядомасцю. Антрапацэнтрызм у яго лінгвістычным разуменні ляжыць у аснове мікратапонімаў, якія рэалізуюць антрапаморфны код культуры.

Антрапаморфны код з'яўляецца адным з прыярытэтных, паколькі фарміруе назву па іменаванні чалавека, г.зн. рэпрэзентуе чалавека ў апісанні прадметаў навакольнага свету, з'яў прыроды, розных дзеянняў і працэсаў. У мікратапаніміі Брэсцкай вобласці даны код аб'ектыўна прадстаўлены значнай колькасцю назваў адантрапанімнага паходжання, якія сфарміраваны на базе імёнаў, прозвішчаў і мянушак. Корпус зафіксаваных назваў дзеліцца на дзве групы: утвораныя ад кананічных (хрысціянскіх) імёнаў і ўтвораныя ад імёнаў-мянушак.

У групе назваў, утвораных ад кананічных імёнаў, значна пераважаюць мікратапонімы, матываваныя мужчынскімі хрысціянскімі імёнамі ці іх варыянтамі. Хрысціянскае імя на Беларусі функцыянавала ў поўнай афіцыйнай, ці традыцыйна-царкоўнай, размоўна-бытавой поўнай

і памяншальнай формах. Кожная з гэтых форм магла быць выкарыстана ў якасці ўтваральнай асновы: *Адэлюв Мўст* – мост, што знаходзіцца недалёка ад кузні, якая належала чалавеку па імені Адэль (в. Навалессе Мал.); *Алешкін Хўтар* – урочышча на месцы хутара чалавека па імені Алёшка (в. Бельск Кобр.); *Ано́нева Бірэ́зінка* – бярозавы лес, што належаў чалавеку па імені Анонь (в. Мазуры Кобр. Бр.); *Анто́ськавы Хўтар* – поле на месцы былога хутара, што належаў чалавеку па імені Антон (в. Боркі Пруж.); *Анто́ха* – луг (в. Жолкіна Пін.); *Арка́дзіўшчына* – лес, былы хутар, гаспадаром якога быў Аркадзій (в. Навасёлкі Кобр.); *Артёмі́вшчына* – лес (в. Пералум’е Жаб.); *Бало́та Які́мовэ* – назва балота, якое знаходзіцца каля хаты Якіма (в. Дубок Бр.); *Бало́цішча Дыні́совэ* – назва балота паходзіць ад антрапоніма Дыніс (в. Дубок Бр.); *Богда́нуўка* – частка вёскі. На гэтай вуліцы некалі жылі тры Багданы (в. Дубнавічы Пін.); *Бугда́новэ По́лэ* – назва поля на месцы хаты селяніна па імені Бугдан (в. Прылукі Бр.); *Вало́дзькава* – узгорак (в. Куляшы Ивац.); *Ва́нькова Паля́на* – поле (в. Печкі Мал.); *Васі́лівшина* – поле, якое належала селяніну Васілю (в. Ракітніца Жаб.); *Габры́ле* – урочышча на месцы былога хутара, дзе жыў Габрыла (в. Чадзель Пруж.); *Гна́тув По́кус* – участак сенажаці на шырыню касы, які належаў селяніну па імені Гнат (в. Навалессе Мал.); *Гры́цава Гарá* – узвышша. Раней там быў хутар Грыца (в. Старыя Пескі Бяроз.); *Гры́цёвэ По́лэ* – поле, якое належала селяніну па імені Грыць (в. Мелянькова Кобр.); *Грышко́ва По́ле* – участак зямлі, які некалі належаў чалавеку па прозвішчы Грышко (пас. Арэхаўскі Кобр.); *Данэ́лувэ* – хутар (в. Во́са Кобр.); *Дзені́соўка* – месца, дзе жыў стары рамеснік Дзеніс (в. Старуны Пруж.); *Ді́м’ян* – луг. Раней быў хутар, дзе жыў Ді́м’ян (в. Орлавічы Драг.); *Дымы́довэ По́лэ* – поле, дзе раней быў хутар селяніна па імені Дымыд (аг. Псышчава Иван.); *Е́ськовэ По́лэ* – поле на месцы хутара селяніна па імені Есько (аг. Псышчава Иван.); *За Кузьмо́ю* – поле за хатай чалавека па імені Кузьма (в. Верхалессе Кобр.); *Іва́наўка* – лес. Назва паходзіць ад імя чалавека, які жыў недалёка ад лесу (в. Быткоўшчына Бар.); *Іва́нкоў Хўтар* – хутар, на якім жыў чалавек па імені Иван (пас. Арэхаўскі Кобр.); *Іва́ново Подрадо́нье* – назва лесу (в. Дубіца Бр.); *Іва́ньковы Го́ры* ўзв. (в. Печкі Мал.); *Ка́зіково По́лэ* – поле, якое раней належала палясоўшчыку Казіку (в. Антаны Кам.); *Кіры́льчыкаў* – лужок. Ад імя Кірыл (в. Куляшы Ивац.); *Кондра́товэ Болóто* – назва балота паходзіць ад імя Кандрат (в. Семігосцічы Стол.); *Лу́кашув Грудóк* – поле на ўзгорку, дзе раней была дзялянка дзеда Лукаша (в. Новікі Кам.); *Мака́раўка* – луг, дзе некалі быў хутар Макарава (в. Парэчча Пін.); *Мака́руў Баго́н* – месца на балоце, дзе жыў селянін па імені Макар (аг. Хаціслаў Мал.); *Мака́руў Оструво́к* – поле каля хаты Макара (в. Верхалессе Кобр.); *Мака́рцев Лёс* – назва лесу, дзе жыў чалавек па імені Макар (в. Багданы Бр.); *Максэ́мувэ* – поле, дзе раней

стаяла хата дзеда Максіма, якога вельмі любілі дзеці, бо ён добра расказваў казкі (в. Блювінічы Бр.); *Мárкаўка* – частка балота, дзе раней была сенажаць Марка (аг. Псышчава Иван.); *Мáркова Гра́да* – сенажаць Марка (в. Семігосцічы Стол.); *Мартыно́во* – хутар. Назва паходзіць ад імені памешчыка Мартына, які жыў на хутары (в. Осаўцы Драг.); *Матвѣйкова Сáжалка* – сажалка. Назва паходзіць ад імені дзеда Матвея, карэннага жыхара вёскі, каля хаты якога і выкапалі гэтую сажалку (в. Навасёлкі Кобр.); *Маце́ва Шы́я* – месца, дзе раней быў надзел Мацея (аг. Псышчава Иван.); *Мікала́еўская Дорóга* – дарога (в. Казловічы Бр.); *Мікала́еўскі Рыв* – роў (аг. Велікарыта Мал.); *Міраньішынэ Пóлэ* – поле (в. Прылукі Бр.); *Мыко́лаўсцькый Прова́л* – поле (в. Дубавое Кам.); *Мыцькова Ны́ўка* – былое поле сярод лесу каля Трэцяга брадка (в. Забараўцы Пін.); *Мыха́ліўка* – частка балота, дзе раней была сенажаць Мыхала (аг. Псышчава Иван.); *Ніко́р* – балота (аг. Камянюкі Кам.); *Нычы́пору́в Ху́тор* – участак зямлі, дзе раней знаходзіўся хутар чалавека па імені Нычыпор (в. Навалессе Мал.); *Нэстыро́вычы* – поле, сенажаць (в. Дубічы, аг. Аніскавічы Кобр.); *Обра́мовэ* – поле (в. Навалессе Мал.); *Оліку́в Лужо́к* – луг (аг. Навіцкавічы Кам.); *Оны́сёвэ* – луг (в. Пералум’е Жаб.); *Оны́сын Ху́тор* – поле на месцы хутара, дзе жыў Оныс (в. Бародзічы Кобр.); *Охры́мова Сенажа́ць* – сенажаць каля хаты Охрыма (в. Дубок Бр.); *Па́влова Сці́нка* – дарога (в. Бародзічы Кобр.); *Па́влы* – лес (аг. Олтуш Мал.); *Павлю́кiв Ху́тор* – частка поля на месцы хутара чалавека па імені Павлюк (аг. Каленкавічы Кам.); *Павлюко́вэ* – сенажаць (в. Ляплёўка Бр.); *Павлю́чышына Вы́тяганка* – сенажаць (в. Дубіны Кобр.); *Паўлава Па́ша* – паша (в. Збураж Мал.); *Паўлю́сюва Дыля́нка* – поле (аг. Навіцкавічы Кам.); *Пашко́во* – лес (в. Ляплёўка Бр.); *Пашкі́вшчына* – луг (аг. Сцяпанкі Жаб.); *Пана́савы Уху́жы* – хмызняк каля хаты Панаса (в. Рыцец Бр.); *Пана́сенка Рив* – роў (в. Прыбарава Бр.); *Пана́сова Ны́вка* – поле, што належала Панасу (в. Рыцец Бр.); *Пана́совэ Болóто* – балота, каля якога жыў дзед Панас (в. Балоты Кобр.); *Пана́сыковы* – сенажаць, што раней належала Панасу (в. Мелянькова Кобр.); *Парфі́ева Ніўка* – лес, дзе быў участак селяніна Парфірыя (в. Гута Бр.); *Пархвѐнаў Лу́г* – луг. Тут жыў чалавек па імені Пархвен (в. Збураж Мал.); *Паті́й* – поле. Раней была сенажаць, названая па імені гаспадара (в. Навасёлкі Кобр.); *Прако́паў* – лес. Назва паходзіць ад імені мужчыны Пракоп, чья хата знаходзіцца каля гэтага лесу (в. Цешаўля Бар.); *Пранці́шкiв Ху́тор* – хутар (аг. Каленкавічы Кам.); *Прокóпова Паля́на* – поле ў лесе (в. Арэпічы Жаб.); *Пу́д Юсты́ніным Дубам* – поле (в. Навалессе Мал.); *Пыльі́нув Ху́тор* – поле (в. Бародзічы Кобр.); *Ромáнова Горá* – дарога, што праходзіць каля сядзібы Рамана, якая размешчана на ўзгорку (в. Казловічы Бр.); *Ромáнова Хво́іна* – лес (в. Крыўляны Жаб.); *Рыго́рув Ву́стров* – узвышша, дзе быў забіты чалавек

па імені Рыгор (в. Збураж Мал.); *Сазонтова Сцінка* – дарога (в. Бародзічы Кобр.); *Саўкова Горá* – узгорак (в. Пажэжын Мал.); *Сашковы Ліс* – лес (в. Тэрэсіны Кам.); *Сенькова Посадка* – штучнае лясное насаджэнне. Названа па імені гаспадара Сенькі, які жыў каля пасадкі на хутары (в. Гайкоўка Кобр.); *Сенькоў Дуб* – сенажаць Сенькі (в. Семігосцічы Стол.); *Серафімаў* – лес. Назва паходзіць ад імені Серафім (в. Цешаўля Бар.); *Стасівка* – поле (в. Дружба Бр.); *Степанчукова Тропа* – дарога (аг. Пелішча Кам.); *Степаньске* – лес (в. Янушы Кам.); *Стыпанкова Сыдэба* – участка зямлі (в. Перасек Кам.); *Стыпанова Бэрэзынка* – лес (в. Балоты Кобр.); *Стэпчыча* – поле (в. Горск Кобр.); *Сыдоровка* – поле, сенажаць (аг. Аніскавічы, в. Добрае, в. Дубіны Кобр.); *Сыдурувшчына* – поле (аг. Пелішча Кам.); *Сэмыково* – луг (в. Лышчыцы Бр.); *Тамашэўшчына* – поле (г. Вялікарыга Мал.); *Тітчыне Востраў* – узвышша на балоце (аг. Макраны Мал.); *Трохымовка* – поле, сенажаць (в. Вялічкавічы, в. Залескія Кобр.); *Тумашоў Хутор* – зараз поле, а раней там жыў багаты селянін Тумаш (в. Панасавічы Бяр.); *Тарасова Дáча* – урочышча (в. Белавусаўшчына Пруж.); *Тарасова Нывка* – поле (в. Ланская Мал.); *Тарасово* – поле (в. Чэрск Бр.); *Тэрэнтывовэ* – поле (в. Хацінава Кам.); *Тэрэшково* – поле (аг. Хадосы Кам.); *Уланово* – хутар, на якім жыў мужчына па імені Улан (в. Сушытніца Мал.); *Урочышча Якімовэ* – паша (в. Дубок Бр.); *Фэдзькава* – урочышча. Так называецца месца, дзе раней быў хутар, на якім жыў прыгажун Федзька (в. Осаўцы Драг.); *Флёрава* – урочышча. Назва паходзіць ад імя чалавека, які жыў на гэтым месцы (в. Рухчы Стол.); *Фыдосéва Шэя* – поле. На гэтым полі раней жыў Фыдос (в. Брашэвічы Драг.); *Халімонова Рызка* – лес каля надзелу Халімона (в. Янушы Кам.); *Хрыстыновэ Болото* – балота (в. Балоты Кобр.); *Хутор Сэні Пчоловода* – хутар названы па імені чалавека, які там жыў (в. Брашэвічы Драг.); *Хылымоновшчына* – частка лесу, што раней належала Хылымону (в. Вялікія Корчыцы Кобр.); *Юзув Сад* – сад, які калісьці належаў пану Юзафу (аг. Навіцкавічы Кам.); *Юзыфав Хутор* – хмызняк (в. Чэрск Бр.); *Юзэпын* – частка лесу (в. Бусні Жаб.); *Юркава Палянка* – паляна (в. Печкі Мал.); *Юрковское Пóле* – поле (в. Янушы Кам.); *Юркывшчына* – поле (аг. Крыўляны Жаб.); *Юрковскэ Пólэ* – поле на месцы хутара чалавека па імені Юрко (аг. Псышчава Иван.); *Юстынчын Рів* – роў (в. Дзямідаўшчына Кобр.); *Юськова* – сенажаць (в. Казловічы Бр.); *Юхіміўскій Багón* – хмызняк (в. Кабёлка Бр.); *Юхымово* – поле (в. Добрае Кобр.); *Юхымув* – сенажаць (в. Добрае Кобр.); *Янава Балóта* – некалі на гэтым месцы ўтапіўся сын мясцовага пана Яна (в. Скарчава Бар.); *Янова* – луг (аг. Чарняны Мал.); *Янов Лісók* – хутар, на якім жыў Ян (в. Юўсічы Кам.); *Яновскій Ліс* – лес (аг. Атрамечева, в. Кошалева Бр.); *Яновшчына* – луг (аг. Крыўляны Жаб.); *Янопаль* – поле, дзе раней

знаходзіўся маёнтак пана Яна (в. Бусні Жаб.); *Янув Рув* – мокры роў. Назва паходзіць ад імя Ян (аг. Ставы Кам.); *Яныкіў Ліс* – лес, у якім калісьці лесніком быў чалавек па імені Янык (в. Фядоры Стол.); *Яськовічы* – поле (в. Брадзяцін Мал.); *Яськовэ* – поле (в. Ляплёўка Бр.); *Яцкув Хўтор* – поле (в. Навалессе Мал.) і інш.

А. Ю. Савульчык

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

МАСТАЦКІЯ АСАБЛІВАСЦІ РАМАНА У. КАРАТКЕВІЧА “ЧОРНЫ ЗАМАК АЛЬШАНСКІ”

Пачынальнік гістарычнага жанру ў сучаснай беларускай літаратуры У. Караткевіч яшчэ змалку цікавіўся мінулым роднага краю. На пытанне анкеты Т. Шамякінай, што з уражанняў дзяцінства найбольш спрыяла развіццю яго таленту, пісьменнік адказаў: “Што спрыяла? Зноў жа асяроддзе. Сваякі (і на суседзяў шанцавала) былі людзі спявучыя, вельмі музычныя, многія з добрымі галасамі, з апавядальным талентам (здзіўляюся, чаму не стаў прафесійным спеваком бацька, пісьменнікам – дзядзькі, асабліва адзін). Усе з гумарам і схільнасцю да іроніі (у тым ліку да самаіроніі)” [1, с. 37].

Уладзімір Караткевіч у рамане “Чорны замак Альшанскі” хоча не проста зацікавіць, заінтрыгаваць чытача самай дзівоснай і неверагоднай гісторыяй з жыцця свайго героя. Ён хоча сцвердзіць, што ўсё ў жыцці ўзаемазвязана і ад кожнага можа залежыць многае. Дапамагае яму ў гэтым мастацкі прыём іроніі. У. Караткевіч дае магчымасць свайму герою выявіць пачуццё іроніі ў шматлікіх маналогах і дыялогах: “Але я ніколі не быў Галілеем і ніколі не буду Кеплерам, ды і дзе ўзяць цярплінасці на два гады падстановак і варыянтаў, каб пасля зведаць цікавы факт, што ў жонкі такога і такога ногі крывыя і валасатыя. Таму я падумаў, што ўмяцінкі могуць быць і на іншых аркушах і што я іх проста не заўважыў” [1, с. 268]; “І я чытаў, і ўсё гэта гучала, як у звар’яцелага рабіна, што чытае беларускую кнігу на яўрэйскі манер, з канца” [2, с. 276]. З маналогаў Косміч паўстае чалавекам, здольным адэкватна ацэньваць сябе і свае магчымасці, цвяроза глядзець на сябе і рабіць правільныя высновы. Іронія – адна з адзнак стылю пісьменніка – у “Чорным замку Альшанскім” знаходзіць адмысловае ўвасабленне. Яна праяўляецца не толькі ў “самахарактарыстыках” персанажа, але і ў самахарактарыстыцы аўтара. Так, у творы ёсць эпізод, дзе пераплятаюцца мастацкі вымысел і рэальнасць: Антон Косміч дае ацэнку У. Караткевічу. Як заўважае Я. Гарадніцкі,

“прыём гэты рэдка сустракаецца ў літаратурнай практыцы і па-свойму ўнікальны, добра выяўляе творчую раскаванасць пісьменніка, свабоду самавыражэння, калі да звыклай для яго стылю іроніі дадаецца яшчэ і самаіронія” [1, с. 134]. Антон Косміч у размове з новымі сябрамі пераходзіць да абмеркавання літаратараў і, у прыватнасці, адной асобы, да якой Косміч “ставіцца цяпміма”: “– Ну а гэты... Караткевіч? – спытаў Шаблыка. – А нішто сабе. Толькі чумавы нейкі, дурашны. Левай рукой правае вуха цераз галаву чухае... Ніколі не ведаеш, чаго ад яго чакаць” [2, с. 373]. У падобнай іранічна-жартаўлівай форме пісьменнік выяўляе погляд на сябе самога, а таксама паказвае сваё стаўленне да літаратурнай творчасці, якая паўстае не пакутлівымі пошукамі натхнення, як гэта здараецца, а займальнай і досыць вясёлай гульнёй [1, с. 129].

Караткевіч па-ранейшаму шмат думае пра беларускі нацыянальны характар, пра гістарычны лёс беларускага народа. Галоўны герой разважае: “Добры ўклад унеслі браткі-беларусы ў культуру свайго і братняга, польскага, народаў. ...І потым, не будзь гэтых людзей, не выраслі б на гэтай глебе ні Баршчэўскі, ні паэт-тытан, ад уласнай беднасці падораны намі Польшчы”. І ў гэтым выказванні няма адзнак правінцыялізму. Сапраўды, беларуская зямля дала многіх славурых людзей, у тым ліку і выдатнага польскага паэта А. Міцкевіча. У. Караткевіч закранае і такое пытанне, як захаванне помнікаў архітэктуры і ўвогуле духоўнай і матэрыяльнай культуры беларускага народа. Што казаць, часта сустракаліся ў тых гады выпадкі, калі аснова старажытнай будыніны была падмуркам для кароўніка, а на помнік архітэктуры гналі бульдозер [2, с. 220].

У сваім рамане пісьменнік выступіў супраць духоўнага спустошання чалавека. Ён імкнуўся раскрыць не прыватную і займальную гісторыю, што здарылася з ягоным героем, а паспрабаваць выявіць павязь паміж мінуўшчынай і сучаснасцю, раскрыць жыццё ва ўсіх яго складанасцях і супярэчнасцях, сцвердзіць думку пра непераможнасць і ўсемагутнасць дабра і чалавечнасці. Косміч, Шаблыка, Змагіцель, Хілінскі і іншыя станоўчыя героі рамана неаб'якавыя да зла і несправядлівасці. Сумленныя людзі, яны вераць, што “помста ўсё ж ёсць... За кожную кроплю крыві, за кожную слязу. Не цяпер, дык заўтра. Не самому, дык нашчадкам”. І разважаюць яны на ўзроўні персанажаў класічных твораў. Нагадаем хоць бы герояў Дастаеўскага з іхнім пакутлівым роздумам над многімі праблемамі людскога быцця [2, с. 256].

Роздумам над лёсам чалавечым і над прызначэннем творцы Уладзімір Караткевіч блізкі і да Максіма Гарэцкага. Так, беларускі аўтар у драматызаванай аповесці “Антон” М. Гарэцкага мукі галоўнага героя і прычыну ягонага самагубства бачыць у драме чалавечага духу. Апавядальнік на заключнай старонцы твора паведамляе: “Схадзіў я на

наклон крыжу твайму пахіламу, Антоне, пасядзеў пад бярозкаю шумна-ціхаю, падзівіўся на край родны беларускі і – Жыць! Вечны спакой табе, Антоне, і табе, Іванька! Я цвёрда стаю... Расце нешта непамернае ва мне... Павадыры! Дзе вы? Браты, сястрычкі, ідзіце за мною. Дзядзінка! Выстагнаўся твой пляменнік. – Жыць!” [2, с. 23].

Галоўны герой рамана У. Караткевіча ў эпілогу сцвярджае, што ён пастараецца “пражыць жыццё, рэшту яго спаўна... Аддаць сябе поўнасьцю братам”. І тады ён пойдзе на спатканне з Богам, калі ён у яго ёсць, і скажа Богу: “Я адрабіў спаўна і па сваёй ахвоце сваю катаргу на зямлі. Я зрабіў нават болей таго, што мог. І не для сябе, а дзеля іх, дзеля гэтага акіяна, народа майго”. І заканчваецца твор шматзначнай і красамоўнай фразай: “О, жыццё!” Гэтыя і многія іншыя радкі сведчылі пра глыбока гуманістычны змест твораў Караткевіча, пра яго самаахвярнае служэнне мастацкаму слову. Вернасць свайму народу азначала для пісьменніка вернасць вялікім гуманістычным прынцыпам добра і справядлівасці. І ён ніколі не саступаў з таго шляху, які выбраў.

У многіх творах У. Караткевіч выявіў атрыманае ў спадчыну ад сваякоў адчуванне гумару, уменне тонка іранізаваць з чалавечых заган, з самога сябе. Нават у такім “сур’ёзным” паводле праблематыкі мастацкім тэксте, як “Чорны замак Альшанскі”, знайшлося месца іроніі. Падзеі ў рамане разгортваюцца на працягу XVII–XX стст. Галоўны герой Антон Косміч, спецыяліст па сярэдневяковай гісторыі, раскрывае злачынствы чатырохсотгадовай даўнасці, апошняй вайны і сучаснай яму рэчаіснасці (знаходзіць забойцу Ганны Альшанскай і яе каханага Валюжыніча, Мар’яна Пташынскага, Людвіка Лапатухі і іншых сумленных людзей; адказвае на пытанні, куды зніклі фамільныя скарбы і што адбывалася ў замку ў гады вайны). Аднак у любых абставінах герой не страчвае адчування іранічнага погляду на свет і сябе ў свеце. Само слова *іронія* паходзіць са стражытнагрэчаскай мовы і ў перакладзе азначае “прытворства”, “насмешка”. Як адзначае В. Рагойша, іронія “выкарыстоўваецца ў многіх жанрах вуснай народнай творчасці – прыказках і прымаўках, загадках, устойлівых вобразных параўнаннях, прыгаворах і інш.” [1, с. 142].

У творах мастацкай літаратуры іронія можа мець значэнне не толькі тропы, але і своеасаблівага мастацкага прынцыпу асэнсавання рэчаіснасці, асмяяння чаго ці каго-небудзь. Менавіта як мастацкі прынцып іронія актуалізуецца ў рамане У. Караткевіча “Чорны замак Альшанскі”. Пісьменнік вельмі часта выкарыстоўвае яе для характарыстыкі, а дакладней, самахарактарыстыкі, галоўнага героя. Аўтар “перадае” слова свайму персанажу, што дае магчымаць атрымаць інфармацыю не толькі факталагічнага парадку (хто гэты герой, чым займаецца і да т. п.), але і псіхалагічнага. Так, у пачатку твора галоўны герой Антон Косміч іранізуе

з самога сябе і тых абставінаў, у якіх ён апынуўся: “З чаго мне пачаць? З таго прадвесня, калі за акном было сутонне і мокры снег? А што вам да леташняга снегу й сутоння? Пачаць з таго, хто я такі? А што вам, урэшце, да мяне, звычайнага чалавека ў вялізным горадзе? І нашто вам мая самахарактарыстыка? Адразу браць быка за рогі і расказваць? А якое я маю права на вашу ўвагу? Тое права, што вы заплацілі грошы? Дык мала за якія паршывыя гісторыі людзі плацяць тых грошы” [2, с. 198].

Такім чынам, наватарствам у рамана “Чорны замак Альшанскі” з’яўляецца выкарыстанне іроніі, якая выконвае наступныя функцыі: служыць спосабам самахарактарыстыкі галоўнага героя (праз маналогі і дыялогі); выкарыстоўваецца для самахарактарыстыкі аўтара (вуснамі персанажаў), што з’яўляецца новым для беларускай літаратуры прыёмам. Уласцівыя пісьменніцкай манеры У. Караткевіча іронія і самаіронія у гэтым творы знайшлі нечаканае і неардынарнае мастацкае ўвасабленне.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Мальдзіс, Адам. Уладзімір Караткевіч – пісьменнік беларускі і еўрапейскі / А. Мальдзіс // Уладзімір Караткевіч і яго творчасць у еўрапейскім культурным кантэксце : навук. збор. / рэдкал. А. Мальдзіс (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2000. – С. 35–39.
2. Русецкі, А. Уладзімір Караткевіч: праз гісторыю ў сучаснасць / А. Русецкі. – Мінск, 2000. – 300 с.

О. Д. Сажина

Брест, Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

БРЕСТСКИЙ РАЙОН: ЭКОНОМИЧЕСКОЕ И СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ В 1939–1941 ГГ.

1 сентября 1939 г. гитлеровская Германия напала на Польшу. Немецкие дивизии перешли границу и в нескольких направлениях начали быстро двигаться вглубь польского государства. Это стало началом Второй мировой войны, оказавшей большое влияние на судьбы жителей Брестского района. Через несколько дней в Сычах, Тюхиничах, Щебрине и других деревнях появились наступавшие на Брест немецкие отряды. Началась осада Брестской крепости. 14 сентября немецкие солдаты вошли в Брест, а 17 сентября захватили основные форты крепости.

В соответствии с договором о ненападении от 23 августа 1939 г., 17 сентября 1939 г. части Красной Армии перешли советско-польскую границу. Часть польского населения сбежала, часть, вооружившись, ушла в леса. В свою очередь, с целью содействия установлению советской

власти и преодоления сопротивления местных жителей, из числа подпольщиков стали создаваться вооружённые группы. 22 сентября 1939 г. Красная Армия вступила в Брест-Литовск, вытеснив немецкие войска. В тот же день было подписано германо-советское соглашение, которое устанавливало демаркационную линию между двумя армиями по рекам Наров, Буг, Висла, Сан. Таким образом, территория Брестского района стала пограничной.

Встреча Красной Армии в Брестском районе, как и в других районах Беларуси, была триумфальной. Под руководством военных из местных жителей стали формироваться временные крестьянские комитеты для утверждения советской власти и содействия ей. Комитеты приступили к разделу и перераспределению помещичьих и приходских земель, скота, инвентаря среди батраков, бедняков, детей-сирот. Крестьянские комитеты подчинялись временным управлениям, созданным в городах Западной Беларуси на основании приказа командующего войсками Белорусского фронта командарма М. Ковалёва от 19 сентября 1939 г. 16 октября были объявлены, а 22 октября 1939 г. с большим подъёмом на Брестчине прошли выборы в Народное Собрание Западной Беларуси.

2 октября 1939 г. 5-я внеочередная сессия Верховного Совета СССР приняла Закон о включении Западной Беларуси в состав Белорусской ССР. Для тех, кто не поддерживал этого решения, была возможность выехать в оккупированные немцами области Польши. С февраля 1940 г. началась регистрация жителей присоединённых к СССР новых районов и выдача советских паспортов.

Постепенно изменялся территориально-административный раздел Западной Беларуси. 4 декабря 1939 г. были созданы области, в том числе и Брестская. Временные управления были заменены облисполкомами. В январе 1940 г. были созданы районы, в том числе 18 районов Брестской области, среди которых Брестский и Домачевский. Основная масса населённых пунктов современного Брестского района вошла в их состав. Территория Брестского района в 1940 г. была 1044,5 квадратных километров, Домачевского – 491,3. Население двух созданных районов составляло 77 659 человек [1, с. 130].

В феврале – марте 1940 г. были сформированы сельские советы, а временные крестьянские комитеты завершили свою деятельность. Следующие Выборы в местные органы власти проходили 15 декабря 1940 г. От Брестского района были выбраны 4 депутата в областной совет, все депутаты в райсовет и 377 депутатов в сельсоветы [1, с. 131]. Руководство сельских органов было представлено в основном местными жителями, на более высокие должности назначались кадры, которых присылали из восточных районов. Исключительно из приезжих

формировалось руководство органов юстиции и правопорядка. Местное население не пользовалось доверием у руководителей государства.

Организационную работу в 1939–1941 гг. осуществляли коммунисты. Они занимали руководящие должности, формировали партийные, советские, административные органы, принимали решения. В апреле 1940 г. на учёте в Брестской партийной организации было 125 членов и 134 кандидата в члены КП(б)Б, в Домачевской – соответственно 59 и 53 человека.

Брестский райком партии размещался сначала в доме № 25 на улице Ленина (ранее Ягеллонская), затем в доме № 18 на улице Советской. Здание райисполкома находилось на улице Советских пограничников, 29.

С первых же дней советская власть стала проводить активную идеологическую кампанию. Основной формой агитационной работы были собрания и лекции, которые в основном посещала мужская часть населения. Уже в декабре 1939 г. были организованы курсы подготовки агитаторов для Брестской области. От Брестского повета было отправлено 100 человек. В августе 1940 г. в Брестском районе существовало 18 агитаторских коллективов, объединивших 412 членов, а в конце 1940 г. количество агитколлективов увеличилось до 28 [1, с. 132]. Особенно активной была агитационная работа в период предвыборной кампании. Так, в октябре 1939 г. в Брестском районе работало около 400, а в декабре 1940 – 600 агитаторов. За октябрь – ноябрь было прочитано 114 лекций, проведено 368 митингов и собраний. Как и в других районах, в Брестском и Домачевском организовывались избы-читальни, красные уголки, дома культуры. Не жалели средств и сил на то, чтобы ввести в быт и сознание людей такие даты, как 8 марта, День МОПРа, День Красной Армии, Военно-морского флота, День сталинской конституции и т.д. [1, с. 133].

В качестве важнейшего идеологического института рассматривалась школа. Основная часть районного бюджета шла на развитие системы образования. В 1941 г. из общей суммы 3 531 500 рублей на народное образование планировалось выделить 2 216 000 рублей, что составляло 62 % от всего бюджета Брестской области.

Осенью 1939 г. была введена бесплатная медицинская помощь для всех малообеспеченных и беднейшего крестьянства, разработана система санитарно-эпидемических мероприятий. До сентября 1940 г. в Брестском районе профилактические прививки сделали 11 315 человек, что составляло одну четвёртую часть жителей всего района. Росла сеть учреждений охраны здоровья. К сентябрю 1940 г. в Брестском районе действовали: больница на 15 мест, 4 врачебно-медицинских и 3 фельдшерских пункта, пункт охраны здоровья. В Домачево к этому

времени действовало инфекционное отделение на 15 мест, строилась больница и роддом.

В сентябре было объявлено, что рубль приравнивается к одному золотому, а на все продукты и товары остаются старые установленные цены. Это стало благодатной почвой для спекуляции. На рубеже 1939–1940 гг. магазины были национализированы, частная торговля практически закрыта. В деревнях была организована потребительская кооперация, через которую крестьяне могли купить сельскохозяйственные орудия, одежду и продать свою продукцию. Однако государственная торговля не могла обеспечить потребности сельских жителей.

В 1940–1941 гг. в Брестском и Домачевском районах ощущался недостаток пшеничной муки, сахара, крупы, рыбы, кондитерских изделий, чая, перца. Дефицит вёл к злоупотреблениям. Фактически, многие товары можно было купить только по спекулятивной цене.

В 1940 г. началась коллективизация сельского хозяйства. Насильственной коллективизации не предусматривалось, но активно развернулась пропагандистская кампания. Весной 1940 г. в Брестском районе было организовано 7 колхозов. В июне 1940 г. в них насчитывалось 280 хозяйств. Со второй половины 1940 г. давление на крестьян в проведении коллективизации увеличилось. И уже весной 1941 г. в Брестском районе существовало 13 колхозов, объединявших 435 хозяйств. Также были организованы 2 совхоза и 17 подсобных хозяйств предприятий и организаций г. Бреста. В помощь колхозам были созданы Брестская и Домачевская машинно-тракторные станции. Брестская МТС заняла 13,97 га и разместилась в бывшей усадьбе Ковердяки. Директором был назначен Коганер. Однако на протяжении всего 1940 г. Брестская МТС была отстающей.

Несмотря на успехи многих сельских хозяйств, в большинстве деревень в 1939–1940 гг. колхозы созданы не были. Средством борьбы против частников стала налоговая политика. Кроме того, в конце 1940 – начале 1941 гг. усилилась политика репрессий.

На плечи крестьян, к тому же, легли многочисленные повинности. Активно развернулось дорожное строительство. Трудовым подвигом жителей Брестчины стало участие в строительстве и реконструкции Днепро-Бугского канала.

Развивалась и местная промышленность. В Брестском районе был создан мельничный комбинат, 4 торфяных завода, организовывались промышленные артели. Однако в целом о значительном развитии местной промышленности в 1939–1941 гг. говорить не приходится.

Велась и массовая оборонная деятельность. Школьники и молодёжь сдавали нормы на значки «ГТО» и «Юный Ворошиловский стрелок»,

состязались в беге и стрельбе. В деревнях создавались организации Осоавиахима. Войну предчувствовали. На территории Брестского района летом 1941 г. дислоцировались войска 4-й армии Западной особой военной округи, которые прикрывали границу в 150 км шириной на Брестско-Минском направлении. Соединения армии находились на значительном отдалении (от 30 до 75 км) от рубежей, предназначенных для занятия обороны.

Список использованной литературы

1. Памяць : Гіст.-дакумент. хроніка Брэсцкага раёна / уклад. Г. К. Кісялёў [і інш] ; пад рэд. Г. К. Кісялёва. – Мінск : БЕЛТА, 1998. – 574 с.

Д. В. Саўчук

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

СТРУКТУРНА-СЕМАНТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ЛЕКСЕМЫ “СМАЛА”

Прадметна-тэматычная група пэўнай лексемы стварае аснову канцэпта. Тэрмін “канцэпт” паходзіць ад лацінскага слова *conceptus*, вытворнага ад дзеяслова *concipere* – *con* – *capere* ‘збіраць’, ‘схопліваць’, ‘задумвацца’, ‘пачынаць’. У лінгвістычнай літаратуры існуе некалькі азначэнняў канцэпта, сутнасць якіх зводзіцца да таго, што канцэпт – гэта змест паняцця, якое, паступова развіваючыся, актуалізуе ў маўленні асобныя семантычныя прыкметы, выражае сэнсава-сімвальнае значэнне. Канцэпт зараджаецца ў корані слова, таму намі былі прааналізаваны аднакарэнныя словы ўзятага для даследавання назоўніка *смала*. Выявіць і раскрыць сутнасць канцэпта дапамагае найперш мастацкі кантэкст. Асноўныя канцэптэптуальныя прыкметы раскрываюць блізкія па значэнні словы, фразеалагізмы, прыказкі і загадкі.

У межах лінгвакультурнага падыходу канцэпт даследуюць Ю. С. Сцяпанаў, У. І. Карасік, В. У. Красных, В. А. Маслава, Н. Ф. Алефірэнка і інш. Такі падыход вызначае канцэпт як базавую адзінку культуры, якая валодае вобразным, паняццевым і каштоўнасным кампанентамі з перавагай апошняга.

Канцэпт рэпрэзентуецца ў мове: 1) гатовымі лексемамі і фразеалагічнымі спалучэннямі; 2) свабоднымі словазлучэннямі; 3) сінтаксічнымі канструкцыямі; 4) тэкстамі і сукупнасцямі тэкстаў.

Шляхам пабудовы дэрывацыйнага поля ключавага слова *смала*, аналізу яго лексічнай спалучальнасці, семантычнай структуры і вызначэння сістэмных тэкставых сувязей намі ўстаноўлены поўны склад

асацытыўна-семантычнага поля канцэпту, пад якім разумеецца шэраг лексічных вербалізатараў канцэпту *смала*.

Мэта нашага артыкула – прааналізаваць лексему *смала* ў складзе ўстойлівых адзінак мовы і онімаў, бо канцэптам становяцца толькі тыя з’явы рэчаіснасці, якія актуальныя і вартасныя для данай культуры, маюць вялікую колькасць моўных адзінак для сваёй фіксацыі, уваходзяць у склад прыказкі, у паэтычныя і праязныя тэксты.

На Міншчыне бытуе фразеалагізм *лезці (чапляцца) як смала*, які ў сваім значэнні мае сему ‘незадаволенасць чым-небудзь’: *Лезеш як смала да міне, як прыстане с такім разгаворам; А швагер як нап’ецца, то ні дай ты бох, чаплецца да каждага як смала, гаворыць ярунду некую, гатко слухаць* [4]. Фразеалагізм узнік на падставе фізічных якасцяў смалы – вязкасці ці сіропападобнасці. На тэрыторыі Беларусі існуюць і іншыя варыяцыі гэтага фразеалагізма: *прыстаць (прыліпаць) як да смалы, прыстаць як смала да плоту* [4]; *лезці смалой у вочы каму, да каго* [3]; *прыліп як смала; смала смалою прывязаўся; прыліп як пчала да смалы (як смоўж, як кароста)* [7]. Традыцыйная нематэрыяльная культура беларусаў захавала шэраг прыказак, звязаных з фізічнымі якасцямі смалы: *Чужая жонка мёдам мазана, а свая смалой ‘чужая жонка больш прываблівая, чым свая’; Смала смалою ‘прывязаўся, хто-небудзь моцна надакучае’; Пляце смалюга дуба ‘небыліцы, недарэчнасць’; Дзед як смаловы корч ‘невысокі, увесь жылаваты і моцны’* [1]; *Быль як смала, а небыліца як вадзіца ‘пра тое, што сапраўды добрыя падзеі застануцца ў памяці, а благія забудуцца’; Смала к дубу не прыстане ‘чыстага, прыстойнага чалавека нельга зганьбіць’* [5]. Як паказваюць прыклады, ва ўсіх выразках назойлівасць прыставанне, непакой, турбанне каго-небудзь параўноўваецца са смалою.

Лексема *смала* стала актыўным апелятывам пры ўтварэнні назваў населеных пунктаў і прозвішчаў. На ўсёй тэрыторыі Беларусі ёсць значная колькасць населеных пунктаў, якія ў сваёй назве маюць карань *-смол-*. Можна меркаваць, што на час заснавання таго ці іншага мястэчка людзі актыўна займаліся здабычай і апрацоўкай смалы. Такія назвы, як *Смаленая Печ, Смалярня Смолзавод, Смаляры, Смалоўка, Смалічы, Смалінец, Смалявічы, Смалярнік* звязаны як з прыладамі і збудаваннямі для апрацоўкі хімічнага рэчыва, так і з наяўнасцю смаланосных дрэў [6].

Слова *смала* стала матыватарам і для назваў рэк: *Смалярня* (назва р. Жорнаўка ў верхнім цячэнні), *Смалянка* (правы прыток Шчыры (бас. Нёмана) у Баранавіцкім р-не).

На Беларусі бытуюць так званыя “прафесійныя” прозвішчы: *Смолаў, Смоліч, Смалёнка, Смалянкоў, Смалюк, Смолкін, Смолік, Смолікаў, Смольскі, Смалян, Смалянók, Смалянкоў, Смаляр, Смалярóў* [2].

Лексема *смала* здольная фарміраваць фразеалагічныя гнёзды, дастаткова часта выкарыстоўваецца ў складзе прыказак і прымавак, з'яўляецца актыўным апелятывам для ўтварэння онімаў (прозвішчы, назвы населеных пунктаў, мікратапонімы).

Каб вызначыць важнасць канцэпту для моўнай супольнасці, трэба вызначыць частотнасць слова *смала*: маюцца на ўвазе не толькі дадзеныя частотных слоўнікаў, але і паўтаральнасць пэўных паняццяў у розных відах дыскурсу: мастацкім, публіцыстычным, навуковым. Намі прааналізаваны толькі лінгвістычныя даведнікі, таму мы не можам зрабіць вывады аб тым, ці з'яўляецца названы канцэпт ключавым для беларускай нацыянальнай моўнай свядомасці.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Анталогія беларускіх народных прыказак, прымавак і выслоўя / уклад. А. С. Фядосік. – Мінск, 2002. – 296 с.
2. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія. 2. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 508 с.
3. Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭн, 2004. – 448 с.
4. Мяцельская, Е. С. Слоўнік беларускай народнай фразеалогіі / Е. С. Мяцельская, Я. М. Камароўскі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1972. – 139 с.
5. Рапановіч, Я. Н. Беларускія прыказкі, прымаўкі і загадкі / Я. Н. Рапановіч. – Мінск : Дзяржаўнае выдавецтва БССР, Рэдакцыя мастацкай літаратуры, 1974. – 377 с.
6. Рапановіч, Я. Н. Слоўнік назваў неселеных пунктаў... [па абласцях] / Я. Н. Рапановіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1977–1986.
7. Санько, З. Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразеалагізмаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 216 с.

П. С. Станкевіч

Віцебск, Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава

ПАЗАСЛОЎНІКАВАЯ ЛЕКСІКА, ЗВЯЗАНАЯ З КАМП'ЮТАРНЫМІ ТЭХНАЛОГІЯМІ, У МОВЕ СУЧАСНЫХ СМІ

На працягу доўгага часу словы захоўваюць і ўтрымліваюць у сваім значэнні інфармацыю пра навакольны свет. Мова, якая пераходзіць з пакалення ў пакаленне, звязвае паміж сабой тры часавыя прасторы – мінулую, сучасную і будучую. Да змен у побыце народа прыводзяць змены ў яго эканамічным, культурным і сацыяльным жыцці. Гэтыя змены даволі выразна адлюстроўваюцца ў лексічным складзе мовы.

Лексічныя адзінкі, якія дастаткова часта выкарыстоўваюцца як у вусным маўленні, так і ў пісьмовай мове, аднак на працягу нейкага часу не атрымліваюць лексікаграфічнай рэпрэзентацыі, мы называем пазаслоўнікавымі намінацыямі. Мэта нашага навуковага артыкула – выявіць асаблівасці структуры, семантыкі і функцыянавання ў мове сучасных перыядычных выданняў пазаслоўнікавай лексікі, звязанай з камп’ютарнымі тэхналогіямі. Даследаванне праведзена на матэрыяле рэспубліканскай газеты “Звязда” (2021–2022 гг.).

Праблема ўзнiкнення і ўжывання новых слоў цікавіла даследчыкаў заўсёды, але асаблівую актуальнасць яна набыла ў апошнія дзесяцігоддзі. На думку беларускага мовазнаўца і лексікографа Ф. А. Піскунова, “папаўненне лексічнага складу мовы цесна звязана з гісторыяй, культурай, побытам народа. Новая словы ўзнікаюць бесперапынна, таму іх даследаванне заўсёды застаецца актуальным” [2, с. 5]. Значны ўклад у вывучэнне неалогіі беларускай мовы ўнёс беларускі лінгвіст П. П. Жаўняровіч. Ён сцвярджаў, што “папаўненне слоўнікавага складу мовы – важная прыкмета развіцця моўнага складу, фактару, які паказвае, што мова не стаіць на месцы” [1, с. 36], а таму кожны народ павінен сачыць за зменамі ў роднай мове.

Сучаснае грамадства немагчыма ўявіць без камп’ютарных тэхналогій. Яны выкарыстоўваюцца ва ўсіх сферах жыцця чалавека. Іх развіццё адбілася пэўным чынам і на ўзбагачэнні слоўнікавага складу беларускай мовы. Фактычна сфарміраваўся новы пласт тэрміналогіі, якая рэпрэзентуе сучасныя ІТ-тэхналогіі.

Выяўленыя і даследаваныя намі тэрміны, значэнне якіх пэўным чынам звязана з развіццём камп’ютарных тэхналогій, можна раскласіфікаваць на наступныя лексіка-семантычныя групы:

1. Тэрміны, звязаныя з сеткай Інтэрнэт. Напрыклад: **сайт** ‘сукупнасць вэб-старонак і звязанага з імі зместу, які ідэнтыфікуецца агульным даменным імем і публікуецца як мінімум на адным вэб-серверы’: *Так, у Маладзёжнага парламента з’явіўся свой сайт – trns.by, праводзіцца актыўнае абнаўленне інфармацыі аб яго дзейнасці ў сацыяльных сетках* [Звязда, № 13 (29635), с. 8]; **акаўнт** ‘запіс, які захоўвае сукупнасць дадзеных аб карыстальніку ў камп’ютарнай сістэме’: *Мы прэзентуем сябе ў сацыяльных сетках, з’явілася нават амбіцыйная мэта – стварыць акаўнт “Бярозкі” на платформе “ТікТок”, якая вельмі папулярная сярод моладзі* [Звязда, № 9 (29631), с. 9]; **дамен** ‘імя сайта’: *Трэцяе месца ў спісе самых наведвальных даменаў (уключаючы сайты і дадаткі) адыходзячага года заняла сацсетка Facebook* [Звязда, № 249 (29617), с. 3].

2. Назвы відаў зносін у Інтэрнэце. Напрыклад: **чат** ‘від зносін, які прапануе ў рэжыме рэальнага часу перадачу тэкставых паведамленняў ад

адпраўніка да атрымальніка’: *Ёсць і чаты, дзе можам паміж сабой размаўляць* [Звязда, № 253 (29622), с. 7]; **стрым** ‘бесперапынная перадача аўдыя- і відэададзеных у рэжыме анлайн ад правайдара да інтэрнэт-карыстальніка’: *Дзеці аналізуюць ролікі сваіх любімых блогераў, разбіраюць іх паводзіны, адзенне, лексіку ў стрымах* [Звязда, № 13 (29635), с. 6]; **пост** ‘інфармацыйны блок, размешчаны карыстальнікам у сацыяльнай сетцы’: *Узнікае своеасаблівая варонка – чым больш падобных пастоў, тым больш абмеркаванняў, спрэчак, тым больш зацягваецца ў яе карыстальнікаў* [Звязда, № 6 (29628), с. 8] і інш.

3. Назвы відаў і жанраў відэаролікаў, аўдыязапісаў. Напрыклад: **промаролік** ‘рэкламны відэаролік, які выкарыстоўваецца для таго, каб данесці спажыўцу перавагі тавару, сэрвісу або паслугі’: *Каля навагодняй ёлкі ў гандлёвым цэнтры “Сталіца” ў Мінску сустрэліся пераможцы рэспубліканскага конкурсу ў намінацыях “Асабісты ўклад”, “Найлепшы валанцёрскі атрад”, “Промаролік” і ўпершыню – “Валанцёрская песня”* [Звязда, № 38 (29607), с. 7]; **падкаст** ‘тэматычны аўдыяблог з адным ці некалькімі вядучымі, які можна слухаць анлайн альбо запампаваць сабе на прыладу’: *Можна, у нейкім сэнсе канкурэнцыю для канала ствараюць падкасты, але варта ўлічыць такую акалічнасць, што беларускамоўнага кантэнту не так і шмат, таму аўдыторыя “Культуры” ўсё роўна застаецца на любімай хвалі* [Звязда, № 8 (29630), с. 9] і інш.

4. Назвы працэсаў, звязаных з камп’ютарызацыяй сучаснага грамадства і ўкараненнем лічбавых тэхналогій. Напрыклад: **лічбавізацыя** ‘ўкараненне лічбавых тэхналогій’: *Другі вектар – практыкаарыентаванасць падрыхтоўкі. І трэці абавязковы складнік – лічбавізацыя. Тут трэба адштурхоўвацца ад сусветных тэндэнцый, комплексна прымяняць лічбавыя тэхналогіі. Я кажу аб “Індустрыі 4.0”* [Звязда, № 239 (29608), с. 4]; **рабатызацыя** ‘аўтаматызацыя вытворчасці на аснове прамысловых робатаў’: *Рабатызацыя складаю дазваляе нашмат павысіць эфектыўнасць: роботы і канвееры павышаюць хуткасць прыёмкі тавараў у 20–30 разоў, а адгрузкі – у 3–5 разоў* [Звязда, № 238 (29607), с. 3] і інш.

5. Назвы камунікатыўных фарматаў. Напрыклад: **анлайн-фармат** ‘атрыманне ведаў і навыкаў у рэжыме “тут і цяпер” пры дапамозе камп’ютара ці іншага гаджэта, злучанага з Інтэрнэтам’: *Гэта проста дыстанцыйны анлайн-фармат, калі выкладчык і студэнт знаходзяцца не побач, а ў розных месцах* [Звязда, № 239 (29608), с. 4]; **зоотканферэнцыя** ‘канферэнцыя ў рэжыме “анлайн”, якая праводзіцца на праграме бесправаднага ўзаемадзеяння Zoom’: *У фармаце Зоотканферэнцыі ўдзел у сустрэчы прынялі кітайскія калегі: Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Кітайскай Народнай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь*

Се Сяаюн і выканаўчы намеснік старшыні Усекітайскай асацыяцыі журналістаў Лю Чжэнжун [Звязда, № 81 (29703), с. 3] і інш.

Разгледжаны вышэй лексічны матэрыял сведчыць аб разнастайнасці беларускамоўнай інтэрнэт-тэрміналогіі. Значная колькасць даследаваных намі новых слоў паходзіць з англійскай мовы. Напрыклад: **кантэнт** (англ. *content*) ‘матэрыял, які змешчаны на сайце’: *Людзі ў нас таленавітыя, кантэнт унікальны* [Звязда, № 239 (29608), с. 19]; **фэйк** (англ. *fake*) ‘што-небудзь недакладнае, сфальсіфікаванае, якое выдаецца за сапраўднае’: *Арыём Сікорскі расказаў, чаму зараз з’яўляюцца такія інфармацыйныя фэйкі* [Звязда, № 239 (29608), с. 3]. З’яўленне новых паняццяў – асноўная прычына ўзнікнення такіх запазычанняў. Перавага англіцызмаў сярод тэрмінаў, семантыка якіх звязана з інфармацыйнымі тэхналогіямі, абумоўлена, відаць, тым, што гэтая сфера найбольш развіта ў англамоўных краінах.

З уваходжаннем грамадства ў свет інфармацыйных тэхналогій з’явіліся новыя магчымасці захоўвання і апрацоўкі велізарнага аб’ёму інфармацыі. Як вынік – незаконныя ўмяшанні людзей у камп’ютарную сістэму. З’явіліся розныя віды камп’ютарных злачынстваў. Напрыклад: **кіберзлачынства** ‘неправамернае выкарыстанне камп’ютара, камп’ютарнай сеткі або сеткавай прылады’: *Разам з тым ёсць і адваротны бок медаля: развіццё тэлекамунікацыйных тэхналогій пацягнула рост колькасці кіберзлачынстваў* [Звязда, 238 (29607), с. 8]. Адным з разнавіднасцей кіберзлачынства з’яўляецца **кардынг** ‘махлярства, учыненае з выкарыстаннем плацежнай карты’: *Рэчавы кардынг – не новы від крадзяжу для нашай краіны, мы з ім неаднаразова сутыкаліся, – адзначыў начальнік галоўнага ўпраўлення па супрацьдзеянні кіберзлачыннасці МУС Андрэй Кавалёў* [Звязда, № 20 (29642), с. 5] і інш.

Такім чынам, даследаванне мовы прааналізаваных публікацый сведчыць аб значных зменах у лексічным складзе сучаснай беларускай літаратурнай мовы за кошт шырокага выкарыстання пазаслоўнікавых намінацый, значэнне якіх пэўным чынам звязана з камп’ютарнымі тэхналогіямі. Гэта выклікана найперш тым, што ў наш час вельмі імкліва развіваецца сетка Інтэрнэт і інфармацыйныя тэхналогіі наогул. Сёння можна з упэўненасцю канстатаваць, што ў сучаснай беларускай тэрмінасістэме сфарміраваўся новы пласт навуковых паняццяў, якія рэпрэзентуюць сучасныя ІТ-тэхналогіі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Жаўняровіч, П. П. “Звязда” як эксперыментальная пляцоўка развіцця беларускай мовы / П. П. Жаўняровіч // Матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 90-годдзю газеты “Звязда” і 80-годдзю газеты “Советская Белоруссия”. – Мінск, 2007. – С. 34–38.

2. Піскуноў, Ф. А. Вялікі слоўнік беларускай мовы: арфаграфія, акцэнтацыя, парадыгматыка / Ф. А. Піскуноў. – Мінск : Тэхналогія, 2012. – 1208 с.

Сун Кэлинь

Гродно, Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы

ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ КАК ОБЪЕКТ И ПРЕДМЕТ ИЗУЧЕНИЯ КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ, ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИИ И ЛИНГВОПЕРСОНОЛОГИИ

Язык является носителем культуры, и процесс изучения языка является процессом понимания культуры. Язык – это и инструмент для передачи идей, эмоций и информации, и внешнее выражение культуры народа. Именно разнообразие языков составляет разнообразие культур. Язык и культура неразделимы, и для того чтобы изучать язык и хорошо понимать культуру, человек должен обладать определёнными когнитивными навыками, поэтому когнитивная лингвистика имеет важное теоретическое и практическое значение для развития лингвистики. З. Д. Попова и И. А. Стернин утверждают, что «когнитивная лингвистика прочно заняла своё место в парадигме концепций современного мирового языкознания. Именно её возникновение и бурное развитие на современном этапе является характерной чертой языкознания рубежа веков» [5, с. 6].

Когнитивная лингвистика изучает язык на основе человеческого восприятия мира, т.к. язык является важной частью человеческого восприятия мира в целом. З. Д. Попова и И. А. Стернин подчеркивают, что «языковая деятельность протекает в мозге человека, что разные виды языковой деятельности (освоение языка, слушание, говорение, чтение, письмо и др.) связаны с разными отделами головного мозга» [5, с. 6]. Когниция является основой языка, а язык – способом выражения когниции. В связи с этим в рамках когнитивной лингвистики важное значение имеет изучение языковой личности.

«Языковая личность» является одним из наиболее часто используемых понятий в современной лингвистике. Этот термин был впервые введён в книге немецкого лингвиста Й. Л. Вайсгерберга «Родной язык и формирование духа» (1927): «Язык представляет собой наиболее всеобщее культурное достояние. Никто не владеет языком лишь благодаря своей собственной языковой личности; наоборот, это языковое владение вырастает в нём на основе принадлежности к языковому сообществу» [3, с. 81]. Термин «языковая личность» был употреблён В. В. Виноградовым в работе «О художественной прозе» (1930). В своём

анализе литературных произведений он первым начал использовать и различать две формы языковые личности – автора и персонажа в литературных произведениях. Позднее Г. И. Богин предположил, что языковая личность – это «человек, рассматриваемый с точки зрения его готовности производить речевые поступки, создавать и принимать произведения речи» [1, с. 35]. Он разработал «модель языковой личности» с точки зрения производства и понимания речи, выделив в её структуре 5 следующих уровней владения языковым знанием на основе типичных языковых поступков: уровень правильности, уровень интериоризации, уровень насыщенности, уровень адекватного выбора и уровень адекватного синтеза [2, с. 69]. Данная модель сыграла важную роль в развитии теории языковой личности в русской лингвистике. На этой основе Ю. Н. Караулов даёт системное и всестороннее определение, а также разрабатывает структуру языковой личности. «"Языковой личностью" можно называть совокупность (и результат реализации) способностей к созданию и восприятию речевых произведений (текстов), различающихся а) степенью структурно-языковой сложности, б) глубиной и точностью отражения действительности и в) определённой целевой направленностью» [6, с. 245]. Согласно Ю. Н. Караулову, с психолингвистической точки зрения языковую личность характеризуют три уровня «лексикона», «тезауруса» и «прагматикона» в процессе приобретения, понимания и использования языка соответственно. При этом он предлагает выделять 3 структурных уровня языковых личностей: вербально-семантический уровень, лингво-когнитивный уровень, мотивационный уровень.

Языковая личность, являясь объективным бытием общества, фактически представляет собой неизбежный продукт развития национальной духовной и материальной культуры, а также кристаллизации национальной личности, национального характера, национального сознания и национального опыта из поколения в поколение. Языковая личность – одна из фундаментальных категорий не только когнитивной лингвистики, но и лингвокультурологии. В лингвокультурологии понятие «личность» интегральное, объединяющее в себе одновременно личность культурную и личность языковую [4, с. 69]. О. И. Халупо рассматривает языковую личность с точки зрения культурного потенциала и культурного содержания, анализирует её через интерпретацию понятия «культурно-языковая личность». С одной стороны, языковую личность как носителя языка в языковом пространстве характеризует наличие языка, необходимость владения языком для жизнедеятельности человека, функционирования его в обществе. С другой стороны, учёный рассматривает языковую личность как носителя культуры в культурном пространстве, значение культуры для его жизненного опыта, его

адаптацию и социализацию в обществе.

Таким образом, речь идёт не просто о языковой личности, а о лингвокультурной, которая рассматривается как: 1) индивидуальная личность со своим собственным интеллектом; 2) языковая личность, обладающая определёнными знаниями в употреблении языковых единиц и средств; 3) культурная личность, вобравшая в себя культурные ценности данной нации, истории, эпохи [9, с. 100].

Лингвоперсонология, или теория языковой личности, – одно из активно развивающихся направлений науки о языке, исследующее «состояние языка как частночеловеческой языковой личности (идиолектной личности), так и многочеловеческой (полилектной) языковой личности – народа» [8, с. 113]. В. И. Карасик выделил основные идеи лингвоперсонологии: 1) носитель языка – индивидуум, в сознании которого хранится информация, закодированная в языковых единицах; 2) информация в сознании индивидуума связана с эмоциональной актуализацией или её возможностью; 3) носитель языка предстаёт в виде языковой личности, в которой сосуществуют различные модели поведения, ситуативные роли и индивидуальные особенности [7].

Изучение языковой личности как междисциплинарного многомерного феномена в русле лингвоперсонологии позволяет рассматривать её как центральный системообразующий элемент коммуникации [10, с. 86].

Список использованной литературы

1. Богин, Г. И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов : автореф. дис. ... докт. филол. наук / Г. И. Богин. – Калинин : КГУ, 1986. – 86 с.
2. Богин, Г. И. Языковая личность школьника как формат для определения успешности его филологической подготовки / Г. И. Богин. – Тверь : Просвещение, 1998. – 164 с.
3. Вайсгербер, Й. Л. Родной язык и формирование духа / Й. Л. Вайсгербер. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 232 с.
4. Зыкова, И. В. О личности: лингвокультурологические заметки / И. В. Зыкова. – М. : «Язык, сознание, коммуникация», 2013. – С. 32–47.
5. Попова, З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – АСТ : «Восток–Запад», 2007. – 314 с.
6. Караулов, Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 262 с.
7. Карасик, В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик ; Науч.-исслед. лаб. «Аксиологическая лингвистика». – М. : Гнозис, 2009. – 405 с.
8. Нерознак, В. П. Лингвистическая персонология: к определению статуса дисциплины / В. П. Нерознак. – М. : «Язык. Поэтика. Перевод», 1996. – С. 112–116.
9. Халупо, О. И. Лингвокультурная личность как носитель языкового и культурного опыта (лингвокультурный аспект в определении лингвокультурной

личности) / О. И. Халупо. – Челябинская государственная агроинженерная академия. – Челябинск : «Язык и культура» (Новосибирск), 2013. – С. 97–101.

10. Цуциева, М. Г. Лингвоперсонология как исследовательское направление в современной лингвистике / М. Г. Цуциева // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2013. – Вып. 4 (12). – С. 84–86.

К. В. Сытько

Гродно, Гродненский государственный университет
имени Я. Купалы

МОТИВЫ РЕКЛАМЫ В МАНИПУЛИРОВАНИИ ПОТРЕБИТЕЛЬСКИМ ПОВЕДЕНИЕМ

Реклама как вид убеждающей коммуникации изменила сегодня использование традиционных инструментов маркетинга в формировании потребностей, направленных на подчинение человека силе воздействия рекламного текста. В современных условиях в среде рекламистов становится популярным использование мифологического мышления своей аудитории, что позволяет говорить о возникновении новой актуальной профессии мифодизайнера. Мифодизайнер создает мифы, идеи, которые изменяют мировоззрение, пути удовлетворения потребностей человека. В средствах массовой информации под современным мифом чаще всего понимают структуру и смысл сообщения, злонамеренно искажающего суть некоторой проблемы и пути ее развития [8, с. 37].

В научной литературе покупательское поведение представляет собой процесс использования полезных свойств того или иного блага, сопряженный с удовлетворением личных потребностей человека и расходом стоимости данного блага [3, с. 84]. Как отмечает Ж. Бодрийяр, потребление есть «не пассивное состояние поглощения и присвоения, которое противопоставляют активному состоянию производства, чтобы уравновесить, таким образом, две наивные схемы человеческого поведения» [2, с. 113]. С его точки зрения, потребление – это не только следование установленным в социуме конструктам, но и своего рода творческий процесс интерпретации знаковых систем, интенсивная циркуляция социальных предпочтений.

Считается, что потребительское поведение, в силу индивидуальности его проявления и автономности потребителей от организации, почти невозможно контролировать, оно формируется независимо от маркетинговых усилий организации. Однако существует и альтернативный взгляд на природу потребительского поведения. Так, З. М. Алиева отмечает, что современная потребительская культура действительно тяготеет к

индивидуализму, однако это вовсе не означает, что потребительское поведение не может выступать предметом регулирующих корректировок [1, с. 93]. Согласно определению Ф. Котлера, поведение потребителей – это деятельность, направленная на получение, потребление продуктов и услуг и распоряжение ими, включая процессы принятия решений, которые предшествуют этим действиям и следуют за ними [4, с. 48].

Для системного описания использования рекламных мифотехнологий обязательным является описание потребностей человека. Исследователи (психологи, философы, культурологи) не пришли к согласованному определению основных потребностей человека. Представим только основные потребности человека, сформулированные А. Маслоу и считающиеся классическими [6, с. 231]. Последовательность потребностей разделяется по уровням и включает:

1. Базовые физиологические потребности, необходимые для нормального существования организма.
2. Потребность в безопасности, желание стабильности, стремление защитить себя от внешних угроз.
3. Потребность в любви и принадлежности к группе. Этот уровень предполагает, что человек удовлетворяет социальные потребности.
4. Потребность в уважении и признании.
5. Самоактуализация. На самом высоком уровне у человека возникает стремление закрыть духовные потребности.

Следующая ступень развития возникшей у человека потребности – мотив. В контексте рекламной коммуникации мотив рассматривается как психологический процесс, побуждающий человека к совершению действий по удовлетворению потребности [7, с. 87]. Мотив носит субъективный характер и является «двигателем поступков».

В самом общем виде мотивы потребительской аудитории можно разделить на следующие виды [5, с.24]:

1. *Эмоциональные* мотивы. К их числу относится стремление обрести привлекательность, преодолеть страх, удовлетворить любопытство, почувствовать себя комфортно и т.п. Например, реклама кофе «NESCAFE Gold» апеллирует к желанию единения и предлагает зрителю пережить ещё больше «ценных моментов» с близкими.

2. *Рациональные* мотивы могут включать в расчет низкие цены, долговечность, экономичность, практичность и другие. Например, реклама лекарственного средства «Коделак Бронхо»: информация о продукте выражена схематически, алгоритм действия препарата описывается поэтапно.

3. *Утилитарные* мотивы определяют интерес к эксплуатационным характеристикам товара: его гарантийный срок, возможность быстрого и

качественного ремонта и т.п. Например, реклама средства для стирки «Persil Deep Clean», где подчёркивается простота использования продукта и обещается скорый результат.

4. Руководствуясь *эстетическими* мотивами, покупатель основное внимание уделяет внешнему виду изделия, привлекательности формы, оригинальности цветового решения и т.д.

5. Влияние мотивов *престижа* сказывается в определенных социальных группах, для которых товары приобретаются исключительно ради того, чтобы подчеркнуть свой социальный статус, свое положение в обществе.

6. Использование мотива *уподобления* и мотива *моды* в рекламной практике имеет место, когда товар рекламирует известный спортсмен, популярный артист. Например, реклама «L’Oreal Paris EXCELLENCE Creme», где главная героиня ролика – известная певица Селин Дион.

7. Мотивы *самоутверждения*. Потребление товаров превращается в форму самореализации для людей. Они нередко покупают вещи, которые не столько нужны в быту, сколько для удовлетворения стремления к самоутверждению. К таким рекламам можно отнести серию рекламных роликов детского питания «Маленькое счастье» с анонсом конкурса детских фотографий. Если сам продукт нельзя отнести к премиальным, то факт победы в конкурсе и последующем участии в рекламных роликах – прямой способ повысить известность семьи.

8. Мотивы *традиции* обособлены преимущественно национально-культурной спецификой различных наций и народностей, национальной психологией. Сюда можно отнести большинство роликов, приуроченных к праздникам, в том числе и рекламу компании «МТС» – «Безлимитище возвращается», где отражена традиция жителей постсоветского пространства к Новому году возвращать всё одолженное.

Таким образом, потребность является фактором динамики в первую очередь потребительского поведения, и, как следствие – использования тех или иных мифотехнологий в рекламном сообщении. В зависимости от выявленной в ходе анализа целевой аудитории доминирующей потребности можно выстроить эффективную коммуникацию с потребителем, используя конкретную мифотехнологию, подходящую этой потребности.

Список использованной литературы

1. Алиева, З. М. Концепция формирования потребительского поведения под влиянием маркетинга отношений в розничной торговле / З. М. Алиева // Пространство экономики. – 2013. – № 4. – С. 92–99.
2. Бодрийяр, Ж. Система вещей / Ж. Бодрийяр, Р. Н. Абрамов. – Москва : Рудомино, 2001. – 224 с.
3. Василенко, О. В. Потребительское поведение как социальный феномен / О. В. Василенко // Вестник ВолГУ. – 2008. – № 1. – С. 83–85.

4. Лебедева, Л. В. Психология рекламы: учеб. пособие для вузов / Л. В. Лебедева. – М.: ФЛИНТА, 2013. – 126 с.
5. Котлер, Ф. Основы маркетинга. Краткий курс. / Ф. Котлер. – М. : Вильямс, 2012. – 496 с.
6. Маслоу, А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2008. – 352 с.
7. Маюк, Е. П. Объективация эстетического мотива в рекламных текстах / Е. П. Маюк, А. И. Храмцевич // Общество. Коммуникация. Образование. – 2021. – № 2. – С. 87–105.
8. Ульяновский, А. В. Мифодизайн в рекламе / А. В. Ульяновский. – СПб : СПбГУ, 2011. – 168 с.

К. А. Урбановіч

Гродна, Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы

АКТАВА Ў ТВОРЧАСЦІ НІЛА ГІЛЕВІЧА: ПРАБЛЕМА-ТЭМАТЫЧНЫ АСПЕКТ

Паэтычная форма актавы, як вядома, мае даўняе паходжанне ў сусветнай і беларускай паэзіі. Творы пісьменнікаў, што звярнуліся да актавы як сродку выяўлення свайго светабачання, выразна вылучаюцца сярод іншых арыгінальнасцю зместу, адмысловай асацыятыўнасцю і інструментарыяй вершаванага радка. Узоры паэтычнай формы актавы сустракаем у творчасці Янкі Купалы, Максіма Багдановіча. Сучасныя аўтары плённа працягваюць гэту ўсталяваную пісьменнікамі-класікамі традыцыю.

Само паняцце “актава” мае непасрэднае дачыненне да музыкі. Але нават у гэтай сферы яно ўжываецца ў некалькіх значэннях. Гэта і абазначэнне музычнага інтэрвала, і адзінка вымярэння вышыні гука, і некаторыя інш. Аднак мы ведаем шмат прыкладаў, калі музычныя паняцці пераходзілі ў іншую сферу, захаваўшы пры гэтым нейкую сваю асобую ўласцівасць. І ў музыцы, і ў паэзіі, найперш, гэта захаванне васьміступеннай будовы. І паэтычны тэрмін, і музычнае паняцце аб’ядноўвае яшчэ адна акалічнасць. У музыцы, акрамя інтэрвала з васьмі сутупенняў, мае значэнне танальная асаблівасць, якая складаецца з пяці або шасці тонаў. У паэтычнай актаве таксама адметную ролю адыгрывае вершаваны памер, верш пішацца часцей за ўсё пяцістопным ці шасцістопным ямба.

У энцыклапедычным даведніку В. Рагойшы “Верш. Паэзія” (2020) пададзена наступнае азначэнне тэрміна: “Актава (ад лац. *octava* – восьмая) – васьмірадковы верш, радкі якога часцей за ўсё пішуцца пяцістопным або шасцістопным ямба і рыфмуюцца па схеме АБАБАбвв. У першых шасці радках павінна вытрымлівацца чаргаванне розных па націску рыфмаў

(мужчынскіх і жаночых, мужчынскіх і дактылічных і г. д.), завяршаюць жа актаву два радкі, звязаныя сумежнай рыфмоўкай” [5, с. 339].

Паэзію Н. Гілевіча, аднаго з выбітных прадстаўнікоў філалагічнага пакалення, заўсёды вылучаў актыўны жанравы пошук. Паэмы, гумарэскі, вершы-пасланні, лірычныя гімны, малітвы, байкі – вось далёка не поўны пералік тых жанраў і жанравых форм, што пакарыліся паэту. У 1976 г. выйшла ў свет кніга паэзіі Н. Гілевіча “Актавы”. Так, па меркаванні даследчыка літаратуры, “Ніл Гілевіч здзейсніў другую мару М. Багдановіча, далучыўшы наш верш да класічнай традыцыі шляхам набліжэння да музыкі” [3, с. 6]. Пазней вершы ў форме актаў-васьмірадкоўікаў склалі зборнік “Святлынь” (1984).

Кніга “Актавы” Н. Гілевіча сапраўды стала знакавай з’явай беларускай паэзіі 1970-х. Гэты перыяд у яе развіцця найбольш прадстаўлены і класічнымі рыфмаванымі вершамі. І толькі зрэдку паэты выяўлялі сваю думку ў формах больш вытанчаных і арыгінальных. Паэзія чакала новых форм, таму з’яўленне новай кнігі пісьменніка было абумоўлена і агульным патрабаваннем часу, якое адчуў паэт-шасцідзясятнік.

Ацэнку актавам Н. Гілевіча выказаў аўтар прадмовы да кнігі Н. Гілевіча “Выбранае” вядомы літаратуразнаўца У. Конан: “У інтанацыі і мелодыцы актаваў ёсць агульны аксюмаран, дакладна абазначаны Н. Гілевічам вершам «Не пакідай мяне, мой светлы сум...». У ім – пошук страчанага Раю, сімвалічна выяўленага вобразамі, гукамі, колерамі роднага краю” [4, с.13]. Як бачым, даследчык адзначыў не толькі фармальнае наватарства актаваў Н. Гілевіча, але і дамінантны матыў, які праходзіць праз многія творы паэта.

Зборнік “Актавы” Н. Гілевіча падзелены аўтарам на 4 часткі. Кожная з іх вылучаецца сваёй тэматычнай і ідэйнай спецыфікай. Першая частка самая вялікая па аб’ёме. Тут Гілевіч аддае перавагу актавам, якія адносяцца да грамадзянскай лірыкі – “Углядайся, мой сыне, пільней углядайся” [2, с. 18]., “Паклон табе, мой беларускі краю!” [2, с. 29]., “Тут, дзе вучыўся і араць, і сеяць” [2, с. 13]. У актавах “Я хаджу, закаханы ў твае краявіды” [2, с. 34], “Мой сіні бор, мой родны бор зялёны!” [2, с. 26], «Здароў табе, лясная азярына!» [2, с. 31] паэт захапляецца непаўторнымі краявідамі Бацькаўшчыны, выказвае замілаванне рознымі праявамі роднага прыроднага асяродку. Аддаючы даніну часу, калі пісаліся гэтыя творы, адну з актаў прысвячае героям Кастрычніка і грамадзянскай вайны – “Я не знаю, дзе вашы магілы, героі народа” [2, с. 24]. У названым раздзеле ёсць актывы, у якіх аўтар закранае праблему адносін чалавека і прыроды, дзе сцвярджае, што разам з гібеллю прыроды чалавек гіне і сам. Так,

напрыклад, у актаве “Даруйце, родныя бары і пушчы” [2, с. 18] герой просіць даравання за парушаную гармонію ў прыродзе.

Адметна вылучаецца сярод актаў Н. Гілевіча вечная тэма жыцця і яго сутнасці – “Тут не хочацца ні гаварыць, ні пець” [2, с. 33]. Паэт выказвае думку, што ў душы кожнага чалавека павінна быць нешта нязменна святое – “нейкі храм свой мець”. І толькі ў гэтым месцы (а яно ў кожнага сваё!) чалавек можа раскрыць сваю душу, выявіць свае эмоцыі, задумацца над вечным. Інакш, калі няма такога “храма”-святыні, жыццё чалавечае – марнасць, пустата: “Каб жыццё ўпустую не пралахаць, / Кожны мусіць нейкі храм свой мець, / Дзе не хочацца ні гаварыць, ні пець / Толькі моўчкі, безгалоса плакаць” [2, с. 33].

У філасофскіх актавах Н. Гілевіча сустракаем разважанні: што ёсць жыццёвая ісціна, па якіх маральных законах трэба жыць? Лірычны герой у актаве Н. Гілевіча “Ісціна, адвечная як свет” [2, с. 27] перакананы, што добрае ў жыцці чалавека неад’емна спалучана з яго процілегласцю. Свае разважанні ён падае праз адмысловы асацыятыўны ланцужок з гэтых супрацьпастаўленняў: “Ісціна, адвечная, як свет: / Шчасце ходзіць толькі ў пары з горам. / За надзеяй – боль зняверу ўслед. / За пашанай – прыніжэння сорам” [2, с. 27].

Першая частка зборніка Н. Гілевіча “Актавы” з’яўляецца бяспрэчна тэматычна разнастайнай, але яе дамінанта – патрыятычная лірыка – нязменна прысутнічае ў падтэксце многіх вершаваных твораў.

Другая частка названага зборніка змяшчае актывы, прысвечаныя балгарскім сябрам. Асаблівасцю гэтых вершаў з’яўляецца тое, што аўтар знаходзіць да кожнага сябра з Балгарыі свой індывідуальны падыход. Напрыклад, да пісьменніка Найдана Вылчава, які часта быў жаданым госцем на беларускай зямлі, паэт звяртаецца з пытаннем: “Ці не хацеў бы ён “ізноў пабыць у беларускай хаце, на покуці ў застоллі пасядзец?” [2, с.44]. У кожным звароце паэт па-свойму запрашае балгарскага сябра ў Беларусь. І прытым знаходзіць для кожнага свае аргументы. Аднолькавымі ў актавах застаюцца нязменныя ветлівасць і гасціннасць. І ў гэтыя восем радкоў Н. Гілевіч па-майстэрску здолеў змясціць і ветлівы зварот да сябра, і характэрны ўспамін, і запрашэнне. Уражвае, як ён па-свойску, па-сяброўску шчыра звяртаецца да іх – і “любый браце”, і “друза”, “браток”: “Ці не хацеў бы ты, мой любый браце...” [2, с. 44], “Паслухай, дружа: знаючы, які ты...” [2, с. 44], “Таму, браток, што ў ліхалецці маленства іх бацькоў – ахвяр нянавісці – зусім не знала смеху...” [2, с. 45].

Трэцяя частка кнігі Н. Гілевіча ўражвае рамантычна-лірычным успрыманням свету. У актавах з’яўляецца вобраз “той”, “адной”, “яе”, “любай”. Пра каханую жанчыну паэт забараняе гаварыць кепскае, бо яна надзвычай дарагая, адзіная, “кахае прыгожа”. У актаве “Аднойчы ўбачу я

цябе – ты з’явішся” [2, с. 114]. герой знаходзіцца ўсё яшчэ ў чаканні, прадчуванні, што суд з’яўлення блізкага чалавека абавязкова адбудзецца.

Паказальна, нягледзячы на інтымную дамінанту, у вершах Н. Гілевіча праяўляецца, як і раней, патрыятычная тэма.

Актавы Н. Гілевіча ў першай, другой і трэцяй частках зборніка з’яўляюцца ўзорам лірычнай разнавіднасці гэтых твораў. У іх дамінуе лірычнае пачуццё, эмоцыі, якія перажывае лірычны герой і блізкі яму па поглядах аўтар. Уся шматгранная рэчаіснасць з’яўляецца аб’ектам перажывання, паэта хвалююць пытанні грамадскія, філасофскія, нацыянальныя, клапаціць стан прыроды і міжасабовыя адносіны людзей. Ураджаюць актавы інтанацыйнай шматзначнасцю, перапляценнем сапраўды кантрасных жыццёвых праяў – ад светлых і ўзнёслых да роздумных і трывожных.

Чацвёртую частку Гілевічавай кнігі актаў у большай ступені складаюць лірыка-сатырычныя актавы. Так, у актаве “Нашто трымацца так за памяць продкаў?!” [2, с. 125] паэт рэзка выступае супраць тых крытыкаў, якія, прачытаўшы вершы пра мінулае, выказваюць незадаволенасць і не разумеюць, навошта чалавеку гістарычная памяць, не бачаць у гэтым ніякага сэнсу. Сам паэт не прымае такой пазіцыі, падкрэсліваючы, што бяспамяцтва – гэта ўдзел прымітыўных і нікчэмных асоб: “Паразумецца нам не ўдасца, мусіць: / Мяне – радзіла ў цяжкіх муках маці, / Цябе – гатовага знайшлі ў капусце: / Табе – даволі за качан трымацца!” [2, с. 125].

Павучальны сэнс прачытваецца ў актаве “Мудрэц казаў: калі каго ўсё несці” [2, с. 127], у якой аўтар нібыта папярэджвае, засцерагае сваіх суразмоўцаў ад наступстваў бяздумнага клопату. У актаве “Хто гэта сунецца там” [2, с. 130] паэт бяслітасна высмейвае хлусню, ілжывасць. А ў актаве “Вось гэта чалавек” [2, с. 124] аўтар з’едліва выказваецца ў адрас тых, хто лічыць сябе абсалютна беззаганым, здольным ніколі не памыляцца.

Такім чынам, ідэйна-тэматычны аналіз твораў Н. Гілевіча ў форме актавы дазваляе канстатаваць разнастайнасць тэматычных напрамкаў. Актавы Н. Гілевіча прадстаўляюць усе віды лірыкі: інтымную, грамадзянскую, філасофскую, пейзажную, што ў сваю чаргу дазволіла выявіць у творах узоры патрыятычнай тэмы. У полі ўвагі паэта знаходзіцца і тэма прыроды, экалогіі, выяўляецца шматгранна філасофская тэма. На гэту асаблівасць указвае даследчык І. П. Адамовіч: “У вершах-актавах аўтар выказваў самае дарагое і заповітнае, тое, што вынашана і здабыта ў пакутных роздумах і духоўных пошуках. Ён выяўляе філасофскі роздум пра сэнс быцця, асэнсоўвае маральна-этычныя праблемы жыцця і інш.” [1, с. 206].

Тым не менш, найбольш увагі ў актавах Н. Гілевіча ўдзяляецца пытанням сувязі чалавека і радзімы, адказнасці за яе лёс, яе культуру, што ўвасоблена ў мове.

Вершаваная форма актавы аказалася прыдатнай паэту для выяўлення як высокіх, узрушаных пачуццяў, так і для выкрывальна-сатырычных матываў. Лаканічнасць, ёмістасць думкі, выразнасць заяўленай пазіцыі характарызуюць змест лірыка-сатырычных актаў Н. Гілевіча.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Адамовіч, І. П. Паэзія Ніла Гілевіча: жанрава-стыльвая адметнасць / І. П. Адамовіч // Мова – літаратура – культура : матэрыялы IX Міжнар. навук. канф. памяці праф. А. Я. Міхневіча, Мінск, 15–16 кастр. 2020 г. / Беларус. дзярж. ун-т ; рэдкал. : А. А. Радзевіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2020. – 297 с.
2. Гілевіч, Н. Актавы / Н. Гілевіч. – Мінск : Маст. літаратура, 1976 – 144 с.
3. Гілевіч, Н. Святлынь: кніга васьмірадкоўяў / Н. Гілевіч. – Мінск : Маст. літаратура, 1984. – 56 с.
4. Конан, У. На прасветлым алтары радзімы / У. Конан // Выбраныя творы / Ніл Гілевіч. – Мінск : Кнігазбор, 2009. – 600 с.
5. Рагойша, В. П. Паэтычны слоўнік / В. П. Рагойша. – 3 выд., дапрац. і дапоўн., Мінск : Бел. навука, 2020. – 472 с.

А. А. Харытановіч

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна

ТРАДЫЦЫЙНАЕ ЎВАСАБЛЕННЕ ВЯСКОВАЙ ТЭМАТЫКІ Ў ТВОРАХ СУЧАСНЫХ БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Літаратуразнаўца Н. Еўчык, падкрэсліўшы, што гісторыя ўсёй беларускай літаратуры – “гэта барацьба за захаванне аўтэнтычнасці, нацыянальнай ідэнтычнасці” і што “вясковая” проза разам з “ваеннай”, апелюючы да народных уяўленняў пра дабро і зло, пра сэнс жыцця і шчасце, скрупулёзна і беражліва працягвае ўзнаўляць і абараняць народны светапогляд, мараль і мову “простага”, “звычайнага” беларуса (часцей за ўсё селяніна і гараджаніна ў першым пакаленні) і акаляючы яго свет”, робіць выснову, што беларуская проза і да нашых дзён “даволі кансерватыўная ў адлюстраванні сялянскіх побытавых праяў жыцця”. Першапрычына гэтага даследчыцы бачыцца “не ў інертнасці творчага мыслення сучасных беларускіх пісьменнікаў”, а ў іх жаданні “абараніць, сцвердзіць нацыянальную праявітую традыцыю”, імкненні “ўтрымаць у сваіх абсягах нешта істотна важнае перад шматлікімі пагрозамі яе паспешлівага абнаўлення і рэфармавання” [2].

Да асэнсавання вясковай тэматыкі ў сучаснай беларускай літаратуры звярнуліся пісьменнікі розных творчых пакаленняў. Старэйшае прадстаўляюць мастакі слова франтавога пакалення Я. Брыль, В. Быкаў, І. Шамякін. Да сярэдняга адносяцца пісьменнікі-“шасцідзясятнікі” І. Пташнікаў, А. Адамовіч, Б. Сачанка, В. Адамчык і інш., “сямідзясятнікі” Г. Марчук, В. Казько, А. Жук, Х. Лялько і інш. Так званае “малодшае” пакаленне прадстаўлена прозвішчамі А. Федарэнкі, У. Бутрамеева, У. Сцяпана, інш. У асэнсаванні імі вясковай тэматыкі акрэслілася дзве тэндэнцыі: 1) гэта традыцыйны паказ вёскі, яе жыццёвага ўкладу, звычаяў, традыцый і жыхароў як носьбітаў лепшых або горшых праяў нацыянальнага характару; 2) выяўленне дэградацыі беларускай вёскі і яе жыхароў. Часам гэтыя тэндэнцыі перакрываюцца, як у рамане І. Пташнікава “Алімпіяда”.

Традыцыйны паказ вёскі назіраецца ў творах А. Жука, І. Пташнікава, Х. Лялько. Менавіта вясковая тэма надала адметнасць творчасці кожнага з іх. З самага пачатку творчага шляху вясковай тэме аддаваў перавагу І. Пташнікаў (аповесці “Чачык”, “Не па дарозе”, 1960; раман “Чакай у далёкіх Грынях”, 1960). Жыццё жыхароў вёскі ў пасляваенны час паказана ў аповесці “Лонва” (1964). Раман І. Пташнікава “Мсціжы” (1972) стаў адным з найбольш грунтоўных твораў беларускай “вясковай” прозы 1960–1970-х гг. У рамане “Алімпіяда” (1985), які лічыцца вяршыняй творчасці пісьменніка, сцвярджаецца змястоўнасць і значнасць жыцця простага працаўніка, увогуле, традыцыйнай вёскі, паказваецца пачатак дэградацыі прыроднага і традыцыйнага вясковага свету.

Н. Еўчык небезпадстаўна заўважае, што “з аднаго боку, проза І. Пташнікава цалкам адпавядае нацыянальнай традыцыі адлюстравання народнага, пераважна вясковага жыцця і побыту як рэальнага спосабу жыцця, як формы сацыяльных зносін, як сукупнасці канкрэтна-гістарычных звычаяў і нормаў. Выхадзец з сялянскага асяроддзя, Пташнікаў, безумоўна, добра ведае вёску і выяўляе асаблівую схільнасць да даследавання персанажаў, што блізкія яму па духоўным і чалавечым досвеце, біяграфічным вопыце. Аднак проза І. Пташнікава выдзяляецца з агульнага шэрагу твораў, пабудаваных на традыцыйным “вясковым” матэрыяле. Не толькі дакладнасць апісанняў псіхічнага стану герояў, скрупулёзнасць і праўдзівасць узнаўлення сялянскага, народнага побыту прываблівае і прыцягвае ўвагу чытача да творчасці І. Пташнікава. Напэўна, як ніхто іншы ў сучаснай беларускай літаратуры, ён авалодаў майстэрствам аб’ёмнага апісання: пахі, гукі, колеры, фізічныя адчуванні, рухі змяшчаюцца ў фразе Пташнікава, як і ў рэальным жыцці, натуральна і арганічна” [2].

У апавяданні “Тры пуды жыта” (1998) І. Пташнікавым закранаецца праблема драматычнага і трагічнага лёсу беларускіх вяскоўцаў з пачатку XX ст. і да канца 1950-х гг. – часу рэабілітацыі рэпрэсаваных пасля XX з’езда КПСС. Праз вобразы галоўных герояў Сільвестра і Александрыны паказаны беларускія вяскоўцы – эканамічныя эмігранты ў Амерыцы, куды яны трапілі ў пошуках заробку, але не змаглі прыжыцца ў чужой краіне. Сільвестра вярнуўся з Амерыкі, але ў даваенны час быў рэпрэсаваны і рэабілітаваны пасмяротна толькі праз дваццаць гадоў. Яго жыццё было ацэнена ўладай у тры пуды жыта і паўгектара няскошанага луга, якія атрымлівае ўдава за мужа. Праз вобраз Александрыны паказана жыццёвая трывушчасць жонкі ворага народа, якой даводзілася два дзяцігоддзі адваёўваць сярод вяскоўцаў і ў кіраўніцтва калгаса сабе і сваім дзеціям месца пад сонцам.

У апавяданні “Тры пуды жыта” адлюстравана не толькі горкая гісторыя незайздроснага лёсу адной сям’і, але і ўсяго народа. “І. Пташнікаў абвострана адчувае ўсеагульную плынь жыцця і часу, што аб’ядноўвае “вялікія” вехі жыцця з “малым” побытам, вялікую гісторыю са звычайнымі лёсамі людзей. ...Дзякуючы агромістасці гістарычных падзей, асоба, што трапіла пад іх уздзеянне, становіцца асабліва прыкметнай, як бы павялічваецца, атрымлівае агульначалавечы сэнс, што выходзіць далёка за межы канкрэтнай сітуацыі” [2].

Сімвалічнай у творы ўспрымаецца сцэна касьбы ўдавой перастаялай травы. Нервовая хваравітасць псіхікі жанчыны ў галоўках бабка, які косіць, паказвае ёй то змяніныя галоўкі, то пагранічнікаў, то ўласаўцаў. Горкую выснову робіць гераіня: “Столькі гадаў на зямлі... Як ты іх усіх перарэжаш...” [7, с. 441]. Ва ўспамінах Александрыны ўсплываюць страшныя эпізоды даваеннай рэчаіснасці і постаці тых, хто руйнаваў чалавечыя жыцці.

Ацэньваючы творчасць І. Пташнікава апошняга перыяду, С. Андрэюк слухна заўважыў, што прэзаік у гэты час “пачаў пісаць яшчэ больш густа, паглыбіў філасофскі змест, давёў ранейшае драматычнае гучанне да па-сапраўднаму трагічнага, пашырыў жанравыя межы апавядання за кошт узбагачэння яго жыццёвым матэрыялам, а таксама за кошт паглыблення вобразнай сістэмы” [1, с. 23].

Найбольш вядомымі творамі вясковай тэматыкі А. Жука з’яўляюцца аповесці “Халодная птушка”, “Чыгун”, “Паляванне на Апошняга Жураўля”, “Праклятая любоў”, у якіх закранаюцца праблемы неперспектыўнай вёскі, адзінокай старасці, выяўляюцца адносіны вясковага чалавека са светам прыроды. Аднак пісьменнік не проста аплаквае паміраючую вёску. Ён гаворыць пра маральны і духоўны заняпад, пра страту павагі да зямлі-карміцелькі, да сялянскай працы. Героямі твораў А. Жука часцей

з'яўляюцца апошнія прадстаўнікі старэйшага пакалення сялян-працаўнікоў, якія, як апошнія жураўлі, з сумам і тугой углядаюцца ў сучасны і будучы дзень, заклікаюць моладзь захаваць “жураўліную радзіму”, вярнуцца да вытокаў жыцця, яго першаасновы: “Праміналі гады, не стала за новымі палямі тых вялікіх і родных балот, і цяпер на новыя паселішчы другая пралягла дарога” [3, с. 43]. Ккрытык Г. Шупенька справядліва адзначыў, што творы А. Жука “высокай маральнай пробы”, іх “не сорамна паставіць у шэраг славурых твораў у жанры навелістыкі” [9, с. 155].

Х. Лялько называюць “пераемніцай традыцый самога Яна Скрыгана, Янкі Брыля, Івана Пташнікава, Анатоля Кудраўца, Віктара Казько – лепшых прадстаўнікоў беларускай прозы. Але творчасць Х. Лялько не з'яўляецца толькі сінтэзам літаратурных традыцый яе папярэднікаў, гэта самастойная, самабытная з'ява, якая мае свае адметнасці і непаўторныя рысы” [8]. Х. Лялько з'яўляецца аўтарам дзвюх праявістых кніг: “Дарога пад гару” (1985) і “Світанак над бярозамі” (1989). Р. Шкраба ў рэцэнзіі на першую з іх адзначыў, што пісьменніца вельмі патрабавальна ставіцца да свайго мастацкага слова, дзякуючы імкненню да дакладнасці ў яе ніводная дэталі не ўжытая проста так, без патрэбы: “Што асабліва радуе ў апавяданнях Х. Лялько, дык гэта свежыя дэталі, падгледжаныя ў жыцці. Пісьменніца імкнецца, каб яны не толькі расказвалі, але і малявалі, каб праз іх чалавечая душа раскрывалася як мага паўней. Клапоціцца, каб чытач адчуваў эфект прысутнасці – няхай гэта падзея, чалавечае перажыванне ці пейзаж. ...Пісьменніца імкнецца захоўваць пачуццё меры” [8].

У сваіх творах Х. Лялько стварае традыцыйныя для беларускай літаратуры вобразы вяскоўцаў, для якіх родная зямля і гаспадарка, родныя прырода з'яўляюцца трывалым духоўным апірышчам. Так, старая Ульяна з апавядання “Пах мурагу” не змагла існаваць без сваёй Саколкі, якую прадала. Жанчына “адчула, як становіцца расхрыстана-пустой і халоднай душа, бы гэта вялікая загарада” [5]. Атрыманыя за карову грошы старая вяртае новаму яе гаспадару, нягледзячы на тое, што не ведае, чым будзе жывёлу карміць (сена не нарыхтавала).

Перад нялёгкім выбарам аказаўся і Міхал з апавядання “Светлая рунь”, які пасля смерці жонкі паддаўся на ўгаворы сына паехаць жыць да яго. Мужчына нават прадаў сваю хату, сабраўся ў дарогу, але наўмысна не спяшаўся, ідучы на развітанне на магілу да Стэфкі. Стары не здолеў адарвацца ад роднай зямлі і родных магіл, бо зразумеў, што траціў усё, чым жыў дагэтуль. Балюча чалавеку ад таго, што не здолеў выхаваць у сваіх дзяцей гэту святую павязь: “Баліць у Міхала душа, і часта ён думае, што і сам вінаваты ў нечым. Не змог утрымаць сваіх хлопцаў каля сябе, каля зямлі. Не змог...” [4].

Па ўсім відаць, што бацькам гераіні з апавядання “Канваліі” ўдалося гэта зрабіць. Аднак разрываецца яе душа паміж вёскай і горадам. У гэтым творы пісьменніца закранае традыцыйную для беларускага слоўнага мастацтва праблему раздвоенасці душы былога вяскоўца, які жыве ў горадзе. Збіраючыся ад’язджаць з матчынай хаты, гераіня разважае: “Тады я яшчэ не здагадвалася, што так будзе кожны раз. Што душа мая, сама таго не жадаючы, як бы распалавінілася, раздвоілася, і мне суджана гэтак ірвацца заўсёды. І што менавіта гэта будзе найболей і найгорай мяне мучыць усё жыццё” [6].

Вобразамі Ульяны і Міхала Х. Лялько стварае нацыянальныя тыпы апошніх з магікан трывушчых беларусаў-гаспадароў, якія не баяцца жыццёвых выпрабаванняў, але баяцца здрады сваёй чалавечай існасці. Вобразам гераіні з апавядання “Канваліі” пісьменніца паказала трывалую сувязь з малой радзімай дзяцей вёскі.

У аповесці Х. Лялько “Лес” закранаецца праблема адчужанасці сучаснага вяскоўца ад зямлі: “Усё на нейкага дзядзьку спадзяёмся, указаў зверху чакаем. Чужыя мы і гэтай зямлі, і ўсяму гэтаму... Я знаю, адчуваю ўсё, а паняць, чаму так – не магу. Чаму так сталася, што нават жывучы тут, на зямлі, працуючы на ёй, людзі абьякавыя да яе зрабіліся?” [5]. Карані гэтай з’явы аўтар бачыць у калектывізацыі, якая адабрала ў селяніна права быць гаспадаром на сваёй зямлі, а прысланыя “гаспадары” былі абьякавымі да яе. Над гэтай жа праблемай задумваецца і стары Міхал з апавядання “Светлая рунь”: “зямля гэтая, хай самая найлепшая, не трымае яна чалавека так, як раней” [5]. У апавяданні “Белыя броды” так званыя сучасныя “гаспадары” ў самы разгар касавіцы штодня п’юць. Такім чынам, ствараючы традыцыйныя вобразы вяскоўцаў, прывязаных да зямлі, Х. Лялько паказвае і іх антаганістаў, і тым самым закранае праблему дэградацыі некаторых жыхароў беларускай вёскі.

Антаганізм адносін людзей розных пакаленняў да зямлі і прыроды ў аповесці “Лес” выяўлены праз сімвалічны вобраз елкі, якая “яшчэ з тае свае ярка-зялёнай маладосці помніла ...дотык цёплай Паўлюковай далоні. Шчаслівы то быў час, і быў у яліны адзіны сапраўдны Гаспадар.

А зусім нядаўна адчула яна халодны нежывы дотык металу. Як дотык смерці. І здрыганулася ўся, зашумела, шырока і цяжка махаючы амшэлым вечназялёным голлем...” [5]. Ёсць усе падставы гаварыць, што Х. Лялько працягвае ўласціваю А. Жуку стратэгію стварэння нацыянальных тыпаў апошніх з магікан, трывушчых беларусаў, выяўлення іх вобразаў праз ўзаемаадносіны са светам прыроды.

Мае рацыю Г. Серэхан, што “празаічная творчасць Хрысціны Лялько вельмі адметная па сваіх мастацкіх асаблівасцях. Пісьменніцу хвалююць як канкрэтна-гістарычныя, так і вечныя праблемы існавання чалавека

ў свеце. У кожным выпадку пры вырашэнні гэтых праблем аўтарка звяртаецца да першаасноваў таго, што дазваляе чалавеку жыць у еднасці з прыродаю і з іншымі людзьмі, да духоўнай і гістарычнай памяці, якая прапісана ў сэрцы кожнага, але загрузаваная драбязой патрэбных і непатрэбных клопатаў: зайздасць, пыха і нядобразычлівасць трымаюць гэты друз, а любоў змятае яго, агаляючы ўсю недарэчнасць, якая ў мітусні нашых спраў і пачуццяў уваходзіць у нашае жыццё” [8].

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Андраюк, С. Иван Пташнікаў / С. Андраюк // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. – 2-е выд. – Мінск, 2001–2014. – Т. 4. Кн. 1. – 2002. – С. 490–520.
2. Еўчык, Н. В. Узнаўленне народнага побыту ў прозе Івана Пташнікава [Электронны рэсурс] / Н. В. Еўчык. – Рэжым доступу: https://docviewer.yandex.by/view/0/?page=1&*=yfDffQQzjeN%2BSLmslcFiVY18Rc. – Дата доступу: 18.01.2023.
3. Жук, А. Паляванне на Апошняга Жураўля : апавесць, апавяданні / А. Жук ; прадм. А. Кудраўца. – Мінск : Маст. літ., 1991. – 269 с.
4. Лялько, Х. Дарога пад гару. Апавяданні [Электронны рэсурс] / Х. Лялько ; прадм. Я. Скрыгана. – Мінск : Маст. літ., 1985. – 151 с. – Рэжым доступу: https://knihi.com/Chryscina_Lalko/Daroha_pad_haru.html. – Дата доступу: 18.01.2023.
5. Лялько, Х. Світанак над бярозамі. Апавесць. Апавяданні / Х. Лялько ; мастак В. Валынец. – Мінск : Юнацтва, 1989. – 223 с.
6. Лялько, Х. З шуфляды пісьмовага стала. Дарога пад гару. (Не)сучасная проза / Х. Лялько // Тэрмапілы : Літаратурна-мастацкі і беларусазнаўчы часопіс. – 2021. – № 25. – С. 9–20.
7. Пташнікаў, І. Тартак : Апавесці і апавяданні / І. Пташнікаў – Мінск : Маст. літ., 2000. – 459 с.
8. Серэхан, Г. Хрысціна Лялько: “Жыццё чалавека – гэта вялікая таямніца...” [Электронны рэсурс] / Г. Серэхан. – Рэжым доступу: https://pawet.net/library/history/city_district/data_people/dzieiachy_mastactwau/lialko/1/Хрысціна_Лялько.html. – Дата доступу: 18.01.2023.
9. Шупенька, Г. Глыбінна нацыянальны пісьменнік [І. Пташнікаў] / Г. Шупенька // Літаратура і мастацтва. – 2002. – 4 кастр. – С. 6–7.

Т. М. Хвесік

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

АНТОНІМЫ-КАМПЛЕМЕНТАТЫВЫ Ў БЕЛАРУСКІХ ПРЫКАЗКАХ

Вывучэнне беларускіх прыказак з’яўляецца актуальным пытаннем, якое не страціла сваёй значнасці і сэння, як не страцілі сваёй вартасці самі народныя афарызмы. Мова прыказак надзвычай багатая, сакавітая, трапная, па-сапраўднаму народная. Яна тоіць у сабе невычэрпныя скарбы,

што сабраліся ў ёй ад усіх часоў развіцця і таму заслугоўваюць грунтоўнага вывучэння і апісання. Прыказкі разглядаліся ў працах А. С. Аксамітава, С. К. Майхровіча, М. А. Янкоўскага і інш. [1; 4; 5].

Аналіз матэрыялу “Тлумачальнага слоўніка прыказак” І. Я. Лепешава і М. А. Якалцэвіч паказаў, што даволі часта ў беларускіх прыказках сустракаюцца антонімы-камплементацывы. Паводле нашых падлікаў, яны складаюць 26 % ад усёй колькасці выяўленых у названым слоўніку антонімаў. Камплементацывы (ад лац. complementum ‘дапаўненне’) абазначаюць супрацьлеглыя відавныя паняцці, што дапаўняюць адно аднаго да родавага паняцця і па сваёй сутнасці з’яўляюцца крайнімі, бо паміж імі адсутнічаюць прамежкавыя члены, напрыклад: *жанаты – халасты, жывы – мёртвы, можна – нельга*.

Паводле структуры ўсе выяўленыя камплементацывы адносяцца да рознакаранёвых антонімаў. Напрыклад: *Адай рукамі, а хадзі нагамі* [3, с. 53]; *Чым на чужыне ў пярыне, лепей дома на мякіне* [3, с. 571]; *У лесе людзі дзічэюць, а сярод людзей люднеюць* [3, с. 502]; *На чужы лоб сягаючы (шыбаючы), трэба і свой падставіць (наставіць)* [3, с. 353]; *Няма ліха без добра* [3, с. 403]; *Чужы дурань – смех, свой дурань – сорам* [3, с. 588]; *Лепей смерць на полі, чым (як) жыць (жыццё) у няволі* [3, с. 298].

Паводле часцінамоўнай прыналежнасці сярод антонімаў-камплементацываў пераважаюць назоўнікі (74 % ад агульнай колькасці), а таксама сустракаюцца прыклады ўжывання антонімаў, выражаных дзеясловамі (13 %) і прыметнікамі (13 %). Напрыклад, антонімы-назоўнікі выкарыстаны ў наступных прыказках: <Адна> *лыжка дзёгцю псуе бочку мёду* [3, с. 64]; *Не зведаўшы гора, шчасця не ацэніш* [3, с. 357]; *Казала ліха, што не быць дабру* [3, с. 250]; *Няхай (хай) той бык здохне, якога павора карова* [3, с. 409]. Прыкладам ужывання антонімаў-прыметнікаў і антонімаў-дзеясловаў з’яўляюцца наступныя выразы: *Няма нічога тайнага (патайнага), каб не стала (што не стала б, каб не было) яўным* [3, с. 391]; *Злодзей хоць вуглы пакіне, а агонь усё забярэ* [3, с. 215].

Прыцягвае ўвагу тэматыка прыказак, у якіх сустракаюцца антонімы-камплементацывы. Досыць значнае месца сярод утвораных за доўгія вякі беларускіх прыказак займаюць такія, у якіх выяўляюцца рэлігійна-філасофскія погляды. Паводле гэтых поглядаў, над светам стаіць Бог, які наперад вызначае тое, што павінна адбыцца і волю якога чалавек выконвае. Гэта можам убачыць у прыказцы: *Бог плануе, а чорт руйнуе* [3, с. 92]. Парэмія *Пакуль да бога, дык (то, так) чорт душу выме* [3, с. 417] апісвае сітуацыю, у якой прыйдзецца перанесці шмат гора, нядолі пакуль настане што-небудзь жаданае, доўгачаканае. А калі гаворыцца пра магчымасць здарэння чаго-небудзь нечаканага ці неспрадбачанага, то выкарыстоўваецца выраз *Чым чорт не жартуе, калі (пакуль) бог спіць*

[3, с. 594]. Таму, хто другі ці трэці раз жэніцца, беларусы скажуць: *Першая жонка ад бога, другая ад людзей, а трэцяя ад чорта* [3, с. 434]. У прыказцы *Хто ў жыцці спазнаў рай, той памрэ ў некле* пры дапамозе камплементарных антонімаў супрацьпастаўляецца зямное жыццё і замагільнае [3, с. 545]. А некаторыя прыказкі выказваюць думку пра тое, што патрэбна знаходзіць пэўны кампраміс паміж боскім і пякельным: *<I> бога хвалі і чорта не гняві* [3, с. 226].

Прыказкі маральна-этычнага характару, у якіх ідзе гаворка пра людскую хлусню і праўду, таксама могуць выяўляць сваю вобразнасць і экспрэсіўнасць дзякуючы антонімам-камплементацівам, напрыклад: *Брахня праўдзе вочы выдрала* [3, с. 95]; *Лепш (лепей) горкая праўда, чым салодкая мана (хлусня, падман)* [3, с. 300]. Часта сустракаюцца прыказкі з антанімічнымі супрацьпастаўленнямі “гора – радасць”, “шчасце – бяда”: *Шчасце адно не ходзіць, бяду за сабою водзіць* [3, с. 587]; *З добраю жонкаю гора – паўгора, а радасць удвайне* [3, с. 210]; *Ад ліха ціха, а добра не чуваць* [3, с. 61].

На выкарыстанні антонімаў-камплементаціваў будуюцца прымаўкі-характарыстыкі, вытрыманыя ў сатырычным, іранічным тоне: *Бі свой свайго, каб чужы баяўся* [3, с. 86]; *Баязліўцу і заяц – воўк* [3, с. 83].

Значнае месца сярод прыказак займаюць выразы, у якіх адбіліся погляды на багацце і беднасць, на розныя станы людзей у грамадстве і адносіны да гэтага. Ужытыя ў такіх прыказках антонімы-камплементацівы садзейнічаюць лаканічнай перадачы зместу выслоўяў: *Дзе людзі бяднеюць, там пань багацеюць* [3, с. 163]; *Дзе грошы гавораць, там праўда маўчыць* [3, с. 161]; *Так на свеце вядзеца: адзін плача, другі смяецца* [3, с. 485].

У беларускай народнай афарыстыцы шмат прыказак, аб’ектам увагі якіх з’яўляюцца мужчына і жанчына, шлюб, сям’я, радня. Камплементарныя антонімы – прыкметны кампанент такіх прыказак, які дапамагае выразіць гендарны складнік іх зместу. Напрыклад, часта сустракаюцца такія выразы, у якіх гаворыцца пра дружнае жыццё пары, пра іх аднолькавыя або, наадварот, розныя імкненні і жаданні: *Муж і жана – адна сатана* [3, с. 316]; *Муж (гаспадар) і жонка – найлепшая сполка* [3, с. 316]; *Муж баіць пра паходы, жонка – пра расходы* [4, с. 316]. У прыказцы *Жонка (баба) у хаце тры вуглы трымае, а мужчына (мужык) адзін* [3, с. 187] згадваецца, што большасць хатняй і гаспадарчай работы прыпадае на жанчыну. Часам адзначаецца, што пры выбары жонкі высока цэняцца яе фізічныя якасці: *Брат любіць сястру багатую, а мужык (муж) жонку здаровую* [3, с. 94].

У беларускай парэміялогіі сустракаюцца прыказкі, якія характарызуюць адносіны да гасцей і паводзіны ў гасцях, і ў такіх прыказках таксама выкарыстоўваюцца камплементарныя антонімы:

Будзьце як дома, але і не забывайцеся, што ў гасцях [3, с. 98]; *Не бойся госця, які сядзіць, а бойся таго, што стаіць* [3, с. 345].

Цікавую групу складаюць прыказкі, якія з’яўляюцца вынікамі назіранняў за паводзінамі жывёл. Пазнання пры дапамозе назіранняў асаблівасці характару жывёлы пераносяцца звычайна на чалавека, характарызуюць яго. Гэта можна прасачыць у такіх выразах з антонімамі-камплементатывамі: *Кошцы гулі, а мышцы слёзы* [3, с. 276]; *Карова целіцца, а ў быка зад баліць* [3, с. 260]; *Авечку стрыгуць, а баран дрыжыць* [3, с. 50]; *Катку жарты – мышцы смерць* [3, с. 261]; *Баязліўцу і заяц – воўк* [3, с. 81]; *Жыве кот і жыве сабака* [3, с. 188].

Такім чынам, антонімы робяць мову прыказак больш выразнай і стылістычна разнастайнай. Тэматыка прыказак з антонімамі разнапланавая, месціць у сабе розныя бакі чалавечага жыцця. Антоніма-камплементатывы найчасцей ужываюцца ў беларускіх прыказках, звязаных з тэматыкай шлюбу, сямейных адносін, а таксама хатняй працы і гаспадаркі. Даволі актыўна камплементарныя антонімы выкарыстоўваюцца таксама ў прыказках рэлігійна-філасофскай і маральна-этычнай тэматыкі. Названы від антонімаў звычайна ў прыказках ілюструе антытэзу.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Аксамітаў, А. Лексіка беларускіх прыказак XIX ст. у сувязі з агульнай праблемай фразеалогіі / А. Аксамітаў. – Мінск : Выдавецтва АН БССР, 1958. – 80 с.
2. Лепешаў, І. Я. Слоўнік беларускіх прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Мінск : БелЭн, 1996. – 352 с.
3. Лепешаў, І. Я. Тлумачальны слоўнік прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Гродна : ГрДУ, 2011. – 667 с.
4. Майхровіч, С. К. Прыказкі і прымаўкі: Гістарычны нарыс / С. К. Майхровіч. – Мінск : БДУ, 1976. – 125 с.
5. Янкоўскі, М. А. Паэтыка беларускай народнай прозы / М. А. Янкоўскі. – Мінск : Выш. шк., 1983. – 268 с.

Ю. А. Шлемен

Мінск, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ПАЭТЫЧНЫ АНАМАСТЫКОН У ПАСЛЯВАЕННАЙ ПАЭЗІІ Я. СЭЙФЕРТА

Уласныя імёны з’яўляюцца важнай часткай мастацкіх тэкстаў, а таму асобная галіна мовазнаўства – анамастыка – дазваляе вылучыць названы аб’ект сярод іншых. Асаблівую ролю назвы ўласных імёнаў адыгрываюць у паэзіі. Аналіз пасляваенных зборнікаў “Каменны мост” і “Камета Галея”

чэшскага Нобелеўскага лаўрэата Я. Сэйферта дазволіць прасачыць уплыў уласных імёнаў на тэматычны бок яго вершаў.

Пры звароце і аналізе вершаў са зборніка “Каменны мост” намі былі вызначаныя ўласныя імёны, што выкарыстаны Я. Сэйфертам для азнаямлення чытачоў з пражскім культурным кантэкстам, а таксама з сусветнай гісторыяй, міфалогіяй. З мэтай класіфікацыі асабістых імёнаў мы звернемся да схемы, прапанаванай А. Балтоўскай [1, с. 10–11]:

А. Уласныя імёны гістарычных асоб, дзеячаў культуры:

1. **Уласныя імёны паэтаў:** Маха: “*A v kvetech Mácha po krk vězí*” (“і ў кветках Маха на горла вязне”) [3, с. 51].

2. **Міфаантрапонімы:** Харон: “*Zadarmo Charón nepřeváží*” (“здарма Харон не перавозіць”) [3, с. 91].

3. **Міфаантрапонімы біблейскага паходжання:** Дзева Марыя, Ёханан, Бог, Хрыстос, анёлы, Архангелы, апосталы: “*Maria Panno pod řetězem*” (“Дзева Марыя пад ланцугом”) [3, с. 54].

4. **Назвы населеных пунктаў:** а) чэшскія: Уезд, Прага: “*zahlídl jsem je na Újezdě*” (“убачыў я на Уездзе”) [66, с. 55]; б) замежныя: Ерыхон, Ларэта: “*pod hrabou u Jericha*” (“над брамамі Ерыхона”) [3, с. 67].

5. **Назвы водных аб’ектаў:** Стыкс: “*voda Styxu // nebyla tmavší*” (“вада Стыкса // не была цямнейшай”) [3, с. 65].

6. **Назвы гарадскіх аб’ектаў:** касцёл святой Урсулы, Петршын, Старамесцкі арлой: “*dýchal jsem s vůní na Petříně*” (“дыхаў я водарам на Петршыне”) [3, с. 64].

7. **Назвы тэрыторый, абласцей і раёнаў:** Кітай, Страгаў: “*je ořet květen, pod Strahovem*” (“ізноў май, над Страгавым”) [3, с. 87].

8. Назвы **раслін**, ужытыя ў зборніку, дапамагаюць чытачу найбольш яскрава ўявіць вобраз квітнеючай Прагі праз апісанне тых кветак, якія цвітуць у вясеннюю пару: “*Kam dřív se dívat? Do šeríku, // jimž vzdechnou skryta ústa jar*” (“Куды раней глядзець? На бэз, // якім уздыхнуць схаваныя вусны вясны”) [3, с. 54], “*jako by čekal na jasmínu*” («Як быццам чакаў язмiны») [3, с. 55].

Даследаванне ўласных імён, выкарыстаных у зборніку Я. Сэйферта “Каменны мост”, яскрава паказвае на тое, што вобраз Прагі павiнен стаць апiрышчам для аднаўлення духоўных і маральных сіл у пасляваенны час. Менавіта таму аўтар вельмі часта выкарыстоўвае міфаантрапонімы біблейскага паходжання, звязваючы адраджэнне чэшскай сталіцы з рэлігіяй. Пры дэталёвым разборы вершаў са зборніка “Камета Галея” намі былі вызначаныя і ўласныя імёны, што выкарыстаны Я. Сэйфертам для больш грунтоўнага пагружэння чытачоў не толькі ў пражскі, але і сусветны культурны кантэкст. З мэтай класіфікацыі асабістых імёнаў мы зноў звернемся да схемы, прапанаванай А. Балтоўскай [1, с. 10–11]:

А. Уласныя імёны гістарычных асоб, дзеячаў культуры:

I. Уласныя імёны пісьменнікаў і паэтаў: а) чэшскія: Ф. Гампл, Ф. Грубін, К. Тэйге, В. Нэвал, Ё. Палівец, Ё. Томан, Ё. Гора: “*keré Karel Teige ihned překládal*” (“якія Карэл Тэйге адразу перакладаў”) [2, с. 51]; б) замежныя: Лацо Новамескі, Г. Апалінэр: “*přicházel někdy Guillaume Apollinaire*” (“прыходзіў калісьці Гіём Апалінэр”) [2, с. 51].

II. Уласныя імёны дзеячаў мастацтва: а) чэшскія: В. Вітасэк, Ё. Судэк “*Tu odpočívá malíř Václav Vitásek*” (“Тут адпачывае мастак Вацлаў Вітасэк”) [2, с. 24]; б) замежныя: “*k líbezné Piazzetě*” (“да цудоўнага Пьяцэты”) [2, с. 33].

III. Уласныя імёны кампазітараў: Л. ван Бетховен, Б. Сметана, В. А. Моцарт, Г. Ф. Гендэль: “*Je vznešená jak hudba, kterou psal // Ludvík van Beethoven*” (“яна ўзвышаная, як музыка, якую пісаў Людвік ван Бетховен”) [2, с. 50].

IV. Уласныя імёны актёраў: Д. Харлоў, Н. Шырэр, К. Хепбёрн, К. Бенет, К. Ламбард, Анабэль, А. Назімава, Л. Харві: “*Jean Harlow, Norma Shearer, Katharine Hepburn a ty ostatní*” (“Джын Харлоў, Норма Шырэр, Кэтрын Хепбёрн і ты астатнія”) [2, с. 30].

V. Уласныя імёны правіцеляў: Гітлер: “*přistoupil Hitler a s úšklebkem*” (“прыступіў Гітлер і з усмешкай”) [2, с. 41].

VI. Уласныя імёны гістарычных асоб: Ёахім Баранда, Луіза дэ Калінье-Шатыён: “*Jen v síni pana Joachima Barranda*” (“Толькі ў пакоі спадара Ёахіма Баранды”) [2, с. 18].

2. Міфаантрапонімы біблейскага паходжання: Архангел, Адам і Ева, Хрыстос: “*Vždyt sličný Cherubín je za lenoškou*” (“Заўсёды цудоўны анёл знаходзіцца за кушэткай”) [2, с. 8].

3. Назвы населеных пунктаў: а) чэшскія: Прага: “*nejkrásnější dívce z Prahy*” (“найпрыгажэйшай дзяўчыне з Прагі”) [2, с. 7]; б) замежныя: Венецыя, Парыж, Ленінград, Кавентры, Варшава, Дрэздэн: “*cesta do Benátek*” (“падарожжа ў Венецыю”) [2, с. 33].

4. Назвы водных аб’ектаў: а) чэшскія: Сазава, Влтава: “*Ale vy jste asi hledal v řece vodu ze Sázu*” (“Але вы, напэўна, шукалі ў рацэ ваду з Сазава”) [2, с. 11]; б) замежныя: Сена: “*Ach ano, Seine!*” (“Ах так, Сена!”) [2, с. 51].

5. Назвы гарадскіх аб’ектаў: а) чэшскія: Штваніцкі востраў, мост Элішкі, Летэнскія сады, Парахавая вежа, дом “Ля двух сонцаў”, дом “Ля залатых вагаў”, дом “Ля гронкі”, дом “Ля дзвюх галубак”, дом “Ля залатога баранчыка”, дом “Ля чорнай зоркі”, дом “Ля чырвонай ружы”, Базіліка святога Георгія, могілкі на Альшанах, Нацыянальны тэатр, брамы Мацвея, помнік Князю, Пражскі град, Летні палац “Зорка”, храм святога Віта, Вацлава і Войцеха, Страгаў, Парк у Вельтрусах,

цэнтральны вакзал, дом Ля залатой студні, востраў Кампа, Старамесцкая вежа: «*Kdyby v bílé bazilice svatého Jiří*» («Калі б у белай базіліцы святога Георгія») [2, с. 22]; б) замежныя: Абу-Сімбел, Ка'д'Оры, Зімовы палац, Эйфелева вежа: «*u chrátových dveří v Abú Simbel*» («у храмавых дзвярэй Абу-Сімбел») [2, с. 31].

6. Назвы тэрыторый, абласцей і раёнаў: а) чэшскія: Бржэўнаў: «*odkud je vidět u nás v Břevnově*» («адкуль відаць у нас, у Бржэўнаве») [2, с. 58], б) замежныя: Францыя, Сібір: «*Milovali jsme tenkrát Francii*» («Нам падабалася гэтым разам Францыя») [2, с. 41].

7. Назвы раслін, ужытыя ў зборніку, дапамагаюць пісьменніку рэтраспектыўна адлюстраваць падзеі, якія адбываліся ў яго маладосці. Частотнае выкарыстанне раслін таксама больш дэтальна і яркава апісвае вобраз Прагі, паколькі аўтар у асноўным узгадвае тыя кветкі, што растуць у чэшскай сталіцы: «*k vysokým liliím*» («да высокіх лілей») [2, с. 15], «*Držela v ústech zlomenou růžičku*» («Трымала ў вуснах зламаны ружачку») [2, с. 16].

8. У зборніку сустракаецца і верш з назвай **нябеснага цела**, якое і называе ўвесь зборнік, што дазваляе паэту сканцэнтраваць на гэтым увагу чытачоў: «*Halleyova kometa*» («Камета Галея») [2, с. 14].

9. Назвы музычных, жывапісных твораў: «Венера, якая спіць», «*Marche funèbre*», «F-dur»: «*až Giorgionova spící Venuše procitne*» («калі сплючкая Венера Джорджанэ прагнецца») [2, с. 36].

10. Назвы гістарычных падзей: бітва ля Белай гары: «*Pod Bílou horou je dnes tankodrom*» («Пад Белай гарой існуе сёння танкадром») [2, с. 48].

11. Уласныя імёны дзеючых асоб літаратурнага твора: дон Жуан, граф Альмавіва, Ф. Фог: «*Jen at' don Juan bodne komtura*» («хай толькі дон Жуан заколе камандора») [2, с. 7].

Зварот да аналізу ўласных імёнаў дазваляе пераканацца ў тым, што ў зборніку «Камета Галея» аўтар рэфлексіўна ацэньвае вобраз Прагі, прычым істотнае выкарыстанне разнастайных пражскіх гарадскіх аб'ектаў дазваляе чытачу найбольш поўна і яркава ўсвядоміць дадзены вобраз. Такое дакладнае апісанне мясцовасці чэшскай сталіцы можна патлумачыць тым, што сам пісьменнік вельмі моцна любіў Прагу і захапляўся не толькі ёю, у якой нарадзіўся, але і самім горадам як з'явай. У кнізе сваіх успамінаў творца зазначаў: «*Я гарадскі чалавек. Нарадзіўся я ў горадзе і пражыў у ім усё жыццё. Калі я быў хворы і лячыўся на маленькім курорце ў Дубі на ўскрайку Крушных гор, амаль кожны дзень я ездзіў электрычкай у Тэпліцы ў кавярню на каву*» [4, с. 331].

Такім чынам, аналіз уласных імёнаў у пасляваенных зборніках дазваляе ўпэўніцца ў тым, што паэт актыўна звяртаецца да разнастайных

онімаў у сваіх вершах для найбольш яскравай і дэталёвай перадачы вобразаў, што з’яўляецца асаблівасцю яго паэзіі. Адрозненне ў выкарыстанні ўласных імёнаў у абодвух зборніках заключаецца ў тым, што ў “Каменным мосце” аўтар не так часта звяртаецца да назваў разнастайных гарадскіх аб’ектаў. Разам з тым даволі часта ўзгадваюцца назвы раслін, што квітнеюць увесну, што можа быць звязаны з імкненнем пісьменніка перадаць жаданне і спадзеў кожнага жыхара Прагі на хутчэйшае аднаўленне і цвіценне горада, якое звычайна звязваюць з вяснянай парой. Нездарма сам Я. Сэйфэрт адзначаў тую прыгажосць вяснянага горада ў час цвіцення: *“Калі ўсё расквітнее, увесну кожнага года я спяшаюся ў Семінарскія сады і на Пётрышын. Ад Бржэнава там недалёка. Але што значыць спяшаюся! Кульгаю туды амаль гадзіну на дзвюх французскіх мыліцах. Дакульгаць туды павінен пры любым раскладзе, каб дзесьці мог бы зачапіць хаця б адзін мілы ўспамін. І пасля я хачу на квітнеючую Прагу. Хаця б на тую яе найпрыгажэйшую частку. Панэльныя дамы мяне ўжо не цікавяць. Яны паўсюль усе аднолькавыя. У Празе як у Парыжы, а ў Парыжы як у Калькуце”* [4, с. 496]. Пры стварэнні вершаў са зборніка “Камета Галея” Я. Сэйфэрт рабіў значны акцэнт на прысвячэнні вершаў чэшскім пісьменнікам ці гістарычным асобам, звязаным з Прагай, што дапамагае рэцыпіентам паглыбіцца ў культурны кантэкст таго перыяду. Узгадваюцца геаграфічных аб’ектаў, якія размяшчаюцца па-за тэрыторыяй чэшскай сталіцы, не толькі перадае іх маляўнічасць, але ўзвільчвае прыгажосць і непаўторнасць Прагі, якая мае вялікую колькасць памятных мясцін, чым, на думку аўтара, не саступае такім сусветна вядомым гарадам, як Венецыя ці Парыж. Аналіз зборнікаў і параўнанне ўласных іншых імёнаў, выкарыстаных аўтарам, дазваляе нам сцвярджаць пра ўжыванне разнастайных уласных імёнаў у кожным зборніку, што стала яскравай асаблівасцю ў паэзіі згаданага творцы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Болтовская, Е. А. Поэтический ономастикон А. Аврутина / Е. А. Болтовская // Итоги научных исследований ученых МГУ имени А. А. Кулешова 2017 г.: материалы науч.-метод. конф., Могилев, 25 января – 8 февраля 2018 г. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2018. – С. 9–11.
2. Seifert, J. Halleyova kometa / Jaroslav Seifert. – Praha : Státní nakladatelství, 1986. – 66 s.
3. Seifert, J. Světlem oděná a Kamenný most / Jaroslav Seifert. – Praha : Československý spisovatel, 1978. – 100 s.
4. Seifert, J. Všecky krásy světa / J. Seifert. – Plzeň : Typografie Oldřich Hlavsa, 1982. – 640 s.

В. Н. Шпарло

Брест, Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина

КОММУНИКАТИВНЫЕ ПРАКТИКИ В АРСЕНАЛЕ СОВРЕМЕННОГО РАДИОВЕЩАНИЯ

Любое средство массовой информации выполняет функцию посредника в передаче тех или иных общественно значимых сведений, служит источником информации и коммуникации. Под коммуникацией обычно понимается процесс общения, установления связей между кем-либо. Когда речь заходит о СМИ, то коммуникация здесь приобретает самое широкое значение. Это способ связи, взаимодействия с аудиторией и источниками информации для журналиста. В каждом из видов СМИ коммуникация имеет свои особенности. Не исключение – аудиовизуальные, в частности, радио.

Специфика коммуникации на радио состоит в том, что это коммуникация вербальная (как диалогическая, так и монологическая), причем в устной форме. Человек у микрофона может сколько угодно жестикулировать, но слушатель это, скорее всего, не увидит. Исключение – онлайн-видеотрансляция из студии, поскольку в этом случае добавляется и невербальный компонент.

Одно из важных правил эфирной коммуникации – ведущий должен соблюдать нормы профессиональной этики, не употреблять нецензурную лексику и слова-паразиты. Г. Грайс вывел четыре постулата коммуникации: постулат полноты информации (или постулат количества), постулат качества (или правдивости), постулат релевантности (нельзя допускать отклонений от темы), постулат манеры (нужно говорить выразительно, коротко и последовательно) [1, с. 87]. Эти постулаты, которые характерны для вербальной коммуникации, можно смело отнести и к коммуникации на радио.

Радийное общение реализуется различными способами. Как отмечает Д. С. Куликов, оно «может быть представлено эфирным диалогом между ведущим и его гостем (или гостями) во время передачи либо же диалогом между ведущим и позвонившим в студию слушателем (поводов для этого может быть множество – от желания заказать хорошую песню до желания обсудить с ним некие личные темы)» [2]. Однако и это далеко не всё. Коммуникация может быть монологической, когда ведущий читает выпуск новостей, озвучивает прогноз погоды.

Радиокommunikация осуществляется с помощью определенных коммуникативных практик. Н. Иконникова определяет практики как «сложившиеся общепринятые формы деятельности, отражающие

совокупный опыт индивидов и групп, являющихся субъектами этой деятельности» [3]. Важно отметить, что коммуникативные практики будут различаться как в программах, так и у ведущих новостей и ди-джеев, поскольку учитывается объект, предмет коммуникации, а также тематика, жанровые и другие критерии.

На примере «Радио Брест» рассмотрим некоторые коммуникативные практики, имеющиеся в арсенале современного радиовещания. Данное СМИ позиционирует себя как молодёжное радио. Эфир областной станции Брестчины наполнен как информацией из жизни региона, так и развлекательным контентом, а также популярными музыкальными композициями. В целом «Радио Брест» – современное радио FM-формата.

Чтобы привлечь слушателей, радиожурналистами используется коммуникативная *практика привлечения аудитории*. Способы реализации этой практики самые разные. В эфире это осуществляется с помощью информационного, музыкального, развлекательного контента, а также прогноза погоды, различных джинглов, заставок, подложек. Привлечению слушателей способствует и онлайн-трансляция радио посредством сети интернет. Словом, способов реализации данной практики – эфирных и неэфирных – сегодня огромное количество.

Ряд коммуникативных практик используется в выпусках новостей. Прежде всего это непосредственно *практика информирования* – благодаря информационным сообщениям слушатели в курсе актуальных событий.

Практика конструирования действительности так или иначе применяется как новостниками, так и другими радиожурналистами. Любое событие, любое сообщение преломляется через авторское субъективное восприятие. Даже если в эфире звучит заметка, редактор предварительно её пишет или же находит в других СМИ, осмысливает и обрабатывает. Из таких информационных сообщений и рекламных вставок и складывается эфир. Из него слушатель узнаёт о событиях. Следовательно, картина действительности, которую он воспринимает, создается журналистами.

Практика анонсирования используется в начале выпуска, когда аудитории сообщают, о чем она сможет узнать в самих новостях. Безусловно, в таком случае актуален жанр анонса. Стоит отметить коммуникативную практику, которую условно можно назвать *«практикой компетентного источника»*. Именно такими источниками выступают новостные ведущие. Они стараются поддерживать этот имидж и образ как через информационные сообщения о событиях, так и через информирование, например, о погоде. Ещё одна практика – *практика использования двух государственных языков*: если все выпуски на протяжении дня выходят на «Радио Брест» на русском языке, то итоговый – на белорусском. Это, по-нашему мнению, заинтересовывает слушателей,

особенно использующих в своей жизнедеятельности национальный язык. В таком случае репрезентируется и практика вовлечения человека в эфир.

Остановимся на коммуникативных практиках, которые содержатся в арсенале ди-джеев. Если новостники – это, скажем так, компетентные источники, то ди-джеи – *доверительные собеседники*. Именно такую практику они стараются использовать с целью создания положительного образа, расположения аудитории и привлечения внимания. Это реализуется с помощью разных приемов, например, путем теплого приветствия и прощания, сообщения развлекательной информации и др. В арсенале ди-джеев и *практика привлечения аудитории*, которая в первую очередь репрезентируется живым общением со слушателями в прямом эфире.

Через отправку в эфирную студию сообщений посредством SMS-портала, социальных сетей, мессенджеров реализуется, пожалуй, одна из главных практик, к которой сегодня стремятся все СМИ – *практика интерактивности*. На наш взгляд, она близка с практикой привлечения аудитории, однако данные практики разграничиваются особенностями формы ведения коммуникации. Так, практика привлечения аудитории не подразумевает непосредственного участия аудитории в радиийной коммуникации, т. к. журналистом используется прием информационного монолога. Практика же интерактивности заключается во вовлечении человека в процесс создания эфира, его наполнения. Она реализуется с помощью розыгрышей, викторин, которые нередко проводятся на «Радио Брест». Победители делятся эмоциями от игры с друзьями, те начинают слушать радио – в итоге увеличивается аудитория. Служат привлечению пользователей в эфир «Радио Брест» промо-мероприятия: дискотеки, вечеринки, интерактивные программы с непосредственным участием слушателей и создателей радиоэфира.

Нельзя забывать об одной из главных функций современного радио – развлекательной. Ее реализация осуществляется прежде всего посредством рекламы и музыки. Это в свою очередь зависит от формата радиовещания. Согласимся с Л. И. Ермоленкиной, которая подчеркивает, что «форматная концепция каждого развлекательного, информационного или смешанного канала апеллирует к эмоциональным основам восприятия адресата, его чувству избранности, общности с некой таргет-группой, разделяющей близкие идеалы» [4]. Тем не менее нельзя не сказать о том, что радио использует ещё и *практику навязывания контента*: даже если человек отдает предпочтение той или иной FM-станции, какому-то рекламному ролику, музыкальной композиции, заставке, возможна ситуация, когда какой-то ведущий может его раздражать. Однако если станция

действительно любима, человек привыкает к ней, не замечает негативные моменты и продолжает слушать.

Таким образом, в арсенале современного радио есть множество различных коммуникативных практик. На основе анализа эфиров областной станции «Радио Брест» нами выделены основные коммуникативные практики, используемые современным радиовещанием. Между тем подчеркнем, что выбор практик зависит от концепции конкретной радиостанции, ее жанрово-тематической составляющей и других важных факторов. Реализация коммуникативных практик радио осуществляется как в эфире, так и за его рамками. Все это направлено на одну ключевую цель – привлечение аудитории и ее удержание.

Список использованных источников

1. Карповіч, М. Рытарычны ідэал у журналістыцы: Навукова-практычны пошук: Артыкулы, каментары, інтэрв'ю / М. Карповіч. – Мінск : «Тэхнапрынт», 2004. – 202 с.
2. Куликов, Д. С. Радио как средство общения / Д. С. Куликов, Т. С. Рябинская // Молодой ученый. – 2019. – № 13 (251). – С. 256–258.
3. Иконникова, Н. Человек в коммуникативных практиках / Н. Иконникова. – Режим доступа: https://iphras.ru/uplfile/root/biblio/chel/ch_1/10.pdf. – Дата доступа: 20.10.2022.
4. Ермоленкина, Л. И. Специфика развлекательной функции в дискурсе конвергентного радио / Л. И. Ермоленкина // Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin) – 2020. – № 5 (211). – С. 42–47. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/spetsifika-razvlekatelnoy-funktzii-v-diskurse-konvergentnogo-radio>. – Дата доступа: 22.10.2022.

Д. А. Якусевич

Гродно, Гродненский государственный университет имени Я. Купалы

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ИНИЦИАТИВЫ БЕЛОРУССКИХ КОМПАНИЙ КАК ИНСТРУМЕНТ КОММУНИКАЦИИ

В XXI ст. экологическая составляющая стала одним из определяющих потребление факторов. Данная тенденция обусловлена возникновением проблем, связанных с загрязнением окружающей среды и, как следствие, изменением запроса аудитории и потребительского поведения в целом. О. В. Василенко называет потребительским поведением «многофакторный, многофункциональный феномен, определяющий структуру и динамику включения индивида в различные социальные группы, приобщения к социальному миру, использования им ресурсов» [1, с. 85]. Таким образом, изменение личных предпочтений напрямую связано и с выбором продукта, а также предпочтением конкретного производителя.

Чтобы правильно выстроить маркетинговую стратегию, компаниям необходимо не только совершенствовать свой продукт, но и тщательно отслеживать мировые тенденции. На данный момент общемировое внимание притягивают вопросы бережного отношения к окружающей среде и сохранения ресурсов планеты.

Существование и эффективная деятельность современных компаний невозможна без построения правильной коммуникации с потребителем. Как отмечает Т.Ю. Слуцких, «взаимодействие в рамках современного маркетинга основано на постоянных коммуникациях, которые в значительной степени определяют эффективность отношений в целом» [2, с. 92]. Тема экологии получила широкое распространение в сети Интернет и медиaprостранстве в целом, она стала волновать и компании, которые формируют свой образ и выстраивают коммуникацию с аудиторией, в том числе через социальные сети и корпоративные сайты.

Мировые бренды давно фиксируют в своей деятельности озадаченность экологическими проблемами, активно транслируя в сети Интернет свою деятельность в данной сфере: рассказывают на корпоративных сайтах и социальных сетях о создании перерабатываемой упаковки, использовании экологически чистых материалов, переходе на возобновляемые источники энергии в производстве, сокращении отходов. К таким брендам относятся Nestle, Ford Motor Company, Disney, Nike, Levi's, Coca Cola и др. К примеру, британская компания Lush в 2008 г. начала собирать банки от продукта у покупателей для дальнейшего использования. Такая инициатива позволила минимизировать отходы от упаковки. На момент сентября 2022 г. на корпоративном сайте компании есть отдельный блок «Зелёная политика», что свидетельствует о эффективности введения экологического аспекта в коммуникацию с потребителем.

В Республике Беларусь, как вытекает из исследования, тенденция «зелёного» движения среди компаний не получила широкого распространения. Для её развития и внедрения требуется большее количество средств и усилий, чем для классического маркетинга. Государство пока недостаточно оснащено оборудованием подходящего уровня и не имеет необходимого объёма ресурсов: «Природно-ресурсный потенциал Республики Беларусь изменяется в процессе природопользования, что обусловлено истощением некоторых видов природных ресурсов вследствие их исчерпаемости» [3, с. 54]. Однако некоторые белорусские производители постепенно начали добавлять комплекс действий экологического характера в коммуникацию с потребителем. В нашей стране самые популярные эко-маркетинговые решения – это отказ брендов от пластика и заявления о его переработке,

разработка экологичной упаковки. Такая деятельность позволяет им использовать приставку «эко» для своих товаров.

Активным приверженцем внедрения экологических инициатив в коммуникацию с потребителем стал бренд Mark Formelle. Он является ведущим белорусским производителем женского, мужского, детского белья и одежды из трикотажа. В августе 2019 г. Mark Formelle совместно с KaliLaska реализовали проект под названием «Полка (не) нужных вещей». Возле кассовой зоны в магазине бренда в ТРЦ Galleria Minsk был установлен специальный стеллаж, где можно было оставить «ненужные» вещи (за исключением обуви, нижнего белья, чулочно-носочных изделий и аксессуаров). Полку заполняли как покупатели, так и сам магазин. Каждый месяц вся собранная одежда отправлялась нуждающимся по всей Беларуси. В ходе данной коммуникации с брендом покупатель-участник получал от Mark Formelle скидку в размере 10% на приобретение продукции в интернет-магазине.

В октябре 2021 г. началось более масштабное самостоятельное движение бренда в сфере экологии. Компания «Mark Formelle» анонсировала выход новой капсульной коллекции, запустив конкурс серии иллюстраций на тему сохранения окружающей среды. Победителю был обещан денежный выигрыш, что стимулировало участие в конкурсе и рост интереса к будущему продукту.

В марте компания представила коллекцию одежды под названием “Save the planet” и заявила, что «при ее создании было использовано 6 тонн переработанного пластика – это более 150 тыс. бутылок объемом 1,5 л» [4]. Содержание пластика в одежде составило 20 %. Для одежды были выбраны базовые цвета, которые сочетаются с любыми вещами, что сокращает количество бездумных покупок. Таким образом, компания организовала непосредственный контакт с приверженцами бренда и теми, кто интересуется эко-движением. Это позволило установить коммуникацию с возможными покупателями и закрепить лояльность уже существующих.

Спустя несколько дней белорусская компания запустила экологический челлендж под названием #пластикгудбай. Для участия нужно было сдать в пункты приема вторсырья ПЭТ-бутылки. Участвовать могли как компании, так и рядовые покупатели. Те, кто смог собрать наибольшее количество пластика, получили приз: брендированные логотипом Mark Formelle футболки или вещь из коллекции Save the planet. Челлендж #пластикгудбай освещался брендом как в социальных сетях, так и на корпоративном сайте, что позволяло привлечь большее количество разнообразной аудитории.

Широкое распространение получили эко-инициативы компании «A1». Белорусский провайдер телекоммуникационных, ИКТ- и контент-

услуг активно транслирует свою позицию как с помощью сети Интернет, так и в оффлайн формате. На корпоративном сайте присутствует актуальная информация о деятельности компании по трём направлениям: экологическая политика, «Зеленый офис», энергоэффективность и сокращение выбросов CO₂, «A1» продвигает тему экологии в своем профиле Instagram.

В социальной сети Instagram «A1» регулярно создает посты о защите окружающей среды. За 2020 г. в профиле было опубликовано 5 постов, посвященных экологии. Среди них 4 поста давали общую информацию о важности внедрения в свою жизнь эко-привычек. Заключительный пост года обозначил экологическую политику компании до 2025 г. и выразил желание привлечь в деятельность и другие компании: «Мы надеемся, что всё больше компаний Беларуси будут становиться экологичнее. И уверены, что наши клиенты, партнёры и сотрудники разделяют идею заботы об окружающей среде» [5].

В 2021 г. компания активнее стала выражать свою позицию и опубликовала 12 постов. Среди лайфхаков и советов по переработке были 3 поста о деятельности компании. Например, в апреле «A1» проинформировала аудиторию об установке контейнеров для сортировки мусора в одном из офисов. Также в это время была представлена информация о создании проекта «A1город». «A1город» – огород на крыше головного офиса компании, которая является дополнительной территорией «зелёного» офиса. В этом году площадка начала функционировать в образовательном направлении: в мае был проведен урок по растениеводству для детей сотрудников и партнеров компании.

На момент октября 2022 г. бренд опубликовал 15 постов на тему экологии. Тематика публикаций затрагивала разные аспекты жизни человека: потребление одежды, продуктов и других товаров, экологизация рабочего места и разумная утилизация. Компания поделилась созданием фирменных тканевых сумок и возможностью их приобретения. Данная инициатива свидетельствует о желании бренда не только продвигать эко-идеи, но и принимать непосредственное участие в экологизации потребительского поведения.

Следовательно, можно проследить рост активности компании по формированию и трансляции собственной позиции по экологическому вопросу. «A1» создаёт экологический имидж как через собственные проекты корпоративной социальной ответственности (КСО), так и через простую форму подачи полезной информации аудитории, которая следит за брендом в социальной сети.

Таким образом, компании проводят различные мероприятия как для повышения экологической грамотности населения, так и для установления

доверительных отношений с потребителем. Экологические инициативы становятся распространённым инструментом коммуникации, позволяющим сформировать лояльность к бренду и организовать неформальную общность эко-интересов.

Список использованной литературы

1. Василенко, О. В. Потребительское поведение как социальный феномен / О. В. Василенко // Вестн. Волгоград. гос. ун-та. Сер. 7. – 2008. – № 1 (7). – С. 83–85.
2. Слуцких, Т. Ю. Коммуникационная модель как основа развития отношений с потребителями / Т.Ю. Слуцких // Вестн.Сибир. инст-та бизнеса и инф. технологий. – 2017. – № 4 (24). – С. 92–98.
3. Тимофеева, Т. А. Проблемы рационального использования природных ресурсов в Республике Беларусь / Т. А. Тимофеева, А. И. Короткая // XXI в. Техносферн. безопасн. Т. 3. – 2018. – № 2 (10). – С. 52–60.
4. Более 150 000 пластиковых бутылок пошло на создание новой коллекции одежды Mark Formelle [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://markformelle.by/info/about/novosti/bolee_150_000_plastikovykh_butylok_poshlo_na_sozdanie_novoy_kolleksii_odezhdy_mark_formelle/. – Дата доступа: 29.09.2022.
5. A1 становится ещё экологичнее // Instagram-аккаунт бренда «A1». – 2020. – Режим доступа: https://www.instagram.com/p/CJGZplPJgL9/?utm_source=ig_web_copy_link. – Дата доступа: 29.09.2022.

Т. А. Ярмольчык

Брэст, Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. С. Пушкіна

ВОБРАЗ НАСТАЎНІКА Ў АПОВЕСЦІ В. БЫКАВА “АБЕЛІСК”

У аўтабіяграфічнай кнізе “Доўгая дарога дадому” В. Быкаў, згадваючы гісторыю напісання аповесці “Абеліск”, падкрэсліваў, што яго цікавілі не толькі салдацкія, партызанскія подзвігі на вайне, але і “подзвігі іншага кшталту – подзвігі духу”. Ідэя гераізму, духоўнасці была вялікай сілай, не меншай за фізічную, у барацьбе за выжыванне і захаванне многіх народаў з часоў старажытнасці. Пісьменнік пісаў, што і ў сусветнай літаратуры яго прываблівалі “подзвігі інтэлігенцкія, а не толькі салдацкія”, бо гераізм і подзвіг салдата – справа звычайная. Калі ж подзвіг здзяйсняе той, хто прызначаны зусім для іншай, мірнай справы, тое ўжо ёсць штось выключнае і набывае асаблівае значэнне. Вядомы подзвіг Януша Корчака, польскага педагога, якому фашысты гатовыя былі пакінуць жыццё, але ён не прыняў іх дарунак і загінуў у канцлагеры разам са сваімі выхаванцамі.

У Беларусі таксама былі такія настаўнікі. На адной сустрэчы з чытачамі В. Быкаў раскажаў пра выпадак, калі настаўнік са сваімі вучнямі пайшоў на смерць, не пакінуў іх у цяжкія хвіліны жыцця. Доўгі час пра дзейнасць настаўнікаў-антыфашыстаў у гады вайны на занятых акупантамі

тэрыторыі мала ведалі, часам іх памылкова лічылі калабарантамі. Бальшавікі не прызнавалі высілкаў нацыянальнага настаўніцтва ў справе школьніцтва на акупаванай тэрыторыі. В. Быкаў быў перакананы: настаўнікі, якія на той час вучылі дзяцей, “не далі здзічэць цэламу пакаленню”. Народны пісьменнік у аналізаваным творы пісаў пра высокую місію настаўніка: “... не было нічога больш важнага і карыснага, як тая штодзённая, ціхая, непрыкметная праца тысяч бязвесных сейбітаў на духоўнай ніве. Я так думаю: у тым, што мы ёсць цяпер як нацыя і грамадзяне, – найпершая заслуга сельскіх настаўнікаў” [1, с. 294].

Духоўнасць і гераізм настаўніка-патрыёта шматгранна выяўляецца ў маральна-філасофскай праблематыцы аповесці “Абеліск”. Гэты твор пісьменнік прысвяціў памяці Міколы Пашкевіча, настаўніка Сваткоўскай школы, што на Мядзельшчыне. Аўтар сябраваў з ім, не раз сустракаўся з вучнямі і настаўнікамі гэтай школы, разам яны наведвалі старэйшага беларускага пісьменніка Міхася Лынькова, які летам жыў на дачы на Нарачы на Мядзельшчыне. Мікалай Арсенавіч Пашкевіч, як прыгадваў пісьменнік, быў выдатны настаўнік, энтузіяст беларушчыны, бясконца захоплены літаратурай. Яго педагагічная дзейнасць супала з савецкім часам, калі беларуская мова выпяцнялася з сістэмы навучання і грамадскага ўжытку. Але вучні Сваткоўскай школы, выхаванцы М. Пашкевіча, любілі роднае слова, беларускую літаратуру, чыталі творы сусветнай класікі.

У аснову сюжэта пакладзены адзін трагічны эпізод з жыцця настаўніка і яго вучняў у акупацыі. Падлеткі-школьнікі падпілавалі апоры моста, каб у іх вёску не мог прыезджаць паліцай Каін з акупантамі. Ворагі арыштавалі падлеткаў. Іх настаўнік, Алесь Іванавіч Мароз, які выхоўваў вучняў патрыётамі, уратаваўся ў партызанах. Акупанты абвясцілі: калі да іх не з’явіцца настаўнік, вучняў павесяць. І Мароз прыйшоў з лесу, здаўся, каб загінуць з вучнямі, быць з імі ў апошнія горкія хвіліны. Настаўніку ўдалося ўратаваць жыццё аднаму з іх – Паўлу Міклашэвічу, які пасля вайны таксама стаў настаўнікам і дабіўся вяртання ў памяці людзей і на абеліску сумленнага імя Мароза, бо многія лічылі яго “нямецкім настаўнікам”, здраднікам. Аўтар узняў праблему гераічнага: ці з’яўляецца змагаром, героем настаўнік Мароз, які не забіў ніводнага фашыста і паліцай? Ці толькі колькасцю баявых аперацый і забітых ворагаў вымяраецца гераізм?

Хоць аповесць прысвечана светлай памяці рэальнага чалавека, аднак, несумненна, што вобраз настаўніка Мароза абагульнены. Настаўнік і яго ўчынкі характарызуюцца пераважна праз успаміны і ацэнкі героя-апавядальніка Ткачука, былога настаўніка, а зараз пенсіянера, які асабіста

ведаў Мароза. Такі прыём паглыбляе ацэнчасць у стварэнні вобраза галоўнага героя.

Яшчэ да вайны Ткачук працаваў загадчыкам раяна і прыехаў у Сяльцо да настаўніка Мароза па скарзе калегі, настаўніцы Падгайскай. Яна абвінавачвала Алеся Іванавіча, што ён не выконвае праграм, паводзіць сябе з вучнямі без належнай строгасці, што ў школе няма дысцыпліны. Загадчык раяна застаў Мароза з вучнямі за працай: яны пілавалі паваленае ў двары дрэва, самі рыхтавалі дровы на зіму для абагрэву школы. І Ткачук узяўся дапамагаць настаўніку і вучням, а ўжо вечарам завёў гаворку аб праграмах. Перад загадчыкам раскрываецца сапраўдны педагог і ўдумлівы настаўнік Мароз, які выказвае сваё разуменне задач школы: выхоўваць вучняў не толькі выдатнікамі вучобы, “не паслухмяных зубрыл, а найперш – чалавекаў” [1, с. 294], гэта значыць, людзей маральных, сумленых, далучаных да нацыянальнай і агульначалавечай культуры.

Ткачук убачыў у вясковым настаўніку і незалежнага чалавека, які не пужаецца начальства, а трымаецца годна і смела. Гэта ўражанне падмацоўваецца словамі настаўніка пра сэнс сваёй педагагічнай дзейнасці. Для яго важныя гуманістычныя ідэалы: “яны – людзі, не быдла..., а самыя паўнапраўныя грамадзяне. Як і ўсе. І яны, і настаўнікі, і іх бацькі, і ўсе кіраўнікі ў раёне – усе роўныя ў сваёй краіне, нікога не трэба баяцца, трэба толькі вучыцца спасцігаць тое самае значнае, што далучае людзей да вяршынь агульначалавечай і нацыянальнай культуры” [1, с. 293].

Апавядальнік усхваляў Мароза, расказваў пра ўсе яго добрыя ўчынкі і паказваў настаўніка сапраўдным педагогам. Калі пачалася вайна, Ткачук даведаўся, што Мароз працуе настаўнікам, і спачатку палічыў яго здраднікам, які працуе пад нямецкай уладай.

Герой-апавядальнік Ткачук у сваім апаведзе пра настаўніка Мароза міжволі выказвае сваё захапленне ім, сапраўдным героем, патрыётам, хоць той не знішчыў ніводнага ворага: “Пакуль мы шасталі па лясах ды дбалі аб самым надзённым – пад’есці, перахавацца, узброіцца ды якога немца падстрэліць, ён думаў, паглыбляўся, асэнсоўваў гэту вайну. Ён на гэтую акупацыю глядзеў як бы знутры і бачыў такое, што мы не заўважылі. Галоўнае, ён яе болей маральна адчуваў, з духоўнага боку...” [1, с. 311].

Ткачук, чалавек разумны, мудры і прынцыповы, спасціг і высока ацаніў у настаўніку яго сапраўдную маральнасць і духоўнасць. Дзеля сваіх вучняў, дзеля людзей і будучыні Мароз пайшоў на верную смерць. У палоне, перад гібеллю, ён падбадзёрваў сваіх вучняў, стараўся быць спакойным і нават вясёлым, “казаў, што жыццё чалавечае надта несувымернае з вечнасцю і што ці пятнаццаць гадоў, ці шэсцьдзясят – усё не болей чымсьці імгненне ў вечнасці часу. Яшчэ казаў, што тысячы людзей хоць бы ў тым жа Сяльцы нарадзіліся і адышлі ў нябыт за вякі,

і ніхто іх не ведае, не памятае. А вось іх будуць памятаць, і ўжо ў тым іхняя ўзнагарода. Найвялікшая з усіх магчымых у свеце ўзнагарод...” [1, с. 293]. Тое, што з вучнямі ў іх апошні горкі час быў іх любімы настаўнік Алесь Іванавіч, аблегчыла іх маральны стан. І ўсё ж яны шкадавалі, што ён не ўратаваўся, а прыйшоў да іх – “Яны-то яго шанавалі, як бога”.

Настаўнік Павел Міклашэвіч, вучань, якога ўратаваў Мароз, сваё жыццё прысвяціў таму, каб учынак яго настаўніка ўсе ж быў ацэнены як подзвіг, а яго імя ўнесена ў спіс герояў, у памяць якіх у вёсцы быў пастаўлены абеліск. Праз аповед Ткачука апісваецца знешні выгляд настаўніка Мароза, паказваюцца яго паводзіны, справы, узаемаадносіны з вучнямі і іх бацькамі, вяскоўцамі, загадчыкам раяна. Вось як перадае апавядальнік першае ўражанне ад знаёмства з настаўнікам: “...Кідае пілу, падыходзіць. І адразу бачу: кульгае. Адна нага неяк вывернута ўбок і быццам не разгінаецца, таму ён здорава прыпадае на яе... А так на выгляд плячысты, ладны з твару, позірк смелы, упэўнены. Мусіць, здагадваецца, хто перад ім, але ніякай замінкі ці там спалоху ў паводзінах. Прадстаўляецца... Руку паціскае так, што адразу зразумела: дужы хлопец. Далонь шурпатая, цвёрдая...” [1, с. 291]. Ужо гэтым апісаннем аўтар падкрэсліў, што, нягледзячы на кульгавасць, настаўнік Мароз – фізічна дужы, моцны чалавек (шырокія плечы, мужчынскі поціск рукі).

Настаўнік штодзень не толькі на словах, не толькі пры дапамозе твораў нацыянальнай і сусветнай літаратуры імкнуўся да дасягнення гэтай высокай педагагічнай і грамадзянскай мэты, але сцвярджаў гэта сваімі паводзінамі, клопатам пра вучняў, адносінамі да людзей. Ткачук расказвае журналісту абласной газеты пра некалькі эпізодаў з дзейнасці настаўніка, сведкам якіх ён быў або чуў ад выратаванага Марозам яго вучня, а затым настаўніка Паўла Міклашэвіча. Настаўнік фізічна працаваў разам з вучнямі, абараняў ад злых бацькі і мачахі Паўліка Міклашэвіча, сам вадзіў дадому праз лес у зімовы холад вучаніц, дзяўчынак-блізнят Лену і Вольгу, дзяцей удавы, купіў ім па пары чаравікаў, каб маглі хадзіць у школу і вучыцца. У настаўніка было выразнае разуменне, што “педагагічна” — быць клапатлівым старэйшым сябрам сваім вучням, браць адказнасць за іх лёсы.

У час, калі не хапала падручнікаў і мала было бібліятэк, а дзецям хацелася чытаць, настаўнік стараўся набыць кнігі. У былым панскім маёнтку здабыў цэлую скрыню кніг на рускай мове, сярод якіх сапраўдным скарбам быў збор твораў Л. Талстога. У разводдзе, па лёдзе пераносіў кніжкі цераз раку, упоцёмку праваліўся, а пасля цэлы месяц хварэў на запаленне лёгкіх. Але дзеці прыходзілі ў школу, і хворы настаўнік, лежачы на ложку, чытаў вучням “Вайну і мір” Л. Талстога, і яны слухалі настаўніка з вялікай увагай, размясціўшыся хто дзе – на стале,

падаконніку, падлозе... Мароз выхоўваў, развіваў, узвышаў душы вучняў пры дапамозе кніг, наладжваў пастаноўкі п'ес, вучыў дзяцей спяваць, дэкламаваць. Настаўнік выхоўваў у дзяцей адчуванне, што яны – гаспадары ў сваёй школе. Ён быў аўтарытэтам не толькі для дзяцей, але і для дарослых. У Алеся Іванавіча была ўнутраная патрэбнасць рабіць людзям дабро, і вучні адказвалі яму любоўю і адданасцю і імкнуліся быць падобнымі да свайго настаўніка.

Вайна, акупацыя Беларусі сталі суровым выпрабаваннем для Мароза і вучняў. Як грамадзянін і патрыёт, ён хацеў стаць абаронцам радзімы. Настаўнік не мог пайсці ў партызаны праз сваё калецтва, але па іх заданні распаўсюджваў звесткі пра падзеі на фронце, быў сувязным у вёсцы. Мароз добра разумеў антычалавечую сутнасць фашызму і вырашыў працягваць працаваць у школе: “не будзем вучыць мы – будучы абалваньваць яны” [1, с. 310]. Настаўнік бачыў, як вясковая моладзь, хто пад прымусам, а хто і добраахвотна, абманутая фашысцкай прапагандай, пайшла на службу ў паліцыю.

Працуючы настаўнікам у час акупацыі, Мароз уступіў з фашыстамі ў змаганне за душы моладзі. У час сустрэчы з Ткачуком пра сваіх вучняў ён сказаў: “Я за іх яшчэ пазмагаюся. Наколькі змагу, вядома” [1, с. 310]. Ён добра разумеў, што гэта змаганне няроўнае. Калі нечакана яго выхаванцаў схапілі карнікі, Мароз кінуўся ў партызанскі атрад. Але не для таго, каб самому схавацца, а каб з дапамогай партызан выратаваць выхаванцаў. Але партызаны спадзяваліся, што падлеткаў адпусцяць, даўшы “па дзесяць бізуноў”. Аднак акупанты паставілі ўмову: калі здасца настаўнік, хлопцаў адпусцяць. І настаўнік вырашае вярнуцца ў вёску і здацца, нягледзячы на забарону партызанскага кіраўніцтва. Па-іншаму ён не мог паступіць, не мог пакінуць сваіх вучняў адных у палоне, на здзек чужынцам, інакш ён здрадзіў бы самому сабе і перастаў быць настаўнікам. Мароз згаджаецца з Ткачуком, што фашысты не выпускаць юных мсціўцаў, што ісці здавацца ім – самагубства. Але ён цвёрда вырашае для сябе: трэба ісці. Выратаваўшы самага малодшага, Паўла Міклашэвіча, настаўнік загінуў разам са сваімі вучнямі.

У аповесці ёсць выдатныя радкі пра сельскіх настаўнікаў, і нельга не адзначыць, з якой дакладнасцю распавядае аўтар аб іх велізарнай ролі ў духоўным развіцці народа. Мароз быў адным з іх, хто зрабіў для людзей шмат, часам на свой страх і рызыку, нягледзячы на цяжкасці і няўдачы.

Такім быў Алесь Іванавіч у мірны час. Калі ж пачалася вайна, ён не пакінуў родныя мясціны, не з'ехаў паспешліва ў Мінск разам з райкомаўцамі, а дабіўся дазволу ў нямецкіх уладаў працягваць працу ў школе. Мароз лічыў, што “не для таго ён ачалавечыў гэтых хлопчыкаў і дзяўчынак, каб іх потым расчалавечылі” [1, с. 310]. У адрозненне ад тых,

хто звездаў ператварэнне з памочніка пракурора ў паліцая, а з гаспадарчага калгасніка ў ненавісніка савецкай улады, Алесь Іванавіч застаўся самім сабой, застаўся настаўнікам, дапамагаў партызанам.

Суровыя выпрабаванні выпадаюць на долю дзяцей, беззапаветна адданых свайму настаўніку. Нават пад катаваннямі фашыстаў, якім падвяргаюцца хлопцы, ніхто з іх не кажа пра Алеся Іванавіча.

Учынкі і жыццё быкаўскага героя, Алеся Іванавіча Мароза і яго вучня, таксама настаўніка Паўла Міклашэвіча, выразна ўвасабляюць перакананне пісьменніка аб вялікай ролі настаўніка ў грамадстве. Гэтыя героі – прыклад чалавечнасці, высокай грамадзянскай годнасці і патрыятызму.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Быкаў, В. Абеліск / В. Быкаў. Збор твораў : у 4-х т. – Мінск : Маст. літ., 1982. – Т. 3. : Аповесці. – 430 с.

ЗМЕСТ

Антоненка М. А. Эстэтыка візуальнага кантэнтна анлайн-пректа “Пашпарт грамадзяніна”.....	3
Бобіч В. І. Вобразная сімволіка рамана У. Караткевіча “Каласы пад сярпом тваім”	7
Волк А. И. Языковые особенности постов в социальной сети Instagram (на примере публикаций в аккаунте студии разговорного английского «Yes»)	11
Галах М. А. Філасофска-аналітычнае асэнсаванне жыцця народа ў паэмах Максіма Танка 30-х гг. XX ст. (“Нарач”, “Журавінавы цвет”, “Сказ пра Вяля”).....	14
Грабчак В. А. Вобразы Янкі Маўра і Якуба Коласа ў творах Наталлі Міцкевіч, Максіма Лужаніна: агульнае і адрознае.....	18
Джавадзян Д. А. Сістэма і характарыстыка герояў у аповесці В. Быкава “Аблава”	21
Джавадзян Д. А. Сюжэты канфлікт у аповесці В. Быкава “Аблава”	26
Донцова С. А. Культура Каменецкага раёна в 1970–1990-е гг.....	30
Дыдзік А. С. Фразеалагізмы ў кантэксце тыораў берасцейскіх пісьменнікаў як носьбіты нацыянальна-культурнай семантыкі.....	33
Жук В. В. Эмацыяна-ацэначны патэнцыял слоў у творах Віктара Гардзея.....	37
Змітрукевіч А. В. Марфалагічныя асаблівасці дыялектнага маўлення жыхароў аграгарадка Павіцце Кобрынскага раёна Брэсцкай вобласці.....	41
Казловіч В. М. Вобразна-мастацкі свет у лірычных творах Яўгеніі Янішчыц.....	45
Кампаделли Р. А. Ассоциативный эксперимент как способ познания языкового сознания.....	48
Карпинчик А. Н. Языковые особенности твитов.....	52
Кисель А. Ю. Лингвосемантические особенности хэштегов.....	55
Коваленко Д. Д. Нейролингвистика, суггестивная и компьютерная лингвистики и их место в ряду лингвистических дисциплин	58
Крайнова А. М. Анлайн-практыкі беларускіх святароў	62
Красіцкая В. В. Сінтаксічная арганізацыя маўлення героя паэмы Якуба Коласа “Новая зямля”.....	64
Кузіч А. С. Метафара як сродак стварэння вобраза Янкі Купалы ў рамана-эсэ А. Лойкі “Як агонь, як вада...”	68
Кузіч А. С. Паэтыка рамана-эсэ А. Лойкі “Як агонь, як вада...”	71
Кулакоўская К. А. Канкрэтна-гістарычнае і агульначалавечае ў рамана У. Гніламёдава “Валошкі на мяжы”	75

Кулакоўская К. А. Тыпалогія і адметнасці мянушак в. Тэўлі Кобрынскага раёна	79
Куратник Д. А. Синестезия как художественный приём в словесном творчестве	81
Куратник Д. А. Феномен синестезии в концепции искусства В. Набокова	85
Левчук И. Н. Тематика репортажа регионального телевидения (на примере канала «Буг-ТВ»)	89
Леоненка Н. С. Структурна-семантычныя асаблівасці лексемы “Жыта”	92
Мальцева В. В. Антропонимы как объект исследования лингвокультурологии	96
Мацкевіч Н. М., Мельнікава З. П. Паэзія Максіма Танка 90-х гг. XX стагоддзя: філасафізм светаўспрымання соцыуму і жыцця асобы	99
Мізерыя К. С. Любоўная лірыка паэтаў франтавога пакалення	105
Моисейчик А. Э. Лексема «праздник» как ключевой репрезентант концепта	109
Мурашка Н. У. Узаемадзеянне фальклору і сучаснай педагагічнай навукі	113
Навіцкая В. А. Адметнасць выяўлення лірычнага аб’екта ў інтымнай лірыцы Яўгеніі Янішчыц	117
Паламарчук А. И. Глаголы речевого поведения как средство моделирования языковой личности	122
Романенко И. В. Жанрово-стилистические особенности журналистских материалов Е. Литвиневича	125
Сабітава Ю. Р. Мікратапонімы Брэстчыны, матываваныя мужчынскімі кананічнымі імёнамі	130
Савульчык А. Ю. Мастацкія асаблівасці рамана У. Караткевіча “Чорны замак Альшанскі”	134
Сажина О. Д. Брестский район: экономическое и социальное развитие в 1939–1941 гг.	137
Саўчук Д. В. Структурна-семантычныя асаблівасці лексемы “смала”	141
Станкевіч П. С. Пазаслоўнікавая лексіка, звязаная з камп’ютарнымі тэхналогіямі, у мове сучасных СМІ	143
Сун Кэлинь Языковая личность как объект и предмет изучения когнитивной лингвистики, лингвокультурологии и лингвоперсонологии	147
Сытько К. В. Мотивы рекламы в манипулировании потребителем поведением	150
Урбановіч К. А. Актава ў творчасці Ніла Гілевіча: праблемна-тэматычны аспект	153

Харытановіч А. А. Традыцыйнае ўвасабленне вясковай тэматыкі ў творах сучасных беларускіх пісьменнікаў	157
Хвесік Т. М. Антонімы-камплементацывы ў беларускіх прыказках	162
Шлемен Ю. А. Паэтычны анамастыкон у пасляваеннай паэзіі Я. Сэйферта.....	165
Шпарло В. Н. Коммуникативные практики в арсенале современного радиовещания	170
Якусевич Д. А. Экологические инициативы белорусских компаний как инструмент коммуникации.....	173
Ярмольчык Т. А. Вобраз настаўніка ў апавесці В. Быкава “Абеліск”	177